

ICKE SKYLDIG

UNDERSÖKNINGSKOMMISSIONENS RAPPORT OM ANKLAGELSERNA RIKTADE MOT LEO TROTSKIJ UNDER MOSKVARÄTTEGÅNGARNA

JOHN DEWEY, *Ordförande*
JOHN R. CHAMBERLAIN
ALFRED ROSMER
E. A. ROSS
OTTO RÜHLE
BENJAMIN STOLBERG
WENDELIN THOMAS
CARLO TRESCA
F. ZAMORA
SUZANNE LA FOLLETTE, *Sekreterare*
JOHN F. FINERTY, *Advokat.*

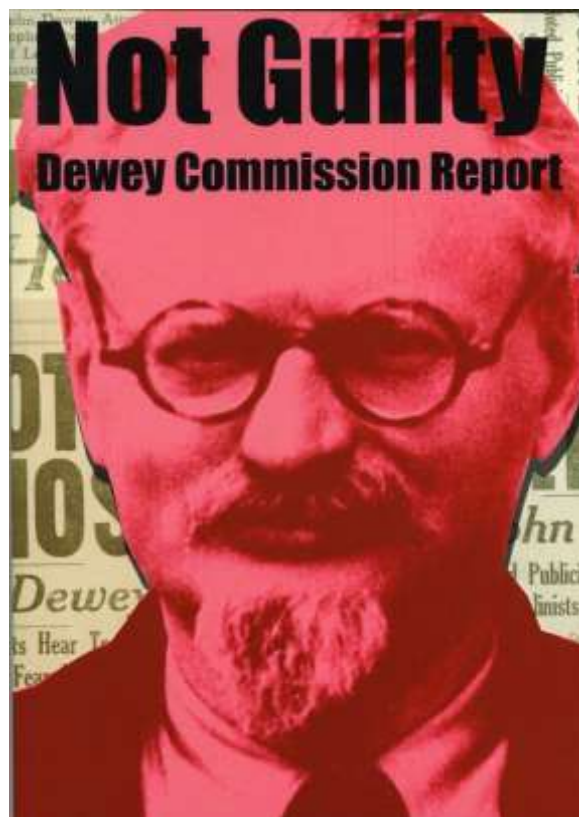
Första utgåvan (på engelska): 1938.

Översättning: Martin Fahlgren, Göran Källqvist, Arne Nilsson, Björn-Erik Rosin, B Svensson

Innehåll

Introduktion till svenska utgåvan	1
Förord	2
Förklaringar	3
Sammanfattning av slutsatserna	4
Del 1: Undersökningskommissionen	6
I. Skälen för en kommission	6
II. Kommissionens arbetssätt	7
Del 2. Undersökningens grunder	9
III. Omfattning	9
IV. Material	9
V. Certifiering av dokument	10
Del 3. Moskvarättegångarna	11
VI. Anklagelsernas allmänna karaktär	11
VII. Den sovjetiska domstolens förfaringsätt	11
VIII. "Kapitulanterna"	19
<i>Zinovjev-Kamenev-rättegången</i>	26
IX. Det "trotskij-zinovjevska terroristiska centrum"	26
<i>Zinovjev-Kamenev-rättegången: Definitiva anklagelser mot Trotskij och Sedov</i>	30
X. I N Smirnovs vittnesmål	30
XI. E A Dreitzers vittnesmål	36
XII. E S Holtzmanns vittnesmål	39
XIII. Valentin Olbergs vittnesmål	51
XIV. Vittnesmålen av K B Berman-Jurin och Fritz David	60
XV. Vittnesmål av bröderna N och M Lurie	66

<i>Pjatakov-Radek-rättegången</i>	68
XVI. ”Parallell”- eller ”reserv-centrum”	68
<i>Pjatakov-Radek-rättegången: Definitiva anklagelser mot Trotskij och Sedov</i>	82
XVII. J L Pjatakovs vittnesmål	82
XVIII. Karl Radeks vittnesmål.....	99
XIX. Vladimir Romms vittnesmål	105
XX. A A Sjestovs vittnesmål	119
XXI. N I Muralovs vittnesmål.....	123
Del 4: Trovärdigheten hos anklagelserna.....	127
XXII. Anklagelsen om terrorism.....	127
XXIII. Anklagelsen om sabotage	132
XXIV. Anklagelsen om överenskommelser med utländska makter	148
XXV. Det historiska sammanhanget	165
Del 5: Slutliga överväganden	186
XXVI. Frågan om erkännandena	186
XXVII. Det verkliga historiska sammanhanget	193
Bilagor	205
I. Underkommissioner	205
II. Biografiska skisser över de anklagade.....	206
III. PM till ambassadör Kobetskij, av Windfeld-Hansen	211

Brittisk nyutgåva av Dewey-rapporten (Wellred Publications, 2005)

Introduktion till svenska utgåvan

Detta är slutrapporten från den undersökningskommission som under ledning av filosofen John Dewey utredde anklagelserna mot Trotskij vid de två första Moskvarättegångarna 1936 och 1937 (engelskt original: *Not Guilty – Report of the Commission of Inquiry into the Charges made against Leon Trotsky in the Moscow Trials*).

Lästips

Pierre Broués förord till 2005 års brittiska nyutgåva av *Not Guilty*: [Förord till Icke skyldig](#)

För en välskriven och grundlig redogörelse och analys av samtliga Moskvarättegångarna, se Kenth-Åke Anderssons [Om Moskvarättegångarna](#).

Tidsdokument:

Max Shachtman, [Bakom Moskvarättegången](#) (1936)

[Stalins brott](#) (samling Trotskij-artiklar om de två första Moskvarättegångarna)

[Fallet Leo Trotskij](#) (den fullständiga rapporten från de förhör med Trotskij som undersökningskommissionen höll i Mexiko i april 1937)

En ledande amerikansk kommunist som ändrade sin uppfattning om Moskvarättegångarna efter att tagit del av ”Fallet Leo Trotskij” och Dewey-kommissionens arbete var Bertram D Wolfe. Se [Bertram D Wolfe om Moskvarättegångarna](#).

Se även:

Gérard Roche: [En mästerlig avhandling: Counter-Trial av Thomas R Poole](#) (avhandlingen redogör för och analyserar grundligt Dewey-kommissionens förspel, arbete och efterspel, liksom dess återverkningar)

Albert Glotzer: [Om Moskvarättegångarna och Dewey-kommissionen](#) (förf var Dewey-kommissionens sekreterare).

Alan Wald: [Minnen av John Dewey-kommissionen: Fyrtio år efteråt](#)

Yngvar Ustvedt: [Världsrevolutionen i Hønefoss](#), som handlar om Trotskij:s vistelse i Norge och bl a tar upp Pjatakovs vittnesmål (Se särskilt kapitlet ”Norskt efterspel”).

Vi har använt de officiella svenska protokollen från Moskvarättegångarna (sidhänvisningar gäller versionerna på marxistarkivet), men har ändrat stavningen av ryska namn till de som är standard på svenska – t ex skrivs Trotskij i st f Trotski/Trotsky och Zinovjev i st f Sinovjev. Vidare skrivs Holtzman i st f Goltzman – (ryska skiljer inte på H och G).

De numrerade noterna är tillagda av MF eller översättaren.

* * *

Dewey-rapporten är nu (i oktober 2018) komplett. Den sista del som blev klar är Del 4, som diskuterar trovärdigheten i anklagelserna.

Martin F

Förord

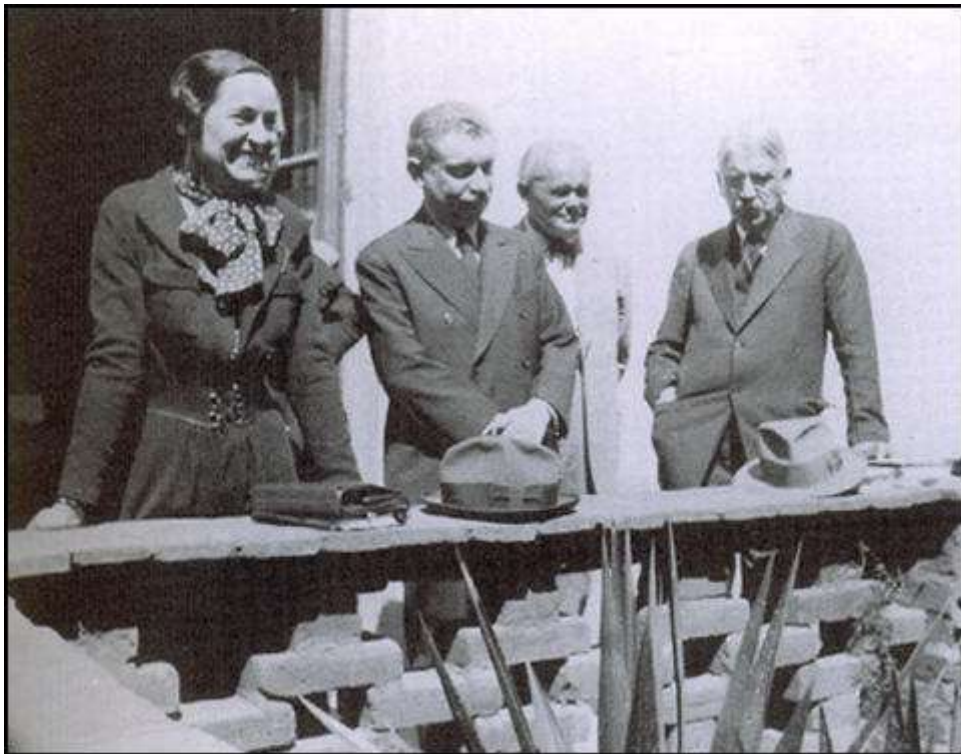
På sitt möte den 21 september 1937 sammanställde och undertecknade Undersökningskommissionen de rön som framgår av Inledningen till denna volym. Den utsåg en redaktionskommitté – John Dewey, Suzanne La Follette och Benjamin Stolberg – för att skriva dess slutrapport i enlighet med dessa rön. Rapporten som utgör denna volym har godkänts av kommissionens samtliga tio medlemmar.

Det faktiska skrivandet av denna rapport och det mesta av den noggranna undersökning som krävdes för att verifiera det omfattande dokumentära material och andra bevis som framlagts till kommissionen och väga dessa mot anklagelserna och vittnesmålen i rättegångsprotokollen har utförts av Suzanne La Follette.

Vi övriga ledamöter i redaktionskommittén vill uttrycka vår djupa tacksamhetskuld till fröken La Follette. Och vi gör det med desto större glädje eftersom vi tror att när vi tillstår vår egen tacksamhetskuld till henne, så talar vi för alla som vill veta sanningen och inte räds den.

Betydelsen av denna uppgift kan, som vi ser det, knappast överdrivas. Och vid dess genomförande har fröken La Follette arbetat outtröttligt och med sällsynt intellektuell integritet.

JOHN DEWEY
BENJAMIN STOLBERG

Suzanne La Follette, Benjamin Stolberg, Otto Rühle och John Dewey i Coyoacán i april 1937

Förklaringar

I denna volym är protokollen från underkommissionernas utfrågningar, med undantag av de som utfördes av den preliminära kommissionen, citerade från opublicerade utskrifter. Underkommissionernas protokoll och dokumenten i ärendet kommer att publiceras i en senare volym.

Protokollen från våra underkommissioner refereras enligt följande:

Preliminära Kommissionen: PC (sidohänvisningar till [Fallet Leo Trotskij](#))
Commission Rogatoire: CR
 New Yorks underkommission: NY

Den Preliminära Kommissionen, *Commission Rogatoire* och Kommissionen har erhållit dokument som bevis. Flera bevis innehåller många dokument, indelade i kategorier som bestäms av deras betydelse för innehållet i dessa bevis. Dessa kategorier anges med romerska siffror, och dokumenten i dessa underavdelningar med arabiska siffror, t ex PC Exh. 18, III/1. Om ett dokument finns i mer än en del, eller om flera dokument är nära besläktade, har de olika delarna eller dokumenten samma nummer, med bokstäver tillfogade, till exempel PC Exh. 19, II/4, a. Dokument som tillställts Kommissionen och som logiskt hör samman med de bevis som lämnats in till Preliminära Kommissionen, har lagts till dessa bevis och identifieras som supplementära med bokstaven S, t ex PC Exh. 18, S VIII/26. Denna notering indikerar att dokument nummer 26 är ett kompletterande dokument som hör till kategori VIII i den Preliminära Kommissionens bevis 18.

När vi hänvisar till rättegångsprotokollen från augusti 1936 och januari 1937 har vi använt initialerna för de mest prominenta åtalade så här:

Zinovjev-Kamenev-rättegången (augusti 1936): ZK
[Protokoll från 1936 års Moskva-rättegång](#) (officiellt förkortat protokoll)

Pjatakov-Radek-rättegången (januari 1937): PR
[Protokoll från 1937 års Moskva-rättegång](#) (officiellt protokoll)

Sidohänvisningarna gäller versionerna på Marxistarkivet

Följande är en lista över andra förkortningar som används i rapporten:

SUKP: Sovjetunionens kommunistiska parti

CK: SUKP:s Centralkommitté

CKK: SUKP:s Centrala kontrollkommission

CEK: Sovjetunionens allryska centrala exekutivkommitté (även förkortat VtsIK)

Komintern: Kommunistiska internationalen

EKKI: Kominterns Exekutivkommitté

GPU: Den sovjetiska hemliga polisen

Översättning: *Arne Nilsson, bearbetning Martin F*

Sammanfattning av slutsatserna

Rättegångarnas genomförande

Oberoende av bevisning som inte ingår i dokument, finner Kommissionen:

- (1) Att Moskvarättegångarna genomfördes på ett sådant sätt att varje opartisk person måste inse att inga ansträngningar gjordes för att fastställa sanningen.
- (2) Även om man med största allvar måste beakta erkännandena, innehåller erkännandena i sig sådana inneboende orimligheter att Kommissionen övertygats om att de inte motsvarar sanningen, oavsett vilka medel man har tillgripit för att uppnå dem.

Anklagelserna

- (3) På basis av alla bevis, finner vi att Trotskij aldrig gav Smirnov några instruktioner om terrorism via Sedov eller någon annan.
- (4) På basis av alla bevis, finner vi att Trotskij aldrig gav Dreitzer instruktioner om terrorism via Sedov eller någon annan.
- (5) På basis av alla bevis, finner vi att Holtzman aldrig agerade som mellanhand för Smirnov å ena sidan och Sedov å andra sidan för någon terroristkonspiration.
- (6) Vi finner att Holtzman aldrig träffade Sedov i Köpenhamn; att han aldrig gick tillsammans med Sedov för att träffa Trotskij; att Sedov inte var i Köpenhamn under Trotskij's vistelse i staden; att Holtzman aldrig träffade Trotskij i Köpenhamn.
- (7) Vi finner att Olberg aldrig reste till Ryssland med terroristinstruktioner från Trotskij eller Sedov.
- (8) Vi finner att Berman-Jurin aldrig mottog terroristinstruktioner från Trotskij i Köpenhamn, och att Berman-Jurin aldrig träffade Trotskij i Köpenhamn.
- (9) Vi finner att David aldrig mottog terroristinstruktioner från Trotskij i Köpenhamn, och att David aldrig träffade Trotskij i Köpenhamn.
- (10) Vi finner ingen som helst grund till försöket att knyta Moses Lurie och Nathan Lurie till en påstådd trotskistisk konspiration.
- (11) Vi finner att Trotskij aldrig träffade Vladimir Romm i Boulogneskogen; att han inte överlämnade något meddelande via Romm till Radek. Vi finner att Trotskij och Sedov aldrig hade någon förbindelse med Vladimir Romm.
- (12) Vi finner att Pjatakov inte flög till Oslo i december 1935; han träffade inte, som påstås, Trotskij; han mottog inte några instruktioner av något slag från Trotskij. Vi finner att vederläggningen av Pjatakovs vittnesmål på denna avgörande punkt gör hela hans bekännelse värdelös.
- (13) Vi finner att vederläggningen av vittnesmålet från svaranden Pjatakov fullständigt kullkastar vittnesmålet från vittnet Buchartsev.
- (14) Vi finner att vederläggningen av Vladimir Romms vittnesmål och det från Pjatakov fullständigt kullkastar vittnesmålet från svaranden Radek.
- (15) Vi finner att vederläggningen av bekännelserna från Smirnov, Pjatakov och Radek fullständigt kullkastar bekännelserna från Sjestov och Muralov.

(16) Vi är övertygade om att de påstådda brev i vilka Trotskij överlämnade påstådda konspiratoriska instruktioner till de olika svarandena i Moskvarättegångarna aldrig existerat; och att vittnesmålen rörande dem är rena påhitt.

(17) Vi finner att Trotskij under hela sin karriär alltid har varit en konsekvent motståndare till individuell terror. Kommissionen finner därtill att Trotskij aldrig instruerade någon av de svarande eller vittnena i Moskvarättegångarna att mörda någon politisk motståndare.

(18) Vi finner att Trotskij aldrig instruerat de svarande eller vittnena i Moskvarättegångarna att engagera sig i sabotage, skadegörelse eller diversionsverksamhet. Tvärtom har han alltid konsekvent förespråkat uppbygget av den socialistiska industrin och jordbruket i Sovjetunionen och kritiserat den nuvarande regimen för att dess aktiviteter varit skadliga för uppbygget av en socialistisk ekonomi i Ryssland. Han är inte en förespråkare för att tillgripa sabotage som en metod för opposition mot någon som helst politisk regim.

(19) Vi finner att Trotskij aldrig instruerade någon av de anklagade eller vittnena i Moskvarättegångarna att sluta överenskommelser med utländska makter mot Sovjetunionen. Tvärtom har han alltid kompromisslöst förespråkat försvar av Sovjetunionen. Han har också varit en mycket tydlig ideologisk motståndare till den fascism som representeras av de utländska makter med vilka han anklagats för att ha konspirerat.

(20) På grundval av alla vittnesmål finner vi att Trotskij aldrig rekommenderade, planerade, eller gjorde något försök att återupprätta kapitalismen i Sovjetunionen. Tvärtom har han alltid kompromisslöst motsatt sig ett återinförande av kapitalismen i Sovjetunionen och dess förekomst på andra platser.

(21) Vi finner att åklagaren på ett groteskt sätt har förfalskat Trotskijs roll före, under och efter Oktoberrevolutionen.

Slutsatser

(22) Vi finner därför att Moskvarättegångarna är konspirationer.

(23) Vi finner därför Trotskij och Sedov icke skyldiga.

John Dewey, *Ordförande*

John R. Chamberlain

Alfred Rosmer

E. A. Ross

Otto Rühle

Benjamin Stolberg

Wendelin Thomas

Carlo Tresca

F. Zamora

Suzanne La Follette, *Sekreterare*

John F. Finerty, *Biträdande advokat.*

New York, 21 september 1937

Översättning: *B. Svensson*

Del 1: Undersökningskommissionen

I. Skälen för en kommission

§ 1. Denna Undersökningskommission avseende anklagelserna mot Leo Trotskij under Moskvarättegångarna initierades i mars 1937, av den Amerikanska kommittén till Leo Trotskijs försvar, och agerar som ombud för alla medlemmar i detta land och under mandat från den franska *Comité pour l'Enquête sur le Procès de Moscou*, den engelska Kommittén till Leo Trotskijs försvar och den tjeckoslovakiska *Internationales Komitee für Recht und Wahrheit*. Sedan dess har den agerat som ett oberoende organ, som kontrollerar sina egna medlemmar och finanser, bemyndigar underkommissioner att inhämta vittnesmål och genomföra sina undersökningar enligt de metoder som dess ledamöter ansåg bäst lämpade för att främja det syfte för vilket den bildades.

§ 2. Skälen till att den inrättades är allmänt kända och behöver därför endast anges kortfattat. I Moskvarättegångarna i augusti 1936 och januari 1937 hade Leo Trotskij och hans son Leon Sedov anklagats för allvarliga brott mot sovjetstaten och dess ledare och förklarats skyldiga utan att ha erbjudits någon möjlighet att få bli hörda. De hade förnekat sin skuld via världspressen och i sin tur anklagat den sovjetiska regeringen för att ha baserat sitt ”domslut” på förfalskad bevisning. Vid tidpunkten för augustirättegången hade Trotskij uppmanat sovjetregeringen att begära honom utelämnad från Norge, där han befann sig i exil från Sovjetunionen, ett förfarande som automatiskt skulle ha tagits upp inför norsk domstol. Han upprepade denna utmaning från sin mexikanska asyl vid tidpunkten för januarirättegången. I avsaknad av varje försök från den sovjetiska regeringen att försäkra sig om deras utlämning och som följd av att det inte fanns någon möjlighet att besvara anklagelserna inför en lagligt bildad domstol, hade Trotskij och Sedov krävt att en internationell undersökningskommission skulle bildas för att ta deras vittnesmål och bedöma de dokumentära bevis avseende deras oskuld som de förklarade sig redo att överlämna.

Augustirättegången hade plötsligt framkallat en världsomspännande kontrovers, som genom januarirättegången hade blivit än mer förbittrad. Det fanns en allmän misstanke om att politiska förföljelser hade iklänts juridisk form. En undersökning var därför berättigad och nödvändig i den historiska sanningens namn. Medlemmarna av denna kommission, som har mycket olika politiska och sociala åsikter, och där ingen av dem är politisk anhängare till Leo Trotskij, har enbart förenat sig i syfte att undersöka denna fråga och fastställa fakta.

§ 3. Betydelsen av Kommissionens uppdrag och det allvarliga i dess ansvar för den allmänna opinionen har vuxit oerhört under de månader som arbetet har bedrivits. De fortsatta gripandena och avrättningarna av sovjetiska ämbetsmän och andra medborgare på grundval av anklagelser om terrorism, ödeläggelse, sabotage, ”trotskism”, etc. har stärkt misstanken hos tusentals äkta vänner till det ryska folket, att den nuvarande regimen försöker likställa politisk opposition med kriminell verksamhet mot Sovjetunionen och dess folk. Även utanför Ryssland har anklagelser av det här slaget blivit en metod att splittra arbetarrörelsen. Till följd av denna splittring har till exempel i Spanien, Andreu Nin, en av ledarna för Arbetarpartiet för marxistiskt enande (POUM), och andra, arresterats, kidnappats och mördats. Andra ledare för POUM sitter i fängelse.¹ I Kina anklagas de som är oppositionella mot det officiella kommunistpartiets politik på samma sätt som används mot de så kallade trotskisterna i Spanien. Problemet är av internationell betydelse i större utsträckning än rättegångarna mot Dreyfus, Sacco-Vanzetti eller Dimitrov-Torgler. Det riskerar oräkneliga mänskliga liv och

¹ Se [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) och [Repressionen mot anarkister och POUM under spanska inbördeskriget](#).

komprometterar de rättssystem som mänskligheten smärtsamt har upprättat för att skydda individen mot regeringsförtryck.

Kommissionen lägger därför fram sin rapport inför den allmänna opinionen i alla länder i en djup medvetenhet om den historiska och nutida betydelsen av det problem som den har varit tvungen att ta itu med, och i hopp om att detta resultat av många månaders noggrann utredning kommer att klargöra frågan.

II. Kommissionens arbetssätt

§ 4. Kommissions tillvägagångssätt liknar det som används av sådana församlingar som senatens utredningskommittéer, den nationella arbetsmarknadsstyrelsen och den inofficiella internationella kommission som undersökte riksdagshusbranden. Dess enda syfte har varit att fastställa sanningen i de anklagelser som riktats mot Leo Trotskij och Leo Sedov. Den har varit sysselsatt med att ta reda på alla tillgängliga fakta i målet, vare sig de är gynnsamma eller ogynnsamma för Trotskij och Sedov. Vid godkännande av bevis har Kommissionen väglett av den så kallade ”bästa bevis-regeln”, som innebär att endast det bästa beviset som har framkommit under gällande omständigheter har använts. Eftersom sovjetregeringens har avrättat tjugonio av de trettioåtta åtalade vid de två Moskvarättegångarna har den för evigt gjort det omöjligt att genom korsförhör få det bästa beviset på sanningshalten i de påstådda bekännelserna. Sovjetregeringens vägran att samarbeta utesluter korsförhör av de fyra åtalade som dömdes till fängelse. Denna inställning gör det också omöjligt att granska förundersökningsprotokollen eller annan hemlig dokumentation som påstås finnas som underlag för åtalen. Andra direkta bevis, såsom polisrapporter över Trotskijs rörelser, är i utländska regeringars besittning, och upprepade ansträngningar från Kommissionen för att få tillgång till dessa har misslyckats. Ändå har vi kunnat samla en mängd direkta bevis och bekräftande indirekta bevis. Mot bakgrund av de upprepade påståenden som riktats mot Kommission av partiska kritiker, att inga originalhandlingar fanns tillgängliga, hävdar vi härmed med eftertryck, att vi har ett stort antal viktiga dokument i *original* som inlämnats som bevis.

§ 5. Vår undersökning har befordrats av tre underkommissioner. Namnen på dess medlemmar är upptagna i Bilaga I till denna rapport. Den första, allmänt känd som den Preliminära Kommissionen, höll tretton utfrågningar i Coyoacán, D. F., Mexiko, från 10 april till 17 april 1937. Under dessa sammanträden åhörde den Trotskijs och hans sekreterares, Jan Frankels, vittnesmål, korsförhörde de båda vittnena, åhörde Trotskijs svar på anklagelserna mot honom och hans motanklagelser mot sovjetregeringen. Den tog emot, för verifikation, de dokumentära bevis som han lade fram. Den Preliminära Kommissionen rapport och protokollen från dess sammanträden, en skrift på 617 sidor, har publicerats av Harper & Brothers under titeln ”The Case of Leon Trotsky”.² En kommission för att inhämta bevis (*Commission Rogatoire*), skapad av *Comité pour l'Enquête sur le Procès de Moscou* (den franska Kommittén för undersökning av Moskvarättegångarna), höll elva sessioner från 12 maj till 22 juni 1937 i Paris och inhämtade vittnesmål från Leon Sedov och fyra andra vittnen, och tog emot sådana dokumentära bevis som Leon Sedov var tvungen att lämna in. En underkommission i New York höll fem utfrågningar den 26 och den 27 juli 1937, tre öppna och två slutna sessioner, under vilken den inhämtade vittnesmål från elva vittnen. Protokollen från alla underkommissioner har godkänts av Kommissionen och ingår i det material som ligger till grund för denna rapport.

§ 6. Både den Preliminära undersökningskommissionen och *Commission Rogatoire* bjöd, via Sovjetunionens diplomatiska representanter, in den sovjetiska regeringen att närvara vid utfrågningarna och med rätt att korsförhöra vittnena och lägga fram bevis som motbevisar

² Svensk översättning: [Fallet Leo Trotskij](#)

deras vittnesmål. Den Preliminära Kommissionen begärde också att den sovjetiska regeringen skulle göra protokollen från förhören vid förundersökningarna inför de två Moskvarättegångarna tillgängliga för kommissionens medlemmar. Både inbjudan och begäran ignorerades (PC, Bilaga III, s 421 ff). Den Preliminära Kommissionen bjöd även in kommunistpartiet i USA, kommunistpartiet i Mexico, den välkända kommunistiska advokaten i New York, Joseph Brodsky och Mr Lombardo Toledano, generalsekreterare för *Confederación de Trabajadores de México* en framstående motståndare till Trotskij att delta i utfrågningarna. Inbjudningarna ignorerades eller avvisades (PC 421 ff). *Commission Rogatoire* lämnade samma inbjudan till det franska kommunistpartiet, Sovjetunionens vänner och Förbundet för mänskliga rättigheter och resultatet var desamma (CR Exhs. 5, 7, 8, 11, 12).

I avsaknad av företrädare för åklagarsidan föll en större börda på medlemmarna i underkommissionerna och deras advokat för att korsförhöra vittnena.

§ 7. Nu när det preliminära undersökningsarbetet har slutförts och rapporterna från alla underkommissioner och den dokumentation som lämnats antingen till underkommissionerna eller till Kommissionen, har kommissionen träffats i New York City och granskat bevisen. Dess slutrapport följer.

Del 2. Undersökningens grunder

III. Omfattning

§ 8. Som den Preliminära Kommissionen påpekade i sin rapport (PC s. 3), bestäms undersökningens omfattning och innehåll med nödvändighet av förfarandet under Moskvarättegångarna. Enligt åklagaren, A. Y. Vysjinskij, var bevisen av två slag:

För det första det historiska sammanhanget, som bekräftar anklagelseteserna på grund av trotskisternas tidigare verksamhet. Vi syftar vidare på de anklagades uttalanden, vilka också i och för sig har den allra största betydelse som bevis. (PR s. 385)

Kommissionens undersökning krävde följaktligen inte bara undersökning av det faktamaterial som rör de slutgiltiga anklagelserna mot Leo Trotskij och Leon Sedov, utan även de påstådda bevis som gällde det ”historiska sammanhanget” som åklagaren framförde i sitt tal eller i de anklagades bekännelser. Vi har varit tvungna att rådfråga relevanta historiska källor och i ljuset av de fakta som framgår av dessa källor utvärdera det påstådda ”historiska sammanhanget”. Detta förfaringssätt har innefattat studier av Leo Trotskijs biografi, särskilt med avseende på hans tidigare relationer med de anklagade i Moskvarättegångarna, hans relationer till Lenin, hans roll under Oktoberrevolutionen och uppbygget av sovjetstaten och oppositionens kamp mot majoriteten i Sovjetunionens kommunistiska parti. Det har också krävts studier av hans skrifter, särskilt med avseende på deras betydelse för trovärdigheten av anklagelserna, bekännelserna och sammanfattningarna under Moskvarättegångarna.

IV. Material

§ 9. Med tanke på att sovjetregeringen har vägrat samarbeta med Kommissionen, genom att inte lägga fram protokollen från de förundersökningar som föregick Moskvarättegångarna och den dokumentation som den påstår sig ha till sitt förfogande och genom att inte utse delegater för att korsförhöra vittnen och lägga fram bevis som motsäger vittnesmålen, får de publicerade protokollen från rättegångarna representera åklagarsidan. Eftersom dessa dokument är officiella kan det antas, även om det är en sammanfattning på endast 80 sidor, att Sovjetunionens Folkkommisariat för rättsväsendet, när de presenterar dem för världen, anser att de tillräckligt väl representerar åklagarsidans sak och rättfärdigar domstolens domar. Vi kommer i fortsättningen utgå från detta antagande när vi prövar åklagarens framställning av ärendet.*

§ 10. Fallet Leo Trotskij och Leon Sedov finns beskrivet i följande material:

- (1) De officiella rapporterna från rättegångarna även om dessa väcker tvivel på grund av utelämnanden, motsägelser, förfalskningar och tvivelaktigt förfarande.
- (2) Protokoll och rapporter från underkommissioner.
- (3) Skriftliga edliga försäkringar av vittnen, brev, telegram, pass och andra officiella handlingar, pressrapporter och annat material som Leo Trotskij och Leon Sedov lämnat direkt till Kommissionen eller till dess underkommissioner.
- (4) Vittnesmålen från Tarov och Dr Anton Ciliga, som tagits av *Comité pour l'Enquête sur le Prods de Moscou* och överlämnades till Kommissionen.
- (5) Leo Trotskijs, Leon Sedovs, Lenins, Stalins, Radeks, Zinovjevs och andras publicerade skrifter används som bevis av Kommissionen eller dess underkommissioner. Även annat

---

* Kommissionen har använt de officiella protokollen som publicerats på engelska av att Sovjetunionens Folkkommisariat för rättsväsendet. [Den svenska översättningen använder de officiella svenska protokollen]

historiskt material som har betydelse vad gäller anklagelser och bekännelser och det ”historiska sammanhang” som åberopas av åklagaren.

(6) Leo Trotskijs arkiv, bestående av flera tusen dokument, som kommissionen har haft full tillgång till.

V. Certifiering av dokument

§ 11. De handlingar som har godkänts av kommissionen fördelas på följande kategorier:

- (1) Dokument eller fotostatkopior av dokument, som är officiella.
- (2) Handskrivna dokument eller fotostatkopior av dessa, vilka enligt civilrätten accepteras som autentiska utan krav på vidimering genom underskrift av vittnen, certifiering av notarius publicus etc. Som ett internationellt organ som inte är bundet av något särskilt rättsligt förfarande, har Kommissionen tillämpat civilrätten genom att acceptera sådana handlingar som äkta, utan att kräva någon annan vidimering än tillförlitligt bevis på källan.
- (3) Dokument som under en rimlig tid har varit offentliga och vars äkthet inte har bestridits.
- (4) Pressklipp, liksom utdrag ur tidningar och tidskrifter etc., som lätt kan kontrolleras genom jämförelse med originalet. Sådana utdrag som citeras i denna rapport har verifierats på detta sätt.
- (5) Skriftliga edliga försäkringar eller andra dokument som attesterats av notarius publicus.
- (6) Skriftliga vittnesmål av vittnen vars underskrifter autentiserats av en särskild kommitté, som upprättats av *Comité pour l'Enquête sur le Procès de Moscou* (jfr PC s. 227). Medlemmarna i denna särskilda kommitté var Alfred Rosmer, Fernand Charbit och André Breton.
- (7) Skriftliga vittnesmål avgivna av vittnen vars underskrifter autentiserats av borgmästare, polisbefäl eller officiella arbetsorganisationer.
- (8) Skriftliga vittnesmål av vittnen vars underskrifter autentiserats av en eller flera ledamöter av denna Kommission. Även andra dokument som certifierats av en eller flera medlemmar av denna Kommission.
- (9) Dokument certifierade av *Comité pour l'Enquête sur le Procès de Moscou*, eller *Internationales Komitee für Recht och Wahrheit*.
- (10) Original, fotostatkopior eller certifierade kopior av brev, artiklar eller andra handlingar överlämnade till Kommissionen från Trotskijs, Sedovs eller andra vittnens arkiv.

§ 12. Kommissionen vill betona att ett godkännande av ett dokument som autentiskt innebär ingen bedömning av dess relevans eller bevisvärde. Vid bedömningen av relevansen och bevisvärdet för varje dokument, har Kommissionen låtit sig vägledas av vedertagna bevisregler, sådana som: dess betydelse för fallet, huruvida det utgjorde direkt bevis eller hörsägen och de omständigheter under vilka det erhöles.

Översättning: *Arne Nilsson*

Del 3. Moskvarättegångarna

VI. Anklagelsernas allmänna karaktär

§ 13. De åtalade i den första rättegången anklagades för att ha organiserat och lett ett trotskij-zinovjevskt terroristiskt centrum i syfte att mörda ledarna för Sovjetunionens kommunistiska parti och dem sovjetiska staten i syfte att ta makten och framför allt för att ha organiserat mordet den 1 december 1934 på folkkommissarien S M Kirov. (ZK 16)

§ 14. De åtalade i den andra rättegången anklagades för att ha organiserat och lett ett reserv- eller parallellcentrum,

vars uppgift var att leda en brottslig, sovjetfientlig spioneri-, diversions- och terrorverksamhet, inriktad på att undergräva Sovjetunionens militära makt, att påskynda ett militärt angrepp mot Sovjetunionen, att samarbeta med utländska angripare vid annekteringen och styckandet av Sovjetunionens territorium, att störta sovjetmakten och återupprätta kapitalismen och bourgeoisins makt i Sovjetunionen. (PR 14)

De anklagades specifikt för att ha fört förrädiska förhandlingar med representanter för utländska stater; för att ha spionerat för dessa stater; för att ha organiserat och genomfört förstörelse- och ”diversions”-verksamhet; och för att ha organiserat och försökt utföra terrordåd mot ledare för kommunistpartiet och sovjetregeringen (PR 14).

§ 15. I båda anklagelseakterna utpekade Leo Trotskij och hans son Leon Sedov för att ha legat bakom och lett den brottsliga verksamhet som de åtalade anklagades för. I protokollet från ”rättegången mot det terroristiska trotskij-zinovjevskt centrum”^{*} formuleras denna anklagelse på följande sätt i anklagelseakten:

L Trotskij och hans son L L Sedov, vilka för närvarande vistas utomlands och vilka genom materialet i föreliggande sak överbevisats om direkt förberedelse och personlig ledning av organiseringen av terrordåd i Sovjetunionen mot SUKP(b):s och sovjetstatens ledare, skall, ifall de anträffas inom Sovjetunionens territorium, omedelbart häktas och ställas till rätta inför Sovjetunionens Högsta domstols Militärkollegium. (ZK 21)

I ”Processen mot det sovjetfientliga trotskistiska centrum”^{**} slås följande fast i anklagelseakten:

De i emigration befintliga L Trotskij och hans son L L Sedov, vilka genom materialet i föreliggande mål ånyo beslagits med att direkt leda det trotskistiska centrumets förräddarverksamhet, skall i händelse de anträffas å Sovjetunionens territorium, omedelbart häktas och ställas till ansvar inför Sovjetunionens Högsta domstols Militärkollegium. (PR 15)

VII. Den sovjetiska domstolens förfaringsätt

§ 16. Det vanligaste argumentet till försvar av genomförandet av Moskvarättegångarna är att de stod i enlighet med sovjetiska rättsprocedurer, och att alla intryck utomlands av att de inte varit förenliga med rättvisa beror på skillnaderna i sovjetiska rättsprocedurer och de i andra länder.

Enligt Kommissionen är förenlighet med någon viss rättsprocedur inte det avgörande kriteriet vid bedömningen av någon som helst rättegång. Det avgörande kriteriet är rättvisa och hederlighet i försöken att fastställa sanningen. Det är fullt möjligt, som historien har visat, att den åtalade döms på falska grunder utan att detta innebär någon avvikelse från vad som sägs i rättegångslagen. Den frågan kan bara hanteras i ljuset av vad som måste vara teorin om rätts-

* Publicerad av Sovjetunionens Folkkommissariat för rättsväsendet, Moskva 1936 [ZK]

** Publicerad av Sovjetunionens Folkkommissariat för rättsväsendet, Moskva 1937 [PR]

procedurer i alla former av rättsvetenskap, nämligen: att dess syfte är att göra det möjligt att fastställa sanningen i något givet fall. Endast i den mån någon procedur uppfyller detta syfte kan den rättfärdigas; och då bara i den mån åklagare och domstol står i enlighet med såväl andemening som det bokstavligen innehållet i någon försvarbar procedur kan anses garantera den åtalades rätt att bli dömd eller frikänd på grundval av sanningen i anklagelserna mot dem.

§ 17. Om förvaringssättet vid Moskvarättegångarna faktiskt varit i enlighet med sovjetisk lag skulle slutsatsen enligt vår uppfattning vara ofrånkomlig att sovjetiskt förfaringsätt inte är avsett att fastställa några sanningar. I själva verket kränkte det sätt rättegångarna genomfördes på sovjetiska lagar om rättegångsprocedurer på varje avgörande punkt.

De åtalade dömdes på grundval av sina egna bekännelser och av vittnen som anklagade sig själva, inget styrkt av några betydande dokument och bevis.

Det värde som sovjetisk lag lägger vid bekännelser formuleras på följande vis av professor M S Strogovitj i en bok med titeln "Rättegångar, en lärobok för juridiska skolor och kurser i juridik" *, författad av riksåklagaren, A Y Vysjinskij, som förde åklagarsidans talan i båda de här granskade rättegångarna:

Under systemet med formella bevis ansågs den åtalades erkännande som "det bästa existerande beviset", "alla bevis högsta bevis". Numera har tilltron till det absolut riktiga i den anklagades bekännelse till stora delar upphörts. Den anklagade kan erkänna av falska skäl (till exempel av önskan att skydda en tredje person, eller bekänna ett mindre brott för att kunna undkomma anklagelser för ett allvarligare). En anklagads erkännande måste därför, i likhet med alla andra bevis, underställas verifikation och värdering vid en helhetsbedömning av fallet.

Den främsta betydelsen av den anklagades vittnesmål utgörs av att de är den anklagades förklaringar till och omständigheterna kring det fall som utreds, föremål för bedömning under förhandlingarna och med krav på verifikation och värdering i enlighet med en total bedömning av alla omständigheter i fallet.

I inget som helst avseende är det i enlighet med sovjetisk strafflag att omvärdera betydelsen av den anklagades vittnesmål, att vara helt beroende av det som det grundläggande och viktigaste beviset. I en sovjetisk rättegång kan inte den anklagades vittnesmål få inta; den anklagades vittnesmål, i synnerhet dennes erkännande av sin skuld, måste i likhet med alla andra bevis bli föremål för verifikation och noggrann värdering och sättas i relation till alla andra bevis, som framkommit i fallet.

Som framhållits tidigare (sid. 36) inriktar sig det fascistiska rättssystemet på att den anklagade erkänner sin skuld och där detta erkännande framtvings med alla former av våld och tortyr (sid. 44)

Nu var inte åklagarsidan vid båda rättegångarna bara beroende av de anklagades vittnesmål som "det grundläggande och viktigaste beviset", protokollen från båda rättegångarna har dessutom rikligt med exempel på en omvärdering av dessa vittnesmål, som enligt Strogovitj-Vysjinskij, inte i något avseende svarar mot sovjetiska rättegångsprinciper. Vi kan citera följande exempel:

Radek: Ifråga om några av dem [de "trotskistiska" ledarna] var jag från första början övertygad om att de återvände med baktankar, och dessutom kunde man av några symptom redan sluta sig till ett och annat. En gång t. ex. då jag till fots återvände hem från "Isvestias" redaktion, märkte jag på Tverskajagatan Smirnov och hans f. d., om jag så får uttrycka mig, "stabschef" Ginsburg. När de märkte mig, vek de av i hörnet av Gnesdnikovgränden. Det stod genast klart för mig, att någonting här håller på att förberedas, att någonting är i görningen. Men de kom icke till mig och talade icke öppet med mig.

Vysjinskij: Med ett ord, ni märkte redan under denna period att de hade något slags illegalt förberedelsearbete för sig?

* Tredje utgåvan, korrigerad och utökad, 132 sid. Utgiven av OGIZ, Moskva, 1936.

Radek: Jag märkte, att någonting håller på att förtäta sig där, att stämningarna leder i en viss riktning. Men de ställde icke frågan öppet, emedan de var rädda. Splittringen med Trotskij 1929 var förknippad med ett mycket spänt personligt förhållande mellan mig och Trotskij, som ansåg mig vara den ansvarige eller en av de mest ansvariga för trotskisternas splittring. Därför var de själva rädda att vända sig till mig och ansåg att det kan avhjälpas bara genom Trotskis förhållande till mig, och synbarligen informerade de Trotskij om mina stämningar och bad honom taga första steget för att senare underlätta deras hänvändelse till mig.

Vysjinskij: Det kan alltså uttryckas på så sätt, att när ni märkte att något jäser hos Mratkovskij och Smirnov, så märkte de i sin tur också att någonting jäser hos er?

Radek: De hade på känn att jag befann mig i en tung stämning och att denna stämning kan utkristalliseras i bestämda handlingar.

Vysjinskij: D. v. s. med andra ord, att ni också utgör någon slags jordmån för något slags handlingar?

Radek: Ja.

Vysjinskij: Nu förstår man, hur eder korrespondens med Trotskij uppstod. (PR 64-65.)

På sidan 324 i samma protokoll finns följande märkliga samtal mellan åklagaren och den anklagade Hrasje:

Vysjinskij: Berätta för domstolen om er trotskism.

Hrasje: Med trotskismen har jag aldrig haft något gemensamt.

Vysjinski: Ni har aldrig haft något gemensamt?

Hrasje: Jag kom i kontakt med den på grund av min spionage och skadegörelseverksamhet.

Vysjinski: Så?! Alltså genom spionage till trotskism och inte omvänt.

(2) Vi har noterat att vittnen som inkallats för att vittna mot de anklagade också kom att anklaga sig själva genom sina vittnesmål. I själva verket var det personer som redan satt arresterade, som fördes till domstolen av vakter och som egentligen, skulle ha suttit på de anklagades bänk. Under sådana omständigheter vore det ytterst svårt att utesluta misstankar om att det förekommit bryska metoder. Och under dessa omständigheter har följande citat ur Strogovitj-Vysjinskijs bok från kapitlet "Vittnenas uppgifter" en speciell betydelse:

Vittnesmål utgör det främsta bevismaterialet i den överväldigande delen av brottsfallen. Andra bevis har avsevärt lägre specifik tyngd. Detta gör att bedömningen av vittnesuppgifterna är förenad med den största svårighet.

I borgerlig rättsteori lade man länge tull trovärdighet vid vittnesuppgifterna, de var ju edsvurna, medan domarnas 'inre övertygelse' sågs som tillräcklig garanti mot misstag i bedömningen av vittnesmålen. Men erfarenheten har i hög grad ifrågasatt denna trovärdighet och praktiken har helt uppenbart visat hur ofta osanningar uttalas och att vittnen som 'förtjänar trovärdighet' misstar sig. (sid. 39)

... I domstolspraktiken handlar det ofta om att värdera vikten av ett vittne utifrån det intryck vittnet gör på rätten. Intryck är något som ofta är ganska bräckligt och bedrägligt. Ett samvetsgrant och ärligt vittne kan bli förvirrat och motsägelsefullt lika mycket som det kan bli förvirrat och tappa koncepterna i den ovanliga miljö en domstol utgör, medan ett lögnaktigt vittne, som lärt sig sin läxa utantill kan komma med ett mycket tilltalande vittnesmål på grund av dess kategoriska och skarpsinniga karaktär. (sid. 40)

(3) Även vittnesmålet av en anklagad bekräftas av andra anklagade eller självanklagande vittnen tillräckligt fastställt skulden hos de män som nu stod inför rätta vore de av tveksamt värde vad gäller den roll Trotskij och Sedov påstås ha spelat. Att detta inte bara gäller

rättssystemet i s k demokratiska länder utan även Sovjetunionen framgår klart av följande citat av Strogovitj-Vysjinskij:

En särskild form av vittnesmål av den anklagade utgörs av den s k angivelsen. Dvs vittnesmål där en av de anklagade pekar ut en annan anklagad eller andra individer och därmed mildrar skulden hos den anklagade själv. Detta innebär att det är ett vittnesmål där den anklagade inte pekar ut sig själv utan gärningar som andra ska ha begått. Den sortens bevis är det minst förtjänstfulla. Det låga bevisvärdet i angivelser beror på det faktum att den anklagade, genom att ange en annan part, vanligen agerar utifrån egna intressen, i en önskan att flytta sin andel av skulden över till någon annan och därigenom mildra den egna skulden. (sid. 45)

Vid båda rättegångarna vittnade de anklagade och andra vittnen mot Leo Trotskij och Leon Sedov och pekade ut dem som anstiftare av och ledare för den påstådda sammansvärjningen. Eftersom inga andra bevis än dessa bekännelser anfördes mot Trotskij och Sedov – förutom åklagarens påstådda bevis för en bekräftad ”historisk koppling” – står det klart, i ljuset av det ovan citerade stycket, att de vittnesmål de blev dömda efter tillhör den kategori, som under sovjetisk lag betraktas som ”de minst förtjänstfulla”.

(4) I beaktande av ovanstående citat får åklagarsidans oförmåga att komma med några viktiga faktiska bevis en särskild betydelse. Vi citerar åter från Strogovitj-Vysjinskij:

... Som vi redan framhållit (sid. 44) är den anklagades vittnesmål inte det främsta och centrala beviset i fallet, och utredningen måste nu i inriktas på att samla objektiva bevis, där inte alla handlar om den anklagades vittnesmål och där man inte får koncentrera sig på det. (sid. 73)

Dessutom visade åklagaren, genom att behandla faktiska bevis på det sätt han gjorde, mycket liten respekt för principerna i sovjetisk lagstiftning rörande materiella bevis, på det sätt Strogovitj-Vysjinskij beskriver det i sin bok:

Vi tänker inte här i detalj uppehålla oss vid materiella bevis ... vi ska bara peka på att det ena eller andra föremålet tänkt att användas som materiellt bevis måste, i likhet med alla andra bevisföremål, preciseras i detalj i enlighet med vår rättspraxis. Det måste beskrivas i detalj, villkoren och omständigheterna det erhållits på måste anges ... (sid. 47)

I den första rättegången bad åklagaren den anklagade Olberg att identifiera det honduranska pass, som Olberg, i sitt vittnesmål, uppgett att han kommit in i Sovjetunionen på (ZK 91). Men ”villkoren för och omständigheterna kring hur det erhållits” angavs inte i det publicerade protokollet. Inget visar huruvida det bifogades till protokollet men i anklagelseakten sägs att det ”har lagts till handlingarna som indicium” (ZK 14). I sitt slutanförande hänvisar Vysjinskij till det ”Öppna brev” från 1932, där Trotskij ...

... i ett anfall av kontrarevolutionär raseri ... skrev ett öppet brev med uppmaningen att ’röja Stalin ur vägen’. (ZK 71)

Åklagaren uppger att detta brev ”fanns tillgängligt”. Han talar om hur det erhöles (”detta brev blev funnet i ett hemligt fack i Holtzmans resväska”) och är laggt till handlingarna som indicium).

Den anklagade Olbergs pass visade inget mer än att han kommit in i Sovjetunionen som honduransk medborgare. Det utgjorde ingen bekräftelse på hans vittnesmål om att han varit utsänd av Trotskij i syfte att begå terroristhandlingar. Vad beträffar Trotskij's Öppna brev diskuterats det i Kapitel XXII i denna rapport. Här räcker det med att konstatera att det publicerats utanför Sovjetunionen, i många länder och på många språk.

b. Under den andra rättegången presenterades flera dokument med kopplingar till andra än de huvudanklagade:

En anteckningsbok tillhörig den anklagade Strojlov med telefonnumret till en viss von Berg uppvisades för honom för identifiering och för att tillföras handlingarna (PR 200, 201). Inget framgår om hur åklagaren kommit över det, eller om det bifogades till protokollet. En uppgift från Hotel Savoy (i vilken stad anges inte, förmodligen Moskva) bifogades till protokollet. Där intygades att von Berg, en tysk köpman, bott på hotellen den 1-15 december 1930 och lämnat sitt telefonnummer (PR 201, 205). En bok i rött band identifierades av Strojlov som hans och han uppgav också att adressen till en viss Wester gjorts av honom själv (PR 202). (Strojlov vittnade om att han kommit i kontakt med Wester i slutet av mars 1931. (PR 197) Inget sägs dock om hur Vysjinskij fått tag på denna bok, eller om den bifogats till protokollet. En svart bok, som Strojlov identifierade som den dagbok han fört utomlands 1930-31 med hänvisningar till Berg, Wester och en viss Sommeregger identifierades också av honom. Protokollet säger inget om under vilka omständigheter man kommit över den, men åklagaren uppger att den bifogats till handlingarna som materiellt bevis. (PR 203)

En telefonkatalog och adressförteckning för Tyska riket med Wüsters adress i Berlin bifogades till protokollet. (PR 202, 205)

Fyra filer över inresetillstånd, med uppgifter om när vissa tyskar kommit in i landet och var de bott, bifogades till protokollet. (PR 206) Datum för inresorna, som domstolen läste upp dem, var 24 oktober 1929, 30 november 1930, 11 september 1930 eller 1931, november 1932 och april 1935.

Tjugo fotografier visades upp för den anklagade Strojlov och den anklagade Sjestov, tio för den anklagade Ratajtjak och den anklagade Hrasje, som identifierade vissa tyskar de omnämnt i sina vittnesmål. Det framgår inte huruvida dessa fotografier bifogades till protokollet.

För den anklagade Knjazev visade Vysjinskij upp en fotostatkopia av ett brev från en viss Herr X. Knjazev medgav att han fått detta brev i augusti 1936 och att det försvunnit från hans skrivbord. Vysjinskijs frågor och Knjazevs svar antyder att brevet informerade Knjazev om att Herr X skulle komma till Moskva och arbeta för vissa av sin regerings institutioner och skulle vilja träffa honom. (PR 288-9) Vysjinskij uppgav inte under vilka omständigheter han kommit över fotostatkopian och det framgår inte huruvida den bifogades till protokollet. Samma gäller ett brev i original, som Vysjinskij visade Knjazev och som denne uppgav vara ett brev han fått från Herr X 1931. I brevet bad Herr X uppenbarligen Knjazev att skicka honom något. (PR 289)

För den anklagade Hrasje visade Vysjinskij upp för identifiering ett tjeckoslovakiskt pass från 1919, ett uttalande från den österrikisk-ungerska sovjeten av krigsfångar i Kiev 1919, av vilket det framgick att Hrasje var medborgare i Österrike-Ungern samt ett uttalande av mobiliseringskommissionen 1919, där det sades att han inte var duglig för militärtjänst. Inget klargjordes om under vilka omständigheter dessa föremål erhållits och det är heller inte klart huruvida de bifogades till protokollet. (PR 320-1)

Vysjinskij bad också domstolen att tillfoga till sina handlingar en rapport (källa ej angiven) om ett sabotage mot ett tåg på Sjumichastationen (inget datum angivet, antagligen 27 oktober 1935), som Knjazev uppgett att den "trotskistiska" organisationen låg bakom. (PR 277-8)

Ett officiellt uttalande av folkkommissariatet för utrikes ärenden tillfogades protokollet om att flygfältet Kjellere (Kjeller) nära Oslo var öppet för utländska plan året runt och att landningar och avfärder var möjliga under vintern (PR 337). (Se §§ 135, 141)

Så ser dokumentationen ut i fallet med det "Anti-sovjetiska trotskistiska centrum". Den har liten betydelse för fallet. Dokumenten om Strojlovs kontakt med vissa tyskar härrör sig från tiden före bildandet av det påstådda parallella centrum och även det påstådda huvudcentrum. De är också från tiden innan Strojlov ska ha enrollerats av Sjestov för "trotskistiskt" sabotage-

arbete i slutet av 1931, sedan Sjestov återvänt från utlandet (PR 180, 182). Samma kan sägas om Herr X' brev 1931 till Knjazev, som enligt sitt vittnesmål, anslutit sig till den påstådda sammansvärjningen 1934 (PR 270-2). Både det brevet och det från 1936 kan, om de nu är äkta, ses som en bekräftelse på att han hade kontakter med japanska agenter, men de utgör ingen bekräftelse på hans vittnesmål om kontakter med en påstådd trotskistisk sammansvärjning. Det pass och två andra dokument som uppvisades för den anklagade Hrasje härrör från en tid cirka 13 år före den påstådda sammansvärjningen. Det bör dessutom noteras att Hrasje förklarade att han aldrig haft något att göra med trotskismen (PR 324).

Inget av detta material har något värde beträffande existensen av en ”trotskistisk” sammansvärjning, eller de påstådda kontakterna mellan de anklagade och en sådan sammansvärjning. Och ingen dokumentation uppvisades heller för någon av de anklagade till stöd för anklagelsen om sammansvärjning för identifikation eller för att bifogas till protokollet. Ändå hade de anklagade, enligt vittnesmålen, inte dragit sig för att under avsevärd risk för att bli avslöjade skriva och skicka brev om de mest komprometterande delarna av deras påstådda kriminella aktivitet. Vi kan citera det påstådda brevet där Trotskij ger Radek instruktioner om terroristhandlingar, som, enligt vittnet Vladimir Romm, skickades till honom av Sedov från den sovjetiska nyhetsbyrån Tass kontor i Paris (PR 103) – med risk för att det skulle komma att öppnas av någon av adressatens medarbetare. Även Smirnovs medgivande att han haft kontakter med Sedov via brev (ZK 45). En sammansvärjning med flera hundra personer inblandade i Sovjetunionen och utomlands, som öppet brevväxlade om sin brottsliga verksamhet borde med största säkerhet ha gjort att en vaksam hemlig polis kommit över några dokument från sammansvärjningen. Det antagandet får ökad vikt genom åklagarens uttalande att ”trotskisterna” ...

... maskerade trängde de ånyo in i partiet, trängde ånyo in i sovjetinstitutionerna, ... och gömde, som det nu klart och tydligt blivit fastställt, sitt gamla trotskistiska, sovjetfientliga gepäck i sina illegala gömställen tillsammans med vapen, chiffer, paroller, förbindelser och sina kadrer. (PR 349)

Dessutom, trots att åklagaren hävdade att det inte går att kräva materiella bevis i fall som handlar om sammansvärjning, ägnade han mycket tid åt att förklara att åklagarsidan hade ett antal dokument som bevis (PR 382). Om så var fallet är det märkligt att han inte visade upp dem, eftersom han ägnade så mycket tid åt att skaffa fram dokument av tveksam betydelse i fallen med anklagade på lägre nivå – bevis som bara tjänade till att framhålla den totala avsaknaden av all betydande eller viktig dokumentation.

(5) I brist på materiella bevis fick åklagaren luta sig mot vad Strogovitj-Vysjinskij betecknar som den ”borgerliga” teorin om ”inre övertygelse”. I slutanförandet vid den andra rättegången sade han:

För att inför rätten skilja mellan sanning och lögn är det naturligtvis tillräckligt att ha domarerfarenhet, och varje domare, varje åklagare och försvarsadvokat, som deltagit i mer än ett tiotal processer, vet när den anklagade talar sanning och när han i en eller annan avsikt avviker från denna sanning. (PR 382)

Ändå skriver professor Strogovitj i en bok han och åklagaren själv författat:

... teorin om inre övertygelse i borgerlig rätt är inte på något sätt tillämpbar vid en sovjetisk rättegång. Den subjektiva och idealistiska karaktären i klassisk borgerlig teori om bevisföring står i skarp motsättning till principerna vid en sovjetisk rättegång. De principerna kan bara vara materialistiska och dialektiska. (sid. 36) [Se även (2) ovan.]

(6) Åklagarsidans oförmåga att inkalla viktiga vittnen stred också mot sovjetisk lag, som den förklarats av Strogovitj-Vysjinskij:

... 1) att vid domstolsförhandlingarna måste inkallas för att lämna vittnesmål, som utpekar den

anklagade eller mildrar hans skuld, även sådana vittnen som friar den anklagade, som talar till hans fördel; 2) att till domstolsförhandlingarna måste inkallas vittnen som lämnar mot varandra stridande vittnesmål eller mot den anklagades vittnesmål; 3) att till domstolsförhandlingarna måste inkallas vittnen som kommit med vittnesmål som legat till grund för de anklagelser som presenterats för den anklagade. (sid. 107)

Vid rättegången mot Zinovjev-Kamenev anges i anklagelseakten att Paul Olberg vittnat mot sin bror, Valentin Olberg (ZK 14). Paul Olberg kallades inte till domstolsförhandlingarna. N A Karev sades ha vittnat mot Bakajev (ZK 18); Karev kallades inte till domstolsförhandlingarna. N M Matorin, ”Zinovjevs f.d. privatsekreterare”, sades ha vittnat mot Zinovjev (ZK 18); Matorin kallades inte till domstolsförhandlingarna. I sitt slutanförande vände sig åklagaren till den anklagade Smirnov och sade:

Ni nekade och sade, att ni inte fått några direktiv om terror, men härom blev ni överbevisad genom Given, och ni har erkänt det. (ZK 87)

Vittnet Jurij Gaven, som helt uppenbart utifrån detta var ett av ”de vittnen som kommit med vittnesmål som legat till grund för de anklagelser som presenterats för den anklagade”, Smirnov, kallades inte till domstolsförhandlingarna.

b. I rättegången mot Pjatakov-Radek bekräftade svarade den anklagade Radek jakande på Vysjinskijs fråga om han under den inledande utredningen konfronterats med Tivel, tidigare chef för hans kontor, och sade:

Han talade delvis sanning, delvis osanning, men jag förnekade allt. (PR 100)

Tivel kallades inte till domstolsförhandlingarna. Beträffande Prigozjin, vars terroristiska verksamhet han medgav att han lett, sade Radek:

Hans påstående att han träffat mig 1935, överensstämmer ej med verkligheten (PR 72)

Uppenbarligen vittnade Prigozjin också mot Radek. Prigozjin kallades inte till domstolsförhandlingarna. Sokolnikov medgav att han konfronterats med Kamenev (PR 124). Den anklagade Kamenev kallades inte som vittne till domstolsförhandlingarna under andra rättegången. Han hade blivit skjuten, trots att de sovjetiska myndigheterna var klart medvetna om att de då sköt ett viktigt vittne mot det påstådda ”trotskistiska” centrum.

Och så vidare. Radek, Serebrjakov och Sokolnikov, som ställdes inför rätta i januari, hade under rättegången i augusti, enligt de publicerade vittnesmålen, anklagats av Kamenev, Zinovjev, Jevdokimov och Reingold; Serebrjakov och Radek av Kamenev. Vid kvällssammanträdet den 21 augusti förklarade Vysjinskij att dessa tre, samt även Pjatakov, ingick bland dem som utpekats av Zinovjev, Kamenev och Reingold (ZK 65). De anklagade vid den första rättegången, som först pekat ut de huvudanklagade vid den andra kallades inte till domstolsförhandlingarna. De hade samtliga blivit skjutna omedelbart efter rättegången i augusti.

§ 18. Vi citerar ytterligare följande exempel på vad som för oss verkar ha varit helt onödiga brister i det sätt rättegångarna genomfördes på:

Åklagarsidans oförmåga att göra något som helst försök, enligt vad som framgår av protokollet, och så långt det är allmänt känt, att få någon att de båda påstådda ledarna för de förrädiska sammansvärjningar som omtalas i anklagelseakter och erkännanden, dvs Leo Trotskij och Leon Sedov, att framträda inför domstolen; och dess fortsatta ovilja att ta hänsyn till vad Leo Trotskij öppet sagt i internationell press i syfte att avvisa de anklagelser som handlade om honom själv och Sedov, och den rad frågor Trotskij kommit med, även där via internationell press, för att ställas till den anklagade Pjatakov i samband med hans vittnesmål rörande hans påstådda flygresa till Oslo och de samtal han då skulle ha haft i Weksal, Norge, med Leo Trotskij.

(2) Åklagarsidans oförmåga att skaffa fram uppgifter från regeringarna i de länder där Trotskij bott eller vistats, och lägga fram dem inför rätten, officiella redogörelser för hans vistelseorter och aktiviteter under de perioder då en del anklagade, och vittnet Vladimir Romm, hävdade att de träffat honom. Eftersom Trotskij i sin exil stått under konstant polisövervakning finns sådant material med säkerhet och kunde antagligen ha erhållits på sovjetregeringens begäran. Även åklagarsidans oförmåga att skaffa fram och för rätten lägga fram officiella redogörelser för hur de anklagade rört sig som vittnat om att de rest från det ena landet till det andra i syfte att träffa Trotskij. Sådant material borde inkludera: 1) den danska polisens material om vad Trotskij gjorde under sin vistelse i Köpenhamn, november-december 1932; 2) material om inresa i Danmark för de anklagade som vittnat om att de rest från Berlin till Köpenhamn för att träffa honom; 3) material från den franska polisen om Trotskij's rörelser i slutet av juli 1933 då han påstods ha träffat Vladimir Romm i Bois de Boulogne; 4) det officiella materialet om Pjatakovs påstådda inresa i Norge i december 1935 och om ankomst och avfärd för det specialplan som påstods ha fört honom dit.

(3) Åklagarsidans oförmåga att konfrontera den anklagade Pjatakov, vid rättegången i januari, med Konrad Knudsens telegram, där han meddelade åklagaren att man från officiellt håll dementerat att något utländskt flygplan landat i Norge i december 1935; samt att han som Trotskij's värd kunde uttala att inget samtal förekommit mellan Trotskij och Pjatakov.

(4) Åklagarens och domstolens oförmåga att fästa de anklagades och vittnenas uppmärksamhet på motsägelserna i deras vittnesmål, eller mellan deras vittnesmål och allmänt kända fakta, eller mellan deras vittnesmål och vad andra anklagade eller vittnen uppgett, rörande frågor av stor betydelse för det trovärdiga i den påstådda sammansvärjningen. Förvisso är det välkänt att vittnen ofta tar miste på datum, namn, osv. Men eftersom i detta fall fastställandet av påstådda uppgifter om en sammansvärjning helt vilade på bekännelser av anklagade och vittnen, och eftersom de anklagades intressen inte tillgodosågs av försvarssidan (fallen med de tre anklagade som begagnade sig av sin rätt till försvarare kan knappast kallas undantag), kan det förefalla ha varit åklagarens och domarnas plikt att ställa sådana frågor som skulle ha förhindrat att bevisen, sammantaget, skulle framstå som orimliga. Motsägelserna är ytterst många, som vi kommer att få åtskilliga tillfällen att konstatera. Vi hänvisar läsaren framför allt till kapitlen IX och XVI i denna rapport, om de båda påstådda centrum. Enligt vår uppfattning är de motsägelser som behandlas i de båda kapitlen tillräckliga för att avvisa, när de adderas till den fullständiga avsaknaden av relevanta materiella bevis, åklagarens påstående under rättegången i januari att ...

... I en process, där ett av bevisen utgjordes av de anklagades egna erkännanden, har vi ej inskränkt oss till att rätten endast åhört de anklagades uttalanden: med alla möjliga och tillgängliga medel har vi kontrollerat dessa förklaringar. Jag måste säga att vi här utfört detta med all tänkbar objektiv samvetsgrannhet och med all möjlig noggrannhet. (PR 382)

(5) Åklagarsidans systematiska förfalskning av allmänt kända historiska fakta i syfte att driva sitt fall mot de anklagade och Leo Trotskij; även hans hantering, i samma syfte, av citat som han använt som bevis. Denna rapport har konstaterat många fall av sådana metoder. Vi hänvisar våra läsare framför allt till Kapitel XXV. Här inskränker vi oss som illustration till hur ett citat hanterats.

I en artikel publicerad under rättegången mot Zinovjev-Kamenev (*Izvestija*, 21 augusti 1936) skriver Radek:

... 1929, sedan han, Trotskij, övertygat trotskisten Blumkin om att svara för transport av propagandamaterial till Sovjetunionen skickade han sin son Sedov till dennes hotell med uppdraget att organisera attacker på sovjetiska handelskontor utomlands för att skaffa fram de pengar Trotskij behövde för sitt sovjetfientliga arbete ... (PC, Exh. 11)

I sin slutplädering under andra rättegången citerade Vysjinskij detta stycke där orden ”skickade han sin son Sedov till dennes hotell” ersattes med ”skickade sin son Sedov till Radeks hotell” (PR 458-6). Förändringen är förstås meningslös eftersom Trotskij och Sedov träffat Blumkin i Turkiet, medan Radek antingen befann sig i exil i Sibirien eller i Moskva. Men det gjorde det möjligt för åklagaren att anklaga Radek för att öppet ha erkänt att han av Trotskij fått instruktioner om att ”organisera attacker på sovjetiska handelskontor utomlands och kunna säga:

Jag tror att man måste sätta tilltro till detta auktoritativa erkännande som gjordes inför sovjet-offentligheten, som icke gjordes på de anklagades bänk, utan i sovjetpressen. (PR 364)

VIII. ”Kapitulanterna”

§ 20. Vid båda rättegångar tillskrev åklagaren de tidigare relationerna mellan Leo Trotskij och de huvudanklagade en bevismässig betydelse. Och det var ju också så att Trotskijs tidigare kontakter med dessa män, och hans inställning till dem under de år då sammansvärjningen ska ha pågått har stor betydelse för trovärdigheten i anklagelserna mot honom. Vi kommer att få tillfälle att behandla hans relationer till vissa av dessa individer vid granskningen av de slutgiltiga anklagelserna mot honom. Men eftersom de viktigaste av de anklagade i de båda rättegångarna, med undantag för Sokolnikov (§ 24) ingick i den kategori i Trotskijs tendens som kallades ”kapitulanter”, blir det nödvändigt att granska hans inställning, och hans anhängares, inställning till ”kapitulanter” i allmänhet.

Först och främst måste denna politiska kategori definieras; och det sker bäst genom en kort genomgång av de politiska grupperingarna i Ryssland sedan 1922.

§ 21. Under Lenins första sjukdom 1922 bildade Stalin, Zinovjev och Kamenev, inom Politiska byrån (politbyrån), det viktigaste verkställande organet i centralkommittén i Sovjetunionens kommunistiska parti (SUKP), ett block som blev känt som *Trojkan*. Efter Lenins andra sjukdom, 1923, blev denna trojka en öppet erkänd institution och den grupp som kontrollerade partiet. Den bildades i opposition mot Trotskij och hans anhängare. Den kamp Trotskijs tendens, känd som Vänsteroppositionen eller ”bolsjevik-leninisterna”, förde mot den härskande majoriteten i partiet härrör från denna period. *Trojkan* bestod till SUKP:s fjortonde kongress i december 1925. Efter den kongressen bröt Zinovjev och Kamenev med Stalin och bildade ett block med Vänsteroppositionen. På femtonde partikongressen i december 1927 blev Vänsteroppositionen, trotskistisk och zinovjevitisk, utesluten ur partiet. Zinovjevs och Kamenevs grupp ”kapitulerade” för den härskande majoriteten genom det skett uttalandet av de tjugotre den 18 december, men slapp ändå inte undan uteslutning. Cirka sex månader efter kongressen ”kapitulerade” Zinovjev, Kamenev och deras anhängare igen, tog avstånd från Oppositionens program, medgav att de haft fel och Stalin rätt, och fick återkomma till partiet. De tidigare trotskistiska ledare som stod inför rätta i augusti 1936 och januari 1937 hade också ”kapitulerat” och återfått medlemskapet, med undantag för Muralov, som lämnat Oppositionen utan att formellt ta avstånd från den.

§ 22. Åklagarsidan påstod i båda rättegångarna att ”kapitulanterna” inte varit uppriktiga i sina deklARATIONER. När han sammanfattade den första rättegången sade Vysjinskij:

... dessa personer skyldes sina ansikten med masker och framställde sig som ångerfulla syndare, vilka brutit med sitt förflutna och tagit avstånd från sina gamla förvillelser, som växt över i förbrytelser. (ZK 74)

I sin sammanfattning av den andra rättegången sade han:

Trotskisterna övergick till illegalitet och maskerade sig som personer, vilka ångrar sig och sträckt vapen. I enlighet med Trotskijs anvisningar bedrev Pjatakov och andra ledare för detta förbrytarband en dubbelpolitik, maskerade trängde de ånyo in i partiet, trängde ånyo in i sovjetinstitutioner-

na, en och annan lyckades t o m smyga sig in på ansvarsfulla poster i staten och gömde, som det nu klart och tydligt blivit fastställt, sitt gamla trotskistiska, sovjetfientliga gepäck i sina illegala gömställen tillsammans med vapen, chiffer, paroller, förbindelser och sina kadrer. (PR 349)

§ 23. Dessa uttalanden av åklagaren försvarades i en del vittnesmål. Den anklagade Zinovjev uppges enligt protokollet från den första rättegången ha sagt:

Våra differenser med Trotskij efter XV partikongressen – säger Zinovjev – då Trotskij använde ordet 'förräderi' i fråga om mig och Kamenev, var i själva verket en liten avstickare, ett gräl. Det var inget förräderi mot Trotskij vi då begick, utan vi begick ytterligare ett förräderi mot det bolsjevikiska partiet, som vi tillhörde.

Men just i det ögonblicket – fortsätter Zinovjev – gick vi fullständigt över till den dubbelpolitik, som börjat redan tidigare, som förefanns både 1926 och 1927 ... (ZK 38)

Den anklagade Reingold vittnade om att Zinovjev och Kamenev ...

... vidhöll att man på allt sätt måste utnyttja alla legala möjligheter för att krypa på magen in i partiet ... och vinna partiets och i synnerhet Stalins förtroende. Sedan förtroendet blivit återställt, skulle man parallellt härmed utföra ett strängt konspirativt terroristiskt arbete. (ZK 30)

Vid andra rättegången sade vittnet Loginov:

Vi avtalade med Pjatakov att, om kampen antar en mera seglivad karaktär, skulle han själv avge en förklaring om sitt utträde ur oppositionen, och det skulle tjäna som en signal för oss att avge motsvarande förklaringar på den plats där vi befann oss. Så gjorde vi ... (PR 131)

Pjatakov bekräftade detta uttalande "vad gäller fakta", men förnekade att det handlat om något "medvetet dubbelspel".

Den anklagade Boguslavskij skyllde politiken med medvetet dubbelspel på Trotskij:

1929 överlämnade Smirnov oss Trotskijs direktiv om att man, utan att sträcka vapen, utan att avrusta ideologiskt skulle avrusta organisatoriskt, förklara att man inställde fraktionsarbete, återvände till partiet och därvid i förklaringarna så lång sig göra lät bevara något av den gamla trotskistiska arsenalens ideologiska innehåll, vilket jag och I N Smirnov också gjorde ... (PR 145)

§ 24. Leo Trotskij hade vittnat om att av de 19 anklagade i de båda rättegångarna och som han kände till, Sokolnikov och Holtzman, aldrig tillhört Vänsteroppositionen, även om Holtzman 1926-27 varit sympatisör. På femtonde partikongressen hade Sokolnikov förklarat att han inte hade några meningsskiljaktigheter med partiet och vid den kongressen, då Vänsteroppositionen blev utesluten, invaldes han i centralkommittén. Sexton hade tillhört det vänsteroppositionella blocket och hade uteslutits.* Sex av dessa – Zinovjev, Kamenev, Reingold, Bakajev, Pickel, Jevdokimov – tillhörde Zinovjevs fraktion. Två – Drobnis och Boguslavskij – tillhörde ultra-vänsterns (Sapronov) grupp. Radek anslöt sig till Vänsteroppositionen först 1926. (PC 59-100)

Han vittnade om att dessa personer varit hans motståndare i årtal före rättegångarna (PC 59). Han förnekade att han någonsin diskuterat med någon av dem, sedan blocket med Zinovjev och Kamenev upphört, om möjligheten att organisera ett enat centrum mellan de egna anhängarna och deras, och sade:

Mina artiklar visar att detta är helt omöjligt. Min uppfattning av dem, mitt totala förakt för kapitulationen, min fientlighet gentemot dem och deras fientlighet gentemot mig uteslöt detta fullständigt. (PC 69)

Sidorna 59-106 i den preliminära kommissionens protokoll går i detalj igenom Trotskijs tidigare relationer med de anklagade i Moskvarättegångarna som var kända för honom, och

* Beträffande Trotskijs vittnesmål om den nittonde anklagade som han kände till, V Olberg, se kapitel XIII.

med hans fientliga inställning i allmänhet till ”kapitulanterna”. I sitt vittnesmål vidhöll Trotskij att han efter deras kapitulation inte haft några som helst kontakter med de ”kapitulanter” som nu stod inför rätta, och att han, och Vänsteroppositionen i allmänhet, hade betraktat dem som fiender och bekämpat dem konsekvent och öppet. Han sade:

När vänner splittras blir fiendskapen ännu bittrare än mellan den styrande gruppen och oppositionen i sin helhet. Det är en historisk och politisk lag att relationer mellan de oppositionella och kapitulanterna under alla dessa år var mycket bittrare än relationerna mellan de oppositionella och stalinisterna. (PC 104)

§ 25. Till stöd för sitt vittnesmål presenterade han en mängd material (PC Exhs. 7, 12, 14, Corn. Exh. 3). Dokument 7 består av en lista på 84 artiklar rörande kapitulationerna, som publicerats i *The Militant* (New York) mellan den 15 december 1928 och 6 juni 1936, samt tolv böcker och pamfletter som tar upp samma ämne och som introducerades under den allmänna rubriken ”Kampen mot kapitulanterna”. Utdrag ur artiklarna på denna lista fördes till den preliminära kommissionens protokoll. Vi har granskat materialet och det återfinns enligt förteckning. Följande citat räcker för att illustrera den allmänna tonen gentemot ”kapitulanterna”:

Den andra punkt vi vill ta upp här handlar om kapitulanterna. Uttalandet fastställer, helt berättigat och obarmhärtigt, att dessa personer förlorat ’all rätt till något som helst förtroende av partiet och arbetarklassen’. (Introduction to the Declaration of the Russian Bolshevik-Leninists, *The Militant*, New York, 26 november 1932.)

Om vi bortser från den helt omoraliska sidan hos kapitulanter som Radek och Pjatakov, som i egenskap av journalister eller ämbetsmän, kommer att fortsätta att tjäna varje segrande fraktion (under förevändningen att tjäna socialismen), då representerar kapitulanterna som politisk grupp som sådana ’liberaler’ inom partiet, som i ett givet ögonblick rusade iväg för långt åt vänster (eller åt höger) och som sedan slog in på vägen att försöka nå en uppgörelse med den härskande byråkratin. (”The Expulsion of Zinovjev”, *The Militant*, New York, 26 november 1932.)

Och nu har de kapitulerat igen. Den sovjetiska pressen innehåller triumfatoriska notiser om detta medan Tass sprider nyheten om kapitulationen över hela världen. Ändå vore det svårt att föreställa sig en händelse som på ett grymmare sätt kunde kompromettera inte bara kapitulanterna själva utan också en regim som kräver så mycket offergåvor ...

Under den första kapitulationen kan de fortfarande ha hyst illusioner: ’arbeta i partiet’, ’närmande till partiet’, ’öva inflytande över massorna’. Idag finns inte ett spår kvar av sådana illusioner. Zinovjev och Kamenev återvänder till partiet inte från Oppositionen utan bara – från exilen till Moskva. Stalin behöver dem av samma själviska orsak som när Bucharin och Rykov framträder på podiet under demonstrationen på Första maj, så att tomrummet kring ’ledaren’ åtminstone går att maskera. (”On Zinovjev and Kamenev”, 23 maj 1933, *Bulletin of the Opposition*, N° 35, juli 1933; *The Militant*, New York, 10 juni 1933)

§ 26. Av detta och annat material framgår att Oppositionens fientlighet mot Radek verkar ha varit särskilt intensiv. Enligt Trotskij berodde detta på Oppositionens förakt för Radeks karaktär, och särskilt att Radek angivit och därmed orsakat avrättningen av en tidigare oppositionell, Blumkin, som besökt Trotskij i Konstantinopel. Trotskij hävdade att Blumkin, som hyste förtroende för Radek, hade informerat denne om sitt besök hos Trotskij och att Radek omedelbart angett Blumkin för GPU, vilket ledde till att Blumkin blev skjuten. (PC 82-83). Vi citerar ur ett brev daterat 25 december 1929, som publicerades i *The Militant* den 22 februari 1930:

När Blumkin anlände till Moskva var det första han gjorde att leta upp Radek ... som han betraktat som en av ledarna för Oppositionen ... För honom gick det ännu inte att inse att i Radek hade Oppositionen en obeveklig fiende, som efter att ha förlorat det sista spåret av moralisk hållning inte drog sig för någon som helst vederstyggligt ... Blumkin berättade för Radek om L D:s [Trotskijs] tankar och planer beträffande vikten av att bedriva en hemlig kamp för deras idéer. Radeks svar

blev, enligt hans egna ord, att kräva att Blumkin *omedelbart inställde sig hos GPU och berättade allt*. Flera kamrater uppger att Radek hotade Blumkin med att omedelbart ange honom om han inte gjorde detta ... Efter detta, enligt den officiella versionen, 'ångrade sig' Blumkin och inställde sig hos GPU, där han överlämnade brevet från kamrat Trotskij som han bar på sig. Inte nog med det, *han krävde till och med att bli skjuten*.

I juli 1932 besvarade Trotskij i *Oppositionsbulletinen*, N° 28, en artikel av Radek, som publicerats i den tyska tidningen *Berliner Tageblatt*. Rubriken på Trotskijs artikel var "En lättsinnig man om en allvarlig fråga". Vi citerar:

Lenin lät ganska otvetydigt förstå att från Radek kunde man förvänta sig seriösa uttalanden bara händelsevis och i rena undantagsfall. Med åren har han inte på något vis förbättrat sig i detta avseende. Han har mindre hår på huvudet men innanför är han bara mer lättsinnig.

Ännu ett belägg för den ömsesidiga fiendskapen mellan Trotskij och Radek efter Radeks kapitulation utgörs av ett brev (kopia) skrivet av Leo Trotskij den 3 oktober 1933 till redaktören för dagstidningen *Adelante* i Barcelona. Trotskij skriver:

Jag har från Spanien blivit informerad om utgivningen av *Adelante*, där vårt namn figurerar på listan över medarbetare tillsammans med Karl Radek och Preobrazjenskij. Nu är det så att absolut ingen har bett mig om att medarbeta i *Adelante* och följaktligen kan jag inte ha gett mitt medgivande. Vad beträffar Preobrazjenskij, som befinner sig i deportation, kan missbruket av hans namn bara vara till skada för honom. Det inte särskilt respektabla namnet Karl Radek ger denna förteckning på namn en helt och hållet fantasifull och oförklarlig karaktär. Utifrån ovan nämnda fakta ser jag mig tvungen att begära att ni i fortsättningen avhåller er från att missbruka mitt namn. (Com. Exh. 3, 2)

Dokument 12 i den preliminära kommissionen, ett vykort Leo Trotskij fått från Ryssland, talar om att en grupp deporterade oppositionella träffat Radek på en järnvägsstation i Sibirien när han var på väg tillbaka till Moskva efter att ha tagit avstånd från Oppositionen 1929. (381). Enligt detta vykort ska Radek ha sagt följande om Trotskij:

Jag har fullständigt brutit med L D ... Vi kan inte ha något gemensamt med Lord Beaverbrooks samarbetsman. (PC 381)

Andra citat som illustrerar relationerna mellan Radek och Vänsteroppositionen återfinns i preliminära kommissionens protokoll.

I kapitel XVIII kommer vi att få tillfälle att återkomma till Radeks relationer med Vänsteroppositionen. Vi har tagit upp frågan på grund av hans avgörande vittnesmål i rättegången i januari och på grund av åklagarens påstående att ...

Radek är en av de mest framstående och, den rättvisan måste man göra honom, talangfullaste och mest hårdnackade trotskisterna ... Han är en av dem, som står hövdingen för detta band, Trotskij, närmast och åtnjuter hans största förtroende. (PR 358)

§ 27. Zinovjevs och Kamenevs inställning till Trotskij sedan de kapitulerat framgår av ett uttalande de gjorde till det sovjetiska kommunistpartiets centralkommitté och dess centrala kontrollkommission den 13 februari 1932, vilket tillfogades den preliminära kommissionens protokoll:

Till SUKP:s centralkommitté och kontrollkommission: Kamraterna Jaroslavskij och Sjkirjatov har gjort oss uppmärksamma på ett dokument från L Trotskij, daterat 4 januari 1932, som är en gemen lögn från Trotskijs sida, som låtsas som om vi med kamrat Stalin 1924-25 diskuterade möjligheten av en terroristattack mot Trotskij, och att vi, när vi gick över till oppositionen, berättade för honom om denna diskussion. Allt detta är en gemen lögn, med det uppenbara syftet att kompromettera vårt parti. Endast ett sjukt sinne som Trotskijs, som är grundligt förgiftat av törst efter att göra sensation inför den borgerliga publiken och alltid redo att föra ut sladder och hat om vårt partis historia, är kapabel att hitta på en sådan gemen lögn. Det råder inga tvivel om att vi varken kunde diskutera en

sådan fråga, eller ens anspela på detta i partikretsarna och vi har aldrig sagt något sådant till Trotskij.

Allt detta är från början till slut påhittat av honom och är en av de metoder som används i den skändliga kamp som han för mot Lenins parti och dess ledning i det förflutna och nu, för kontrapositionens vinning och behag. Trotskijs uttalande där han gör gällande att man i vårt bolsjevikparti kan tvingas göra lögnaktiga uttalanden i denna fråga är ett agerande som utmärker en mästertpressare. (PC 89)

§ 28. Frågan uppstår, förstås, om inte alla dessa uttryck för ömsesidig fiendskap kan ha gjorts i syfte att dölja den påstådda sammansvärjningen. I rättvisans namn måste det emellertid noteras att flera av de ovan nämnda citaten av Trotskij publicerades i hans tidning, *Oppositionsbulletinen*, som, enligt hans eget vittnesmål, han gjorde allt för att föra in i Ryssland. (PC 102, 201-2) Hans vittnesmål på denna punkt styrks av andra bevis vi förfogar över, bl a fyra fotostatkopior av *Bulletinen*, där storleken förminskats avsevärt för att illegalt kunna föras in i Sovjetunionen. Ett av ovanstående citat, från Bulletin N° 35, juli 1933, är hämtat från hans artikel, "Om Zinovjev och Kamenev", som ingår i en av dessa förminskade kopior. (Com. Exh. 4, 1). Det är minst sagt egendomligt att Trotskij skulle ha ansett det politiskt ändamålsenligt att i Ryssland undergräva anseendet på personer som han tänkte sig ta makten tillsammans med. Det bör också noteras att Trotskijs öppna fiendlighet gentemot "kapitulanterna" härrör från en tid långt innan den "nya linje" om terrorismen, som Leon Sedov påstås ha lagt fram för Smirnov 1931.

§ 29. Trotskijs vittnesmål om den fiendskap som rådde mellan hans tendens och "kapitulanterna" styrks av material, som presenterats för preliminära kommissionen som visar Oppositionens fiendskap inne i Sovjetunionen mot de kamrater som gett efter för regimen (PC 84-5, 93-4, 104; Exhs. 12, 14). Det styrks också av vittnesmålen av Dr Anton Ciliga och A Tarov.

Dr Ciliga (tidigare medlem av politbyrå i Jugoslaviens kommunistiska parti – PC 103) intygar att han anslöt sig till den ryska oppositionen på sommaren 1928, sedan det trotskist-zinovjevitiska blocket splittrats, och tillhört det till slutet av 1932, då han lämnade den tillsammans med en grupp kamrater i en mer radikal fraktion. Han säger bl a följande om relationerna mellan trotskister och zinovjeviter:

Från sommaren 1928 tills jag blev arresterad 1930 hade jag flera samtal med zinovjeviter i min bekantskapskrets. Även om de kapitulerat ansåg de att Stalin egentligen genomförde Oppositionens politik, vilket de tyckte rättfärdigade att de kapitulerat. Samtidigt intog de en ytterst negativ hållning till Trotskij ... Trots alla meningsskiljaktigheter med stalinisterna betraktade de både sig själva och stalinisterna som de riktiga 'leninisterna'; den uppfattningen hade de inte om den trotskistiska gruppen. Av allt jag kunde iakta i Ryssland fick jag det definitiva intrycket att trots alla nära relationer som funnits mellan zinovjeviter och trotskister fanns det nu mellan dem en ömsesidig misstro och fiendskap. (Com. Exh. 5.1-)

Kapitulanterna, säger Ciliga, skulle kunna indelas i fyra kategorier: (1) De som kapitulerat fullständigt, även till priset att bli provokatörer åt GPU; (2) de som definitivt gått över på Stalins sida, men som vägrade bli provokatörer; (3) de som fortsatte att hysa intresse för Oppositionens ideologiska liv, men vägrade att stå för något aktivt oppositionellt arbete (denna grupp var den mest talrika); (4) de som i en eller annan mening återvände till oppositionell verksamhet. (Ibid.)

§ 30. A Tarov (vi förfogar över hans riktiga namn) vittnar om att han föddes den 7 november 1898, son till en stenhuggare: att han var mekaniker till yrket; att han gått med i bolsjevikpartiet 1917 och deltagit i inbördeskriget; att partiet 1923 skickade honom till transkaukasiska kommunistiska universitetet, som han fick lämna 1925 som Vänsteroppositionell; att han 1927 blev utesluten ur partiet för verksamhet i Oppositionen; att han den 19 september 1928

blev arresterad för oppositionellt arbete och efter tre månader i fängelse deporterad till Sibirien. Den 22 januari 1931 blev han åter arresterad, deporterad, och dömt till tre års fängelse, som han avtjänade i isolatorn i Verchne-Uralsk. I slutet av fängelsesdomen deporterades han till Andijan i Centralasien, och efter fem månader flydde han till Persien, där han blev arresterad två gånger och första gången fängslad och den andra gången skickad till Amadan, långt inne i landet. 1937 lyckades han fly till Europa.

Tarov uppger att de oppositionella som kapitulerade anmodades att förråda sina kamrater och fick veta att om de inte gjorde det skulle de anklagas för olika brott, överlämnas till GPU och avrättas.

1927, i Jerevan, sedan Tatjan, sekreterare i kontrollkommissionen, kommit med sådana hot för kapitulanten Tonov (jag minns inte hans namn exakt) hem och sköt sig i huvudet. (Com. Exh. 6)

Tarov uppger att händelsen omnämndes i tidningen Kharurdeit-Ayastan i en artikel skriven av Tatjan själv; men det numret drogs in sedan ungefär halva upplagan sålts. Tarov uppger att ...

... den stora majoriteten blev kapitulanter på grund av att de inte stod ut med GPU:s grymma repression ... I början ville ingen av kapitulanterna, utan undantag, förtala Oppositionen eller betrakta sina uppfattningar som felaktiga, "kontrarevolutionära", osv. Samtliga började med att lova att inte längre bedriva något fraktionsarbete. Arbetslöshet, arresteringar, deportering, avrättningar, koncentrationsläger, tortyr i fängelserna, var metoder GPU använde mot de oppositionella bolsjevik-leninisterna i allra grymmaste form, i enlighet med de speciella order som utfärdats av ledaren för centralkommittén. (Ibid.)

Detta tryck på medlemmarna av Oppositionen att kapitulera, och på "kapitulanterna" att förråda sina kamrater i Oppositionen, ledde enligt Tarov till följande:

Inför denna grymma repression från GPU:s sida var det självklart att Oppositionen inte kunde tolerera minsta vacklan bland sina medlemmar ... Oppositionen bröt alla kontakter med kapitulanterna redan innan dessa bestämt sig för att informera GPU om att de lämnat Oppositionen ... I isolatorerna var vi än hårdare mot kapitulanterna. Vid minsta tecken på vacklan uteslöt vi dem omedelbart ... från de gemensamma cellerna och vi krävde att de skulle uteslutas från våra dagliga övningar. (Ibid.)

Tarov uppger att "kapitulanterna" inte blev frigivna omedelbart. De ställdes inför krav på att deklarerat att Oppositionens grundsatser var kontrarevolutionära, antikommunistiska, mensjevikiska, och att Trotskij var "agent åt den kontrarevolutionära bourgeoisin". De hölls till och med kvar i fängelse sedan strafftiden utlöp, tvingades att skriva dussintals uttalanden, och utsattes för upprepade förhör.

Kapitulanterna återvände till sina celler efter nervösa sammanbrott, förbannade GPU, förbannade sig själva, men utan att hitta någon utväg. För dem fanns ingen väg tillbaka till Oppositionen. Oppositionen skulle alltid betrakta dem som spioner och GPU-agenter och aldrig gå med på att vara med dem i en gemensam cell ... Till sist var ryggraden knäckt och gårdagens obevklige medlem av Oppositionen omvandlades i händerna på GPU till ett redskap mot Oppositionen av bolsjevik-leninister. (Ibid.)

Tarov nämner sitt eget fall som illustration till vad han sagt om GPU:s försök att tvinga "kapitulanterna" att bli angivare och att Oppositionen definitivt bröt med dem. 1934 ställde han sig bakom Rakovskijs telegram med uppmaning till enhet bland alla proletära, kommunistiska och revolutionära krafter mot den fascistiska aggressionen. Han trodde, sade han, att centralkommittén på grund av hotet från fascismen åtminstone skulle gå halva vägen för att tillmötesgå Rakovskijs telegram. Men GPU krävde genast att Tarov skulle förklara att hans åsikter var kontrarevolutionära. När han vägrade blev han av med sitt arbete. GPU krävde att han skulle namnge de kamrater, som han samarbetat med i Oppositionen. När han fortfarande vägrade utsattes han för ständig övervakning av GPU och blev av med rätten att

brevväxla med sin fru och sina vänner. Dessutom vägrade medlemmarna av Oppositionen att ha något att göra med honom. Han insåg då att enda utvägen var att fly, och detta lyckades han slutligen med. (Ibid.)

§ 31. Eftersom att Trotskij bildat ett block med Zinovjev och Kamenev sedan deras block med Stalin mot honom upplösts, verkar det rimligt att tänka sig att han kunde ha anslutit sig till dem igen i en politisk opposition, om de ombildat sin opposition till något som liknade hans egen. Men mellan en öppen politisk opposition och en hemlig terroristisk sammansvärjning är skillnaden himmelsvid. För det riskabla företaget med det senare är det nödvändigt att hitta medbrottslingar som det går att lita fullständigt på. Och Trotskij, som hade varit attackerad av Zinovjev och Kamenev under perioden med *Trojkan* och fördömd av dem på femtonde partikongressen, skulle rimligen ha haft ytterst få skäl till att lita på dem i en så farlig allians som en underjordisk sammansvärjning. Samma gäller sådana som Radek, Pjatakov och andra f d trotskister, som också tagit avstånd från Vänsteroppositionen.

Om man å andra sidan godtar det ovan citerade vittnesmålet, och åklagarens påstående, om att ”kapitulanterna” återvänt till partiet på order av Trotskij uppstår frågan: varför stod de viktigaste av dem ut med både deportation och fängelse i stället för att kapitulera? Hur kom det sig att Rakovskij, en av Trotskijs äldsta vänner, som var inblandad i rättegången i januari, höll ut till 1934? Varför lämnade Muralov, Trotskijs vän och en av de anklagade vid rättegången i januari, Oppositionen utan att formellt kapitulera? Som deltagare i den påstådda anti-sovjetiska komplotten borde Muralov med säkerhet ha sett fördelen med att lyda Trotskijs påstådda order och dölja sitt sovjetfientliga arbete, som de andra i sammansvärjningen påstås ha gjort med medlemskap i partiet som täckmantel. Om Trotskij dessutom verkligen gett någon sådan order hur kom det sig då att inte alla hans anhängare i Ryssland återgick till partiet, där de med säkerhet skulle ha varit till större nytta för honom än som deporterade eller i GPU:s politiska fängelser? Om man utgår från att denna order bara var känd för ledarna skulle det se ut som att Trotskij inte bara lurade partiet utan också sina egna anhängare och därmed helt meningslöst slösa med en stor del potentiellt användbar hängivenhet för sin egen sak. Ett sådant antagande innebär också att erkännandena i de båda rättegångarna inte stämmer: att de trotskistiska ”ledarna” för sammansvärjningen var ute efter att genomföra ett omfattande program av terrorism och sabotage utan något stöd på basplanet – för så vitt man inte anammar en annan hypotes, som också motsägs av erkännandena: att det stora antalet terrorist- och sabotageorganisationer runt om i Sovjetunionen helt bestod av icke trotskistiska terrorister och sabotörer.

Därmed stöds inte påståendet att de trotskister, som återvände till partiet gjorde det för att genomföra ett medvetet dubbelspel under ledning av Trotskij själv vare sig av några som helst bevis eller någon hållbar teori. Å andra sidan tyder bevisen på att kapitulationerna ofta berodde på GPU:s repression; att ”kapitulanterna” systematiskt pressades att bli angivare mot Oppositionen; och att medlemmarna av Oppositionen därför för sin egen säkerhet tvingades att bryta alla kontakter med dem och betrakta dem som fiender. Det tyder också på att det mellan trotskister och zinovjeviter fanns en ömsesidig misstro, också under deportation och i politiska fängelser, vilket utgör en legitim orsak till att ifrågasätta sannolikheten av ett nytt ”trotskist-zinovjevistiskt” block i syfte att ägna sig åt terroristisk sammansvärjning. Vi anser att allt detta förtjänar en ordentlig bedömning, där hänsyn tas till anklagelser och erkännanden under de båda Moskvarättegångarna, till Trotskijs uttalande att han betraktade ”kapitulanterna” i dessa rättegångar som sina politiska fiender från det ögonblick de kapitulerat.

Översättning: *Björn Erik Rosin*

Zinovjev-Kamenev-rättegången

IX. Det ”trotskij-zinovjevskas terroristiska centrum”

§ 32. Av de sexton anklagade vid rättegången mot det påstådda trotskij-zinovjevskas terroristiska centrum, förknippades under domstolsförhandlingarna fem inte alls med centrumets bildande, och bara en av dessa påstods ha minsta samband med dess verksamhet. Anklagelseakten säger faktiskt uttryckligen:

Det har fastställts genom rannsakingen, att sedan det trotskij-zinovjevskas centrum krossats i samband med mordet på kamrat *Kirov*, L. *Trotskij* själv tog hand om ledningen av den terroristiska verksamheten i Sovjetunionen och eftertryckligt började forcera organiserandet av morderna på kamraterna *Stalin* och *Vorosjilov*. För detta ändamål vidtar han en rad åtgärder för att återupprätta terroristgrupperna i Sovjetunionen och att aktivera deras verksamhet. Han sänder från utlandet sina beprövade agenter till Sovjetunionen och anlitar dessutom för samma ändamål medlemmar av den illegala trotskistiska organisationen, vilka under masken av tjänsteresor kommer från Sovjetunionen till utlandet.

Rannsakingen har fastställt att de anklagade V. *Olberg*, *Berman-Jurin*, *Fritz David (Krugljanski)*, *Moisej Lurie*, *Natan Lurie* och några andra vid olika tider skickades som dylika agenter från Berlin till Moskva. (ZK 13.)

Detta uttalande antyder helt klart att det inte återstod någon organisation i Sovjetunionen som kunde leda den påstådda terroristverksamheten, och med tanke på ett stycke i anklagade Kamenevs vittnesmål är detta egendomligt:

Då vi visste, att vi kunde bli upptäckta ... utsåg vi en helt liten grupp, som i sådant fall skulle kunna fortsätta den terroristiska verksamheten. För detta ändamål hade vi bestämt Sokolnikov. Det syntes oss, som om Serebrjakov och Radek med framgång skulle kunna utföra denna roll för trotskisternas räkning. (ZK 36.)

Man skulle förstås kunna anta att Trotskij inte kände till existensen av ett ”reservcentrum”, men det verkar osannolikt att huvudcentrum skulle ha hållit sin påstådda anstiftare och ledare okunnig om en så viktig försiktighetsåtgärd som att bilda en grupp för att fortsätta terroristverksamheten om dess egna medlemmar avslöjades. Anklagelseakten vid rättegången i januari påstod att reservcentrum ”bildats enligt direkt anvisning av L. D. Trotskij” (PR 6). I så fall måste väl Trotskij ha övervägt att det skulle vara mycket lättare att ”återupprätta terroristgrupperna i Sovjetunionen” för välkända revolutionärer som Radek, Sokolnikov och Serebrjakov än för fem okända utlänningar. Trots att anklagelseakten säger att fem personer skickades ”som dylika agenter” (för att ”återupprätta terroristgrupperna i Sovjetunionen och aktivera deras verksamhet”), så fortsätter den med att säga att de hade fått direktiv från Trotskij och Sedov att organisera morderna på sovjetiska ledare. De sistnämnda direktiven utesluter förstås inte de förstnämnda, men de datum då de fem anklagade anlände till Sovjetunionen tycks göra det.

Kirov mördades ”den 1 december 1934” (ZK 6), och enligt anklagelseakten krossades det trotskij-zinovjevskas terroristiska centrum efter denna händelse. Men alla de fem personer som Trotskij påstås ha skickat för att ”återupprätta terroristgrupperna” efter detta krossande anlände till Ryssland långt före detta datum. Olberg, David och Berman-Jurin vittnade alla att de 1932 fick direktiv från Trotskij att resa till Ryssland på terroristiska uppdrag, och de reste till Moskva i mars 1933 (ZK 48, 53, 64). Med andra ord fick de sina direktiv från Trotskij precis när, enligt anklagelseakten, det påstådda förenade centrum bildades. M Lurie sa att han också lämnade Berlin och reste till Moskva den 4 mars 1933, med direktiv från Maslow och Ruth Fischer att skynda på organiseringen av terroristhandlingar mot SUKP:s ledare och sovjetregeringen (ZK 59). N Lurie sa att han reste till Moskva på order från Moisej Lurie i april 1932, i syfte att utföra terroristiskt arbete med de trotskister han hade träffat i Tyskland

(ZK 56). Det vill säga att han reste dit några månader innan det förenade centrum påstås ha bildats. Ingen av dessa svarande vittnade om att de hade några direktiv att ”återupprätta terroristgrupper”. Två av dem, Fritz David och Berman-Jurin, sa uttryckligen att Trotskij instruerade dem att arbeta självständigt utan kontakter med andra trotskister (ZK 53, 63). Den enda som betygade att han hade haft kontakter med det påstådda centrum var M Lurie, som sa att han träffade Zinovjev (ZK 59), och att

Ända sedan mitt samtal med N. Lurie i april 1933 arbetade han i den av fascisterna Franz Weiz organiserade gruppen med min vetskap och tvivelsutan med samtycke av centrum och Zinovjev personligen. (ZK 60)

§ 33. Av de övriga elva anklagade hävdade bara tre att de hade haft några direkta förbindelser med antingen Leo Trotskij eller Leon Sedov. Anklagade Smirnov bekände att han 1931 hade ett samtal med Sedov i Berlin, där Sedov uttryckte sin ”personliga åsikt” att det enda sättet att ändra på förhållandena i Sovjetunionen var att undanröja SUKP:s och sovjetregeringens ledare (ZK 10, 24, 42-43, 46), och att han 1932 fick terroristiska direktiv från Trotskij genom Jurij Gaven (ZK 10, 22, 23-24, 43-46). Anklagade Dreitzer bekände att han på hösten 1931 hade två samtal med Sedov i Berlin, efter att ha instruerats av Smirnov att ta reda på Trotskij inställning till att bilda ett block med zinovjeviterna (ZK 27-28). Anklagade Holtzmann vittnade om att han 1932 gav Sedov en rapport och en hemlig kod från Smirnov, att han hade flera samtal med Sedov, och att han på dennes förslag i november 1932 reste för att besöka Trotskij i Köpenhamn, där han fick muntliga direktiv från honom med innebörden att Stalin måste mördas, och

Härför, sade han, måste man välja ut kadrer av ansvarsfulla och lämpliga personer. (ZK 55)

Detta är de tre anklagades vittnesbörd mot Trotskij och Sedov. Det finns inget i dem som visar någon av de tvås inställning till bildandet av det påstådda terroristiska centrum. Protokollen anger inte hur Trotskij besvarade Dreitzers frågor rörande ett block, vi får bara höra att

Sedov sade honom då, att Trotskij direktiv skulle sändas efteråt. (ZK 29.)

Inte heller klargör redogörelserna det exakta innehållet i det brev som Trotskij påstås ha skickat till Smirnov genom Jurij Gaven, eller hur Gaven fick detta brev. I förhöret med Mratjkovskij, som inte hävdade att han hade haft direkta förbindelser med Trotskij eller Sedov, sägs det att Trotskij i detta brev (som påstås ha kommit fram på hösten 1932) godkände beslutet att gå samman med zinovjeviterna, och

Samtidigt meddelade Trotskij genom sitt ombud Gaven, att sammanslutningen måste företas på basen av terrorn, (ZK 22.)

Egendomligt nog bad inte åklagaren Smirnov bekräfta detta ”godkännande av beslutet att gå samman med zinovjeviterna”. Istället frågade han:

Vysjinski: Ännu en fråga till Smirnov. Bekräftar ni Mratjkovskis uttalande, att ni 1932 erhöll svar från Trotskij genom Gaven?

Smirnov: Jag erhöll svar från Trotskij genom Gaven....

Vysjinski: Ni, Smirnov, bekräftar inför Högsta domstolen, att ni 1932 genom Gaven erhöll Trotskij anvisning om förövande av terror?

Smirnov: Ja. (ZK 22.)

På sidan 44 svarar Smirnov återigen jakande på följande fråga från åklagaren om de påstådda direktiven genom Gaven:

Innehöll direktivet en direkt anvisning om att man måste övergå till terroristisk kamp mot partiledningen?

Här finns inget om Trotskijs inställning till bildandet av ett förenat centrum. På sidan 45 i protokollen står det:

Det framgår likväl av de anklagades uttalanden, att blockets bildande utgjorde resultatet av Smirnovs direkta underhandlingar med Zinovjev, Kamenevs med Ter-Vaganjan och Jevdokimovs med Mratjkovski, och att underhandlingarna om blockets organiserande förts på basen av det första direktivet om terror, som Smirnov medfört från Trotskij genom Sedovs förmedling år 1931.

Men eftersom detta direktiv enligt Smirnov bara bestod av Sedovs ”personliga åsikt” att det var nödvändigt med terrorism, så kan förhandlingar på grundval av det knappast tas som tecken på att Trotskij eller Sedov direkt och personligen deltog i bildandet av blocket.

Således finns det, som vi har sagt, inga direkta bevis för varken Sedovs eller Trotskijs inställning till bildandet av blocket, eller om deras roll i dess bildande, om de hade någon. Därför är de vittnesbörd som vi citerar nedan under diskussionen om bildandet av det påstådda centrum, i den mån de berör Trotskij eller Sedov, hörsägen som inte bekräftas av några som helst direkta bevis.

§ 34. Datum för bildandet av det förenade centrum anges utan undantag i vaga termer, såsom ”sommar” och ”höst” och ”i slutet av 1932”. Icke desto mindre finns en grundläggande motsättning i vittnesmålen om denna viktiga punkt. Anklagelseakten säger uttryckligen att det bildades ”i slutet av 1932” (ZK 7). Mratjkovskij sa samma sak (ZK 22). Vittnet Jakovlev anger dess bildande till ”hösten 1932” (ZK 38). Anklagade Dreitzer sa att Smirnov på hösten 1932 meddelade honom att blocket hade bildats.

Men enligt Dreitzers vittnesmål hade Smirnov tidigt på hösten 1931 skickat honom för att fråga Sedov i Berlin om Trotskijs åsikt om att bilda ett block. (ZK 28.) Mratjkovskij sa att frågan om behovet att förenas med zinovjeviterna hade ställts av Smirnov under andra halvan av 1932, och att Smirnov vid den tiden skickade ett brev till Trotskij genom Holtzmann, och presenterade frågan om enande för honom. (Varken Smirnov eller Holtzmann bekräftade detta vittnesmål.) Han sa att han fick Trotskijs brev som godkände denna förening på hösten. (ZK 22.) Ter-Vaganjan anger två datum för inledningen av förhandlingarna om ett block och sina egna påstådda direktiv från Smirnov att fungera som mellanhand under dessa förhandlingar. Vid förmiddagsförhandlingen den 21 augusti sa han att dessa förhandlingar inleddes på hösten 1931 (ZK 62), efter att under förmiddagsförhandlingen den 19 augusti ha betygat att de började ”redan i juni 1932” (ZK 24).

Zinovjev daterade inledningen av förhandlingarna för att bilda ett block, ”på Trotskijs direktiv” till hösten 1931 (ZK 39), och dess faktiska bildande till sommaren 1932 (ZK 23). Kamenev sa att Zinovjev under ett möte med det zinovjevitiska centrum i ”vår villa” på sommaren 1932 rapporterade att sammanslagningen med trotskisterna var ”ett fullbordat faktum” (ZK 35).

§ 35. Från detta virrvarr av motsättningar kan man utläsa att blocket bildades under två helt olika perioder: sommaren 1932 och slutet av 1932. Frågan uppstår givetvis: Varför dessa två perioder, och varför godtog åklagaren och rätten båda två utan frågor? Bildandet av det påstådda centrum och dess aktiviteter är det centrala temat för hela rättegången. Därför var exakthet på denna punkt definitivt av största vikt för att bevisa att det existerade. Det skulle förvisso ha behövts ett mer övertygande tillbakavisande av Smirnovs upprepade förnekanden av att det fanns något centrum, än att andra anklagade bara påstod det. Det blir uppenbart hur mycket denna motsättning försvagar redogörelsen när man betänker den orimligt absurda verksamhet som olika bekännelser har tillskrivit den anklagade Smirnov, som de svarande anklagade för att ha varit främsta drivkraft bakom sammansvärjningen och ”Trotskijs representant och t. o. m. ställföreträdare i Sovjetunionen” (ZK 39). Vi sammanfattar dessa vittnesmål:

Efter att ha fått terroristiska direktiv från Sedov i Berlin inledde Smirnov, ”på Trotskijs direktiv”, förhandlingar med Zinovjev och andra om att bilda ett block med ”zinovjevsmännen och vänstern” (ZK 39, 62), och skickade Dreitzer till Berlin med direktiv att träffa Sedov och förvissa sig om Trotskijs inställning till frågan om ett sådant block. Dreitzer blev tillsagd att ”Trotskijs direktiv skulle sändas efteråt” (ZK 28). Under samma period gav Smirnov Ter-Vaganjan order om att inleda förhandlingar om ett block (ZK 62). I juni 1932 inleddes förhandlingar om att bilda ett block, med Ter-Vaganjan som mellanhand mellan Smirnov och Zinovjev, och Kamenev och Lominadze (ZK 25). På sommaren 1932 tillkännagav Zinovjev vid ett möte i ”Kamenevs villa” att blocket var ett fullbordat faktum (ZK 35). Men under andra halvan 1932 ställde Smirnov frågan till den trotskistiska organisationens ledande trio om att bilda block med ”zinovjevsmännen och vänstern”, och skickade ett brev till Sedov genom Holtzmann och frågade om Trotskijs uppfattning i denna fråga (ZK 12, 22). På hösten 1932 fick han ett brev från Trotskij som biföll frågan om att enas, och vid samma tidpunkt skickade Trotskij ett meddelande med sitt sändebud Gaven att sammanslagningen måste göras på grundval av terrorism. Efter att ha fått dessa direktiv gav Smirnov Ter-Vaganjan order om att få till stånd bildandet av ett block (ZK 22). Blocket bildades för andra gången i slutet av 1932 (ZK 7, 22). Den 1 januari 1933 arresterades Smirnov och sattes i fängelse, varifrån han, enligt åklagaren, fortsatte att kommunicera med trotskisterna med utnyttjande av kod (ZK 84), möjligen i frågan om det vore tillrådligt att bilda ett trotskij-zinovjevskt block eller ej, och huruvida Trotskij kunde övertalas att stöda det eller inte.

§ 36. Det kan här konstateras att om blocket organiserades i slutet av 1932 så måste det ha varit utan Zinovjevs och Kamenevs deltagande, eftersom Smirnov knappast skulle haft tid att delta i organiseringen innan han arresterades och fängslades ända fram till tiden för augustirättegången. Zinovjev och Kamenev uteslöts ur Sovjetunionens kommunistiska parti i oktober 1932 och landsförvisades i november – Kamenev till Minussinsk och Zinovjev till Kustinaj i Sibirien. Om de deltog i organiseringen av det påstådda förenade centrum, så måste det ha bildats innan deras landsförvisning. Det var Zinovjev och Kamenev som sa att det bildades på sommaren 1932. Å andra sidan finns det inga direkta bevis som förknippar Trotskij personligen med den påstådda ”terroristiska linjen” innan hans resa till Köpenhamn i november 1932.* Holtzmann påstår å andra sidan ha träffat Trotskij – ungefär vid tiden för eller strax efter Zinovjevs och Kamenevs landsförvisning. Det kan noteras att han var den enda av de elva som gjorde detta påstående. Men i hans vittnesmål sägs ingenting om Trotskijs inställning till det föreslagna blocket mellan trotskisterna och zinovjeviterna, som, om man antar att det var på väg att bildas vid den tidpunkten, man skulle kunna tro ha varit främst i hans och Trotskijs tankar. Protokollen säger inget om Holtzmann kände till innehållet i det brev han förmedlade till Sedov från Smirnov, som enligt Mratjkovskij frågade Trotskij om ett block. Om han verkligen kände till det, så kan man förvissa anta att han, under förutsättning att innehållet var som Mratjkovskij beskrev det, skulle ha talat med Trotskij om frågan. Men enligt hans redogörelse bestod samtalet av muntliga direktiv från Trotskij som skulle förmedlas till Smirnov, och vars innebörd var att Stalin måste undanröjas med hjälp av terroristiska metoder och att ansvariga kadrer skulle väljas ut för uppgiften – ett direktiv som, enligt flera anklagade, Smirnov redan hade fått från Sedov mer än ett år tidigare, och som han ihärdigt hade verkställt sedan dess. Det verkar knappast värt resan från Berlin till Köpenhamn.

§ 37. Protokollen är också motsägelsefulla rörande hur länge centrum var verksamt och hur långvarigt det tillfälliga uppehåll var som flera anklagade vittnade om. Om man ska tro anklagelseakten krossades det i samband med mordet på Kirov (ZK 13). Å andra sidan sa Zinovjev att det ”faktiskt [fungerade] ända till 1936”. Svarande Reingold sa:

---

* För en diskussion om det brev som Trotskij påstår ha skickat till Smirnov genom Jurij Gaven, se § 47.

I vår terroristiska verksamhet ... inträdde en paus från hösten 1932 till sommaren 1933. Den var förorsakad av att Zinovjev och Kamenev råkade fast i samband med målet mot Rjutin. I samband härmed meddelade Jevdokimov i början av 1933 på ett sammanträde hemma hos Bogdan, Zinovjevs före privatsekreterare, ett direktiv av förenade centrum, nämligen att inställa den terroristiska verksamheten till dess Zinovjev och Kamenev återvänt från förvisningen och avgett en deklARATION om bot och bättring samt blivit återupptagna i partiet och vunnit ett visst förtroende. (ZK 30.)

Men enligt protokollet,

upprepade Mratjkovski [på våren 1933] det trotskij-zinovjevskas centrums anvisningar om forcerad användning av terror mot SUKP(b):s och sovjetregeringens ledning. (ZK 28.)

Bakajev betygade, att efter landsförvisningen av Zinovjev och Kamenev

beslöts [det] att för en tid inställa den terroristiska verksamheten. Hösten 1934 upptogs den åter. (ZK 32.)

Zinovjev sa:

Efter vår återkomst från förvisningen var våra första åtgärder inriktade på att, om man så får säga, reparera bräschen i vår terroristiska sammansvärjningsfront och att återställa förtroendet till oss, så att vi sedan skulle kunna fortsätta den terroristiska verksamheten (ZK 40.)

Kamenev sa:

Zinovjevs och min förvisning fördröjde i viss mån verkställandet av våra terroristiska planer. (ZK 35.)

Om man accepterar Mratjkovskijs vittnesmål rörande bildandet av centrum, och Bakajevs angående när det tog paus, förefaller det som om dess verksamhet tog paus omedelbart efter, eller möjligen till och med lite före, sitt bildande, och att centrum krossades strax efter att verksamheten återupptogs. Om man å andra sidan accepterar tidpunkten för dess bildande till sommaren 1932 och att det återupptog verksamheten på sommaren 1933, så kunde det ha varit aktivt under tre till fyra månader 1932 och ungefär 18 månader efter sommaren 1933. Den som studerar rättegången kan kombinera de olika versionerna efter behag, utan att behöva oro sig särskilt mycket för att få dem att passa något speciellt brott, eftersom det enda brott som tillskrivits centrum var mordet på Kirov den 1 december 1934. Det som är mer betänkligt är vad de betyder för trovärdigheten för bekännelserna i allmänhet och för genomförandet av rättegången.

Zinovjev-Kamenev-rättegången: Definitiva anklagelser mot Trotskij och Sedov

X. I N Smirnovs vittnesmål

§ 38. Den första grundvalen för anklagelsen mot Leo Trotskij under rättegången i augusti 1936 var anklagade I N Smirnovs bekännelse att han 1931, medan han befann sig i Berlin i ett officiellt ärende, råkade stöta på Sedov och hade ett samtal med honom där Sedov framförde åsikten

om nödvändigheten att ändra de gamla formerna för kampen mot partiet och att det vore på tiden att övergå till terroristiska kampmetoder (ZK 43);

och att han när han återvände till Moskva vidarebefordrade denna uppfattning till trotskisterna; att han 1932, via Jurij Gaven fick direktiv från Trotskij om terrorism, och trots att han inte var överens med dem via den anklagade Ter-Vaganjan delgav dem till zinovjeviterna och även till trotskisterna (ZK 45); att han skrev ett brev till Trotskij och fick ett svar från honom

(ZK 45); och att han ”hade postförbindelse med Trotskijs son”. (ZK 45). Han berättade inte om karaktären på denna påstådda förbindelse och åklagaren ställde inga frågor om den.

§ 39. Anklagade Holtzmann vittnade att Smirnov 1932, innan han avreste till Berlin, gav honom en rapport som skulle överlämnas till Sedov från Trotskij, ett telefonnummer med vilket han kunde ringa till Sedov, och ett lösenord som var: ”Jag har hälsningar från Galja att överlämna”. (ZK 55) Protokollet anger:

Både Holtzmann och Smirnov, bekräftar att rapporten skulle tillställas Sedov personligen för att vidare befordras till Trotskij. (ZK 55)

Protokollet visar dock varken att Smirnov eller Holtzmann angav innehållet i denna rapport eller om Vysjinskij frågade ut någon av dem om denna punkt. Protokollet säger också att

Genom de fortsatta uttalandena fastställdes det, att Smirnov även meddelade Holtzmann en chiffer för korrespondensen med Trotskij, för vilken användes bestämda sidor ur boken ”Tusen och en natt”. (ZK 55)

§ 40. När Leo Trotskij vittnade inför den preliminära kommissionen sa han att Smirnov hade varit hans vän och medlem i oppositionen; att han hade uteslutits ur partiet tillsammans med oppositionen vid den femtonde kongressen; att han hade kapitulerat i november 1929; och att han, Trotskij, hade kommenterat denna kapitulation i *Oppositionsbulletinen*, i en artikel som började: ”Den 3 november publicerade *Pravda* en bedrövlig artikel av Smirnov och Boguslavskij”. (Nr 7, november-december 1929.) Vidare vittnade han att han efter Smirnovs kapitulation inte hade haft några direkta förbindelser med honom, men att hans son hade träffat Smirnov på en gata i Berlin 1931. Trotskij sa att hans son efter det skrev till honom att Smirnov var olycklig och saknade politisk inriktning, och hade givit honom upplysningar om gamla vänner. (PC 70) Trotskij förnekade att han hade brevväxlat med Smirnov via Gaven, som han inte hade träffat sedan 1926. (PC 174)³

§ 41. Sedov vittnade inför *Commission Rogatoire* att han hade känt Smirnov sedan sin barndom, att han var vän med hans familj, och att han hade haft nära förbindelser med honom under arbetet i oppositionen; att han efter Smirnovs kapitulation 1929 hade betraktat honom som politisk motståndare och inte hade haft några förbindelser med honom; att han av en slump verkligen träffade Smirnov i Berlin i juli 1931; att han senare hade ett samtal med honom i Smirnovs lägenhet, under vilket han gav honom två adresser och ett telefonnummer och föreslog att Smirnov kunde dra nytta av kamraters resor för att ge honom upplysningar om förhållandena i Sovjetunionen; att Smirnov skämtsamt sa att om någon kom för att träffa Sedov så skulle han presentera sig som Galja, den lilla flicka som hade följt med Smirnov vid deras första möte. (CR 4.) Sedovs och Smirnovs vittnesmål att detta möte var en ren slump bekräftas av Sedovs hustru, Jeanne Martin des Pallières, som enligt sitt eget och Sedovs vittnesmål, var med sin make vid detta möte. (PC Exh. 16, 1/18; CR 6.) Sedov försäkrade vidare att anklagade Holtzmann inte tog kontakt med honom i Berlin omkring september eller början av oktober 1932, att han när han presenterade sig sa att han hade hälsningar från Galja, eller att han hade med sig ett dokument till Trotskij från Smirnov som han bar i ett glasögonfodral. (CR 16-18.) Han vittnade vidare om att han träffade Holtzmann flera gånger. (CR 19.)⁴

³ På denna punkt tummar Trotskij på sanningen. I själva verket hade Trotskij haft (indirekt) kontakt med Gaven, dels via minst ett brev (där Gaven informerade om det block som man försökte upprätta i Sovjet), dels så sammanträffade Gaven med Sedov Se Pierre Broué [Oppositionen i partiet mot Stalin \(1930-32\) och den första Moskvarättegången](#) (sid. 2). För mer information om Gaven, som aldrig ställdes inför rätta utan dödades ändå, se även Broués artikel [Trotskij och blocket mot Stalin 1932](#) (särskilt not 88).

⁴ Sedov redogör för sina sammanträffanden med Smirnov och Holtzman i [Rödbok om Moskvarättegången](#) (s 48-50).

§ 42. Det finns således överensstämmelse mellan Sedov å ena sidan och Smirnov eller Holtzmann å den andra på följande punkter:

(1) Att mötet mellan Sedov och Smirnov 1931 var en ren slump, att ett andra möte ägde rum i Smirnovs bostad, och att det skedde utbytet av adresser och ett telefonnummer från Sedovs sida och ett lösenord från Smirnovs sida;

(2) mötet mellan Holtzmann och Sedov i Berlin 1932 och att Holtzmann överlämnade ett meddelande till Trotskij; även flera efterföljande möten.

Det är fullständig oenighet om karaktären på samtalet mellan Smirnov och Sedov. Enligt Sedov handlade detta samtal till största delen om de ekonomiska förhållandena i Sovjetunionen. Vissa politiska frågor diskuterades också, såsom högeroppositionens nederlag och den roll som Radek hade spelat vid angivandet och den senare avrättningen av Blumkin. Sedov vittnade också om att Smirnov inte missade något tillfälle att betona att han var helt oense med Vänsteroppositionen. (CR 6-7.)

Sedov intygade vidare att det dokument som Holtzmann överlämnade till honom var en osignerad rapport om de ekonomiska förhållandena i Sovjetunionen, som han, Sedov, publicerade i *Oppositionsbulletinen*, nr 31, november 1932, s 20. (CR 17.) Som vi redan har konstaterat vittnade varken Smirnov eller Holtzmann om innehållet i denna rapport. Sedov sa att han när han publicerade den som signatur lade till stavelsen ”Ko”, vilket anspelade på att Trotskij under en polemik med Smirnov hade jämfört honom med en klockringare (från *kolokol* – ”klocka”). (CR 17.) Vi har undersökt denna artikel och fann att den såg ut som angivet. Sedov vittnade också om att Holtzmann i deras samtal gav honom informationer om tillståndet för jordbruket och industrin i Sovjetunionen och

diskuterade också fakta och händelser avseende speciella individer, som Rjutin, en högeranhängare, och Zinovjev och Kamenev, som, sa han, inte längre gjorde någonting och överhuvudtaget föraktades. (CR 17.)

Han uppmärksammade det faktum att de publicerade rättegångsprotokollen håller tyst om hans diskussioner med Holtzmann, och uppgav att åklagarens underlåtenhet att fråga Holtzmann om dessa samtal rättfärdigade antagandet att Holtzmann inte kunde säga något till stöd för anklagelserna mot honom. Han förnekade att han någonsin hade fått nyckeln till ett chiffer av Holtzmann, och hävdade att det dokument som Holtzmann hade med till honom var handskrivet. (CR 18.)

§43. Det är just vad gäller anklagade Smirnov som sammanfattningen av augustirättegångens protokoll är allra mest otillfredsställande. Eftersom Smirnov till och med i den sammanfattande rapporten om hans vittnesmål och andra anklagades vittnesmål mot honom verkar ha varit ett av de mest bångstyriga vittnena, och eftersom, som vi ska se, den roll han tillskrivs är av central betydelse för påståendet att det fanns en sammansvärjning och att den hade anstiftats av Trotskij, så är det just med hjälp av en ordagrann rapport av detta vittnesmål som protokollet skulle ha framstått som mest ärligt. Som det står nu visar protokollet att Smirnov upprepade gånger förnekade eller försökte förneka åklagarens viktigaste anklagelsepunkter – till och med de anklagelsepunkter som han själv tidigare hade erkänt. På sidan 23 förnekar han till exempel Mratjkovskijs vittnesmål att han, Smirnov, hade förmedlat Trotskij's direktiv om terrorism till det trotskistiska centrumet i Moskva, och han upprepar detta förnekande på sidan 42. På sidan 43 förnekar han att han förväntade sig att centrumet skulle betrakta hans information om samtalet med Sedov som direktiv från Trotskij. På sidan 46 förnekar han återigen att han förmedlade dessa påstådda direktiv till den trotskistiska gruppen. På sidan 44 förnekar han att centrumet existerade, och säger

Jag tänkte inte ens på att utträda. Där fanns ingenting att utträda ifrån. (ZK 44.)

På sidan 45 förnekar han att var ledare för den påstådda trotskistiska organisationen. På sidan 47 förnekar han att han var medlem i det påstådda trotskistisk-zinovjevskas blocket.

I sin slutplädering uppehöll sig åklagaren länge vid Smirnovs envisa förnekanden, i ett stycke som vi ska uppmärksamma speciellt i kapitel XXVI i denna rapport. Smirnov, sa Vysjinskij, hade varit envisast av alla anklagade i sina förnekanden. (ZK 70) Enbart på basis av rättegångsprotokollen rättfärdigar detta yttrande från Vysjinskij, tillsammans med andra yttranden som tydligt visar att Smirnov erkände först efter stora påtryckningar, och även den hädanefter högst tvivelaktiga karaktären på hans eget vittnesmål mot Trotskij och Sedov och de övriga anklagades vittnesmål mot honom, de allra allvarligaste tvivel om hur giltig denna torftiga bekännelse är. Och dessa tvivel minskar inte av följande stycke från åklagaren, som antyder att Smirnov blev "ledare" för det "trotskistiska centrumet" under de preliminära undersökningarna (eller möjligen i en icke publicerad del av rättegångsprotokollen):

Smirnov nekar ihärdigast. Han erkänner sig endast skyldig till att ha varit ledare för det illegala kontrarevolutionära trotskistiska centrum. Visserligen gjorde han det i en något humoristisk form. Han vände sig till Ter-Vaganjan, Mratjkovskij och Dretzer och sade: "Ni vill ha en ledare? Nåväl, tag mig." Och det var just vad ni var, anklagade Smirnov... (ZK 85.)

§ 44. Det är omöjligt att undvika misstanken att anklagade Smirnovs ovilja att samarbeta låg bakom underlåtenheten från åklagarens sida att fråga honom de mest uppenbara och nödvändiga frågorna. I senare delar i denna rapport kommer vi att få tillfälle att konstatera vissa exempel på denna underlåtenhet. Vi åberopar här följande exempel:

(1) Vysjinskij försökte inte få någon bekräftelse från vare sig Smirnov eller Holtzmann (också ett motsträvigt vittne om än mycket mindre än Smirnov) av Mratjkovskij vittnesmål rörande brevet som Smirnov skickade med Holtzmann, och vilket

underrättade denne [Trotskij] om den trotskistiska organisationens tillstånd och förelade honom frågan om sammanslutning med zinovjevsmännen. (ZK 22.)

(2) Såvitt protokollet visar frågade inte Vysjinskij ut Smirnov om det chiffer som Holtzmann intygade att Smirnov skickade till honom via Sedov, trots att Smirnov om han hade skickat ett sådant chiffer säkert skulle ha kunnat beskriva det. En sådan beskrivning skulle ha givit avsevärt mer tyngd åt Holtzmanns vittnesmål.

(3) Åklagaren och flera av de anklagade hävdade envist att Smirnov fortsatte som aktiv ledare för det förenade centrumet även efter sin arrestering den 1 januari 1933 (ZK 29, 47, 84); och i sin slutplädering sa åklagaren att ett chiffer upptäcktes, med hjälp av vilket Smirnov kommunicerade från fängelset med sina kumpaner på utsidan. Detta chiffer lades inte fram som bevis och inte heller utfrågades Smirnov om det. Det nämndes bara, och dessutom en enda gång, i åklagarens sammanfattning.

Eftersom Vysjinskij ansträngde sig att få de andra anklagade att bekräfta den konspiratoriska roll som Smirnov förnekade (ZK 20) verkar det märkligt att han förbisåg att själv ställa frågor till Smirnov som antydde av de andra anklagades vittnesmål och åklagarens egna yttranden. Och hans underlåtenhet att göra det kastar ytterligare tvivelsmål över redogörelsen vad gäller Smirnovs påstådda del i sammansvärjningen, och den roll han tillskrev Trotskij och Sedov.

§ 45. Om åklagaren verkade behandla Smirnov ganska ängsligt när det gällde att försöka bekräfta andra anklagades vittnesmål, så var han desto flitigare i att säkerställa att de vittnade om den roll Smirnov tilldelades i den påstådda sammansvärjningen, liksom att de tillbaka-visade Smirnovs upprepade förnekanden av denna roll. Och dessa vittnen anklagade Smirnov för en mycket mer direkt, aktiv och viktig roll än han själv medgav. Vi har redan åberopat Mratjkovskijs vittnesmål angående det påstådda innehållet i det brev som Smirnov skickade till Sedov med Holtzmann. Mratjkovskij påstod också att han själv

gjort allt i samförstånd med Smirnov och att Smirnov kände de personer, vilka Mratjkovskij förberedde till terrordåden. (ZK 23.)

Dreitzer vittnade om att Smirnov 1931 hade skickat honom till Sedov för att förvissa sig om Trotskijs inställning till att bilda ett block, och att Smirnov 1932 gav honom direkta direktiv om att organisera terrordåd mot Stalin och Vorosjilov. (ZK 28.) Zinovjev försäkrade att Smirnov var Trotskijs personlige representant och till och med ställföreträdande i Sovjetunionen, och att Smirnov spelade den ledande rollen å trotskisternas vägnar under bildandet av det påstådda förenade centrumet, och att han var aktivare än någon annan. (ZK 29, 47.) Kamenev

bekräftar fullständigt I. N. Smirnovs ledande roll inom den trotskistiska delen av det trotskistisk-zinovjevska terroristcentrum... (ZK 35.)

Han sa också zinovjeviterna, som visste att Smirnov hade varit utomlands och kontaktat Trotskij, var övertygade om att de direktiv om terrorism som Smirnov och Mratjkovskij förmedlade till dem "var Trotskijs exakta direktiv". (ZK 35.)

Från dessa och liknande uttalanden är det uppenbart att Smirnovs påstått aktiva deltagande i att bilda det påstådda terroristiska centrumet är avgörande för anklagelsen att det existerade; och att hans påstådda roll som Trotskijs representant är central för anklagelsen att Trotskij deltog i skapandet och ledningen av det. Detta vittnesmål skulle ha varit mer övertygande om det, som vi redan har pekat på (§ 35), inte vore så motsägelsefullt att det gör att Smirnovs påstådda arbete för att ta initiativ till sammansvärjningen framstår som orimligt absurt. Vi måste också notera, att även om det kan tas som direkt bevis mot Smirnov, så har det inget värde som direkt bevis mot Trotskij eller Sedov. Huruvida de andra anklagade trodde eller antog att Smirnov talade för Trotskij är helt ovidkommande för frågan om han faktiskt gjorde det; och frågan om Sedov var en auktoritet för dem eller inte (ZK 43) är helt ovidkommande för frågan om Sedov gav Smirnov direktiv om terrorism, eller i så fall om dessa direktiv kom från Trotskij. Smirnov förnekade hela tiden att Sedovs "åsikt" om terrorism representerade Trotskijs direktiv. Även i de fall där de anklagade eller vittnen (som Safonova – ZK 41) säger att Smirnov informerade dem om att Sedovs påstådda direktiv kom från Trotskij, så kan deras vittnesmål, som är hörsägen i fjärde hand – det de sa att Smirnov sa att Sedov sa att Trotskij sa – inte kan anses vara något värt gentemot Smirnovs förnekanden.

§ 46. I frågan om det påstådda samtalet om terrorism 1931 var Smirnovs vittnesmål det enda vittnesmål som åstadkoms mot Sedov. Det handlar därmed om Smirnovs redogörelse för detta samtal mot Sedovs. Även om Sedovs vittnesmål tillhör kategorin som kallas "i eget intresse", så finns det till och med i själva rättegångsprotokollen starka sannolika bevis som talar för hans version. Smirnov och Sedov är överens om att syftet med att överlämna adresser och lösenord var för att Smirnov skulle skicka information till Sedov. (ZK 57, CR 8.) Det finns ingenting i bevisen som pekar på någon överenskommelse mellan dem om att informationen skulle vara av konspirerande natur. Och bara hörsägen som varken bekräftas av Holtzmann eller Smirnov motsäger Sedovs vittnesmål angående innehållet i den rapport han fick från Smirnov via Holtzmann. Sedov var aktivt intresserad av Trotskijs tidning (*Oppositionsbulletinen*), som i huvudsak handlade om sovjetiska angelägenheter. Enligt både hans och Trotskijs vittnesmål höll det på att bli mycket svårt att få ut information om Ryssland. (PC 33, CR 39.) Det är därför förståeligt att han skulle utnyttja möjligheten att få sådan information av Smirnov, som enligt Sedov visserligen hade blivit en motståndare men inte alls lika bitter som andra. (CR 39.) Det är svårare att förstå varför Smirnov tog risken av sådana kontakter. Men det är inte orimligt att anta att han gjorde det för att han en gång hade varit Trotskijs och Sedovs vän (PC 70, CR 2-3) och medlem i oppositionen, och fortfarande kände viss sympati med Trotskij och hans uppfattningar även om han hade brutit med båda politiskt. Detta

antagande stöds inte bara av Sedovs just åberopade uttalande, utan också av det slående faktum att Smirnov, som ende av de huvudanklagade, i sin slutplädering inte stämplade Trotskij som fascist eller kontrarevolutionär. ”Varför beträdde jag då kontrarevolutionens väg?”, sa Mratjkovskij. ”Det var förbindelsen med Trotskij, som bragte mig därtill.” ”Så tjänade vi fascismen”, sa Kamenev om sig själv, Zinovjev och Trotskij. ”Min defekta bolsjevism”, sa Zinovjev, ”förvandlades till antibolsjevism, och genom trotskismen kom jag till fascismen.” (ZK 90-93.) Smirnov refereras å andra sidan i ett stycke som står i bjärt kontrast till dessa uttalanden:

Det finns ingen annan väg för vårt land än den det går, det finns inte och kan inte finnas någon annan ledning än den historien gett oss. Trotskij, som skickar hit direktiv och anvisningar om terror och *betraktar vår stat som en fascistisk stat*, är en fiende, han står på den andra sidan barrikaden och måste bekämpas. (ZK 93.) (Vår kursivering.)

Eftersom Smirnov var ”kapitulant” och av både Trotskij och Sedov sågs som en politisk motståndare (PC 59, CR 3, även kapitel VIII i denna rapport), så verkar det inte rimligt att anta att Sedov under sitt första samtal med honom efter hans kapitulation hämningslöst skulle betona behovet av en ny och terroristisk linje och kräva att Stalin måste mördas.

Vi är därför övertygade om att Sedov inte gav Smirnov någon ”åsikt” eller direktiv om behovet av terrorism mot de sovjetiska ledarna, varken å sina egna eller Trotskijs vägnar.

§ 47. Då återstår frågan om Trotskijs påstådda förbindelser med Smirnov via Jurij Gaven. Att inte kalla in detta vittne, något som vi redan har kommenterat (§§ 17, 6), utgjorde enligt vår åsikt en av de värsta bristerna i domstolsförhandlingarna. I avsaknad av Gavens bekräftelse har Smirnovs medgivande, att han via Gaven fick Trotskijs direktiv om terrorism, inte bekräftats av några som helst direkta bevis. Av Smirnovs vittnesmål framgår att dessa förbindelser bestod av ett brev från Trotskij och ”muntligt samtal” med Gaven. (ZK 22.)

Det måste anmärkas att en skriven urkund som åberopas som bevis men inte läggs fram inför rätten, kan förvanskas av den person som ger sig ut för att berätta om dess innehåll. En sådan redogörelse ur minnet utgör i bästa fall berättarens tolkning av dess innehåll, som inte går att bekräfta genom att jämföra med den urkund han påstår sig citera. Därmed är vittnesmål från personer som säger sig återge innehållet i en sådan urkund hörsägen vad gäller dess innehåll. Om sådan hörsägen används för att underbygga andra av berättarens vittnesmål, utan någon förklaring av varför urkunden saknas eller bara påståendet att den har försvunnit eller blivit förstörd, så ger det grund att betvivla inte bara tolkningen av den utan till och med om den någonsin har existerat. Sådana misstankar blir dubbelt berättigade när, som i det aktuella fallet, den person som påstås ha överlämnat urkunden inte inkallas för att bekräfta vittnesmålet om dess existens.

Utifrån åklagarens frågor och Smirnovs svar angående Trotskijs påstådda förbindelser via Gaven, är det oklart när Smirnov talar om innehållet i det påstådda brevet och när han redogör för Gavens ”muntliga samtal”. Vi kan därför bara säga, att vittnesmålet, i den mån det rör påstådda brevet, är hörsägen, och dessutom föremål för de misstankar som har angivits i föregående stycke. Vad gäller de muntliga direktiv som Trotskij påstås ha förmedlat via Gaven är det dubbel hörsägen, eftersom det är Smirnovs vittnesmål om vad Gaven sa att Trotskij sa.

Med tanke på karaktären på Smirnovs vittnesmål angående dessa påstådda förbindelser, med tanke på åklagarens underlåtenhet att kalla in vittnet Jurij Gaven, och med tanke på hans fortsatta underlåtenhet att försöka få till stånd ett förhör med Trotskij, anser vi att anklagade Smirnovs vittnesmål mot Leo Trotskij är värdelöst.⁵

⁵ Om fallet Gaven, se även noten sist i § 40 ovan.

§ 48 På grundval av alla bevis och ovanstående överväganden drar vi slutsatsen att i så måtto som det gäller Smirnovs bekännelse om konspiratoriska förbindelser med Trotskij och Sedov, så var detta uttalande av Vysjinskij i sin sammanfattning korrekt:

Smirnov själv har inte sagt ett enda sant ord här.... (ZK 74.)

XI. E A Dreitzers vittnesmål

§ 49. Den andra grundvalen för åtalet mot Trotskij och Sedov i augustirättegången är anklagade Dreitzers vittnesmål. Protokollen fastslår (det är oklart om detta finns med i Dreitzers vittnesmål eller inte) att

Dreitzer är en av de mest kända trotskisterna. Han var chef för Trotskijs livvakt. Jämte Trotskij hade han organiserat den kontrarevolutionära demonstrationen den 7 november 1927. När Trotskij var förvisad till Alma-Ata, organiserade Dreitzer förbindelse mellan Trotskij och det trotskistiska Moskvacentrum. (ZK 27.)

Men inga bevis lades fram för att stöda dessa anklagelsepunkter. Dreitzer vittnade om att han på hösten 1931

på tjänstens vägnar [reste] till Berlin. Detta tillfälle använde han till att på I. N. Smirnovs uppdrag upprätta förbindelse med Trotskij. Smirnovs konkreta uppdrag bestod i att ta reda på Trotskijs ställningstagande till frågan om ett block mellan trotskisterna och zinovjevsmännen. I Berlin sammanträffade han två gånger med Sedov (Trotskijs son) i ett kafé på Leipziger Strasse. Sedov sade honom då, att Trotskijs direktiv skulle sändas efteråt. (ZK 28.)

Han vittnade vidare om att hans syster i oktober 1934 hade tagit med sig en tysk filmjournal från Warszawa som en av Sedovs agenter hade givit henne, där han ”med lätthet [upptäckte] ett brev, som Trotskij egenhändigt skrivit med osynligt bläck”, ett brev som instruerade Dreitzer att omedelbart genomföra terroristdåd mot Stalin och Vorosjilov.

Dreitzer sände genast brevet vidare till Mratjkovskij, som av konspirativa grunder brände upp det, sedan han tagit del av innehållet. (ZK 28.)

Trots att detta brev, som påstods ha blivit förstört, inte kunde läggas fram som bevis, påstod sig både Dreitzer och Mratjkovskij kunna ange dess innehåll, den förstnämnde delvis ordagrant. (ZK 12, 23.) Mratjkovskij sa att han fick brevet i Kazakstan. (ZK 23.)

§ 50. Smirnovs enda medgivande angående Dreitzer var att han tog emot honom i sin lägenhet som aktiv trotskist.

men att han inte talat med honom om terrorn utan om ”det allmänna läget i landet”. (ZK 29.)

Därmed är Dreitzers vittnesmål det enda direkta vittnesmålet om att Smirnov instruerade honom att träffa Sedov i Berlin och förvissa sig om Trotskijs inställning till att bilda ett block. Det är i själva verket det enda vittnesmålet om denna punkt i de publicerade rättegångsprotokollen, utom uttalandet: ”Mratjkovskij bekräftar fullständigt Dreitzers uppgifter.”

§ 51. Leo Trotskij vittnade om att Dreitzer var från den yngre generationen och var officer i Röda armén; att han när Trotskij lämnade Kreml efter sin uteslutning ur partiet befann sig bland de arméofficerare som organiserad en livvakt åt honom; att Dreitzer hade varit med i Vänsteroppositionen, tillsammans med den uteslöts vid den femtonde partikongressen och därefter hade kapitulerat; och att han, Trotskij, inte hade varit i kontakt med honom på något sätt sedan 1928. Trotskij vittnade om att Dreitzer aldrig hade stått honom nära, och att han till och med hade glömt bort hans namn tills han blev påmind om det av sin hustru. (PC 70-71.) Han förnekade att Dreitzer hade tagit kontakt med honom 1931, eller att han någonsin hade hört något om honom från Sedov. Han förnekade att han hade skickat ett brev skrivet med osynligt bläck till Dreitzer, vilket Dreitzer intygade att han hade fått. (PC 173.)

§ 52. Leon Sedov vittnade att han aldrig hade träffat eller känt Dreitzer, även om han visste att Dreitzer 1927, strax innan Trotskijs landsförvisning, hade varit med i Trotskijs livvakt, och att Dreitzer hade varit med i Vänsteroppositionen från 1923 till 1924. Han förnekade att något möte hade ägt rum mellan dem, varken 1931 eller någon annan gång. Han förnekade också att han hade skickat det brev med osynligt bläck som Dreitzer påstod att han hade fått från honom, och påpekade att Dreitzer inte hade kunnat ge exakta detaljer om var han hade överlämnat detta brev eller identiteten på Sedovs påstådda agent. Han påpekade också att Dreitzer skulle ha varit tvungen ett framkalla bläcket för att upptäcka brevet, och att grundläggande försiktighet skulle ha föreskrivit att det skulle ha kopierats på nytt med osynligt bläck innan det skickades till Mratjkovskij, som befann sig 400 mil bort* i exil och därmed var övervakad av den sovjetiska polisen. Men om brevet hade kopierats på nytt, sa Sedov, då skulle inte Mratjkovskij ha kunnat känna igen Trotskijs handstil, som han intygade att han gjorde. (ZK 23.) Därför, hävdade han, var brevet ett påhitt i syfte att ljuga ihop falska bevis mot Trotskij och på samma gång dra in honom själv. (CR 25-26.)

§ 53. Rättegångsprotokollet å ena sidan och Trotskij och Sedov å den andra är eniga om att Dreitzer hade varit med i Trotskijs livvakt, även om Trotskij och Sedov inte säger att Dreitzer var chef för livvakten. Dreitzers vittnesmål om sina påstådda samtal med Sedov om Smirnovs direktiv bekräftas inte av Smirnov och förnekas dessutom av Sedov. Dreitzers vittnesmål, som styrks av Mratjkovskij, att han 1934 fick ett brev av Trotskij, förnekas av Trotskij och av Sedov, via vars agent det påstods ha förmedlats.

§ 54. Vi har sett (§ 49) att enligt Dreitzer var syftet med Dreitzers påstådda uppdrag till Sedov på hösten 1931 att förvissa sig om Trotskijs hållning till frågan om ett block mellan trotskisterna och zinovjeviterna, och att detta är det enda vittnesmålet om detta påstådda uppdrag (§ 50). Det är berättigat att överväga detta vittnesmål i förhållande till andra anklagades vittnesmål om bildandet av det påstådda blocket. Vi har redan konstaterat (§§ 34-36) motsägelserna i detta vittnesmål, avseende trovärdigheten i Dreitzers erkännande.

Enligt både Zinovjev och Ter-Vaganjan inleddes förhandlingar om att bilda ett block 1931. Zinovjev hävdade att han vid denna tid rådgjorde med Smirnov angående en förening på basis av terrorism, och att det gjordes på Trotskijs order. (ZK 39.) Ter-Vaganjan sa att trotskisterna inledde förhandlingar om sammanslagning med zinovjeviterna ”Efter Smirnovs ankomst från Berlin”, och att den terroristiska inställningen inställningen var uppenbar ”emedan direktivet redan hade anlant”. (ZK 62.) Och enligt protokollet framgår under förhöret av Smirnov

att blockets bildande utgjorde resultatet av Smirnovs direkta underhandlingar ... på basen av det första direktivet om terror, som Smirnov medfört från Trotskij genom Sedovs förmedling år 1931. (ZK 45.)

Om detta vittnesmål stämmer verkar det inte finnas någon orsak för Smirnov att skicka Dreitzer till Sedov för att förvissa sig om Trotskijs inställning till att bilda ett block.

Å andra sidan åberopar åtalet att Mratjkovskij hade vittnat om att Smirnov i mitten av 1932

till vår ledande tremannagrupp [riktade] frågan om nödvändigheten av att sammansluta vår organisation med *Zinovjev-Kamenevs* och *Sjatskin-Lominadzes* grupper ... Det beslöts också då att göra en förfrågan hos L. Trotskij i denna sak och att få anvisningar av honom... (ZK 12.)

Under rättegången sa Mratjkovskij att Smirnov tog upp denna fråga under andra halvan av 1932, argumenterade för ett block, och vid den tiden skickade ett brev med Holtzmann och presenterade ärendet för Trotskij. (ZK 22.)

---

* Sedov säger felaktigt att Dreitzer hävdade att han hade fått brevet från sin syster i Warszawa. Enligt rättegångsprotokollet tog Dreitzers syster med dig brevet från Warszawa. Protokollet anger inte var Dreitzer befann sig.

Om Mratjkovskijs vittnesmål (som enligt åtalet ”bekräftades fullständigt” av Dreitzer själv – ZK 12) ska tas för sant, så verkar det högst osannolikt att Smirnov hösten 1931 skulle ha skickat Dreitzer för att till Trotskij ställa en fråga som han inte lade fram inför sina kamrater ”trotskister” förrän mer än ett halvt år senare, och som han sedan frågade Trotskij om i ett brev via Holtzmann.

Om Dreitzers påstådda uppdrag förknippas till endera av de två föregående redogörelserna, så verkar det således utifrån protokollet självt både meningslöst och osannolikt. Inte heller ökar hans vittnesmål i trovärdighet av att han ”fullständigt bekräftat” Mratjkovskijs vittnesmål, som han, om man ska tro hans egen historia, måste ha vetat var felaktigt. Det är dessutom ett isolerat uttalande som inte bekräftas med minsta detaljer om hur han kom i kontakt med Sedov, eller några upplysningar om de två påstådda samtalen, utöver Sedovs försäkran att ”Trotskij direktiv skulle sändas efteråt”. Vi konstaterar att Holtzmann, som verkligen tog med ett meddelande till Sedov från Smirnov, kunde säga hur han kom i kontakt med Sedov och det lösenord som han identifierade sig med. Det är rimligt att anta, att om Smirnov också hade skickat Dreitzer till Sedov, så skulle han ha givit honom det telefonnummer och lösenord som han hade försett Holtzmann med.

§ 55. Enbart på basis av rättegångsprotokollet och utan att ta hänsyn till yttre bevis är således Dreitzers vittnesmål angående sitt påstådda besök hos Sedov öppet för allvarliga tvivel.

Om det är sant eller falskt beror i sista hand uppenbarligen på anklagelsen mot Smirnov, vars påstådda agent han var. Vi har redan slagit fast (§ 46) vår slutsats att Sedov aldrig gav några ”åsikter” eller direktiv om terrorism till Smirnov, varken å sina egna eller Trotskij vägnar. Därmed kunde Smirnov inte ha planerat något ”trotskistisk-zinovjevskt block” för att genomföra dessa direktiv. Därmed konstaterar vi att Dreitzers vittnesmål angående hans påstådda uppdrag från Smirnov till Sedov 1931 är falskt.

§ 56. Angående Trotskij påstådda brev med osynligt bläck underlät åklagaren att ställa de mest uppenbara och nödvändiga frågorna. Åtalet säger att Dreitzer *överlämnade* detta brev till Mratjkovskij. (ZK 12.) Från Dreitzers vittnesmål får vi veta att han fick det i oktober 1934 och ”genast” *sände det vidare* till Mratjkovskij. (ZK 28.) Men Mratjkovskij intygade att han fick det i december 1934, när han var i Kazakstan. (ZK 23.) Var fick Dreitzer det? Och om han ”genast” *överlämnade* det till Mratjkovskij, varför fick Mratjkovskij det först i december? Om Dreitzer inte överlämnade det till Mratjkovskij utan skickade det till honom, på vilket sätt i så fall? Sedov hävdar helt riktigt att Dreitzer skulle ha varit tvungen att framkalla brevet för att kunna ”upptäcka det”. Om han inte hade läst det så skulle han dessutom inte ha kunnat minnas dess innehåll. Å andra sidan kunde inte Mratjkovskij ha känt igen Trotskij handstil om han inte hade fått det ursprungliga brevet. Men att skicka ett sådant brev flera hundra mil, och till någon som var förvisad, måste säkerligen ha varit ytterst riskabelt.

Inga vittnen kallades in för att vittna om denna viktiga fråga. Inte heller kallade Vysjinskij in Dreitzers syster för att hon skulle berätta vilken agent som hade levererat brevet till henne, hur han kom i kontakt med henne, hur Sedov visste att hon var i Warszawa, etc. Vi ombeds alltså att tro på två hörsägenversioner om det påstådda innehållet i ett komprometterande brev som vid två tillfällen verkar ha skickats under de mest tvivelaktiga förhållanden. Vi hänvisar läsaren till § 47 i denna rapport, som handlar om detta såväl som det brev som Smirnov påstås ha fått. Vi torde vara berättigade att enbart utifrån rättegångsprotokollet anta att det påstådda brevet till Dreitzer aldrig har existerat. Men eftersom Dreitzer påstås ha kommit i kontakt med den ”terroristiska kursen” via Smirnov (ZK 29), så följer därav, att om vittnesmålet som förknippar Smirnov med denna kurs är falskt, vilket vi hävdar att det är (§§ 46, 48), så finns det inte kvar någon grund för att anta att Smirnov drog in Dreitzer i en terroristisk sammansvärjning, och följaktligen ingen grund för att tro att han alls drogs in i någon terroristisk samman-

svärjning. De tvivel som protokollen själva ger upphov till rörande existensen av det brev som innehöll terroristiska direktiv, och som han påstås ha fått från Trotskij, förvandlas på detta sätt till en förvisning om att något sådant brev aldrig har existerat.

§ 57. På basis av all bevisning konstaterar vi att Dreitzer aldrig fungerade som förmedlare åt Smirnov och Sedov för en terroristisk sammansvärjning, och att han aldrig fick terroristiska direktiv från Trotskij via Sedov eller någon annan.

Översättning: *Göran Källkvist*

XII. E S Holtzmans vittnesmål

§ 58. Den tredje grundvalen för anklagelserna mot Leo Trotskij och Leon Sedov i augusti-rättegången är den åtalade E S Holtzmans bekännelse. Vi har redan tidigare, i kapitel X, behandlat Holtzmans vittnesmål att han agerade som Smirnovs sändebud till Sedov. På grundval av de slutsatser som angetts i detta kapitel finner vi att Holtzman aldrig agerade som en förbindelseman mellan Smirnov och Sedov i syfte att genomföra en terroristisk konspiration.

§ 59. Holtzman [=Golzman] vittnade även om att han på Sedovs förslag hade gjort upp om att träffa honom i Köpenhamn under Trotskij:s vistelse i staden under hösten 1932:

Sedov sade till mig: ”Då ni nu ämnar resa till Sovjetunionen, så vore det bra om ni kunde följa med mig till Köpenhamn, där min far befinner sig.” ... Jag samtyckte, men jag förklarade för honom, att vi av konspirativa orsaker inte borde resa tillsammans. Jag kom överens med Sedov, att jag om två eller tre dagar skulle komma till Köpenhamn och ta in på hotell ”Bristol”, där vi kunde träffas. Från stationen åkte jag direkt till hotellet och där träffade jag Sedov i foajén.

Omkring kl. 10 på morgonen åkte vi till Trotskij. (ZK s. 55)

Han sade, att Trotskij gav honom terroristinstruktioner (§ 36) och förberedde ett brev till Smirnov, men eftersom Holtzman skulle avresa samma dag kunde han inte skriva det. Holtzman sade, att eftersom Trotskij inte kunde formulera sina instruktioner skriftligt, mottog han:

det i muntlig form och meddelade dess exakta innehåll vid ankomsten till Moskva. (ZK s. 56)

Han uppgav inte till vem han förmedlade budskapet. Men det nyss citerade avsnitt är i linje med ett tidigare uttalande, där Trotskij uppmanade honom att överlämna de påstådda instruktionerna till Smirnov och ingen annan. Åklagaren frågade inte Smirnov om han fick eller inte fick detta meddelande från Holtzman; och i sin summering förvrängde han uttalandet uppenbarligen för att misskreditera både Smirnov och Holtzman:

Holtzman säger, att han mottagit uppdraget men inte överlämnat det, och det menar ni att man skall kunna tro? (ZK s. 87)

Holtzman vittnade att

Trotskij:s son, Sedov, kom och gick ofta. (ZK s. 55)

under samtalet med Trotskij.

Enligt Holtzman var det Sedov som såg till att intervjun avslutades:

I detta ögonblick kom Sedov in i rummet och började skynda på, att vi skulle sluta samtalet. (ZK s. 56)

§ 60. Leo Trotskij vittnade att han var i Köpenhamn från den 23 november till den 2 december 1932; att han reste dit från Turkiet efter en inbjudan från de socialdemokratiska studenterna i syfte att hålla en föreläsning om den ryska revolutionen (PC, s. 26); han beledsagades av sin fru, sin sekreterare Jan Frankel, en fransk vän P. Frank, en tysk vän, Oscar (fullständigt namn finns tillgängligt hos oss [Personen i fråga var Otto Schüssler (1905-1984), även kallad Oskar Fischer]; att ett amerikanskt par, Fields, åtföljde hans sällskap på fartyget från Turkiet

till Marseille; att hans sällskap i Köpenhamn bodde i en villa med fem till sex rum och levde där helt inkognito; att hans vänner ordnade en vaktstyrka bestående av fem eller sex personer som arbetade både dag och natt; och att denna vakt kontrollerade alla besök till honom varför det skulle ha varit omöjligt för någon som ville besöka honom att helt enkelt gå in i hans rum. (PC, s. 108 -110) Han vittnade att han inte visste om han någonsin hade känt E. S. Holtzman, eftersom det fanns flera Holtzman i bolsjevikpartiet och att han inte hade haft någon kommunikation med någon med detta namn under sin exil (PC, s. 72). Men eftersom E. S. Holtzman träffade hans son i Berlin 1932 och där gav honom, vilket Trotskij fick reda på senare, några faktarapporter om läget i Sovjetunionen, vilka senare publicerades i *Bulletinen*, skulle detta kunna tolkas som en indirekt kommunikation. (PC, Bilaga II, *Korrigerade faktauppgifter*, punkt 1 och PC, s. 72 not 12) Han förnekade att han under sin vistelse i Köpenhamn hade träffat någon med namnet Holtzman (PC, s. 110). Han identifierade 27 personer som var med honom eller besökte honom under denna period och uppgav att hans enda rysktalande besökare var Senin (Sobolevitzius), en av två bröder som senare organiserade en splittring i den trotskistiska organisationen i Berlin (PC, s. 108-110).

Trotskij förnekade att hans son Sedov var i Köpenhamn under någon del av hans vistelse där, men bekräftade att sonhustrun var där. Han sade att hans son vid denna tid var i Berlin och att han hade daglig kontakt med honom. Han uppgav att Sedov träffade honom i Paris den 6 december 1932, efter att ha fått ett visum från den franska regeringen som ett resultat av en framställning från fru Trotskij till den franske premiärministern Herriot. Trotskij vittnade att han då träffade sin son för första gången sedan Sedov i februari 1931 lämnat Prinkipo för att bege sig till Berlin (PC, s. 110 -111, 114, Bilaga II, *Korrigerade faktauppgifter*, punkt 4).

Trotskij uppgav också att den villa där hans sällskap bodde tillhörde en dansare och att möblemanget var så speciellt att den som hade besökt honom måste ha slagits av detta; ändå var det ingen av de åtalade som vid moskvarättegångarna uppgivit att de besökt honom i Köpenhamn som nämnde denna omständighet (PC, s. 136). Han fäste dessutom uppmärksamheten på det faktum att dessa vittnen hade misslyckats med att nämna den falska dödsrapport som vid denna tid förekom i pressen avseende Zinovjev, en av ledarna för den påstådda terroristiska konspirationen (PC, s. 115).

§ 61. Trotskijs vittnesmål bekräftades till fullo av hans sekreterare Jan Frankel, som inför den Preliminära Kommissionen vittnade om att han reste till Köpenhamn tillsammans med Trotskij och att han hela tiden var med honom under hans vistelse där, samt beskrev hur vaktstyrkan var organiserad och uppgav att ingen kunde ha träffat Trotskij utan hans vetskap, eftersom alla beslut om tillträde för besökare fattades av Trotskij, Raymond Molinier och han själv. Han uppgav att Trotskijs adress i Köpenhamn, en villa på Dalgas Boulevard, endast var känd av Herr Bøggild, som sedan dess avlidit, en dansk socialdemokrat som ansvarade för att ordna Trotskijs föreläsning, av polischefen och av Trotskijs nära vänner.

Frankel sade, att Trotskij och hans fru bodde i ett av sovrummen på övre våningen i villan och att deras svärdotter Jeanne Martin des Pallières delade det andra med Lucienne Tedeschi. Det andra rummet, som var mycket litet, använde Trotskij som arbetsrum. Några besökare, sade han, träffade Trotskij ensam, men innan de kom in blev de först identifierade och anmälda, och för att komma till Trotskijs arbetsrum var de tvungna att på bottenvåningen passera en vaktstyrka på fem till sex personer. Han sade att Trotskij aldrig lämnade huset ensam. En dag, vittnade han, när man trodde att journalister hade kommit på adressen, åkte Trotskij till ett litet pensionat åtföljd av Raymond Molinier, Oscar och Gérard Rosenthal. Frankel vittnade, att han ofta under denna period talade i telefon med Sedov i Berlin om hans försök att komma till Köpenhamn. (PC s. 120-130)

§ 62. Leon Sedov nekade till att ha bjudit in Holtzman att åka med honom till Köpenhamn och förklarade att han aldrig i sitt liv varit i Köpenhamn (CR, s. 11). Han uppgav att det utlänningspass som han hade försetts med i Berlin var giltigt bara från 31 augusti till 1 november 1932; att han efter detta datum inte hade kunnat resa ut från Tyskland på ett vanligt visum från de danska myndigheterna, utan att först få ett förnyat uppehållstillstånd i Tyskland; att han inte erhöll något sådant förrän den 3 december 1932, dagen efter det att Trotskij lämnade Köpenhamn; att han samma dag erhöll ett franskt visum som ett resultat av hans mors telegrafiska begäran till den franske premiärministern Herriot; och att han reste till Paris där han träffade sina föräldrar. Han uppgav att han medan hans föräldrar var i Köpenhamn stod i daglig kontakt med dem via telefon från Berlin (CR s. 12-13) Han visade upp sitt pass för *Commission Rogatoire*, som efter granskning

bekräftade att det han just hade sagt klart framgick av de uppgifter som passet innehöll. (CR 12.)

Sedov uppgav också att

... det kan inte längre råda något som helst tvivel om att Hotel Bristol i Köpenhamn stängdes 1917 och att det inte fanns något hotell med detta namn i Köpenhamn 1932. Några månader efter rättegången var det tal om att ett misstag hade uppstått och att det icke existerande hotellet hade blandats ihop med ett konditori som uppenbarligen fanns i Köpenhamn 1932. Enligt min uppfattning är det uppenbart att detta försök att rätta till Holtzmans uppenbara lögn inte överensstämmer med hans klara påstående att vi träffades i hotellets foajé; konditorier har inte foajéer (CR 12.).

Han fäste vidare (CR 22) uppmärksamheten på ett avsnitt i rättegångsprotokollet, som även det citerades inför den Preliminära kommissionen (PC s. 114), där den åtalade Olberg, som han kände i Berlin och som befanns sig i en bättre position än de övriga åtalande när det gällde att känna till hans olika resor under denna period:

Det var min avsikt att före avresan till Sovjetunionen resa med Sedov till Köpenhamn och besöka Trotskij. Vår resa till Köpenhamn blev likväl inte av. Sedovs fru, Susanna, reste till Köpenhamn ... (ZK s. 58)

Sedov fäste uppmärksamheten på att det under rättegången inte gjordes några försök att klargöra den oförenliga motsättningen mellan Olbergs och Holtzmans vittnesmål (CR 22).

§ 63. Tre vittnen vittnade inför *Commission Rogatoire* om Sedovs påstådda resa till Köpenhamn och andra frågor med anknytning till anklagelserna mot Trotskij och Sedov. Eugene Bauer*, en tysk läkare bosatt i Paris, vittnade om att han tillhörde den trotskistiska rörelsen till 1934, då han ”lämnande den efter en ganska upphetsad polemik” och anslöt sig Tysklands Socialistiska Arbetarparti (SAP). Han uppgav att han vid tiden för Trotskij's besök i Köpenhamn hade en förtrolig relation till Sedov; att han dagligen talade med honom i Berlin i telefon, från tidpunkten då Trotskij anlände till Köpenhamn, om hans egen föreslagna resa till staden. Sedov hade till slut gett upp hoppet att resa med honom, sade Bauer. Han själv avreste till Köpenhamn den 1 december tillsammans med Sobolevitj (Sobolevitzius, Senin; § 60), som vid den tiden var en kamrat, men senare blev GPU-agent. Han sade att han anlände till Köpenhamn den 2 december kl 6 på morgonen och avreste med Trotskij till Esbjerg kl 11 på förmiddagen. Han avreste från Esbjerg till Berlin på morgonen den 3 december och då han anlände dit ringde han Sedov. Vittnet visade underkommissionen sitt tyska pass, som hade två stämplor från den danska polisen, en daterad den 2:a december 1932 och en annan daterad den 3:e december 1932, men det fanns inga tyska stämplor.** (CR 44)

I ett skriftligt vittnesmål som godkänts av den Speciella Kommittén uppger Bauer att Sedov vinkade av honom från stationen i Berlin på kvällen den 1:a december och att han ringde till

* Pseudonym: eftersom vittnet är en politisk flykting uppgav denne inte sitt riktiga namn, som vi har tillgång till.

** Vi har blivit informerade att som en allmän regel stämplor inte tyska tjänstemän pass vid denna gräns.

Sedov i Berlin på kvällen den 3:e december. Han uppgav även att Sedov inte var i Esbjerg under hans vistelse där. (PC-A Exh. 16, S II/8)

§ 64. Alexandra Pfemfert (Alexandra Ramm, Trotskijs tyska översättare – PC s. 75) intygade att under de två eller tre år som Sedov bodde i Berlin erhöill han sin post på hennes och makens adress; att hans post huvudsakligen bestod av brev från hans far, inte en dag gick utan att han kom till deras hem för att få sina brev eller ringde för att ta reda på om det fanns några; att under Trotskijs vistelse i Köpenhamn kom Sedov inte bara en gång per dag utan två gånger per dag. Hon intygade att den inflytelserike advokaten Cohn, sedermera död i Palestina, gjorde fåfänga försök att ordna ett visum till Sedov (se även Trotskijs vittnesmål – PC s. 108). Hon förklarade att hon helt säkert kunde fastställa att Sedov kunde resa från Berlin till Paris först i slutet av Trotskijs Köpenhamn-vistelse. (CR 48-49)

§ 65. Franz Pfemfert vittnade att han hade bott i Berlin under många år; att han omedelbart efter kriget tillhörde kommunistpartiet som han uteslöts ur 1921 eller 1922; att han därefter var trogen spartakisterna, men att han för närvarande inte tillhörde någon politisk rörelse. Han bekräftade fullt ut sin hustrus ovan refererade vittnesmål. (CR 50)

§ 66. B J och Esther Field från New York vittnade inför underkommissionen i New York att de hade varit medlemmar i Amerikas Kommunistiska Förbund, som var en del av den Internationella Vänsteroppositionen som Trotskij tillhörde; att de gick med i organisationen 1931 och uteslöts 1934; att de i augusti 1932 åkte till Prinkipo för att arbeta med Leo Trotskij och stannade där till i mitten av november, då de åkte till Köpenhamn med samma båt som Trotskij; att de inte reste från Marseille till Köpenhamn med Trotskij, utan reste separat och ankom till Köpenhamn 23 november; att de i Köpenhamn dagligen efter frukost begav sig till Trotskijs hus och stannade där till klockan åtta eller nio på kvällen; att de när de var i Trotskijs hus inte såg någon besökare med namnet Holtzman; och att de var säkra på att Trotskij inte haft någon rysk besökare. De uppgav att de visste att Senin (Sobolevitzius) besökte Trotskij, men att Senin var medlem i en tysk trotskistisk organisation och inte i en rysk. De vittnade att de ofta träffade Leon Sedov i Berlin i juni eller juli 1932 under sin två veckors vistelse där; att de träffade Sedovs fru i Köpenhamn, men att Sedov inte var där; att Trotskij såvitt de visste ofta talade med Sedov i Berlin under denna period. (NY 3-29, 37, 51-58, 71-72)

Herr och fru Field intygade också att de bodde på Grand Hotel under sin vistelse i Köpenhamn och att det på samma gata som hotellet fanns en godisaffär, men inte i direkt anslutning till hotellet, eftersom det fanns butiker mellan ingångarna till hotellet och godisaffären. Fru Field uppgav att namnet på godisaffären var ”Bristol”. Herr Field kom inte ihåg namnet. (NY 8, 14-16, 54-55) Fru Field visades en kopia av *Soviet Russia Today* som framlades för den Preliminära Kommissionen (Exh. 16 II, Annex 3) och som visar vad som påstås vara ett fotografi av Grand Hotel och *Konditori Bristol* i Köpenhamn. Vittnet förklarade, att för henne verkade fotografiet vara manipulerat och visade inte på ett riktigt sätt relationen mellan Grand Hotel och *Konditori Bristol* som hon kom ihåg det. Hon förklarade att godisaffären låg längre från hotellet än vad som vad som framgick av fotografiet; även att det fanns en stor skylt över Grand Hotel som upptill hade en krona och att den skylten inte syntes tydligt på bilden. Hon påkallade även uppmärksamhet till en svart fläck på fotografiet som hon sade dolde ett café som var anslutet till hotellet. (NY 32-35.) [fotografiet i *Soviet Russia* återges nedan i anslutning till § 68, 12(c) nedan]

§ 67. De dokumentära bevis som presenterats inför den Preliminära Kommissionen och *Commission Rogatoire*, och som har betydelse för vittnesmålen från de vittnen som i augusti-rättegången påstod att de träffat Trotskij i Köpenhamn, är mycket omfattande. Enbart det stora antalet utdrag ur danska pressen, Bevis nr 16 – om Köpenhamn – som tillhör Preliminära Kommissionen, utgörs av 67 dokument som godtagits som bevismaterial. Och det finns

även dokument i andra arkiv som helt eller delvis har betydelse för detta vittnesmål. Därför kan vi endast citera de viktigaste delarna. Samma metod kommer att följas vid bruk av annat dokumentärt material i detta fall. Själva materialet kommer att ges ut i en kommande volym.

§ 68. De viktigaste dokumenten som vi har till vårt förfogande och som har betydelse för Holtzmans vittnesmål är följande:

(1) Två anteckningsböcker och ett examensprov, med stämplor och namnteckningar av lärare som visar att Sedov var närvarande vid *Technische Hochschule* i Berlin den 25 och 27 november 1932. Sedov vittnade att provet genomfördes den 26 november och att det var den 27 som skrivningen stämplades och noteringen avseende hans betyg gjordes. (CR 14). Dessa dokument visade han upp för *Commission Rogatoire* och infördes senare som bevis av Leo Trotskij. (PC 418-19; Exh. 16, S II/10, a, b, c.)

(2) Sedovs närvarobok, som på omslaget har texten *Belegbuch für Stud., Technische Hochschule, Berlin* och som på tre på varandra följande sidor har läraren Hanners namnteckning med en stämpel avseende 29 november 1932; på sjunde sidan fanns också en stämpel avseende den 25 november 1932 och en oläslig namnteckning (CR Exh. 15).

(3) Fotostatkopior av de sidor i passet som Sedov uppvisade för *Commission Rogatoire* och som på sidan 7 hade ett tyskt uppehållstillstånd (*Aufenthaltserlaubnis*) daterat den 31 augusti 1932 och giltigt tills 1 december 1932; och på sidan 10 en förlängning daterad den 3 december och giltig tills 2 januari 1933; på sidan 11 även ett tillstånd att resa ut och återvända till Tyskland daterat 3 december 1932 och giltigt tills 7 december 1932; på sidan 13 även ett franskt visum daterat 3 december 1932 och giltigt i 5 dagar; på samma sida även en inresestämpel från den franska gränsen daterad den 4 december 1932. (PC Exh. 16, II/1, a)

(4) Ett handskrivet brev från Leo Trotskij till Leon Sedov skrivet på två sidor från en liten anteckningsbok och som börjar:

Käre Liouvoussiatka, det ser ut som om vi inte kommer att kunna träffas. Mellan båtens ankomst till Dunkerque och båtens avgång från Marseille finns det bara tid till att resa genom Frankrike. Att vänta på nästa båt (en hel vecka!) kommer vi naturligtvis inte få tillstånd till ...

Brevet avslutas med orden:

Mor omfamnar dig (hon ligger fortfarande till sängs; klockan är sju på morgonen), hon kommer troligen att skriva till dig idag. (*Ibid.*, s II9 och PC Bilaga 1.)

Ovanför namnteckningen står datumet 3/12 1932 och orden *kaiuta parochoda* (hytten ombord på fartyget).

(5) Ett (handskrivet) vykort från Natalja Sedov-Trotskij till hennes son, poststämplat ”Esbjerg 3/12/32”, adresserat till Fru F. Pfemfert på en adress i Berlin. (Detta vykort bekräftar Herr och Fru Pfemferts vittnesmål att Sedovs brev skickades till deras adress – §§ 64, 65.) Det börjar:

Min älskade Levik: i morse skickade din pappa dig ett kortfattat meddelande skrivet i all hast, förmedlat via Erwin.*

Fru Trotskij uttrycker sin sorg över att inte det inte hade varit möjligt att träffa sin son i Köpenhamn och avslutar:

Jag skulle ha uppskattat så mycket att få dina brev. Vart skickade du dem? ... Jag kommer att fortsätta att hoppas på ett ”mirakel” kommer att ske och att vi kommer att träffas. (*Ibid.*, S II/13.)

(6) Sex handskrivna brev från Leon Sedov till hans mor i Köpenhamn. Fem av dessa brev uppvisades för *Commission Rogatoire* (CR 15), och de sex breven lämnades senare till

---

* ”Eugene Bauers” förnamn. (§ 63.)

Kommissionen av Leo Trotskij. Fru Natalia Sedov-Trotskij uppger i ett brev till Kommissionen att några av, om inte alla, dessa brev slutligen levererades till henne, om inte med post så genom kamrater, om inte i Köpenhamn så i Prinkipo. Hon förklarar i uttalandet, att det faktum att dessa brev som hon fick, fanns i hennes sons arkiv, med att då hon och hennes man utvisades från Frankrike överlämnade de sina arkiv i förvar hos sonen.

Dessa brev är daterade den 21 november, 26 november (tre), 28 november och 2 december 1932 (PC Exh. 16 SII/11, a-f). Det första börjar:

Mina kära! Om cirka 36 timmar kommer ni att befinna er endast några timmar från Berlin; men jag kan inte träffa er! Tyskarna har ännu inte förlängt mitt uppehållstillstånd. Utan det kan jag inte få ett danskt visum och inte heller kan jag återvända till Berlin.

Ett av breven från den 26 november innehåller följande avsnitt:

Om ni har möjlighet att förlänga era visum, hoppas jag att jag kan komma till er inom 10 till 14 dagar, kanske tidigare.

(7) En kopia på ett telegram från Natalja Sedov-Trotskij till premiärminister Herriot, daterat den 1 december 1932 i Köpenhamn, med en begäran att godkänna ett visum för hennes son så att han skulle kunna träffa henne under hennes resa genom Frankrike; även en kopia på ett telegram från det franska utrikesdepartementet till det franska konsulatet i Berlin, daterat den 3 december 1932, som godkänner visumet (*Ibid.*, II/2, a, b).*

(8) Vittnesmål från personer som hade kontakt med Sedov i Berlin under den tid som Trotskij var i Köpenhamn. Bland dessa finns en skriftlig edlig försäkran (Prag) av Anna Grylewicz. Fru Grylewicz uppger att hennes make, Anton Grylewicz, var organisatorisk ledare för den trotskistiska gruppen i Berlin. Han gav ut ett flertal av Leo Trotskijs broschyrer och även *Oppositionens Bulletin* som Leon Sedov arbetade med; att all korrespondens avseende dessa frågor var adresserad till deras hem, som också var den tyska gruppens kontor; att hon och hennes make hade daglig kontakt med Sedov antingen personligen eller via telefon; att under hennes makes bortovaro i Köpenhamn, från den 22 november till den 1 december 1932, ringde Sedov dagligen upp henne och hon pratade med honom om de brev som kommit och därför vet hon att Sedov var i Berlin under hela hennes makes frånvaro; att flera dagar efter att hennes man hade återvänt från Köpenhamn, avreste Sedov till Paris där han stannade ungefär en vecka. (*Ibid.*, II/4.)

(9) Vittnesmål från personer som var med Trotskij under hans vistelse i Köpenhamn. Bland dessa är följande:

(a) Ett uttalande av redaktör Raymond Molinier, som för närvarande är en politisk motståndare till Trotskij (PC s. 138, 149), godkänt av den Speciella Kommittén (§ 11, 6) Molinier säger att han var ansvarig för arrangemangen gällande Trotskijs vistelse i Köpenhamn och att han på vägen dit passerade genom Berlin för att rådfråga Sedov. Molinier uppger:

Jag kommer mycket väl ihåg hans vägran att besöka Danmark illegalt med tanke på hans osäkra förhållande till de preussiska socialdemokratiska myndigheterna ...

Molinier säger att han kom till Köpenhamn den 19 november 1932 och att han för Trotskijs räkning i eget namn hyrde en villa på Dalgas Boulevard 155 som tillhörde en konstnär som var bortrest från Köpenhamn under flera månader. Han säger att Trotskij aldrig var ensam i huset; att

under hela hans vistelse ansvarade kamrat Jan Frankel och jag för hans säkerhet. I samförstånd med

---

* Fastän det franska utrikesdepartementet har tillhandahållit dessa kopior har de vägrat att attestera dem (CR 13; även brev som vi är i besittning av). Eftersom de sedan fått en omfattande publicering och att utrikesdepartementet aldrig förnekat dess äkthet anser Kommissionen att den kan godta dem som bevis.

honom ordnade vi alla frågor som rörde de besök som han skulle göra och de som han skulle ta emot. Vi vet därför exakt vilka kamrater som samtalande med honom och vilka besök han hade; det förekom inget som helst besök från någon som hette Holtzman eller någon för oss okänd.

Molinier nämner pressrapporterna om Zinovjevs död och säger att flera kamrater bad Trotskij om hans uppfattning om Zinovjev. Detta gjorde han i ett kort tal

... i vilket han erinrade om de tjänster som Zinovjev utfört för den ryska revolutionen, men tog avstånd från Zinovjevs vinglande under revolutionen och oppositionens kamp i Ryssland.

Han uppger att han tog med Trotskij och hans fru på några bilturer och gjorde sällskap med Trotskij på ett besök hos Stauning, ordförande i det socialdemokratiska rådet, för att diskutera sin ansökan om förlängt visum. Han bekräftar Frankels uttalande gällande Trotskij's aktiviteter i Köpenhamn, hans korta besök på ett pensionat i närheten av staden, och hans telefonsamtal med Sedov i Berlin. Herr Molinier säger att han flög från Köpenhamn till Le Bourget efter Trotskij's avresa från Köpenhamn, mötte honom i Dunkerque och reste med honom till Marseille. Han uppger att de på Gare du Nord i Paris mötte Sedov, som följde med sina föräldrar till Marseille. (PC Exh. 16, I/19.)

(b) Ett vittnesmål av Pierre Naville, en journalist från Paris, godkänt av den Speciella Kommittén, uppger att Naville var med Trotskij under hela hans vistelse i Köpenhamn, mötte honom i Esbjerg vid hans ankomst till Danmark, och återvände med honom till Dunkerque med ångfartyget "Bernsdorff". Detta vittnesmål bekräftar vittnesmålen från Trotskij, Frankel och Molinier angående Trotskij's liv och aktiviteter i Köpenhamn och organiserandet av vaktstyrkan. Han beskriver huset i detalj, uppger att det tillhörde en dansare, att det var fullt med krimskrams, en del möbler skvallrade om en förfärlig smak, och ingen skulle kunna ha glömt det stora antalet fotografier av dansaren på rummets väggar. Han säger att telefonen fanns i en liten hall och att Trotskij och hans fru hade flera samtal med Sedov i Berlin med denna telefon. Han uppger att Bauer och Senin anlände på morgonen 2 december och eftersom förberedelserna inför avresan förhindrade en diskussion följde Bauer med till Esbjerg. (*Ibid*, 16, I/2.)

Utsagorna i detta vittnesmål bekräftas av följande personer som också var med Trotskij under denna period: Denise Naville, Julien (fullständigt namn finns tillgängligt hos oss⁶), Lucienne Tedeschi, Feroci, Gérard Rosenthal. Alla dessa personer identifierades av Leo Trotskij i hans vittnesmål inför den Preliminära Kommissionen (PC s. 108)

(c) Ett vittnesmål av Oscar (även känd som Otto; se tillägget § 60, där hans verkliga identitet avslöjas), som godkänts av den Speciella Kommittén, där han uppger att han gjorde resan från Istanbul till Danmark med Trotskij som en av dennes sekreterare. Oscars vittnesmål bekräftas av det som citerats ovan. Han säger:

Eftersom jag nästan hela tiden var i Trotskij's hus träffade jag alla besökare. Holtzman, Berman-Jurin och Fritz David var absolut inte bland besökarna. ... Sedov, Trotskij's son var inte i Köpenhamn. ... Jag kände personligen Sedov mycket väl ... det är helt uteslutet att Sedov kan ha varit i Köpenhamn utan min vetskap. Jag träffade honom först på morgonen den 6 december i Paris på Gare de Lyon då han gick in i Trotskij's kupé. Sedov reste med Trotskij till Marseille. (PC Exh. 16, I/3)

(d) I ett vittnesmål, godkänt av den Speciella Kommittén bekräftar Leon Sedovs fru, Jeanne Martin des Pallières, det ovan citerade vittnesmålet angående Sedovs misslyckade försök att resa till Köpenhamn, och hennes egen närvaro där; likaså angående Trotskij's liv i Köpenhamn, hans aktiviteter, organiserandet av vaktstyrkan och angående fru Trotskij's telegram till Herriot. Hon säger, att när hon anlände till Köpenhamn kände hon inte till Trotskij's och hans frus adress, vilken hölls hemlig, och hon var tvungen att vänta länge innan hon hittade en

⁶ Det rör sig om italienaren *Pietro Tresso* (1893-1943)

kamrat som kunde föra henne till deras bostad. Hon vittnar vidare att hon ett par gånger från Köpenhamn talade med sin man i Berlin. Hon uppger att när Trotskij s vistelse i Köpenhamn var slut, reste hon till Paris via Hamburg tillsammans med Lucienne Tedeschi. I Paris förenade sig hennes man med henne och de följde med Leo Trotskij och hans fru till Marseille och därifrån till den italienska gränsen. (PC Exh. 16, I/18, a.) Hennes vittnesmål, att hon reste till Paris genom Hamburg bekräftas av ett vykort stämplat "Hamburg 3/12/32", adresserat till Mme. Martin des Pallières i Paris och undertecknat "Jeanne" (*Ibid.*, I/18, b).

(e) Jeanne des Pallières vittnesmål angående hennes resa från Paris till Köpenhamn bekräftas av Lucienne Tedeschi i ett vittnesmål som godkänts av den Speciella Kommittén. Detta vittne uppger även att hon flera gånger ordnade telefonkontakt från Köpenhamn till Sedov i Berlin för Natalja Trotskij s räkning. (*Ibid.*, I/13.)

(f) I en skriftlig edlig försäkran (Prag) uppger Anton Grylewicz (identifierad under punkt 8 ovan) att han var med Trotskij i Köpenhamn från den 23 november till den 1 december 1932. Han bekräftar det ovan angivna vittnesmålet avseende hur besökare introducerades för Trotskij och uppger att under hans vistelse i Köpenhamn talade ingen som besökte Trotskij ryska. Angående Sedov s frånvaro säger han:

Trotskij s son L. Sedov var inte i Köpenhamn och detta är ett faktum som jag kan bekräfta under ed. Jag var i samma hus som Trotskij varje dag och jag vet att Trotskij och även hans hustru och Sedov s hustru telefonerade till Sedov varje dag. För egen del tog jag tillfället i akt och talade två gånger med Sedov. Under min frånvaro talade min fru dagligen direkt eller telefonledes med Sedov och hon berättade om dessa samtal i många brev, som hon sände till Köpenhamn. (*Ibid.*, I/4.)

(g) Gérard Rosenthal, Trotskij s franske advokat (PC s. 108), uppger i ett vittnesmål, godkänt av den Speciella Kommittén, att han reste tillsammans med Trotskij till Köpenhamn och tillbaka till Frankrike. Han bekräftar det ovan citerade vittnesmålet gällande Trotskij s vistelse i Köpenhamn, hans vaktstyrka etc. Rosenthal skiljer sig emellertid från övriga vittnen genom att han inte nämner att Trotskij använde ett litet rum på andra våningen som arbetsrum. I stället beskriver han ett sovrum som han säger att Trotskij vistades i den mesta tiden. Han bekräftar det ovan avgivna vittnesmålet avseende Sedov s frånvaro, som han säger att han känner personligen; även angående det telegram som Natalia Sedov-Trotskij skickade till Herriot. (*Ibid.*, I/9.)

(10) Godkända fotografier och utskrifter av arkitekturritningar av villan på Dalgas Boulevard 155 i Köpenhamn-Frederiksberg, med ett intyg från *Frederiksberg Kommunes Tekniska Förvaltning*, på att ritningen på ett riktigt sätt återger hur villan såg ut 1932. Detta material bekräftar olika vittnens beskrivningar av villan. (*Ibid.*, S I/20, 21.)

(11) En skriftlig edlig försäkran (Köpenhamn) av Albert Kruse, som är assistent vid den centrala skattemyndigheten, som är en avdelning i det danska Finansministeriet. Herr Kruse uppger att han lämnar sitt vittnesmål för att visa hur svårt det var även för kommunister och personer med mycket god kunskap om ryska förhållanden att komma i kontakt med Trotskij under hans vistelse i Köpenhamn. Han säger att trots att han under krigets första år lärt känna flera bolsjeviker mycket väl, särskilt Bucharin och Pjatakov, och till och med hade rest två gånger på hemliga uppdrag till Ryssland för bolsjevikernas räkning, hade hans brev med en förfrågan om en intervju med Trotskij blivit obesvarad; att han till och med hade haft stora svårigheter att få tag på en biljett till Trotskij s föreläsning och lyckades närvara på den efter att han till slut fått tag i ett presskort. Herr Kruse drar därför slutsatsen att det var helt omöjligt att träffa Trotskij i Köpenhamn utan att erhålla tillstånd från de personer som omgav honom. Därför måste det finnas många sådana personer som kan bekräfta eller bestrida Holtzman vittnesmål att han träffade Trotskij i Köpenhamn. (*Ibid.*, S I/22.)

(12) Dokument som har betydelse för frågan om Hotel Bristol:

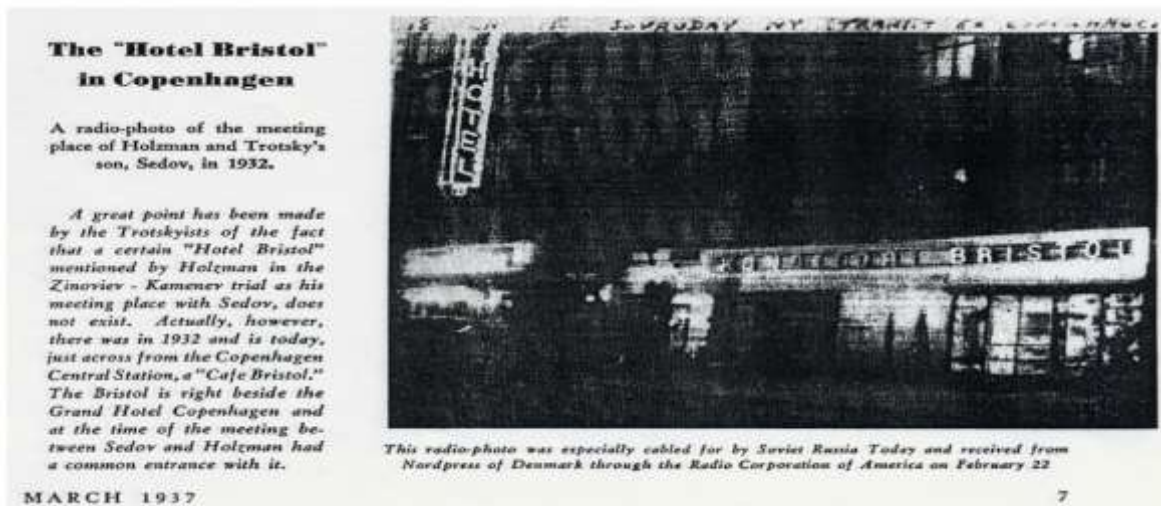
(a) En skriftlig edlig försäkran (Köpenhamn) av Albert Kruse (identifierad ovan) som uppger att han är född i Köpenhamn och växte upp i den del av staden där Hotell Bristol var beläget; att Bristol var välkänt för utländska turister; att när det ryska imperiets fartyg besökte Danmark träffades officerarna i Hotel Bristols restaurang som därför måste ha varit välkänd inom det förrevolutionära Rysslands officiella kretsar och förmodligen nämndes i turishandböcker; att hotellet stängdes 1917 och lokalerna gjordes om till kontor. (*Ibid.*, S II, Annex 6.)

Hotel Bristol som det såg ut när det existerade (denna bild är inte från *Før og Nu*)

(b) Ett fotografi av det gamla Hotel Bristol i Köpenhamn från *Før og Nu*, 1917, s. 337, med den ursprungliga rubriken, som uppger att Bristol byggdes 1901 – 1902 och att det efter 15 år hade upphört och att byggnaden hade sålts till Absalon Insurance Company som omvandlade det till kontor. (*Ibid.*, S II, Annex 5.)

(c) *Soviet Russia Today*, New York, mars 1937, har på sidan 7 ett fotografi som påstås föreställa Konditori Bristol och Grand Hotel i Köpenhamn. (*Ibid.*, S II, Annex 3.) Detta är det fotografi som visades för fru Field (§ 66).

Soviet Russia Today, March 1937, s. 7

(d) Två fotografier av *Konditori Bristol* och *Grand Hotel* har sänts till Kommissionen av A. Vikelsø Jensen i Köpenhamn. Dessa visar en tidningskiosk och två affärer mellan konditoriet och hotellet som på fotografiet ovan är svart. Även över ingången till hotellet finns en horisontell elektrisk skylt "Grand Hotel" och mellan två stora fönster en ingång till kaféet som inte syns på fotografiet i *Soviet Russia Today*. (*Ibid.*, S II, bilaga 7, b. c.)

Dessa två fotografier bekräftar herr och fru Fields vittnesmål angående sambandet mellan Grand Hotel och Bristol Café eller Konditori. Jensen skriver emellertid till oss att 1932 var konditoriet, som han kommer ihåg det, beläget där de två butikerna är idag.

(e) En skriftlig edlig försäkran (Köpenhamn) av A. Vikelsø Jensen, som uppger att han var medlem i den grupp socialdemokratiska studenter som bjöd in Trotskij till Köpenhamn. Jensen hänvisar till en ritning över Konditori Bristol och Grand Hotel som publicerades i *Arbeiderbladet* (organ för Kommunistpartiet, Köpenhamn) den 29 januari 1937, och som enligt honom fullständig felaktigt visar förhållandet mellan de två. Han uppger att ingången till konditoriet inte låg omedelbart bredvid tidningskiosken som visas mellan den ingången och ingången till hotellet, utan längre till höger, så att man för att komma till konditoriet var tvungen att gå igenom butikerna till höger som syntes från gatan. Han säger att de två företagen sköttes helt separat trots att konditoriets ägare var hustru till hotellets ägare. På den tiden fanns det en dörr som förband hotell-foajén med konditoriets serveringsrum. Men den användes främst av personalen på hotellet och endast sällan av gästerna. Han säger att enligt hotellinspektören skulle en normal person aldrig kunna förväxla de två företagen, och därför skulle inget "Hotel Bristol" kunna uppstå ur en sådan förväxling. 1936, säger han, flyttades konditoriet ett hus åt höger för att ge plats till tre butiker. (*Ibid.*, S II, bilaga 6)

Denna skriftliga edliga försäkran verkar motsäga Jensens ovan citerade brev. Om kaféet 1932 låg där de två butikerna är idag, då måste butikerna, för att ligga mellan ingångarna till hotellet och kaféet, som både Jensen och paret Fields uppgett, ha varit belägna framför kaféet.

§ 69. Enligt vår uppfattning argumenterar (PC s. 357) Trotskij helt riktigt då han påpekar att åklagarens underlåtenhet att fråga Holtzman vilket pass han använde då han reste till Köpenhamn och hur han erhöll detta pass misskrediterar både rättegången och åklagaren själv. Holtzman, som är en sovjetisk tjänsteman på uppdrag utomlands (ZK s. 54), skulle knappast ha kunnat använda sitt eget pass utan att förklara sin resa för sina överordnade. Om han dessutom hade gjort det, så skulle Vysjinskij, som använde Olbergs honduranska pass och Hrasjes pass från 1919 som bevis, säkert ha använt Holtzmans pass för att visa att han verkligen hade genomfört resan. Om Holtzman använde ett falskt pass var det åklagarens skyldighet att fastställa under vilket namn han reste och vilken nationalitet han antagit. För som Trotskij argumenterar,

Holtzmans vittnesmål skulle omedelbart kunna ha bekräftats om vi visste vilket pass han använde då han reste från Berlin till Köpenhamn. Kan någon föreställa sig en rättegång under dessa omständigheter där åklagaren inte frågar efter den åtalades pass? (PC s. 357)

Vi noterar även att åklagaren försummade att kommentera den slående motsättningen mellan Olbergs och Holtzmans vittnesmål gällande Sedov, en motsättning som inte skulle ha undgått en åklagare som är vid sina fulla sinnens fulla bruk och faktiskt intresserad av att fastställa sanningen. Av vad som framgår av protokollet tvingas man nästan att misstänka att Holtzman, som vittnade dagen efter Olberg, uppsåtligen placerade Sedov i Köpenhamn för att världen skulle få reda på att hans vittnesmål var falskt. Holtzman uppgav inte Trotskijs adress eller berättade hur han och Sedov åkte dit; han sade inget om Trotskijs omgivning eller de människor som var tillsammans med honom; och åklagaren ställde inga frågor till honom. Vysjinskij frågade inte heller Berman-Jurin och David, som bägge vittnade att de reste till Köpenhamn genom Sedovs försorg, om Sedov var där eller inte. Vysjinskij frågade heller inte Smirnov om Holtzman hade levererat Trotskijs påstådda "muntliga direktiv", och framställer det som om i Holtzman hade förnekat att han gjort det, i motsats till vad som framgår av protokollet. Således är protokollet från rättegången långt ifrån övertygande när det gäller Holtzmans Köpenhamns-resa, som endast Holtzman vittnade om.

§ 70. Det faktum att det i Köpenhamn 1932 inte fanns något Hotel Bristol är nu en allmänt godtagen sanning. Det skulle därför helt klart varit omöjligt för Holtzman att träffa Sedov i

Hotel Bristols foajé. Ändå uppger Holtzman klart och tydligt att han skulle ”ta in” på Hotel Bristol och där träffa Sedov och att de träffades i foajén.

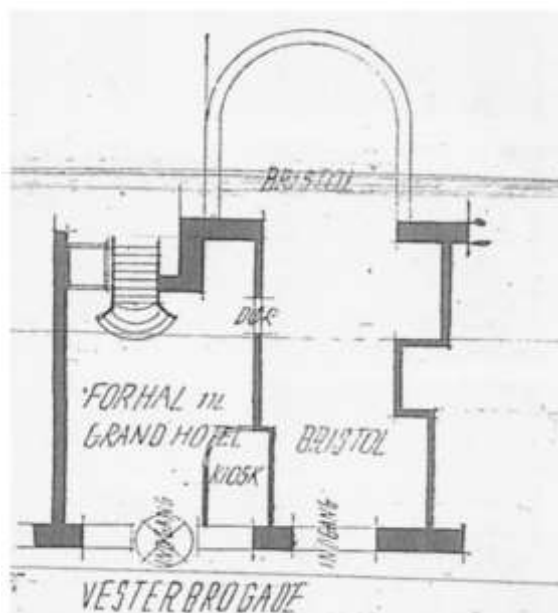
Kommissionen har redan fastslagit (§ 9) att den utan framgång bett den sovjetiska regeringen att delta i utredningen och känner sig nödsakad att uppfatta att protokollen från rättegångarna på ett riktigt sätt återger vad som hände under rättegångarna. De spekulationer som i stor omfattning har cirkulerat i Kominterns press och andra publikationer som är välvilligt inställda till sovjetregimen, gör gällande att även om det inte finns något Hotel Bristol i Köpenhamn, så skulle Holtzman ha menat Café eller Konditori Bristol. Detta är enbart spekulationer och måste förbli så med tanke på det faktum att sovjetregering genom att avrätta Holtzman för all framtid gjort det omöjligt för honom att förklara sin osanning. Men eftersom de har fått så stor spridning, och eftersom vi erhållit dokument som är ämnade att besvara dem, tar vi upp dem här trots att de i strikt mening inte är relevanta för åtalet, utan utgör ett halvofficiellt försvar.

Det finns följande möjliga förklaringar: (1) Holtzman kan ha gjort upp med Sedov om att träffas på något hotell som han av misstag kommer ihåg som Bristol. (2) Han kan ha gjort upp med honom att träffas på Konditori Bristol. Men om den engelska [och svenska] versionen av rättegångsprotokollet är korrekt gjorde han upp om att ”ta in på” Hotel Bristol – men man gör inte upp om att ”ta in på” ett konditori. Dessutom uppger han att träffade Sedov i foajén. En skiss, som påstås visa förhållandet mellan Konditori Bristol och Grand Hotel från *Rundschau* (organ för Komintern) nr 6, februari 1937, har presenterats för den Preliminära Kommissionen (PC Exh. 16, II, Annex 1)⁷. Enligt denna skiss, som *Rundschau* anför som stöd för att Holtzman syftade på Konditori Bristol, saknar konditoriet foajé. Detta leder till, som Trotskij argumenterar (PC s. 377) att ta ställning till om mötet ägde rum ”i foajén utan 'Bristol' eller i 'Bristol' utan foajé.” (3) Det är också möjligt att Holtzman blandade ihop Grand Hotel med Konditori Bristol. Men ett sådant misstag måste ha varit mycket förvirrande för Sedov som aldrig hade varit i Köpenhamn. Om vi antar att han försökte träffa Holtzman i Hotel Bristol, då måste han ha uttryckt förvåning över att, efter vissa svårigheter får man förmoda, finna honom antingen i ”Konditori Bristol” eller i ”Grand Hotel”. Under sådana omständigheter, som Trotskij korrekt påpekar, kunde Holtzman endast ha gjort ett sådant misstag *före* mötet. *Efter* mötet skulle förvirringen ha satt sina spår i hans minne och han skulle inte under rättegången ha talat om ett möte i Hotel Bristol. *Rundschaus* teori är att det handlar om *identifiering*. Den säger att ”Café Bristol” sedan länge har varit en mötesplats för danska och utländska trotskister och drar utifrån detta slutsatsen att för trotskister måste caféets namn ha varit likvärdigt med hotellets. För det första visar citaten från ovanstående vittnesmål att de två etablissemangen var klart åtskilda. För det andra verkar det mer sannolikt för oss att om caféet var så välkänt för trotskister som *Rundschau* gör gällande, då skulle de inte identifiera det med ett annat etablissemang med ett annat namn. För att belysa detta: Många utlänningar känner till det berömda Café de la Paix i Paris, men vi tvivlar på att de vet att det ligger på bottenvåningen till Grand Hotel och att dessa två etablissemang har samma adress. Man tror inte att ett välkänt café är ett hotell med ett annat namn, även om de ligger nära varandra. Deras verksamheter är alltför olika. Men att uppfatta hotellet och caféet som samma är i detta fall uppenbarligen nödvändigt för att stödja teorin att Holtzman träffade Sedov i Café Bristol utan att på samma gång motsäga hans vittnesmål att de träffades i foajén.

Det verkar osannolikt att Holtzman, en sovjetisk tjänsteman på uppdrag i utlandet (ZK s. 54), ”en hemlig trotskist” om man skall tro åklagaren (ZK s. 87), skulle ha gjort upp att träffa Leo Trotskijns son på en ökad trotskistisk mötesplats, särskilt efter att ha vägrat ett resa tillsammans med honom på grund ”av konspirativa orsaker”. Det verkar osannolikt att om Café

⁷ Se skissen ur *Arbejderbladet* nedan

Bristol hade varit internationellt känt, så skulle det knappast ha tagit *Rundschau* fem månader att ta reda på dess existens och rykte.

Skissen ovan är från danska kommunistpartiets tidning *Arbejderbladet* 29 januari 1937. Den är sannolikt samma som den i *Rundschau*

§ 71. Således är den spekulativa rättningen av Holtzmans osanning inte övertygande. Men en sak är säker: Holtzman kan inte ha träffat Sedov vare sig i Grand Hotel eller i Konditori Bristol om inte Sedov befann sig i Köpenhamn. Och de bevis som styrker att Sedov inte var i Köpenhamn under Trotskijs vistelse är bindande. För det första har vi hans eget och Trotskijs vittnesmål att han inte var i Köpenhamn. För det andra har vi vittnesmål från fyra vittnen som uppger att de dagligen talade med honom i Berlin. För det tredje finns vittnesmål från de personer som antingen talade med honom i telefon från Köpenhamn till Berlin eller hörde andra göra det. För det fjärde finns hans anteckningsböcker, examensprov och närvarobok från *Technische Hochschule*, som visar hans närvaro under denna period. För det femte finns hans pass som helt bekräftar hans vittnesmål. För det sjätte har vi brev till hans mor, vilka klart visar att han inte var med henne. För det sjunde finns Trotskijs brev från den 3 december som genom sitt innehåll visar att Sedov inte hade träffat sina föräldrar i Köpenhamn. För det åttonde finns Natalia Sedov-Trotskijs vykort, poststämplat i Esbjerg den 3/12/32, som visar på samma fakta och även nämner Trotskijs brev. För det nionde finns det uttalanden från personer som hela tiden var med Trotskij och kände Sedov vilka vittnar att de inte såg honom i Köpenhamn och att han inte var där. För det tionde har vi uttalandet från den åtalade Olberg att han och Sedov hade planerat att åka till Köpenhamn, men "vår resa till Köpenhamn blev likväl inte utav" Och till sist finns Natalia Sedov-Trotskijs telegram till Herriot och det franska utrikesdepartementets telegram till konsulatet i Bern som sanktionerade ett visum för Sedov.

Även om vi antar att Trotskij kunde ha ordnat ett sammanträffande med Holtzman utan att hans vänner, som hela tiden fanns kring honom, fick kännedom om detta, kvarstår det faktum att Sedov inte kunde ha sammanfört Holtzman med Trotskij. Men Holtzman är på denna punkt mycket exakt i sitt vittnesmål och nämner även att Sedov kom och gick ofta under samtalet. Därigenom förvisar han hela sammanträffandet till inbillningens rike.

§ 72. Vi anser därför att bevisen slutgiltigt bekräftar: (1) att Sedov inte var i Köpenhamn vid tiden för Trotskijs besök i denna stad; (2) att Holtzman inte träffade Sedov och inte gjorde

sällskap med honom för att träffa Trotskij; (3) att Holtzman inte träffade Trotskij i Köpenhamn.

Översättning: *Arne Nilsson*

XIII. Valentin Olbergs vittnesmål

§ 73. Fjärde grundvalen för anklagelserna mot Trotskij och Sedov under rättegången i augusti utgörs av vittnesmålet av den anklagade Valentin Olberg, som uppgav att han varit medlem av den trotskistiska organisationen i Tyskland från 1927 eller 1928; att hans kontakt med Sedov inletts 1930 och organiserades av Anton Grylewicz; att denna kontakt bekräftades via brevväxling med Sedov, som vidarebefordrade Trotskijs uppdrag till Olberg. Han vittnade om att han träffat Sedov i maj 1931, när denne kom till Berlin och att de därefter träffats ofta, antingen på ett kafé på Nürnberger Platz eller i Sedovs lägenhet (ZK 47). I anklagelseakten citeras han för att under de preliminära förhören ha sagt att han började arbeta aktivt för trotskisterna i början av 1930, att han var Trotskijs emissarie i Tyskland, att han haft kontakter med Sovjetunionen och använt sig av adresser som han fått av Sedov. (ZK 13) Olberg uppgav att:

Första gången talade Sedov med mig om min resa efter Trotskis appell i samband med att han berövats medborgarskapet i Sovjetunionen.* I appellen utvecklade Trotski den tanken, att det vore nödvändigt att döda Stalin. Denna tanke kom till uttryck i följande ord: ”Stalin måste röjas ur vägen.”

Sedov visade mig ett maskinskrivet exemplar av denna appell och sade: ”Nå väl, här ser ni det, tydligare kan det inte sägas. Det är en diplomatisk formulering.” Sedov förklarade, att man måste skicka ett antal personer till Sovjetunionen. Samtidigt föreslog han mig att resa till Sovjetunionen. Sedov visste, att jag talar ryska och var säker på, att jag skulle kunna få fast fot där. (ZK 48)

Han sade att eftersom han inte hade något definitivt medborgarskap skulle han få svårigheter med att skaffa pass, men lyckades snart få fram ett under namnet Freudigmann; att han innan han gav sig iväg till Ryssland tänkte fara till Köpenhamn tillsammans med Sedov för att träffa Trotskij; att resan inte blev av men att Sedovs fru åkte och att hon vid återkomsten hade med sig ett brev från Trotskij, där han godkände resan och uttryckte förhoppningen att han skulle lyckas utföra sitt uppdrag (ZK 48); att han åkte till Ryssland i slutet av mars 1933, bodde i Moskva i sex veckor och därefter for till Stalinabad, där han lyckades bli anställd som historielärare; men att

Då han inte hade några dokument över sin värnpliktstjänst, måste han återvända till utlandet och reste till Prag (ZK 48.)

Syftet med besöket var, uppgav han:

att förbereda och utföra mordet på kamrat Stalin. (ZK 48)

Olberg sade att han i Prag lyckats skaffa ett honduranskt pass (§ 17, 4a) med hjälp av en viss Tukalevskij, ”agent för den fascistiska hemliga polisen”, som hans yngre bror Paul hade kontakter med. Detta tillvägagångssätt, sade han, godkändes av Trotskij, och pengarna för passet, 13 000 tjeckiska kronor, levererade Sedov. Innan han återvände till Ryssland, sade Olberg i sitt vittnesmål, åkte han till Berlin, där han på Tukalevskijs inrådan träffade en viss Slomovitz, som han kände sedan tidigare och som berättade för honom att de tyska trotskisterna nått en överenskommelse med fascisterna. (ZK 49.) (Se §§ 194-201.)

I mars 1935 ska Olberg åter ha åkt till Ryssland, men bara på turistvisum; därför var han tvungen att återvända till Tyskland efter några dagar. Tre månader senare, uppgav han i sitt

---

* Se §§ 17, 4a samt 177

vittnesmål, beordrade Sedov honom att göra ett nytt försök; och i juli 1935 for han åter till Ryssland. Efter ett kort uppehåll i Minsk reste Olberg till Gorkij, där han snart fick...

arbete i pedagogiska institutet i Gorkij, där han stannade ända tills han blev häktad (ZK 50)

Redan innan han anlät till Gorkij, sade han, hade han av Sedov fått veta att det fanns en underjordisk trotskistisk rörelse i Sovjetunionen, med Smirnov och Mratjkovskij som ledare. Han fick också kännedom om Bakajev. (ZK 51)

§74. Leo Trotskij vittnade på följande sätt om Olberg:

Han skrev till mig från Berlin – jag tror det var 1929, eller i början av 1930. Liksom så många andra unga människor från olika länder frågade han mig om information om situationen i Tyskland; och om situationen i Ryssland skrev han också. Jag besvarade de mer eller mindre seriösa brev som jag fick. Vi hade brevväxling under några månader. Alla hans brev finns i min ägo. Jag har kopior på mina svar också. Under min sons – Leon Sedov – sejour i Berlin fick han kontakt med honom och försåg mig emellanåt med citat från ryska böcker, ryska böcker från biblioteken och vissa tjänster. Därefter ville han börja samarbeta med mig som min ryska sekreterare. Jag behövde en rysk sekreterare. Jag frågade mina vänner i Berlin, Franz Pfemfert, redaktören, och hans hustru Alexandra Ramm, som är min översättare i Tyskland, vad de hade för uppfattning om den unge mannen. De uppmanade honom att komma för att träffa dem och vid det tillfället gjorde han ett mycket dåligt intryck. Jag har båda breven i min ägo. De beskrev honom som en mycket tvivelaktig ung man och kanske en GPU-agent. (PC 75)

Trotskij vittnade vidare om att han aldrig träffade Olberg, att alla kontakter med honom skedde i form av politisk och teoretisk brevväxling (PC 95). Tillfrågad om sina kontakter med Sovjetunionen vittnade han om att hans tillvägagångssätt var att skriva ner sina åsikter på vykort och skicka dem till förtrogna och välkända kontakter; att det ibland kom svar; att det också funnits tre eller fyra ryska kamrater, som hjälpt till med att skriva vykort till vänner inom Oppositionen i Sibirien med allmänna nyheter; att artiklar från hans *Bulletin* också kopierades och skickades på detta sätt; att denna metod användes eftersom vykort inte kontrollerades lika strikt som brev av den sovjetiska censuren; att det fungerat ibland fram till 1931, men att kontrollen därefter blivit så effektiv att all kommunikation i det närmaste blivit omöjlig. Trotskij vittnade om att han aldrig sade något till vännerna i Ryssland, som han inte sade i sin *Bulletin*, men att dessa kontakter handlade om konspiration i den bemärkelsen att den sovjetiska censuren ogillade dem, och lade beslag på dem. (PC 128-33; 264-6.)

§75. Leon Sedov, sade följande, under utfrågningen inför *Commission Rogatoire*, beträffande bakgrunden till och utvecklingen av hans kontakter med Olberg:

1930 skrev Olberg i Berlin på eget initiativ ett brev, som var politiskt till sin karaktär, till Trotskij. Följden blev att det från denna tidpunkt förekom en brevväxling mellan Olberg, Trotskij och jag själv ... Senare, men fortfarande 1930, bad Olberg Trotskij att anställa honom som sin sekreterare. Därefter skrev Trotskij till paret Pfemfert och bad dem skaffa upplysningar om Olberg. Den 1 april 1930 svarade de båda kamraterna att allt tydde på att det inte gick att lita på Olberg, och att han mycket väl kunde vara GPU-agent. Givetvis såg Trotskij till att Olberg inte blev hans sekreterare. Senare, när jag kom till Berlin från Istanbul i slutet av februari 1931, träffade jag Olberg och eftersom jag behövde köpa några böcker åt min far anlätade jag honom för dessa inköp. (CR 20.)

Sedov förnekade att han någonsin haft någon nära relation till Olberg, även om han under en tid inte trott att paret Pfemferts farhågor var välgrundade:

Jag trodde snarare att vi hade att göra med någon som led av storhetsvansinne, någon lätt psykopatisk, och en som det inte fanns någon anledning att ha några riktigt nära kontakter med. (CR 21)

Han uppgav att han vänt sig till Olberg bara för mindre, s k tekniska tjänster, som bokinköp eller korrekturläsning; att han aldrig haft honom hemma hos sig, och att han till och med varit

noga med att inte lämna ut sin adress; att paret Pfemfert varit hans mellanhänder i kontakterna med Olberg och att Olberg skrivit till honom via deras adress. Han framhöll att Olberg uppenbarligen inte kände till hans hustrus namn, att han under rättegången kallat henne Suzanna, medan hon i själva verket hette Jeanne. Han uppgav att eftersom hans hustru inte återvände direkt till Berlin från Köpenhamn, utan i stället åkte till Paris, var Olbergs påstående att hon vid återkomsten haft med sig ett brev från Trotskij en uppenbar lögn; att om Trotskij velat skicka ett brev till Sedov i Berlin skulle han ha överlämnat det till två vänner, som var på väg direkt till Berlin; och att även om Trotskij skulle ha gett hustrun ett sådant brev skulle Sedov ha fått det i Paris och därmed tagit med sig det själv till Berlin, ”om vi nu antar att något sådant brev alls existerade”. (CR 21-3.)

Beträffande Olbergs uppgift om att Sedov, efter Trotskijs ”budskap” i samband med att han blev av med sitt sovjetiska medborgarskap, skulle ha visat honom en maskinskriven kopia av detta ”budskap, sade Sedov att det var ytterst osannolikt att han skulle ha gjort det, eftersom detta budskap inte var något annat än Trotskijs protest till centrala exekutivkommittén i Sovjetunionen och att den redan publicerats i *Bulletinen*, n° 27, mars 1932.

Om Olbergs relationer med Vänsteroppositionen sade Sedov:

... sedan Olberg fått nej till att bli medlem i vår rörelse hade han anslutit sig till en lokal grupp i kvarteret Wedding i Berlin, som bestod av – om jag inte tar miste – cirka 50 medlemmar och var känd som Landaugruppen. Hösten 1930 upptogs den gruppen kollektivt i vår rörelse. Från denna tidpunkt tillhörde Olberg därmed vår tendens, även om han inte fått komma med som enskild individ. Jag vill emellertid omedelbart tillägga att i april/maj 1931 blev hela Landaugruppen utesluten och när Olberg i februari 1932 personligen ansökte om medlemskap i vår tendens avvisades hans begäran. (CR 21.)

Sedov vittnade om att han efter en polisrazzia i sitt hem, han kunde inte dra sig till minnes exakt datum, blev tvungen att gå till polischefens kontor för ett långt förhör, då han slogs av att han gång på gång fick frågor om sina relationer med Olberg, och att detta bidrog till hans beslut någon gång i mitten av 1932 att inte längre ha något att göra med Olberg. Han förnekade att han haft något att göra med införskaffandet av Olbergs honduranska pass (CR 21.) Han påpekade det osannolika i Olbergs uttalande om Smirnov, Mratjkovskij och Bakajev (§ 73) och sade att vid den tidpunkten (juli 1935) hade han, Sedov, inte kunnat undgå att känna till att Smirnov var fängslad och att Mratjkovskij sedan januari 1933 befann sig i exil, samt att Bakajev arresterats i december 1934. (CR 24.)

§ 76. Eugene Bauer (som förekommer i § 63) vittnade om att Olberg ...

... anslöt sig till vår rörelse 1930, då den började organiseras i Tyskland.* Vid den tiden var Olberg, i likhet med de flesta av våra medlemmar, medlem av det tyska kommunistpartiet. I början av 1931 lämnade den grupp Olberg tillhörde vår rörelse och Olberg var därför inte längre med oss efter den perioden. I slutet av 1932 begärde han att få komma tillbaka till oss och jag minns alldeles tydligt att jag samtalade med honom efter att han fått avslag på sin begäran. Sedan hörde jag inget av honom förrän när Moskvarättegången hade börjat. Eftersom jag stannade kvar i Berlin till i juli 1933 kan jag utesluta möjligheten att Olberg fram till dess hade någon som helst kontakt med vår rörelse, och jag tror också att jag kan utesluta möjligheten av att Sedov hade någon kontakt med honom, för när Sedov var i färd med att lämna Berlin underlät han inte att redogöra för de personer, icke medlemmar av vår rörelse, som han haft kontakt med, och där ingick inte Olberg. Om så hade varit fallet med Olberg tror jag att Sedov skulle ha nämnt det för mig. (CR 45.)

---

* 1927 leddes vänsteroppositionen i det tyska kommunistpartiet av Ruth Fischer och A Maslow och även om de stödde Oppositionsblocket i det sovjetiska kommunistpartiet tillhörde de i realiteten den zinovjevitiska delen av det blocket. Den trotskistiska oppositionen bildades vid en konferens i Berlin 1930 genom sammanslagning av Minoritetsgruppen inom *Leninbund* och den så kallade ”Oppositionen i Wedding”.

Vittnet förklarade att Sedov inte agerat för att Olbergs ansökan om att återfå medlemskapet i partiet skulle godkännas, något som han trodde skulle ha varit fallet om han haft kontakter med Olberg, eftersom han agerat så när det gällde andra kamrater. Han förnekade att det funnits den minsta kontakt mellan Oppositionen i Tyskland och Gestapo. (CR 45-6.)

§ 77 Alexandra Pfemfert (som förekommer i § 64) vittnade om att det var naturligt för Trotskij, på grund av alla tjänster hon och hennes man gjort honom, att vända sig till dem för att få all möjlig information rörande en viss Olberg, som sökt tjänsten som hans sekreterare; att hon aldrig träffat Olberg innan dess, men att när detta skedde hade han gett henne ett ytterst ofördelaktigt intryck; att han ställde för många frågor, saknade taktkänsla, och föreföll att ha ett synnerligen obehagligt och hysteriskt temperament (CR 47-8); samt att ...

... antingen på grund av att Olberg skrev till Sedov per vykort, eller för att Sedov ofta bad mig läsa upp Olbergs brev till honom på telefon, jag kunde ju läsa dem eftersom de var skrivna på ryska, kunde jag på nära håll följa brevväxlingen mellan Sedov och Olberg, och jag minns klart och tydligt att Olberg många gånger bad Sedov ordna mötesplatser, vilket berodde på att vi på Sedovs uttryckliga begäran aldrig gett Olberg Sedovs adress; och det hände till och med ibland, när Sedov gav mig sitt tillstånd, att jag per telefon upplyste Olberg om när han kunde tala i telefon med Sedov från vårt hem. Därför minns jag inte att han någonsin försökte träffa Sedov hemma hos oss; och han måste med säkerhet ha insett att vi ville hålla honom på distans. Vad beträffar innehållet i de brev och kort som Olberg skickade till Sedov kommer jag ihåg att de handlade om småsaker, som korrekturläsning, osv. (CR 49.)

§ 78. Franz Pfemfert (som förekommer i § 65) förklarade att när Trotskij hamnat i exil i Turkiet hade han, Pfemfert, ställt sina tjänster, för att bidra till information, osv, samt sitt omfattande arkiv till Trotskijs förfogande; att Trotskij ofta vänt sig till honom för att få upplysningar om personer och händelser, och att så skett i fallet Olberg. Pfemfert bekräftade hustruns vittnesmål angående deras första möte med Olberg, och tillade:

Vid den tiden kom Olberg till vårt hem och jag träffade honom för första gången. Han berättade att han trots att han arbetade på *Inprecorr** kontor sympatiserade med Trotskij och skulle vilja bli dennes sekreterare. Givetvis överöste han mig med frågor, framför allt om hur han skulle bli behandlad ... Efteråt skrev jag till Trotskij att även om Olberg inte var någon GPU-agent var han inte rätt person och jag bad honom att inte ens låta honom kliva över tröskeln till sitt hus. Min fru skrev också till Trotskij i ungefär samma ordalag ... (CR 50-51.)

§ 79. De viktigaste dokumenten vi förfogar över angående den anklagade Olberg är följande:

(1) Tio handskrivna brev från Olberg till Trotskij, daterade 10 januari 1930 till 4 mars 1931, och sex maskinskrivna svar (kopior) på ryska från Trotskij till Olberg, daterade 30 januari 1930 till 27 april 1930 (PC Exh. 8, 1/1-16). Olbergs första brev börjar:

Det omöjliga i att klarlägga Oppositionens syn på en del viktiga frågor gör att jag måste vända mig till er med dessa rader ...

och fortsätter sedan med att väga en del av Oppositionens ståndpunkter, som han uppfattar dem, mot det officiella kommunistpartiets linje, som han varken godtar eller förkastar helt och hållet. Avslutningsvis skriver han: ”Med er hjälp hoppas jag kasta ljus över sakernas nuvarande tillstånd”. (N° 1.) Trotskij svarar med ett brev som börjar:

I ert brev reser ni en rad principfrågor, som borde behandlas med hela avhandlingar. Men poängen är att Oppositionen redan tidigare skrivit inte alldeles lite om de frågorna. Jag är rätt oklar över vad ni har läst av allt detta. Det vore bra om ni kunde skriva åtminstone något om er själv: Har ni varit med i rörelsen länge, var har ni hållit till de senaste åren, vad har ni läst av Oppositionens litteratur?

Och avslutningsvis heter det:

---

* *International Press Correspondence*. Kominterns officiella publikation.

Brukar ni läsa *Oppositionens Bulletin* på ryska? Där finns svaret på flera av de frågor ni reser. Hur som helst, för att vår korrespondens ska kunna bli fruktbar ser jag från er sida fram mot upplysningar av mer självbiografisk karaktär. (N° 2.)

Den 28 januari svarar Olberg:

... jag är lett. Fem år i rörelsen. Av dem tillbringade jag de tre första i Lettland. Inte ens då kunde jag godta Stalins teori om möjligheten av socialismens seger i ett land. Stalins politik i Kina föreföll mig redan då djupt felaktig. Jag trodde inte på 'trotskismens' existens ... Sommaren 1927 kom jag till Berlin och började leta efter litteratur från Oppositionen eller om Oppositionen. Att läsa *Pravda* gjorde mig övertygad om att Oppositionen hade rätt. Jag åkte och träffade Maslow [se § 76 not.] ... Den man som då ledde den tyska Oppositionen fick mig att stötas bort från den; ...

Jag läste vad den tyska Oppositionen hade gett ut. (I den tyska plattformen finns det inte så lite som är felaktigt.) Jag följde rörelsen från sidlinjen.

Jag har fått *Bulletinen* av kamrater och brukar läsa den. I den mån jag håller med Oppositionen i grundläggande frågor tänker jag arbeta med den ...

N.B. Jag glömde nämna om mig själv att jag har ägnat mig åt journalistik de två senaste åren. Jag medarbetade exempelvis i *Inprecorr*. (N° 10.)

Brevväxlingen fortsätter med en diskussion om politiska frågor, främst rörande läget internt inom Oppositionen i Tyskland; om problem med distributionen av Oppositionens litteratur; om Olbergs insatser för Vänsteroppositionen. Trotskij skriver att Olbergs kunskaper i ryska skulle kunna bli mycket värdefulla för Oppositionen i Berlin (N° 4). I en diskussion om mot-sättningarna inom de olika Oppositionsgrupperna i Berlin skriver Olberg: "Naturligtvis, eftersom jag är nykomling, får jag inte veta allt ... (N° 7). Han föreslår att det skulle vara möjligt för en av tyskarna att göra en kort resa till Sovjetunionen för att skapa kontakter (N° 9). Trotskij svarar då att den tanken är ganska bra, men ...

... för den sortens företag behövs en kamrat med erfarenheter, som är försiktig, förslagen. Det är inte helt lätt att hitta en lämplig person ... under tiden är det nödvändigt att använda alla sorters amatörmässiga metoder för överföring av data och dokument. Om 'det öppna brevet'* når rätt person i bara en kopia, kommer det sedan att spridas vidare. (N° 10.)

Olbergs brev den 2 maj 1930 (N° 13) nämner i ett PS Trotskijs senaste brev till Olberg, daterat 27 april 1930 (N° 12). Därefter nämner han inget mer om brev från Trotskij. Dittills, från det första brevet, hade han regelbundet omnämnt breven från Trotskij.

(2) 16 handskrivna brev på ryska från Olberg till Leon Sedov, daterade 1 mars 1930 till 23 februari 1931, och en kopia av ett maskinskrivet brev på ryska från Sedov till Olberg, daterat 11 juli 1930. (PC Exh. 8, II/1-16.) Dessa brev handlar nästan helt och hållet om frågor som publicering och distribution av Oppositionens litteratur, Olbergs bidrag till detta arbete, osv. Olberg föreslår att en resa till Sovjetunionen av en av tyskarna eller fransmännen vore avgörande för distributionen av *Bulletinen* i Ryssland (N° 2). Han skickar citat av Kalinin, Stalin, Bucharin (N° 5). Han uttrycker sin villighet att skriva till kamrater i exil (N° 4, 6) (Se § 74), meddelar Sedov att det varit omöjligt för honom att kopiera hela Trotskijs Öppna Brev (se 1, not) på ett vykort och att hans hustru har kopierat det på två vykort, som skulle postas vid olika tidpunkter (N° 4). Sedovs brev till Olberg handlar om hans oro över att han inte får någon post och han ber honom kontrollera adresserna i Berlin. Han påminner honom också om några citat, som Olberg lovat skicka honom (N° 10).

(3) Dokument rörande Olbergs personliga egenskaper, hans honduranska pass, och hans förflutna:

---

* Öppet brev till Sovjetunionens kommunistiska parti. *Oppositionsbulletinen*, april 1930, *The Militant* (New York), 24 maj, 7 juni och 14 juni 1930. (Se § 206.) [Eng. ver. [Open Letter to the Communist Party](#)]

(a) Ett brev på tyska från Franz Pfemfert till Leo Trotskij, daterat 1 april 1930. Pfemfert skriver:

... Olberg gjorde sämsta tänkbara intryck ... Jag hade knappt hunnit sätta mig i mitt arbetsrum ... när han ställde några så taktlöst formulerade frågor att jag blev tvungen att svara med några motfrågor: När kom ni till Tyskland? (Svar: Jag har bott här länge.) Vad sysslar ni med? (Svar: Fram till januari arbetade jag på *Inprecorrs* redaktion). Då hade jag redan fått nog. Jag var smärtsamt tagen av det faktum att en man som just lämnat sin tjänst och därför till helt nyligen åtminstone passivt varit ... stalinist, kunde förändras så snabbt och nu med allt som kännetecknar en sensationshungrig journalist försökte utforska konfidentiella frågor om T. och Oppositionen i allmänhet.

... O. har inget att hämta där, för inom tjugofyra timmar skulle han visa sig vara en outhärdlig börda för er; och säkert senare också. För han skulle vispa upp sitt besök 'i det oändliga', om det inte rent av vore så att han skulle vispa upp det till rapporter åt GPU. (PC Exh. 8, III/1.)

(b) I ett handskrivet brev på ryska, daterat 2 april 1930, skriver Alexandra Pfemfert (§ 77) till Trotskij:

... Men, Leo Davidovitj, när vi hörde talas om att Olberg skulle åka och träffa er blev vi kort och gott förskräckta. Han är en outhärdlig typ, taktlös, kaotisk, Gud förbjude att ni skulle hysa honom i ert hus ... han kommer att sätta igång att ge order inte bara till er utan till Gud Fader själv, om han fick träffa honom ... När han talar med någon är han nästan inne i näsan på denne, tar tag i armarna ... kort sagt den mest olämpliga assistent ... (Ibid., II/2.)

(c) Ett brev från Franz Pfemfert till Trotskij, daterat 5/4/30, styrker vad Sedov och Bauer uppgett om Olbergs kontakter med Oppositionen:

... Angående Olbergepisoden. Hans övergång till Oppositionen ser ut ... på följande vis: Han köpte Oppositionens broschyrer. Där hittade han adressen till Grylewicz. Denne hänvisade honom till Wedding (när han såg ut att redan ha fått ny 'legitimitet'). Därefter till K L [Landau; se § 75] och därmed lyckades han på några dagar plötsligt dyka upp på konferensen – som "delegat" med en "rekommendation från Prinkipo". Detta är rätt förfärligt. I går frågade jag L. [Landau] hur han lärt känna O. och vilka skäl han hade att lita på honom. Svar: Jag vet inget mer om honom än brevet [sic] från Prink. och Wedding.

När som helst kan han, O., visa upp 20 namn och dagen därpå få tillgång till de mest interna saker. (Ibid., III/3.)

(d) Ett handskrivet svar på ett frågeformulär, och en bilaga till det, skrivet av Olbergs mor (vi förfogar över namnet). Äktheten i dessa dokument intygas i ett uttalande av Dr Salomon Schwartz i Vanves, Frankrike, där det heter:

Via medarbetarna i Paris till Undersökningskommissionen i New York har jag till kommissionens förfogande ställt några brev från fru B., tidigare fru Olberg, mor till Valentine och Paul Olberg. Fru Olberg skrev dessa brev som svar på mina förfrågningar (via hennes tidigare make, Paul Olberg, numera bosatt i Stockholm). Jag går i god på alla sätt för äktheten av dessa brev. (Ibid., S 111/6, c.)

Olbergs mor uppger att det var 1933, som hennes son för första gången for till Ryssland, eftersom han höll på att bli utvisad från Tyskland som icke önskvärd; att han använde en väns pass (namn i dokumentet), eftersom han bara hade ett Nansenpass som inte gällde någonstans; att han fått visum till Sovjetunionen via Intourist i Berlin; och att en släkting stod för kostnaden för visumet (namn i dokumentet), som hon åtog sig att återgälda; att Olberg blev anställd som historielärare på läroverk i Stalinabad i Centralasien; att det dåliga klimatet, hustruns sjukdom och hans önskan att reglera sin situation genom att skaffa ett pass utställt på honom själv, fick honom att bestämma sig för att lämna Ryssland; att Olberg och hans fru i juli 1933, på väg från Ryssland, stannade för att träffa henne i Kemern, Litauen, där man vid ett möte inom familjen bestämde att han skulle fara till Prag och hustrun till släktingar, att Olberg i

Prag av ekonomiska skäl skulle bo hos sin bror Paul, som var student, och försöka skaffa sovjetiskt medborgarskap; att hans ansökan om sovjetiskt medborgarskap avslogs; att en advokat i Prag, vars namn hon inte kan erinra sig men det var inte Benda, som det påstods vid rättegången, tog itu med att skaffa honom medborgarskap i Honduras, som han inte hade tillräckligt med pengar för att kunna betala, och att samma släkting därför åter kom till hans undsättning; att Olberg efter svårigheterna med visum till Ryssland till sist fick det genom att denna släkting tog kontakt med Intourist i Berlin,

... med omkostnaderna betalda och två veckors uppehälle i Moskva. För andra gången kunde Valentin Olberg därmed resa till Sovjetunionen, och åter via Intourist och ett visum betalt av [en släkting].

Hon uppger att han under denna andra resa fick anställning i Gorkij, och att hon är säker på att han inte gjorde ytterligare någon resa till Ryssland, eftersom de hade kontakt varje vecka och hon ofta fick brev av honom och hans hustru från Gorkij, ända till januari 1936. Efter detta återsändes de brev hon skickat och hon hade ingen aning om vad som hänt tills hon läste i tidningarna om rättegången i augusti 1936. Hon är säker på att om han farit från Ryssland efter sin andra resa dit skulle hon ha fått brev från honom Europa. (Ibid., III/6, a, b.)

(4) Det vittnesmål som Jeanne Martin des Pallières lämnat styrker hennes mans vittnesmål rörande karaktären av hans kontakter med Olberg. Vi har redan citerat hennes vittnesmål (§ 68, 9, d, e), och Lucienne Tedeschis, om att hon reste från Köpenhamn till Paris via Hamburg. Jeanne des Pallières uppger att hon stannade kvar i Paris i flera dagar efter att hennes man återvänt till Berlin. (PC Exh. 16, I/18.)

§ 80. De bevis vi förfogar över och Olbergs vittnesmål under Moskvarättegången stämmer överens på följande punkter:

- (1) Olberg brevväxlade med Sedov och träffade honom personligen efter Sedovs ankomst till Berlin 1931.
- (2) Olberg upprätthöll kontakter med Sovjetunionen så till vida att han tog på sig att skriva till oppositionella som befann sig i exil. (Se § 79, 2.)
- (3) Olberg besökte Ryssland för första gången 1933, men inte med ett eget pass. Han blev anställd som historielärare i Stalinabad. Där stannade han bara ett kort tag.
- (4) Olberg for till Ryssland en andra gång med ett pass från Honduras.
- (5) Olberg fick anställning i Gorkij.
- (6) Sedov var inte i Köpenhamn i samband med Trotskijs besök där 1932.

§ 81. På alla andra punkter är oenigheten total. De bevis som lagts fram för denna Kommission visar att Olbergs kontakt med Trotskij och Sedov inte ordnades av Anton Grylewicz, utan att det var Olberg själv som tog initiativet via ett brev till Trotskij. Hans egna brev till Trotskij och Sedov tyder inte på någon nära relation med någon av dem. Hans brev till Trotskij visar att hans uppgifter om att han hade varit medlem av den trotskistiska organisationen i Berlin sedan 1928 eller 1928 var fullständigt felaktiga; å andra sidan visar bevisen att han, trots att han hade bott i Berlin "sedan länge", i början av 1930 inte bara var okänd för Trotskij själv, utan också för trotskisterna i Berlin. De visar att han aldrig blev oppositionsmedlem som enskild individ och bara hade officiella kontakter med oppositionen som medlem av en grupp som invaldes kollektivt och sedan uteslöts. Sedov uppger att han kom med hösten 1930. Pfemferts brev (§ 79, 3, c) visar att han åtminstone redan i april 1930 framträdde som "delegat" vid en konferens och att Pfemfert var orolig för att han skulle få full tillgång till Oppositionens handlingar. Sedov och Bauer är överens om att han uteslöts ur Oppositionen tillsammans med Landaus grupp och att han inte lyckades få komma tillbaka som enskild. Olberg och hans mor anger ganska olika skäl till hans första resa till Ryssland, och till att han återvände; och Olbergs mor bekräftar Sedovs vittnesmål att han, Sedov, inte

hade något som helst att göra med att skaffa fram eller betala för Olbergs honduranska pass. Hans mor uppger att Olbergs anställning i Gorkij skedde i samband med hans andra resa till Ryssland och avfärdar talet om någon tredje resa. Bauers vittnesmål om att Sedov inte ingrep för att göra det möjligt för Olberg att komma tillbaka till Oppositionen och att han inte, vid avfärden från Berlin*, nämnde Olberg som någon av dem som han haft kontakter med verkar bekräfta Sedovs eget vittnesmål om att han bröt kontakten med Olberg kring mitten av 1932.

§ 82. Olbergs bekännelse vid rättegången i augusti styrktes inte av några andra bevis än det pass, som visade att han kommit in i Sovjetunionen som honduransk medborgare och motsägs på avgörande punkter av hans egna brev, av Trotskijs och Sedovs vittnesmål, som i sin tur styrks av paret Pfemfert, Bauer och Olbergs mor, samt andra bevis som anförts tidigare.

Att Olberg inte var ”Trotskijs utsände i Tyskland” står klart av hans egna brev och av vittnesmålen av Sedov, paret Pfemfert och Bauer. Hans påstående att Grylewicz organiserade kontakten med Trotskij och Sedov verkar vara påhittad för att ge trovärdighet åt hans påstådda förtroliga relation. Om han sagt sanningen, som handlade om att han kontaktade Trotskij i januari 1930 som någon okänd både för Trotskij och för Oppositionen skulle hans anspråk på en förtrolig relation från den tidpunkten ha framstått som tveksam, för att uttrycka det försiktigt. Men när han uppger att det var Grylewicz, som organiserade kontakten ville han få det att se ut som en sanning att han tillhört Oppositionen i Tyskland från 1927 eller 1928, och ge intryck av att han haft en förtrolig relation med organisationens ledare.

I sitt vittnesmål uppgav Olberg att han träffat Sedov i maj 1931. Eftersom Sedov anlät till Berlin i februari samma år, verkar datumet för deras möte, om Olberg återgav det korrekt, tyda på att deras brevkontakt inte lett till någon särskilt nära relation mellan dem. Vi konstaterar också att Olberg förlade tidpunkten för när han skaffade sig sitt första pass (under namnet Freudigmann) till före Trotskijs Köpenhamnsresa (november 1932), medan han angav datum för sin resa till Ryssland till ”slutet av mars 1933”. Om detta är korrekt tyder det inte på någon större brådska från hans sida att försöka verkställa de påstådda instruktionerna att förbereda ett attentat mot Stalin. Vi anser att hans mors förklaring till varför han for till Ryssland är trovärdigare än Olbergs, i synnerhet som protokollet från rättegången styrker hennes vittnesmål om att han inte hade tyskt medborgarskap. Det är allmänt känt att kommunister blev tvungna att fly från Tyskland sedan Hitler kommit till makten och att en kommunist utan tyskt medborgarskap säkerligen skulle ha känt det svårt att stanna kvar.

När vi nu är inne på frågan om Olbergs pass kan vi konstatera att han enligt sin mor,

... under min sin första resa till Sovjetunionen använde han sig av Fr:s pass bara vid gränsövergångarna. Under den fortsatta vistelsen i Sovjetunionen levde han under sitt eget namn, V O. Alla dokument som intygar hur oersättlig han var utfärdades i hans eget namn, V O. (PC Exh. 8, S 111/6, b.)

De dokument som hon hänvisar till var intyg som han fick innan han första gången återvände från Ryssland

... från vederbörliga institutioner om hur outhärligt hans arbete inom Folkkommissariatet för utbildning var ... (Ibid., s III/6, a.)

Av detta förefaller det som om de sovjetiska myndigheterna kände till att Olberg under sin första vistelse i Ryssland befann sig där med ett falskt pass; ändå tillät de honom att ha en anställning och försåg honom till och med med intyg i hans eget namn om betydelsen av hans insatser. Detta tyder inte bara på ett oförklarligt mått av eftergivenhet, det tyder också på att alla verkliga fakta om den ryska fasen av Olbergs karriär inte kom fram under rättegången,

---

* Sedovs pass visar att hans inresevisum till Frankrike på var daterat 23 mars 1933.

trots att det är svårt att tro att de varit obekanta för åklagaren, om den inledande utredningen varit någorlunda seriös.

Av rättegångsprotokollet framgår att Olberg inte kunde stanna så länge under den andra resan, eftersom han bara hade turistvisum. Men också följande passus tyder på att också hans tredje resa, om han nu gjorde någon sådan, skedde på turistvisum:

Vysjinskij: Fick ni ett Honduraspass efter er andra återkomst?

Olberg: Jag kom också andra gången hit med ett Honduraspass.

Vysjinskij: Kom ni hit med turistvisum?

Olberg: Ja, men jag hade ett Honduraspass.

Vysjinskij: På vilket sätt lyckades ni andra gången förlänga passet?

Olberg: Det lyckades mig ... (ZK 50)

Eftersom Olberg påstått att han gjorde tre resor till Sovjetunionen borde hans tredje resa innebära den andra återkomsten, om nu ordet återkomst innebär hans återkomst till Sovjetunionen. Om det syftar på hans andra återkomst till Tyskland, som fallet verkar vara, eftersom han tydligen inte skaffade sig passet efter sin andra och sista återkomst till Ryssland, då måste den period åklagaren talar om ha varit perioden efter Olbergs *första* resa till Ryssland på det honduranska passet. Olbergs sätt att använda ordet ”också” tyder på att han talar om sin andra resa till Ryssland som honduransk medborgare, och det gör även Vysjinskijs fråga om hur han kunde få passet förlängt en gång till. Den fortsatta utväxlingen av frågor och svar tyder också klart på att den andra gången han använde sig av det honduranska passet hade han bara turistvisum. Om nu Olbergs andra resa blev resultatlös eftersom han bara hade turistvisum och blev tvungen att återvända till Tyskland efter några dagar är det märkligt att åklagaren inte frågade honom om hur han lyckades stanna kvar i Ryssland efter en tredje resa, som skedde på exakt samma villkor.

Vad beträffar Trotskijs brev till Sedov, som, enligt Olberg, Sedovs hustru tog med sig från Köpenhamn, kan man anta att Trotskij på grund av dess konspiratoriska karaktär anförtrorde det till henne hellre än till kamrater som for direkt tillbaka till Berlin – trots att en sådan försiktighetsåtgärd inte alls verkar överensstämma med Lev Trotskijs vanliga vårdslöshet, som den framställs av dem av de anklagade som påstår sig ha träffat honom eller tagit emot meddelanden från honom. Men detta fall skulle hon med säkerhet ha överlämnat det till sin man i Paris, och han borde själv ha tagit med sig det till Berlin. Men fakta visar att Trotskij verkligen skickade ett brev till sin son via en av de båda tyska kamrater, som var på väg tillbaka till Berlin, exakt som Sedov hävdar att han skulle ha gjort. Brevet är det vi har i vår ägo och citerades i föregående avsnitt (§ 68,4). I det brevet säger Trotskij att han skriver klockan sju på morgonen. I sitt vykort till sonen, poststämplat samma datum, skriver Natalja Sedova Trotskij:

I morse skickade pappa ett litet brev till dig, skrivet i all hast, via Erwin. (§ 68, 5)

Erwin är det första namnet på ”Eugene Bauer” (§ 68,5,n.). Bauer och andra vittnen uppger att han följde med Trotskij till Esbjerg, och Bauer uppger att han lämnade Esbjerg den 3 december 1932, samma datum som Trotskijs brev och hustruns vykort. Det är anmärkningsvärt att Leon Sedov, som för *Commission Rogatoire* berättade om detta faderns brev och då uppgav att han redan överlämnat det till Kommissionen (CR 12-13), när han senare vittnade om Olberg inte nämnde något som så mycket talade för hans egen sak som att detta brev från Trotskij skulle ha överlämnats av Eugene Bauer.

Avsnittet i Trotskijs Öppna brev från 1932, där Trotskij enligt Olberg lade fram tanken på att det var nödvändigt att mörda Stalin, kommer att behandlas i Kapitel XXII i denna rapport.

Olbergs vittnesmål om trotskisternas påstådda kontakt med Gestapo kommer att behandlas i Kapitel XXIV. Här räcker det med att konstatera att Olberg förfalskade det Öppna brevet, och att hans uppgifter om Gestapo motsägs av bevis som vi har tillgång till.

§ 83. Sammanfattningsvis visar de bevis vi förfogar över att Olberg ljög på följande punkter: 1) om sina kontakter med Vänsteroppositionen; 2) om det sätt han upprättade kontakter med Sedov och Trotskij; 3) skälet till att han första gången återvände från Ryssland; 4) om hur han skaffade sig sitt honduranska pass; 5) om innehållet i Trotskijs Öppna brev; 6) om trotskisternas påstådda kontakter med Gestapo.

Dessa lögner, som delvis är avgörande för hans vittnesmål, är tillräckligt för att indikera att Olberg var allt annat än ett trovärdigt vittne. Inför så mycket falskspel skulle det innebära ett stort mått av godtrogenhet för att tro att han befann sig i Ryssland utsänd av Trotskij och Sedov i något som helst syfte. Man kan, förstås, tänka sig att han dolde sitt terroristuppdrag för sin mor, vilket han ju sannolikt skulle ha gjort om han haft något sådant uppdrag. Men hans eget vanhedrande vittnesmål och alla andra bevis vi förfogar över pekar i rakt motsatt riktning. Hans brevväxling med Trotskij visar inte bara att Olberg ljög om sina kontakter med Vänsteroppositionen; den visar också att Trotskij upphörde med att skriva till Olberg kort efter att han fått andra upplysningar om honom av paret Pfemfert (§ 79, 1). Trotskijs brev till Olberg ger ingen grund för antagandet att han skulle ha gett Olberg några konfidentiella uppdrag över huvud taget; det är heller inte rimligt att anta att han skulle ha överlåtit sådana uppdrag till en man som han hade fått så otvetydigt ogynnsamma rapporter om som de som finns i breven från paret Pfemfert. Det är heller inte rimligt att tänka sig att Sedov skulle ha gett Olberg något konfidentiellt uppdrag, med tanke på de rapporterna och karaktären av hans egna relationer med Olberg, vilket framgår av Olbergs brev till honom och som skildrats av honom själv, hans fru och paret Pfemfert. Än mindre skulle det därmed vara rimligt att tänka sig att endera Trotskij eller Sedov skulle ha använt sig av Olberg som medverkande i någon terroristisk plan, om man nu kan tänka sig att de hade anledning att använda sig av några agenter.

§ 84. Vi har därför kommit fram till att Olbergs bekännelse är värdelös som bevis för anklagelserna mot Leo Trotskij och Leon Sedov under rättegången i augusti. På grundval av denna slutsats, och av de bevis som citerats ovan rörande Olbergs karaktär, hans kontakter med Oppositionen, och då framför allt med Trotskij och Sedov, anser vi att Olberg aldrig åkte till Ryssland på något terroristiska direktiv från Trotskij och Sedov.

XIV. Vittnesmålen av K B Berman-Jurin och Fritz David

§ 85. De femte och sjätte grunderna för anklagelserna mot Trotskij och Sedov under augusti-rättegången var de bekännelser som K B Berman-Jurin och Fritz David (I I Krugljanskij) gjorde. Dessa båda anklagade var nära sammankopplade under rättegången och inga band kunde fastställas mellan dem och de övriga anklagade. De var inblandade i påstådda terroristiska handlingar enbart genom sina bekännelser om att de åkt till Ryssland för att utföra terroristdåd, som Trotskij själv uppmanat till. Därför kommer vi att bedöma dem tillsammans.

§ 86. Berman-Jurin vittnade om att han var Trotskijs ”speciella förtrogne” (ZK 14); att han träffat Trotskij genom Sedov, som Anton Grylewicz presenterat honom för i Berlin. Sedov, sade han ...

... bemödade sig systematiskt om att övertyga och övertygade mig också om, att kampen mot kommunistiska partiet var en kamp mot Stalin.”(ZK 51)

I slutet av 1931, sade han i sitt vittnesmål, frågade Sedov honom om han kände någon säker och pålitlig tysk för att skicka på ett viktigt uppdrag till Moskva. Han nämnde då Alfred

Kundt, ”en övertygad trotskist”. Kundt gick med på att ta på sig uppdraget och fick två dokument (huruvida han fick dem av Sedov eller Berman-Jurin är oklart) med instruktioner att ta personlig kontakt med Smirnov i Moskva och överlämna dem till honom. Ett av dokumenten, sade Berman-Jurin, handlade om Trotskij's senaste ställningstaganden i frågor som rörde läget internationellt, främst Tyskland. I det andra, som han läst mycket omsorgsfullt, hette det att ...

... man måste förbereda sig till att övergå till avgörande och ... [att man måste] välja ut beslutsamma personer, som var ense med Trotskij's direktiv. Särskild uppmärksamhet ... måste man ägna sådana trotskister, som var medlemmar av SUKP (b) men icke blivit komprometterade i partiet som trotskister. Organisationen måste byggas upp enligt strängaste konspiratoriska principer, i små grupper, som inte stod i förbindelse med varandra, så att inte hela organisationen skulle ramla, ifall en grupp åkte fast. (ZK 51-2)

Kundt uppgav att han begett sig till Moskva i januari-februari 1932.

Om några dagar fick man veta, att han befunnit sig i den våning, som bestämts till träffpunkt, att han avlämnat dokumenten och mottagit ett svar, som det var överenskommet. Smirnov hade han inte träffat personligen, emedan denne inte befann sig i Moskva. (ZK 52.)

I november 1932, sade Berman-Jurin, hade Sedov talat öppet med honom för första gången.

... om att det var nödvändigt att planera att mörda ledare för SUKP(b). Sedov lade tydligen märke till min tvekan och sade att Trotskij under den närmaste tiden skulle fara till Köpenhamn samt frågade om jag inte ville resa dit och träffa honom. Jag samtyckte naturligtvis gärna. (ZK 52.)

Enligt Berman-Jurin anlände han till Köpenhamn tidigt på morgonen mellan den 25 och 28 november och ...

... vid stationen mötte mig Grylewicz och vi åkte till Trotskij. Där presenterade Grylewicz mig för Trotskij varpå han själv gick ut och jag blev ensam med Trotskij i rummet. (ZK 52.)

Trotskij, sade han, hade förhört sig om hans tidigare verksamhet och frågat varför han hade övergått till trotskismens uppfattning, en fråga som han besvarat ytterst detaljerat. Sedan hade Trotskij talat om för honom att Stalin måste tillintetgöras fysiskt och att det behövdes folk som var villiga att offra sig för detta ”historiska uppdrag”. Där avslutades det första samtalet. Trotskij for någon annanstans och Berman-Jurin blev kvar i lägenheten för att invänta att han skulle komma tillbaka. Samma kväll fortsatte de Samtalet. Han frågade Trotskij hur det gick att förena individuell terrorism och marxism och Trotskij hade då svarat att frågorna inte fick behandlas på något dogmatiskt sätt; att ett läge hade uppstått i Sovjetunionen, som Marx inte hade kunnat förutse; och att förutom Stalin måste man också mörda Kaganovitj och Vorosjilov. Han sade också att i händelse av ”ett angrepp på Sovjetunionen” måste man inta en defaitistisk hållning; att trotskisterna måste gå med i armén utan att försvara Sovjetunionen. Under detta samtal, sade han, hade Trotskij vandrat av och an i rummet rastlöst.

Sedan jag gett mitt samtycke, sade han mig, att jag måste förbereda mig för resan till Moskva och att då jag kommer att ha förbindelse med Komintern, måste jag förbereda terrorakten just i samband härmed ... Han sade, att man om möjligt måste utföra terrorakten under ett av Kominterns plenum eller kongresser, så att skottet mot Stalin skulle skalla på ett stort möte. Då skulle det få en väldig resonans vida utöver Sovjetunionens gränser och utlösa en massrörelse i hela världen. Det skulle bli en politisk händelse av världshistorisk betydelse. Trotskij sade att jag inte skulle sätta mig i förbindelse med någon av trotskisterna i Moskva, utan att jag måste arbeta självständigt. Jag svarade att jag inte hade några bekanta i Moskva och svårligen kunder föreställa mig hur jag skulle handla under sådana omständigheter. Jag sade att jag hade en bekant, Fritz David, och frågade om jag inte kunde sätta mig i förbindelse med honom. Trotskij svarade att han skulle ge Sedov i uppdrag att klargöra denna fråga ... (ZK 52-3.)

Berman-Jurin uppgav att han begav sig till Moskva i mars 1933 med instruktioner av Sedov att leta upp Fritz David; att han gjort det och att de planerat terroristdådet tillsammans. Först hade de planerat att utföra det vid Kominterns exekutivkommittés Trettonde plenum, dit David skulle förse Berman-Jurin med en inträdesbiljett. David misslyckades med detta och då bestämde de sig för att vänta med dådet till Kominterns kongress:

I september 1934 skulle kongressen äga rum.⁸ Jag gav Fritz David browningen och patronerna för att han skulle hålla dem gömda hos sig.” (ZK 53.)

Men David misslyckades åter med att skaffa inträdesbiljett åt Berman-Jurin. Då bestämde de att han själv skulle stå för skjutandet. Men det gick inte för honom, eftersom han satt i en box med många andra. I december ska David ha meddelat Berman-Jurin att ett sändebud från Sedov hade varit förbi och krävt att få veta varför de inte skridit till handling. I maj 1936, sade Berman-Jurin, att David hade talat om för honom att ett sändebud från Sedov, en tysk, hade varit på besök och anklagat dem för att vara passiva, obeslutsamma och feiga, och krävt att de skulle ta minsta tillfälle till att mörda Stalin. I slutet av maj blev Berman-Jurin häktad och det satte stopp för hans terroristiska verksamhet. (ZK 53)

§ 87. Fritz David vittnade om att han etablerat kontakt med Sedov i augusti 1932; att denne under ett av deras samtal meddelat att Trotskij ”skulle komma till Europa och att han gärna ville träffa mig”; att David rest på ett förfalskat pass (ZK 63). Han talade inte om hur han fått tag på var Trotskij bodde i Köpenhamn eller vilket datum han anlänt där. Han beskrev sitt påstådda samtal med Trotskij i termer som var nästan identiska med vad Berman-Jurin sagt, förutom att ...

... Trotskij anvisade mig att i Sovjetunionen uppföra mig så att inga avvikelser från partiets generallinje skulle komma till synes, att jag i mina tidningsartiklar strängt skulle följa partiets linje och att jag efter terrordådet utförande i intet fall blottade trådarna. (ZK 63)

David uppgav att han anlänt till Sovjetunionen i mars 1933, och då träffat Berman-Jurin, som letat upp honom på Sedovs uppmaning. Han bekräftade Berman-Jurins vittnesmål om terroristplanerna och hur de misslyckats – förutom att han uppgav att det första misslyckandet berodde på att Stalin inte närvarade vid plenarsammanträdet – och om de båda sändebud som anklagat dem för passivitet och uppmanat dem att skynda på med terroristdådet. I sin sammanfattning av Davids aktivitet sade åklagaren:

Tillsammans med Berman-Jurin, som erhållit ett liknande uppdrag, förberedde ni ett attentat mot kamrat Stalin och förlade det till VII världskongressen 1935. (ZK 64)

§ 88. Leo Trotskij vittnade om att han aldrig hört talas om K B Berman-Jurin eller Fritz David (I I Krugljanskij) förrän han såg deras namn i tidningarna i samband med rättegången (PC 74) samt att han inte träffat dem under sin vistelse i Köpenhamn (PC 109).

§ 89. Leon Sedov vittnade om att han aldrig träffat Berman-Jurin och att han ända till rättegången inte ens vetat om att denne existerade samt att allt Berman-Jurin sagt om deras sammanträffanden var fullständiga lögner. Efter rättegången hade han fått veta att Berman-Jurin, som i Berlin var känd som Stauer, varit medlem av det officiella kommunistpartiet (CR 17). Han sade att han läst artiklar av Fritz David i *Izvestija*, men förnekade att han någonsin hade känt David och förklarade att Davids vittnesmål om deras påstådda möten var falskt (CR 18). Inför *Commission Rogatoire* visade han upp *Deutsche Volkzeitung*, den officiella kommunisttidning som utgavs i Prag, av den 11 oktober 1936, där det på sidan 4 fanns en kommuniké om att ett antal medlemmar uteslutits ur det tyska kommunistpartiet, anklagade för kontakter med trotskist-zinovjeviter. Första namn på den listan var Fritz David (Krugljanskij) från Berlin. Tredje namn var Hans Stauer (Berman-Jurin) från Berlin. (CR 20.)

⁸ Kongressen skulle ha ägt rum i september 1934 men blev uppskjuten och öppnades först i slutet av juli 1935.

§ 90. Eugene Bauer vittnade om att han aldrig känt Berman-Jurin och aldrig hört talas om honom förrän efter rättegången, då han insett att Berman-Jurin tillhört den underjordiska kommunistiska apparaten i Berlin och hade varit anställd på den sovjetiska handelsdelegationen; att om Berman-Jurin tillhört den trotskistiska rörelsen ansåg han att han, Bauer, borde ha känt till det. Han sade att han kände till Fritz David som skribent, men inte personligen; att det var allmänt känt att David var redaktör på *Die Rote Fahne** ...

... och en bitter motståndare till vår rörelse, helt öppet för alla och envar. (CR 43-4)

§ 91. Vi har redan citerat (§ 61) vittnesmålet av Trotskijs sekreterare, Jan Frankel, angående förhållandena kring Trotskijs uppehälle i Köpenhamn, den stränga bevakning som hans vänner anordnat för att skydda honom och omöjligheten av att någon besökare kunde få träffa Trotskij utan att han själv eller Raymond Molinier, som organiserade alla besök, eller medlemmarna av vaktstyrkan kände till det. Frankel uppgav att ingen vid namn Berman-Jurin eller Fritz David bett att få träffa Trotskij under dennes besök i Köpenhamn samt att han, Frankel, inte sett till några sådana. (PC 130-1.)

§ 92. Både Esther och B J Field (omnämnda i § 66) förnekade att någon vid namn Berman-Jurin eller Fritz David besökt Trotskij i Köpenhamn. (NY 12, 56.)

§ 93. Vi har tidigare citerat (§ 68, 9) de dokument vi förfogar över med anknytning till förhållandena kring Trotskijs vistelse i Köpenhamn, hans aktiviteter och de besökare han tog emot. Här kommer vi därför bara att citera ytterligare några stycken rörande två personer:

a) I en skriftlig försäkran under ed (Prag) vittnar Anton Grylewicz (identifierad § 68, 8) om att ...

En eller två dagar före Trotskijs föreläsning meddelade min fru mig från Berlin att Sch—, en ingenjör anställd vid ett stort företag i Berlin var på väg och jag mötte honom på stationen. Jag skulle vilja framhålla speciellt att Sch— först åkte med mig till mitt hotell. När Berman-Jurin, som jag inte känner, hävdar att jag mötte honom på stationen är det rena påhittet. (PC Exh. 16, 1/4.)

Ingenjören Sch—, uppger han, fick inte träffa Trotskij förrän en eller två dagar efter sin ankomst. För närvarande sitter Sch— arresterad i Österrike.

b) Pierre Naville (identifierad i § 68, 9, b) uppger:

Om någon Holtzman eller någon Berman-Jurin varit närvarande vid något som helst tillfälle skulle jag ha känt till eller misstänkt det. (Ibid., I/2.)

(c) Erich Kohn, tidigare ledare för Vänsteroppositionen i Hamburg, säger i en skriftlig försäkran under ed (Oslo) att han med tiden hamnat långt vid sidan av trotskismen och den trotskistiska organisationen. Han uppger att han befann sig i Köpenhamn från den 25 november till den 4 december 1932 och att han var tillsammans med Trotskij dagligen fram till dennes avfärd, antingen i samma rum eller alldeles i närheten. Han säger:

Eftersom jag under den tiden kom i kontakt med alla Trotskijs verkliga besökare vet jag att varken Holtzman, Berman-Jurin eller Fritz David ingick bland dem. (Ibid., I/6.)

§ 94. Det finns inget i rättegångsprotokollet som visar varför endera Trotskijs eller Sedov skulle ha "förlitat sig särskilt" på antingen Berman-Jurin eller David. Protokollet indikerar att de tillhörde det officiella kommunistpartiet (ZK 52, 63). Inget i protokollet förklarar varför Sedov, om han ville ha någon pålitlig att skicka på terroristuppdrag till Ryssland, skulle ha vänt sig till en stalinist, som han bara träffat kort innan, och inte till någon medlem av sin egen grupp som Anton Grylewicz, ledaren för organisationen, som påstås vara den som ursprungligen presenterade honom för Berman-Jurin (ZK 51), eller Eugene Bauer, som enligt

* Officiellt organ för det tyska kommunistpartiets centralkommitté, tidigare dagstidning utgiven i Berlin.

sitt skriftliga vittnesmål (PC Exh. 16, S 11/12) var en av ledarna för trotskisternas tyska sektion. Och om Alfred Kundt, som Berman-Jurin ska ha rekommenderat som en ”ståndaktig trotskist” för Sedov, hade varit medlem av den trotskistiska gruppen kan man anta att Sedov själv, som medlem av samma grupp, skulle ha kunnat få kontakt med honom utan någon stalinistisk mellanhand. Ytterligare en fråga som protokollet inte besvarar är denna: Om Sedov i slutet av 1931 litade tillräckligt på Berman-Jurin för att låta honom läsa ett konspiratoriskt meddelande till Smirnov och utse ett sändebud för att ta risken att överlämna det, hur kom det sig då att han först ett år senare – i november 1932 mer exakt – vågade ”tala öppet” med honom om att man måste börja planera att mörda ledarna för SUKP?

Vi konstaterar också att protokollet är ytterst otillfredsställande beträffande de påstådda terroristiska kontakter som Kundt ska ha haft med Smirnov. Hans instruktioner ska ha varit att ta kontakt med Smirnov och överlämna dessa meddelanden personligen. Berman-Jurin uppger emellertid att Kundt begav sig till den hemliga adressen, överlämnade dokumenten och fick svar, men att han inte kunde träffa Smirnov eftersom denne inte var i Moskva. Åklagaren frågade inte Berman-Jurin vem som kommit med detta svar, om det nu inte var Smirnov, och inte heller ställde han någon enda fråga om dessa påstådda kontakter. (ZK 51-2). Beträffande värdet av Berman-Jurins vittnesmål hänvisar vi läsaren till § 47 i denna rapport.

En annan angelägen fråga, som åklagaren struntade i, var det namn David använde i sitt förfalskade pass, inte heller hade han försett sig med de officiella danska uppgifterna (som man måste utgå från borde ha varit lätt att få tag på) om hur David kunde komma in i Danmark med ett sådant pass. Ytterligare en fråga som åklagaren inte ställde till Berman-Jurin var hur det kom sig att Sedovs sändebud i december 1934 kunde ha frågat Fritz David varför Stalin inte hade mördats vid Kominterns sjunde kongress. Kongressen ägde inte rum förrän 1935 och Vysjinskij själv noterade detta.

Enligt Berman-Jurin hade Sedov skickat honom till Köpenhamn för att där träffa Trotskij, just på grund av att Sedov, efter att ha talat om att man måste använda sig av terrorism, konstaterade att Berman-Jurin var tveksam till den nya ”terroristlinjen”. (ZK 52) Innebär det att vi ska utgå från att Sedov inte informerade Trotskij om orsaken till att han skickade Berman-Jurin för att träffa honom? Vi kan med säkerhet utgå från att Sedov, om vi antar att Trotskij och Sedov var inne på någon så farligt som en terroristkampanj, skulle ha varnat Trotskij för Berman-Jurins känsloläge. Det verkar därför orimligt att Trotskij skulle ha uppmanat en ”vacklande” stalinist att utföra ett terroristdåd mot Stalin, vilket inte bara skulle innebära en risk för att det skulle kosta honom livet utan att detta var absolut säkert. För enligt protokollet insisterade Trotskij på att Berman-Jurin och David skulle försöka mörda Stalin vid ett internationellt möte, som ett plenarsammanträde eller vid Kominterns kongress, så att det skulle ”ge eko över hela världen”. Om vi bortser från det helt absurda i att mordet på Stalin skulle passera obemärkt om det inte skedde vid ett internationellt möte blir det lite svårt att tänka sig att Trotskij skulle ha krävt denna yttersta av uppoffringar av två stalinister som han aldrig tidigare träffat, av vilka en var tveksam till den påstådda terroristlinjen, och att Sedov bara känt till den andre sedan augusti 1932. Protokollet skulle förvisso inte ha blivit sämre om åklagaren här hade ägnat sig åt att fastställa den exakta motiveringen hos dessa förment stalinistiska renegater. Det skulle också ha vunnit åtskilligt i att ge sken av ärlighet om han hade fäst uppmärksamheten på att de gav olika versioner av något så betydelsefullt som orsaken till att de misslyckades med att verkställa sin påstådda plan att mörda Stalin vid trettonde plenum.

Beträffande Berman-Jurins påstådda begäran att Trotskij skulle låta honom ta kontakt med ”en bekant vid namn Fritz David” i Moskva, förefaller det oerhört egendomligt att Trotskij, om vi nu antar att han låtit Berman-Jurin få ta del av så pass konfidentiella och farliga uppgifter som de påstådda instruktionerna om terrorism, skulle ha hållit för sig själv den

jämförelsevis betydelselösa information han redan hade om David, som antingen hade besökt honom eller skulle göra det i Köpenhamn. Enligt David hade Sedov sagt att Trotskij ville träffa honom. Därför måste vi anta att även om David inte redan varit där, så väntade Trotskij på honom. Ändå finns inget i protokollet som tyder på att Trotskij nämnde Davids besök för Berman-Jurin. Vidare kan man notera att Berman-Jurin talade som om Fritz David redan befann sig i Moskva, men enligt protokollet för både han och David till Moskva i mars 1933. Åklagaren ställde inte någon fråga till Berman-Jurin om detta. Protokollet ger därmed inget svar på hur Berman-Jurin visste att David befann sig i Moskva.

Vidare noterar vi att Berman-Jurins vittnesmål klart tyder på att han tillbringade en hel dag i Trotskijs "lägenhet". Vi anser att detta skulle ha varit absolut omöjligt utan att Frankel, Molinier, paret Fields och andra personer som fanns i Trotskijs omgivning under hans besök, vilka samtliga förnekar att Berman-Jurin tillhörde dem som besökte honom, skulle haft kännedom om detta.

Innan vi lämnar frågan om Trotskijs påstådda terroristdirektiv till de anklagade vid augustirättegången, som uppgett att de träffat honom i Köpenhamn, noterar vi det befogade i Trotskijs kommentarer om avsaknaden av detaljer i deras vittnesmål, som skulle ha gett detta något som liknar sanningsenlighet. Ingen anger var eller hur Trotskij bodde, hur de tog sig till honom, vilka som fanns i hans närhet; ingen nämner något om det speciella med möblemanget i den villa han var inhyst i, som det finns gott om belägg för i de vittnesmål vi förfogar över; ingen nämner pressrapporterna om att hans påstådda medkonspiratör Zinovjev avrättats, som vi också har rikligt med belägg för. Å andra sidan är de detaljer som de uppger inkorrekta: Holtzmans tal om att Sedov fanns på plats, hans och Berman-Jurins uttalande om att Trotskij gick av och an i rummet under samtalen (de vittnen som verkligen var tillsammans med Trotskij uppger att han tog emot sina besökare i ett mycket litet rum fullt av möbler, där det skulle ha varit omöjligt att "vandra av och an"). David ger inga detaljer över huvud taget om sitt besök hos Trotskij.

Med hänsyn till allt som framkommit ovan anser vi rättegångsprotokollet vara fullständigt värdelöst beträffande de kontakter som Berman-Jurin och David ska ha haft med Trotskij, Sedov och den påstådda terroristlinjen. Här är det viktigt att notera det intressanta faktum att de tre anklagade, Olberg, David och Berman-Jurin, trots att de vittnat om att det var i november 1932 som de fick Trotskijs uppdrag att åka till Ryssland på terroristuppdrag, enligt sina egna vittnesmål anlände till Moskva först i mars 1933. Varför detta långa dröjsmål med att verkställa så brådskande och viktiga uppdrag? Olbergs mor uppger att hennes son for till Ryssland på grund av att Hitlers maktövertagande i Tyskland gjorde det omöjligt för honom att stanna kvar där. Från rättegångsprotokollet och från uppgifterna om deras utvisning, som citerats ovan, vet vi att både Berman-Jurin och Fritz David var medlemmar i det officiella tyska kommunistpartiet. Det verkar därför rimligt att anta att deras avresa till Sovjetunionen hade samma orsak som Olbergs, nämligen att det var omöjligt att i säkerhet stanna kvar innanför Nazitysklands gränser.*

§ 95. Utifrån rättegångsprotokollet som sådant och de bevis som citerats i detta kapitel och Kapitel XII anser vi att varken Berman-Jurin eller David fick några terroristuppdrag av Trotskij i Köpenhamn, eller träffade Trotskij under dennes vistelse där.

---

* Precis när vi är på väg att gå i tryck har vi mottagit en skriftlig försäkran av Günter Reimann, en tysk i exil som nyligen var i New York. Detta vittnesmål (PC Exh. 9, S 3), som intygats av Kommissionen, säger att Reimann aldrig någonsin tillhört den trotskistiska rörelsen; att han känt Berman-Jurin i Berlin; att Berman-Jurin var ryss, f d medlem av SUKP(b), och även aktiv medlem av det tyska kommunistpartiet; att han återvände till Ryssland för att efterkomma en order av det ryska partiets representant i Berlin, som åtföljdes av hot om uteslutning ur partiet i händelse av vägran; och att orsaken till denna order var den sovjetiska regeringens önskan om att undvika problem om en rysk kommunist skulle bli arresterad medan han ägnade sig åt anti-fascistiskt arbete i Tyskland.

XV. Vittnesmål av bröderna N och M Lurie

§ 96. Två andra anklagade, Moses Lurie och Nathan Lurie, som påstods ha tagit sig från Tyskland till Ryssland i syfte att begå terroristhandlingar, omnämns inte specifikt i domen från rättegången mot Zinovjev och Kamenev bland de vars vittnesmål sägs ha utgjort avgörande bevis mot Trotskij och Sedov. Men eftersom de omnämns i anklagelseakten (ZK 13) som agenter som påstås ha fått direkta i uppdrag av Trotskij och Sedov att organisera mord på Stalin, Vorosjilov, Kaganovitj m fl är det viktigt att här bedöma deras vittnesmål.

§ 97. Nathan Lurie vittnade om att han, på speciellt uppdrag av den trotskistiska organisationen, begett sig till Moskva i april 1932 för att begå terroristhandlingar; att all hans trotskistiska verksamhet från 1927 och framåt hade varit inriktad på att undergräva sovjetstaten; att den första person han kommit på förtrolig fot med när han blivit trotskist var Moses Lurie, på sensommaren 1927. Han förklarade att Moses Lurie i början av 1932 sagt att det var tid att fara till Sovjetunionen och där utföra terroristdåd; att han kom till Sovjetunionen med instruktioner att upprätta kontakter med de trotskister han lärt känna i Tyskland och genomföra terroristdåd tillsammans med dem. För att fullfölja dess instruktioner tog han kontakt med Konstant och Lipschitz, medlemmar av en terroristgrupp där det även ingick en tysk ingenjör-arkitekt, Franz Weiz, medlem av det nationalsocialistiska partiet. Weiz, sade han, hade skickats till Sovjetunionen av Himmler, som då var chef för Hitlers *Schutzstaffel* och senare chef för Gestapo, i syfte att utföra terrordåd. Lurie vittnade om att hans grupp från september 1932 till våren 1933 höll på att planera ett attentat mot folkkommissarie Vorosjilov; att de ofta gick till Frunzegatan försedda med revolverar; att de sett Vorosjilovs bil färdas nerför Frunzegatan, men att den körde för fort för att de skulle hinna öppna eld. De bestämde därför att planen inte gick att använda och upphörde med att övervaka Vorosjilovs bil. Därpå inriktade de sig på att anskaffa sprängämnen för att kunna bomba Vorosjilov på någon gata. N Lurie vittnade om att han i juli 1933 blev skickad till Tjeljabinsk för att arbeta som kirurg. Medan han befann sig där försökte han komma åt både Kaganovitj och Ordzjonikidze, som var på besök i staden, för att begå terrordåd mot dem. Men han misslyckades. I januari 1936 for han till Leningrad på vetenskapligt uppdrag. På väg dit träffade han Moses Lurie i Moskva, som gav honom i uppdrag att försöka mörda Zjdanov. Han planerade att göra det under Första maj-demonstrationen och beväpnade sig med en revolver av märket Browning, mellanstorlek. Men trots att han lyckades ta sig in i demonstrationen på Uritskijtorget befann han sig för långt ifrån Zjdanov för att kunna skjuta honom. (ZK 59.)

§ 98. Moses Lurie vittnade om att han den 4 mars 1933 åkte till Moskva på terroristuppdrag av Ruth Fischer och Maslow, som "egentligen var uppdrag av Trotskij själv". Han vittnade om att han haft kontakter med Fischer sedan 1924, och från 1925 i oppositionell verksamhet inom Zinovjevfraktionen; och att han haft kontakter med Maslow sedan 1927. Vid ankomsten till Moskva meddelade han sina instruktioner till Zinovjevs tidigare personliga sändebud i Berlin, A V Hertzberg, som han, Lurie, haft kontakter med bland zinovjeviterna från november 1927 till slutet av 1931 och som "åtnjöt Zinovjevs speciella förtroende". I början av augusti 1934 hade han gett Zinovjev detaljerad information om dessa instruktioner och om den verksamhet Nathan Luries terroristgrupp ägnade sig åt. Han hade, sade han, haft kontakt med Nathan Lurie ungefär från april 1933 till 2 januari 1936. Han vittnade om att han uppmanat N Lurie att försöka mörda Ordzjonikidze vid dennes besök på traktorfabriken i Tjeljabinsk, och att han också gett honom i uppdrag att försöka mörda Zjdanov; samt att han haft kontakter med den fascistiske agenten Franz Weiz. (ZK 61)

§ 99. Leo Trotskij intygade att han aldrig känt eller haft några kontakter med M Lurie och N Lurie, utan för första gången sett deras namn i samband med rapporteringen om den första rättegången (PC 94). Ruth Fischer och Maslow, sade han ...

är före detta ledare för det tyska kommunistpartiet, och var mina bittra motståndare. Sedan blev de oppositionella, zinovjeviter. De kapitulerade för Zinovjev och under den tidsperiod som anges i detta vittnesmål var de definitivt motståndare till mig. (PC 173.)

§ 100. Eugene Bauer sade:

Jag kände till, inte på det personliga planet men genom att jag hört honom tala, M Lurie. På den tiden använde han namnet Alexander Emel.* Talet jag hörde var i själva verket riktat mot den trotskistiska rörelsen och Lurie har alltid tillhört en av de värsta motståndarna till den rörelsen. (CR 45)

§ 101. De viktigaste dokumenten vi förfogar över beträffande de båda anklagade är följande:

(1) Ett vittnesmål av Eugene Bauer, inför Specialkommittén, där Bauer uppger att han aldrig hört talas om Nathan Lurie, och att Moses Lurie, under namnet Alexander Emel, var teoretiker i det tyska kommunistpartiet; att M Lurie 1927 hade tillhört den zinovjevitiske oppositionen, men därefter förblivit lojal mot det officiella partiet och mellan 1929 och 1931 spelat en viss roll som teoretiker, historiker och inom propagandan; att han var en av ledarna för propagandaavdelningen inom det tyska kommunistpartiet, men att han när partiet i början av 1932 gjorde en lätt kursändring utsågs till syndabock och blev främtagen sina uppdrag; att han inte bara stått utanför trotskisterna utan varit en specialist på kampen mot trotskismen. (PC Exh. 16, S II/8.)

(2) Beträffande Nathan Luries identitet, samt Konstants och Lipschitz', som han omnämner, har vi ett skriftligt vittnesmål under ed (New York) av Dr. Maria Blume, som varit bosatt i Tyskland fram till mars 1935 och nu är bosatt i staden New York. I ett brev till Kommissionen meddelar Dr Blume att hon aldrig tillhört något politiskt parti; och att hon lämnat sitt vittnesmål för att tjäna sanningen och inte av några partiska skäl. I vittnesmålet skriver hon att hon känt Dr Nathan Lurie i Berlin och varit nära bekant med hans fru, Necha Adunskaja, eftersom de var födda i samma stad i ryska Polen och senare gått på samma universitet i Tyskland; att Dr Nathan Lurie, polsk jude, studerat medicin i Tyskland, utexaminerats från Berlins universitet 1926 eller 1927 och senare blivit anställd på ett sjukhus i en förort till Berlin; att han arbetat där fram till 1931-32 då han "i likhet med alla andra utlänningar bosatta i Tyskland genom ett regeringsdekret förlorade rätten till anställning"; att han därför ansökt om arbete i Sovjetunionen och begett sig dit i början av 1932; att hans hustru anslutit sig dit i slutet av samma år, och att Dr Blume av henne fått veta att Nathan Lurie arbetade som kirurg på sjukhuset i Kreml, Moskva.

Dr Blume skriver vidare att Esther Adunskaja, Nathan Luries svägerska, var gift med en tysk arbetare vid namn Erich Konstant, att Esther och hennes make, som båda var kommunister, flyttade till Sovjetunionen 1925 eller 1926 och att den sista adress Dr Blume kände till var Gorodskaja 2/7, lägenhet 89, Moskva. Hon skriver att Pavel Lipschitz var född i ryska Polen, gått på *Technische Hochschule* i Berlin och utexaminerats som ingenjör i slutet av 1931; att han i likhet med Nathan Lurie förlorat rätten att arbeta i Tyskland; att han på sovjetiska ambassaden ansökt om att få arbeta i Sovjetunionen och reste dit i början av 1932. Hon skriver att Necha Adunskaja Lurie, Nathan Lurie och Pavel Lipschitz så vitt hon kände till var medlemmar av det tyska kommunistpartiet och att de varken privat eller offentligt gett uttryck för några oppositionella tendenser; att Pavel Lipschitz och familjen Adunskij haft nära relationer genom att de kom från samma stad. Dr Blume säger avslutningsvis att hon genom sina personliga relationer kan säga att förhållandet mellan Nathan Lurie, Konstant och Lipschitz främst var relationer mellan släktingar och landsmän. (PC Exh. 9, I.)

(3) En fotostatkopiering av en artikel av Alexander Emel (Moses Lurie) på sidan 3077 i N° 6 av *International Press Correspondence (Inprecorr)*, 15 november 1932. I den artikeln skriver

* I rättegångsprotokollet står det "Lurie, Moisej Iljitj (Emel, Alexander)". (ZK 21, 96, 98.)

Lurie att bourgeoisin behöver en bättre propagandist mot Sovjetunionen än socialdemokratin, som arbetarna inte längre tror på, och att Leo Trotskij för närvarande uppfyller denna funktion för bourgeoisin; att de brev från Sovjetunionen som publiceras i *Bulletinen* ofta återfinns i regeringspressen, framför allt i länder som Italien, Polen, Ungern och Pappens Tyskland; och att Trotskij står speciellt högt i kurs hos polisen i Pilsudskis Polen, där hans artiklar får stor uppmärksamhet i den fascistiska pressen och censuren alltid står på hans sida. Artiklar som "Trotskismen i marxismens ljus" får inte publiceras i Polen. De är totalförbjudna av censuren. På hela sidan återstår bara ett ord: "Konfiskerad". (Ibid., 2.)

§ 102. Vi konstaterar att ingen av bröderna Lurie kommit med några direkta belegg för de påstådda kontakterna med Trotskij. Moses Lurie vittnade om att de instruktioner han fått muntligen av Fischer och Maslow i själva verket kom från Trotskij. Man får utgå från att om han fått några sådana instruktioner tog han Fischers och Maslows ord för gott på denna punkt; med andra ord handlade det om hörsägen. Nathan Lurie var än mer diffus. Han vittnade om att han fått sina instruktioner om terrorism av "den trotskistiska organisationen". Vi noterar att medan Nathan Lurie hävdade att Moses Lurie var den förste han fick nära kontakt med sedan han blivit trotskist, och förlade början på deras nära relation till sensommaren 1927, talade Moses Lurie om att hans kontakter med Nathan Lurie inletts först i april 1933. M Luries vittnesmål kommer i protokollet omedelbart efter N Luries; ändå finns inget i protokollet om att åklagaren gjorde något försök att bringa ordning i dessa motstridiga utsagor.

Vi har citerat Bauers vittnesmål om att M Lurie 1927 tillhörde Zinovjjevs opposition, men att han senare förhöll sig lojal gentemot det officiella partiet och spelade en viss roll där mellan 1929 och 1931. Luries vittnesmål antyder att han var aktiv bland zinovjeviterna fram till avfärden från Ryssland (ZK 56). Eftersom Zinovjev hade kapitulerat 1928 och åter invalts i partiet (§ 24) kan det, förstås, vara logiskt att anta att Luries teoretiska, historiska och propagandistiska insatser för det officiella tyska kommunistpartiet, som vi citerat ett exempel från, var identiskt med arbete för zinovjeviterna. Å andra sidan, om någon av bröderna Lurie ägnat sig åt arbete för trotskisterna i Berlin förefaller det minst sagt egendomligt att Nathan Lurie förblivit okänd för trotskisterna och att Moses Lurie var känd för dem enbart som officiell propagandist för stalinisterna.

I fallet med bröderna Lurie, precis som med Berman-Jurin och David, gjorde åklagaren inget som helst försök att fastställa några motiv för deras påstådda terroristiska aktivitet. Vidare är karaktären av förberedelserna för terrorism, som dessa båda vittnen erkände mer av den arten att det väcker munterhet än ge upphov till någon trovärdighet.

§ 103. Med hänsyn till alla dessa överväganden, och de bevis vi har till vårt förfogande angående dessa anklagade, finner vi ingen som helst grund till försöken under rättegången mot Zinovjev-Kamenev att koppla samman Moses Lurie och Nathan Lurie med Leo Trotskij eller den trotskistiska rörelsen, eller med någon så kallad "terroristlinje".

Pjatakov-Radek-rättegången

XVI. "Parallell"- eller "reserv-centrum"

§ 104. Preciseringsen av åtalet i "Processen mot det sovjetfientliga, trotskistiska centrum" börjar på följande sätt:

Rannsakningsmakten anser det vara fastställt: 1. att det år 1933 enligt L. D. Trotskijs anvisning organiserats ett parallellcentrum, bestående av i föreliggande mål anklagade: J. L. Pjatakov, K. B. Radek, G. J. Sokolnikov och L. P. Serebrjakov, vars uppgift var att leda en brottslig, sovjetfientlig spioneri-, diversions- och terrorverksamhet,... (PR 14.)

På sidan 6 i anklagelseakten sägs det att undersökningen av fallet med det förenade trotskist-zinovjevitiska centrum slog fast att det utöver det förenade centrum

existerade ett s. k. reservcentrum, som bildats enligt direkt anvisning av L. D. Trotskij för den händelse att det trotskist-zinovjevitiska blockets brottsliga verksamhet skulle komma att avslöjas av sovjetmaktens organ. De dömda medlemmarna av det förenade trotskist-zinovjevitiska centrum, Zinovjev, Kamenev o. a. hade påvisat, att reservcentrum bestod av de för sin tidigare trotskistiska verksamhet kända *J. L. Pjatakov, K. B. Radek, G. J. Sokolnikov* och *L. P. Serebrjakov*.

Genom den förberedande rannsakingen i föreliggande mål har *fastställts, att det s. k. reservcentrum i verkligheten var ett parallellt trotskistiskt centrum*, som organiserats och som verkade enligt direkta anvisningar av den i emigration befintliga L. D. Trotskij. [Vår kursivering.]

Enligt åtalet var alltså reservcentrum och parallellcentrum, som båda påstods ha bildats på Trotskijs direkta order, identiska.

§ 105. Vi har under diskussionerna om det förenade centrum (§ 33) redan påpekat att det i de publicerade protokollen från rättegången mot Zinovjev och Kamenev inte finns några direkta bevis som visar vare sig Trotskijs eller Sedovs inställning till bildandet av detta centrum, eller deras roll, om någon, under dess bildande. Det gäller i lika hög grad reservcentrum. Den ende anklagade som nämnde detta centrum under denna rättegång var faktiskt Kamenev (§ 32). Zinovjev nämnde Sokolnikov bland de ”s. k. ’individuella’” som tog kontakt med Kamenev och honom själv (ZK 38), Reingold slog kategoriskt fast att Sokolnikov var medlem i det förenade trotskist-zinovjevitiska centrum (ZK 29), och Jevdokimov placerade Sokolnikov bland de som deltog vid ett sammanträde i Kamenevs lägenhet på sommaren 1934 där det beslutades att påskynda mordet på Kirov, men utan att säga i vilken egenskap Sokolnikov var närvarande (ZK 26). Ingen av de anklagade nämnde Pjatakov i de publicerade protokollen. När Kamenev berättade vilka ledare som valdes till reservcentrum nämnde även han bara Sokolnikov, Serebrjakov och Radek (ZK 36). Pjatakovs namn nämns en enda gång i detta protokoll: av Vysjinskij. I ett uttalande efter förhöret av de anklagade vid kvällssammanträdet den 21 augusti – det sista sammanträde där vittnesförhör hölls – nämner Vysjinskij Pjatakov bland flera personer som vittnesmål från Kamenev, Zinovjev och Reingold har hänvisat till såsom vara indragna i deras kriminella verksamhet (ZK 65).

§ 106. Så mycket om reservcentrum och dess medlemmar i den mån de förekommer i protokollet från augustirättegången. Även om anklagelseakten i januarirättegången uttryckligen uppgav (§ 104) att utredningen vid rättegången mot Zinovjev-Kamenev slagit fast att detta reservcentrum bildades på direkta instruktioner från L D Trotskij, så bekräftas detta uttalande ingenstans i det publicerade protokollet från denna rättegång. Anklagade Kamenev sa i själva verket:

Då vi visste, att vi kunde bli upptäckta ... utsåg vi en helt liten grupp, som i sådant fall skulle kunna fortsätta den terroristiska verksamheten. (ZK 36.)

Han inte bara underlät att säga att denna grupp utsågs på Trotskijs instruktioner, utan det måste noteras att Kamenev inte någonstans i protokollet från augustirättegången gör gällande att han haft några direkta förbindelser med vare sig Trotskij eller Sedov. Den framställning av ursprunget till detta centrum som fördes fram i vittnesmålen vid den andra rättegången lyckades heller inte bekräfta anklagelsen att det anstiftades av Trotskij och att dess medlemmar valdes ut av honom. Vi ska först överväga vittnesmål om denna punkt av de två medlemmar i det påstådda centrum som påstod sig ha haft direkt kontakt med Trotskij, nämligen Pjatakov och Radek.

§ 107. Pjatakov vittnade att den andra punkten i ett brev som han fick från Trotskij via den anklagade Sjestov i slutet av november 1931, var ”nödvändigheten av att sammansluta alla mot Stalin fiendliga krafter” för att ”med alla medel avlägsna Stalin och hans närmaste

medarbetare” (PR 25). Precis som alla anklagade i båda rättegångarna som fick tillfälle att nämna denna fras, ”avlägsna Stalin”, tolkade Pjatakov det som att antyda våld. Han vittnade om att han ägnade perioden mellan slutet av november 1931 och en resa till Berlin i mitten av 1932 ”med att återupprätta de gamla trotskistiska förbindelserna”, speciellt i Ukraina genom Loginov och Livsjitz (den förste ett vittne och den andre en av de anklagade vid den andra rättegången) (PR 26-28). Detta vittnesmål är särskilt betydelsefullt eftersom det förlägger Pjatakovs verksamhet till inte bara före bildandet av reservcentrum utan till och med före bildandet av det viktigare förenade centrum. På sidan 28 vittnar han att han träffade Sedov i Berlin i mitten av 1932, och började

berätta honom om, vad jag då kände till beträffande det i Moskva av den trotskist-zinovjevitiska organisationen redan påbörjade arbetet

– ett uttalande som förlägger ett trotskist-zinovjevitiskt blocks verksamhet till före det datum då det organiserades, såsom det fastslagits i åtalet vid den första rättegången och i en stor del av vittnesutsagorna i båda rättegångarna, och pekar också på att Pjatakov till och med kände till blocket och dess aktiviteter innan han hade informerats om dem. Ty på nästa sida säger han att Kamenev efter sin återkomst till Moskva på hösten 1932

... meddelade mig mycket klart och exakt om det trotskist-zinovjevitiska centrum, som bildats. (PR 29.)

Eftersom åklagaren, som befann sig i en ställning där han kunde försöka klargöra dessa solklara motsättningar, inte ansåg det lämpligt att göra det, och eftersom kommissionen uppenbarligen inte kan göra detta, så konstaterar vi dem bara och fortsätter med Pjatakovs fortsatta redogörelse för detta samtal med Kamenev som, sa han,

var mycket betydelsefullt med hänsyn till reservcentrums, senare det trotskistiska parallellcentrums bildande. (PR 29.)

Kamenev, sa Pjatakov,

... räknade upp en rad namn på personer som tillhörde centrum och meddelade mig, att de sinsemellan diskuterat frågan om att ta in i centrum sådana från gamla tider allmänt bekanta trotskister som mig – Pjatakov, Radek, Sokolnikov och Serebrjakov, men att de ansåg det ej vara ändamålsenligt. Som Kamenev sade, ... vore [det] därför önskvärt att ha ett trotskist-zinovjevitiskt reservcentrum, för den händelse huvudcentrum skulle ramla.... Jag gav Kamenev mitt samtycke att inträda i reservcentrum. (PR 29.)

§ 108. Av detta vittnesmål från Pjatakov verkar det, för det första, som om reservcentrum åtminstone höll på att bildas på hösten 1932, trots att anklagelseakten förlägger dess organisering till 1933, för det andra, att det bildades på initiativ av det förenade eller huvudcentrum, och för det tredje att det inte skulle vara ett trotskistiskt utan ett trotskist-zinovjevitiskt centrum. Men redan på nästa sida i denna redogörelse uppger Pjatakov en andra version. Han säger att han 1932 hade ett samtal med Radek, under vilket de diskuterade

att zinovjevsmännen hade en mycket stark övervikt i huvudcentrum samt huruvida man ej borde väcka frågan om en viss personalförändring inom huvudcentrum. (PR 30.)

De beslutade att det inte gick att göra, eftersom det skulle ge upphov till onödiga stridigheter i den trotskistiska underjordiska organisationen. Då

kom [vi] på den tanken att vid sidan om huvudcentrum, ..., ha vårt eget trotskistiska parallellcentrum, som skulle spela rollen av reservcentrum, i händelse huvudcentrum skulle bli upptäckt, och som samtidigt skulle bedriva självständigt praktiskt arbete enligt Trotskijs direktiv och anvisningar. ... Men Radek och jag hyste farhågor för att den zinovjevska delen av blocket skulle komma att gå alltför långt i den ekonomiska reträtten efter vårt makttillträde, och att man borde organisera en viss motverkan däremot. I varje fall kom vi då överens om att fråga Trotskij härom.

(PR 30.)

Här har vi en version där tanken på ett reservcentrum kokades ihop av Pjatakov och Radek som en konspiratorisk åtgärd mot zinovjeviterna. Pjatakov fortsätter och säger att

Efter någon tid (det var redan år 1933) meddelade mig Radek vid ett av våra sammanträffanden att han fått svar av Trotskij och att Trotskij ultimativt krävde att fullkomlig enhet och blocket med zinovjevsmännen skulle upprätthållas, ... Vad beträffar vårt centrums förvandlande till ett parallellcentrum, så sade han att detta skulle komma att påskynda krafternas sammandragning och förberedandet av de nödvändiga terror- och skadegörelsedåden. (PR 30.)

Således förefaller Pjatakov och Radek ha frågat Trotskij om att bilda ett parallellt trotskistiskt centrum, och Trotskij verkar ha besvarat en fråga om att förvandla det ”trotskistiskt-zinovjevitiska reservcentrum” till ett trotskistiskt parallellcentrum. Ty Pjatakov formulerar på nytt detta påstådda meddelande från Trotskij så här:

[han] uttalade sitt gillande ifråga om att förvandla ”reservcentrum” till ett ”parallellcentrum”. (PR 31.)

§ 109 Anklagade Radek ”bekräftade fullständigt” detta Pjatakovs vittnesmål, och gick till och med ännu mer in i detalj på skälet till varför han och Pjatakov ansåg att ”[blocket] till det yttre måste ... upprätthållas, och [vi] som motvikt måste ... ha en egen organisation”, och varför ”[vi] försökte ... förverkliga iden om reservcentrum i form av ett parallellcentrum” (PR 31-32). Han berättade att det var han som skrev brevet för att efterhöra Trotskijs åsikt, och att han upprättade förbindelsen via Vladimir Romm, som vid den tidpunkten var utrikeskorrespondent för Tass. Det är därför relevant att konsultera vittnet Vladimir Romms vittnesmål. Enligt protokollet verkar han inte bara ha betjänat Radek och Trotskij som förbindelseman utan också som nära förtrogen. Romm vittnade om att Radek på hösten 1932, då Romm var i Moskva, berättade för honom att

i och för uppfyllande av Trotskijs direktiv ett trotskist-zinovjevitiskt block hade organiserats, men att han och Pjatakov inte inträtt i detta centrum. Vidare sade Radek, att tanken på att skapa ett reserv- eller parallellcentrum med övervikt av trotskister uppstått, för att det skulle finnas ett reservcentrum i händelse att det fungerande centrum blev upptäckt. (PR 103.)

Här har vi en tredje version – ett parallellcentrum inte uteslutande med utan bara med övervikt av ”trotskister”. Eftersom Radek inte verkar ha haft några hemligheter för sin förbindelseman får vi höra att de personer som Romm förstod skulle vara möjliga medlemmar i detta reserv- eller parallellcentrum var Radek, Pjatakov, Serebrjakov och Sokolnikov – det vill säga, med undantag för Pjatakov var det exakt de personer som Kamenev i den första rättegången sa hade valts ut till reservcentrum av huvud- eller det förenade centrum, och det var exakt de (inklusive Pjatakov) personer som Kamenev påstås ha nämnt för Pjatakov (§ 107) som ”från gamla tider allmänt bekanta trotskister”, och som inte hade erbjudits att verka i huvudcentrum eftersom det var önskvärt ”att ha ett trotskist-zinovjevitiskt reservcentrum” om huvudcentrum skulle avslöjas.

Efter att ha tillhandahållit denna viktiga information, som vi ska diskutera senare, fortsatte Romm att vittna att det var uppenbart för honom att bara *Pjatakov* och *Radek* skulle skriva det brev som Radek hade bett honom förmedla till Trotskij, att detta brev enligt denna överenskommelse skulle vara

en fråga – ett direktiv med anledning av tanken på att bilda ett parallellcentrum. ... Tydligen, att bilda eller inte bilda, och i vilken sammansättning. (PR 104.)

Ett av de argument som Radek förde fram, sa Romm, var ”att zinovjevsmännen överväger i det fungerande centrum”. Sedan följer denna ordväxling:

Vysjinskij: Följaktligen var det fråga om att de redan var i färd med att fatta beslut om att

organisera ett sådant centrum och endast ville ha sanktion, eller gjorde de en principiell förfrågan om hur frågan skulle lösas?..

Romm: Mitt intryck var, att frågan redan var avgjord för dem i positiv mening, d. v. s. att det är nödvändigt att göra detta och att de komme att skriva brevet för att erhålla sanktion.

Vysjinskij: Vad stod det i detta brev? Kände ni till det?

Romm: Ja, därför att brevet överlämnades till mig och sedan före min avresa tillbaka till Genève, hösten 1932 lades in i pärmen på en tysk bok. (PR 104.)

Romm fortsatte med att uppge att han i slutet av juli 1933 träffade Trotskij i Boulogneskogen, och att syftet för Trotskijs möte med honom var:

Enligt vad jag förstod – för att muntligt bekräfta de anvisningar, som jag i brev förde till Moskva. Han började samtalet med frågan om bildande av ett parallellt centrum. ... Han var ense med idén om ett parallellcentrum, men under den absoluta förutsättningen att blocket med zinovjevsmännen upprätthölls ... (PR 105.)

Enligt denna version verkar det som om Pjatakov och Radek varken frågade Trotskij om idén att bilda ett oberoende trotskistiskt parallellcentrum eller att förvandla reservcentrum till ett sådant parallellcentrum, utan om idén att bilda ett parallellt trotskist-zinovjevitiskt centrum där trotskisterna skulle dominera, och att Trotskijs svar inte stödde *förvandlingen* av reservcentrum till ett parallellcentrum, utan skapandet av ett parallellcentrum ”under den absoluta förutsättningen att blocket med zinovjevsmännen upprätthölls”.

§ 110. Några ord om datum: Det enda brev som Romm nämner att han fick från Radek till Trotskij 1932 förlade han till september (PR 106.) Eftersom han redan hade vittnat om att det brev som frågade om bildandet av ett parallellcentrum överlämnades till honom på hösten 1932, måste vi anta att det var detta brev han fick i september. Vi har redan konstaterat (§ 107) att det utifrån Pjatakovs eget vittnesmål verkar som om han inte bara hade känt till huvudcentrums existens och verksamhet några månader innan datum för dess bildande, som det angavs i anklagelseakten vid den första rättegången, utan till och med innan han själv hade blivit informerad om det. Nu visar det sig att Radek berättade för Romm att ett trotskist-zinovjevitiskt centrum hade bildats, kritiserade dess övervikt av zinovjevitiska medlemmar, och i samförstånd med Pjatakov skickade ett brev till Trotskij för att efterhöra hans åsikt om att bilda ett parallellcentrum – allt detta en månad eller två innan han själv fick höra att det trotskist-zinovjevitiska huvudcentrum hade bildats, och i själva verket till och med något innan han själv hade ”beslutat att återvända till kampens väg” ”ungefär mot slutet av september eller oktober 1932”. Ty trots att Radek vittnade om (PR 64) att Trotskij skrev till honom i februari 1932 att det pågick förhandlingar om ett block, så förlade han definitivt sitt eget beslut att ”återvända till kampens väg” till ”ungefär mot slutet av september eller oktober 1932”, och sin kännedom om det faktiska bildandet av blocket till slutet av oktober eller början av november (PR 64). Vid den tidpunkten, sa han, hade han ett samtal med Mratjkovskij, och frågade honom: ”Var och hur vill ni göra någonting?” Mratjkovskij frågade om han hade något brev från Trotskij och vad han hade beslutat. Enligt Radek:

Jag svarade honom: ... Jag har beslutat att gå tillsammans med er. Jag frågade honom för min del, hur de föreställde sig kampen och hur långt man kommit ifråga om närmandet till zinovjevsmännen... Han svarade alldeles bestämt, att kampen inträtt i en terroristisk fas, att vi för att genomföra denna taktik nu förenat oss med zinovjevanhängarna och att vi nu skall ta itu med förberedelsearbetet. (PR 66.)

Men om vi ska tro protokollen hade Radeks och Pjatakovs ”förberedelsearbete” redan genomförts. Med underbart förutseende hade de insett faran som lurade i den ”övervikt av zinovjevitiska” medlemmar som fanns i det ”fungerande” förenade centrum, inte bara innan någon av dem hade fått höra om dess existens utan till och med innan det existerade, och skyndade sig

att efterhöra Trotskijs ”direktiv” om skapandet av ett trotskistiskt parallellcentrum, eller möjligen ett centrum där trotskisterna skulle dominera för att motverka zinovjevanhängarnas inflytande. Denna enhet mellan visdom och handling är ännu mer imponerande genom att den, om man ska tro Radeks vittnesmål, ägde rum ungefär tre månader innan de träffades. Som svar på en fråga från Vysjinskij, ”Vem sammanträffade ni med på den tiden...”, säger han:

Vi kom överens om att sammanträffa så litet som möjligt... Om frågan gäller sammanträffandena med mina kolleger i reservcentrum – med trotskisterna – så såg jag Pjatakov i december 1932, andra gången i slutet av 1933... (PR 68-69.)

§ 111. Det är, med tanke på Radeks eget bekräftande och vidareutveckling av Pjatakovs vittnesmål om parallellcentrum, och hans senare bekräftande av Romms vittnesmål (PR 108), intressant att konstatera att han enligt sitt eget vittnesmål inte bara fick höra om huvudcentrum utan också om reservcentrum och den föreslagna personalen till det från Mratjkovskij:

Senare sade mig Mratjkovskij, att eftersom en mycket skarp kamp förestår och offren blir mycket stora, så ville man bevara vissa kadrer i händelse av nederlag, d. v. s. i händelse av häktningar, och han sade att ”vi därför icke medtagit dig i första centrum”. Härmed avsåg han mig, Pjatakov och Serebrjakov.

Vysjinskij: Nämnde han Sokolnikov för eder?

Radek: Senare nämnde han honom. Här var det, tal om trotskister.... (PR 66.)

Vi kan konstatera att denna version stämmer överens med Kamenevs och Pjatakovs första version om bildandet av reservcentrum och dess medlemmar, utom att Kamenev inte nämnde Pjatakov, och att Pjatakov nämnde Sokolnikov bland de personer som Kamenev nämnde för honom som att ha varit ledande trotskister förr (§§ 32, 105, 107). Den stämmer också med de versioner som förts fram av de två andra påstådda medlemmarna i reserv- eller parallellcentrum, som vi nu ska gå vidare med att undersöka, och bara dröja länge nog för att konstatera att Radek, som för att så fullständigt som möjligt vederlägga Romms vittnesbörd (som han senare bekräftade) om hans och Pjatakovs kännedom om det förenade centrumets sammansättning så tidigt som i september 1932, på följande sätt besvarade Vysjinskijs fråga om Mratjkovskij sa något till honom om Bakajev och Reingold:

När han senare *gav schemat för blockets organisation*, nämnde han att från vår sida Dreitzer blir den direkta ledaren för den terroristiska organisationen och att från zinovjevanhängarnas sida Bakajev blir ledare. (PR 66.) [Vår kursivering.]

Och på sidan 68 säger han att han hörde om zinovjevmenen från Dreitzer. Detta vittnesmål från Radek står i protokollen mellan Pjatakovs och Romms. Det står i motsättning till Pjatakovs andra version (som bekräftas av Radek) om bildandet av reserv- eller parallellcentrum, och motsägs av Romms version. Ändå sa Vysjinskij., när Romm hade slutat:

Anklagade Radek, ni har nu hört Romms uttalande. Mig förefaller det, som om Romm uttalade detsamma som också ni sagt. (PR 108.)

§ 112. De andra två medlemmarna i det påstådda parallell- eller reservcentrum, Serebrjakov och Sokolnikov, förnekade uttryckligen att de haft direkta förbindelser med Trotskij (PR 33, 409). Inga försök gjordes att bestrida deras vittnesmål, och inga bevis framfördes för att visa att de hade haft direkt kontakt med vare sig Trotskij eller Sedov. Enligt Serebrjakov kom Mratjkovskij för att träffa honom på hösten 1932 och berättade för honom att ett trotskist-zinovjevitiskt block hade bildats, och vilka som var medlemmar i det, och även att centrum hade beslutat att skapa ett reservcentrum i händelse av att det skulle avslöjas (PR 125). Det är i detta sammanhang märkligt att Serebrjakov, trots att Kamenev (§ 32), Pjatakov (§ 107,

Romm (§ 109) och Radek (§ 111) tog med Serebrjakov bland de medlemmar som ursprungligen utsågs till reservcentrum, och trots att alla dessa vittnen utom Kamenev uttryckligen slog fast 1932 som det år då detta centrum planerades, att han själv vittnade att han inbjöds att delta först i slutet av november 1933, av Pjatakov, då två av dem möttes i Gagrij (PR 30). Av detta kan det verka som om Mratjkovskijs syfte att informera Serebrjakov ett år tidigare om bildandet av reservcentrum bara handlade om att hänge sig åt lite konspiratoriskt skvaller. Det må vara hur det vill med det, men det bör påpekas att Serebrjakovs version om bildandet av reservcentrum sammanfaller med Kamenevs, och med Pjatakovs första och Radeks andra version. Serebrjakov sa inte att Trotskij hade givit instruktioner att bilda detta centrum. Tvärtom sa han att ”centrum hade beslutat” att skapa det.

§ 113. Den anklagade Sokolnikov, den fjärde medlemmen i detta påstådda parallell- eller reservcentrum, inte bara förnekade direkta kontakter med vare sig Trotskij eller Sedov, utan skiljde uttryckligen mellan sig själv och de ”trotskistiska” medlemmarna. Han sa:

... mellan centrums trotskistiska medlemmar rådde ett närmare, intimare och förtroligare förhållande än mellan dem och mig. (PR 118.)

Hans inställning om denna punkt bekräftades från oberoende håll. Även om Pjatakov tog med Sokolnikov bland dem som Kamenev sa hade varit ledande trotskister tidigare, så skiljde Kamenev själv Sokolnikov från ”trotskisterna”, när han under den första rättegången talade om det planerade reservcentrum (ZK 36). Zinovjev innefattade, tillsammans med Smilga, sig själv bland de så kallade ”individuella” som påstods ha kontaktat honom själv och Kamenev (ZK 38). Angående Sokolnikov sa Radek att Mratjkovskij

... nämnde ... honom [senare]. Här var det, tal om trotskister. (PR 66.)

På sidan 88 säger Radek uttryckligen att Sokolnikov ”representerade den zinovjevskas organisationen” – ett yttrande som, om det accepteras, ogiltigförklarar påståendet i åtalet att reservcentrum var ett parallellt trotskistiskt centrum, och även Pjatakovs andra version, som bekräftas av Radek själv, om bildandet av ett parallellt, eller reserv-, centrum.

I sitt slutanförande förnekade inte bara Sokolnikov att han stod i direkt kontakt med Trotskij (PR 409), utan under hela sitt vittnesmål sa han upprepade gånger att hans kännedom om Trotskij kom via Pjatakov och Radek, och på sidan 118 säger han:

Trotskij, som inte bara ledde parallellcentrum, utan också gav anvisningar till de medlemmar av centrum, med vilka han var nära förbunden, bekräftade detta i en rad direktiv och i en rad meddelanden, som jag erhöLL...

Sokolnikov var tydlig om bildandet av det påstådda reservcentrum. Han vittnade om att han fick höra om det förenade centrums personal och terroristiska mål från Kamenev. Vysjinskij frågade honom:

Ni antog Kamenevs förslag beträffande organiseringen av ett reservcentrum och beträffande dess sammansättning? Eller var det inte tal om sammansättningen?

Sokolnikov: Kamenev meddelade mig då – det var i slutet av sommaren 1932 – att han skulle föra underhandlingar om bildandet av ett reservcentrum. (PR 110.)

Om vi alltså accepterar ”slutet av 1932”, som det anges i åtalet under augustirättegången, som datum för organisering av det förenade centrum, kan det verka som om Sokolnikov hörde från Kamenev om planen på ett reservcentrum till och med innan det förenade centrum bildades. Det följer en rad frågor och svar som illustrerar rättegångens juridiska kvalitet:

Vysjinskij: Att han skulle komma att föra? Med vem – sade han er det?

Sokolnikov: Nej.

Vysjinskij: Och ni intresserade er inte för frågan om vem som ytterligare skulle tillhöra det?

Sokolnikov: Han sade mig i allmänna ordalag, att han skulle tala med Tomskij. Men med vem ytterligare sade han inte.

Vysjinskij: Och hur uppfattade ni det, med vem skulle han tala?

Efter att på så sätt ha frågat om Sokolnikovs tankar om den döde Kamenevs avsikter, så leder åklagaren in honom i en direkt motsägelse av hans tidigare vittnesmål:

Sokolnikov: Om eventuella kandidater till centrum? Det var de samma, som sedan intogs i parallellcentrum.

Vysjinskij: Men vilka av dessa kandidater nämnde Kamenev för er i detta samtal?

Sokolnikov: Jag kan inte erinra mig, om han nämnde alla.

Vysjinskij: Vem nämnde han?

Sokolnikov: Jag minns, att han nämnde Pjatakov och Radek.

Vysjinskij: Och de inträdde sedan?

Sokolnikov: Ja. (PR 110.)

På sidan 112 och 117 nämner Sokolnikov återigen Kamenev som informationskälla, och när han på sidan 124 förnekar att han var medlem i det förenade centrum, hänvisar han till sin konfrontation med Kamenev, och citerar honom så här:

Kamenev berättade, att han hade haft samtal med mig sommaren 1932, att de inte ville införa mig i det förenade centrum, emedan de ansåg, att man måste spara mig, ... På så sätt skulle jag kunna utnyttjas i händelse att det förenade centrum upptäcktes. Så vitt jag minns, sade Kamenev då, att jag just därför ej blev intagen i det förenade centrum, utan sparades för reservcentrum, vilket motsvarar det verkliga förhållandet.

Här har vi återigen Kamenev-Zinovjevs version av datum för bildandet av det förenade centrum (§§ 34-38), och uppenbarligen också Kamenevs version (i andra hand) om datum för planerna på reservcentrum. Därpå citerar Vysjinskij på följande sätt ur vad som påstås vara Kamenevs vittnesmål i de preliminära förhören, som det anges i Vol. VIII, sid 45 [engelska upplagan]:

I samtalen med Zinovjev kom vi till övertygelsen att det vore nödvändigt att bilda en ledande grupp av den trotskist-zinovjevitiska organisationen i händelse att vi blir upptäckta. Just i detta sammanhang förde jag också underhandlingar med Sokolnikov och fick hans fulla samtycke. (PR 124.)

Inget sägs här, varken av Sokolnikov eller Kamenev, om instruktioner från Trotskij. Vi har konstaterat att Kamenev inte hävdade att han haft kontakt med Trotskij eller Sedov. Här verkar det var han och Zinovjev som kom på tanken på ett reservcentrum, och även han hävdade att han inte haft direktkontakter med Trotskij eller Sedov.

§ 114. Från de fyra medlemmarna i det påstådda reservcentrum, som rimligen kan antas ha känt till hur det bildades, har vi således två skilda versioner av hur detta centrum kom till stånd. I en av dessa upprättades det som en reserv för det "trotskist-zinovjevitiska" centrum, och dess medlemmar valdes av det förenade centrum. I den andra "uppstod" tanken på ett parallellt trotskistiskt centrum hos Pjatakov och Radek, som skrev och frågade Trotskij om hans åsikt om det. Vysjinskij ansträngde sig inte för att förlika dessa ömsesidigt motstridiga versioner. I den ena bildades det 1932, i den andra planerades det 1932 och en "förvandling" sanktionerades av Trotskij 1933. Vittnet Romm gav ännu en version (som bekräftades av Radek) där Pjatakov och Radek bad om råd från Trotskij, inte om ett parallellt trotskistiskt centrum, utan om ett reservcentrum där trotskisterna skulle dominera, och fick hans godkännande för denna plan. Det bör hållas i åtanke att hans påstådda samtal med Trotskij (§

109) enligt Romms vittnesbörd bestod av en muntlig bekräftelse av innehållet i det brev där Trotskij svarade på Radeks fråga om att bilda ett parallellcentrum. Åklagaren visade inga tecken på att vara medveten om att Romms version av detta svar skiljde sig från Pjatakovs svar, som ”fullständigt bekräftades” av Radek. Inte heller noterade han det faktum att Pjatakovs version av det gav intryck av att Trotskij efter att ha fått en fråga hade besvarat en annan (§ 108). Låt oss för tillfället anta att Pjatakov och Radek verkligen inte frågade Trotskij om att bilda ett ”parallellt trotskistiskt centrum” utan om att omvandla det ”trotskist-zinovjevitiska reservcentrum” till ett parallellcentrum. Då uppstår en fråga som förvisso skulle ha varit relevant att dokumentera: hur förväntades Pjatakov och Radek kunna göra detta utan att förolämpa zinovjeviterna? Dessutom leder Pjatakovs redogörelse (som bekräftas av Radek) om detta svar från Trotskij till en uppenbar fråga: gav Trotskij, när han ”gav sin väl-signelse” till denna förvandling, några råd till Radek hur det skulle kunna gå till samtidigt som man bevarade den ”fullkomliga enhet och block med zinovjev-männen” vars nödvändighet han ”ultimativt krävde”?

§ 115. En annan fråga uppstår, och den är grundläggande: vad menas med att ”förvandla” det trotskist-zinovjevitiska reservcentrum till ett trotskistiskt parallellcentrum? Antyder inte uttrycket en förändring av medlemmarna – att zinovjeviterna i centrum skulle avsättas? Men det finns inga tecken på att centrums medlemskap någonsin förändrades. Anklagelseakten slår uttryckligen fast att reservcentrum bestod av Pjatakov, Sokolnikov, Serebrjakov och Radek, och alla versioner om dess första medlemmar bekräftar denna redogörelse, med följande undantag: Kamenev tog inte med Pjatakov (som enligt åtalet och sitt eget erkännande var en trotskistisk medlem); Sokolnikov tog inte med Serebrjakov (som enligt anklagelseakten och sitt eget erkännande var trotskist), medan Serebrjakov sa att han anslöt sig till centrum 1933, ett år efter att han hade informerats om det. Dessutom uppgav vittnet Romm uttryckligen att han från Radek hade upplysts att parallellcentrum skulle bestå av – Pjatakov, Sokolnikov, Serebrjakov och Radek! Och det var just dessa fyra män som ställdes inför rätta i januari 1937, som medlemmar i det påstådda antisovjetiska trotskistiska centrum som enligt anklagelseakten var identiskt med reservcentrum. Ingenstans i protokollen från någon av rättegångarna hävdas det att det fanns några andra.

Således visar det sig att reservcentrum och parallellcentrum redan från början hade identisk medlemssammansättning. Vad var det då som ”förvandlades”? Möjligen handlade det om att avbryta kontakterna med zinovjeviterna och bara ta order från Trotskij? Men enligt Radek representerade Sokolnikov zinovjeviterna. Och Sokolnikov sa rent ut, att i början av 1934

meddelade mig Kamenev om Trotskij's nederlagslinje.... Den konkreta slutsatsen av detta samtal var bland annat, att Kamenev förberedde mig på, att man kunde komma att vända sig till mig med en förfrågan. (PR 110.)

På samma sida uppger Sokolnikov att hans arbete i parallellcentrum började först på sommaren 1935. Och när Pjatakov talar om parallellcentrums ansträngningar 1935 att förvandla sig till huvudcentrum, säger han också:

Med ett ord, vi försökte att verkställa det beslut av huvudcentrum, som år 1934 meddelades alla fyra medlemmarna av reservcentrum: mig och Sokolnikov av Kamenev, Radek och Serebrjakov av Mratjkovskij. (PR 41.)

§ 116. Självfallet håller inte den förklaringen. Vi övergår därför från de frågor som borde ha fallit åklagaren och rätten in, till frågor som möjligen kan ha fallit dem in, och förvisso måste dyka upp hos alla som ärligt försöker förstå åklagarens sida av fallet – som är den enda sida som finns i protokollen. Var det inte möjligt att det fanns politiska överväganden inblandade i denna ”förvandling”? Exempelvis beaktandet att anklagelser om förräderi, sabotage och terrorism skulle vara mer effektiva politiskt mot Leo Trotskij om han kunde framstå som

ensam ansvarig, än mer som Zinovjev och Kamenev var döda och det inte fanns några ledande zinovjeviter att misskreditera? Men hur skulle det göras? Det fanns inte längre så många ledande ”trotskister”, och tre av dessa, Pjatakov, Serebrjakov och Radek, hade redan dragits in i det förenade centrumets påstådda brott. Även Sokolnikov. Att åtala dem som ett parallellt trotskistiskt centrum som hade bildats och som agerade på Trotskij’s ”direkta instruktioner” vore att flytta hela ansvaret för deras aktiviteter till Trotskij, och också möjligen hjälpa till att rättfärdiga en stor del av de aktiviteter som medlemmarna i det förenade centrumet verkar ha varit ovetande om när de dog – åtminstone såvitt protokollet från deras rättegång visar. Och det andra datum för bildandet – 1933 – vore användbart för att förknippa Trotskij, via Romm, med bildandet av detta centrum. Det kunde inte ha gjorts tidigare, ty Romm var stationerad i Paris och Genève, medan Trotskij fram till 17 juli 1933 befann sig i Turkiet.

Vi påstår inte att dessa överväganden låg bakom det trotskist-zinovjevitiska reservcentrumets märkliga ”förvandling” till ett trotskistiskt parallellcentrum. Om de hade gjort det så förefaller det oss att det skulle ha varit i åklagarens intresse att se till att vittnesmålen om denna ”förvandling” åtminstone lät vettiga. Vi anmärker bara att vissa sådana överväganden skulle ha givit motiv för denna förvandling – det vill säga ett motiv för åklagaren. Eftersom en analys av vittnesmålen tillräckligt väl slår fast att det egentligen inte ägde rum någon förvandling, så kunde det uppenbarligen inte ha funnits något motiv för de anklagade själva.

§ 117. Vi upprepar att det inte i något av dessa motstridiga vittnesmål finns det minsta direkta eller indirekta bevis för att Trotskij vare sig inledde bildandet av det påstådda reserv- eller parallellcentrum, eller utsåg dess medlemmar. Som mest bestod hans påstådda roll av att godkänna vad andra personer antingen hade gjort eller föreslog skulle göras. Och karaktären på de bevis som åklagaren lagt fram, och som vi analyserade ovan, lämnar inte skuggan av grundval för att tro att han ens gjorde det.

§ 118. En annan ”förvandling” som huvudsakligen om än inte uteslutande verkar ha ägt rum på protokollets sidor är förvandlingen av parallellcentrum till ett aktivt centrum. Pjatakov nämnde det först:

Med Sokolnikov hade jag ett möte betydligt senare, i mitten av 1935, då vi redan konkret talade om att förvandla reserv- eller parallellcentrum till ett aktionscentrum, emedan huvudcentrum vid denna tid redan var krossat, då alla dess medlemmar var häktade och dömda. Sokolnikov kom då till mig i Folkkommisariatet för tunga industrin och sade, att det vore på tiden att gå till handling, då ett visst stillestånd inträtt efter häktningarna. (PR 31.)

Senare sa han:

Denna tidsperiod – från mitten av 1935 till slutet av 1935 och början av 1936 – är karakteristisk för vårt brottsliga arbete däri, att det var en period, då ”parallellcentrum” strävade att förvandla sig från ett parallellt centrum till ett huvudcentrum och att intensifiera⁹ sin verksamhet i enlighet med de direktiv, vilka vi erhållit av Trotskij, så att vi då hade en rad möten med Sokolnikov och med Tomskej.... det var just den nya fasen. (PR 40-41.)

Pjatakovs första version av denna förändring verkar tyda på att parallellcentrum inte hade varit aktivt före mitten av 1935 – i själva verket varit ett reservcentrum. Denna version styrktes av anklagade Sokolnikov, som angav att hans arbete på parallellcentrum började på sommaren 1935, förutom ett uppdrag 1934 (PR 110). Senare talade om att han träffade Pjatakov 1935, ”efter det parallellcentrum börjat sin verksamhet” (PR 111). Men i sitt slutanförande sa han:

⁹ I svenska protokollet står *aktivisera*, i engelska originalet ”intensify” (dvs *intensifiera* på svenska), vilket vi här tagit oss friheten att använda oss av – öa.

Också senare, 1935 ..., då parallellcentrum ånyo började sitt arbete,... (PR 408.)

Det är omöjligt att säga vad allt detta innebär: huruvida parallellcentrum blev ett aktivt centrum 1935 – som förvisso skulle innebära att det inte hade fungerat tidigare – huruvida det förvandlade sig till huvudcentrum, eller huruvida det återupptog en verksamhet som hade upphört. Pjatakovs första uttalande, som citeras ovan, är egendomligt när det ställs bredvid följande frågor och svar ("fullkomligt bekräftade" av Radek) på samma sida:

Vysjinskij: Man kan således säga, att "parallellcentrum" varit i verksamhet redan 1933?

Pjatakov: Ja.

Vysjinskij: Är det ett parallellcentrum, emedan det verkar samtidigt med huvudcentrum?

Pjatakov: Ja. (PR 31.)

Det finns förvisso inget i Pjatakovs, Radeks eller Serebrjakovs vittnesmål som pekar på att parallellcentrum varken var inaktivt fram till 1935 eller att det någonsin avbröt sitt arbete för att återuppta det detta år. Alla tre erkände ett kontinuerligt arbete, Radek från hösten 1932, Serebrjakov från hösten 1933 och Pjatakov till och med från datum för sitt påstådda möte med Sedov 1931 – ett år innan huvudcentrums påstådda bildande och två år innan datum för reservcentrums bildande, som det anges i åtalet. Trots att Sokolnikov talade om att parallellcentrums arbete "började" och "ånyo började" 1935, vittnar till och med han om att ha haft "förbindelser" med terroristiska grupper före detta datum.

Exakt vad som menades med parallellcentrums "förvandling" till ett "fungerande" centrum eller med att "börja" eller "ånyo börja" sitt arbete förblir därmed oklart, och åklagaren gjorde inga försök att kasta ljus över denna fråga.

§ 119. Vad som menas med den intensifiering av arbetet som Pjatakov nämner i det andra citatet ovan (§ 118) antyds i citatet själv. Pjatakov fortsatte och förklarade att i ett samtal han hade med Sokolnikov "ägnade [vi] mycken uppmärksamhet åt frågan om blockets utvidgning..." (PR 41.) De beslutade, sa han, att deras förbindelser med högern måste utformas för att störta regeringen tillsammans med dem. Sokolnikov åtog sig att träffa Tomskij, och gjorde det, och han, Pjatakov, hade också ett samtal med Tomskij. I december sa Sokolnikov till honom att "att Tomskij uttalat sitt fulla samtycke till att organisatoriskt ansluta sig till blocket." Varvid Pjatakov berättade för honom om sitt eget samtal med Tomskij, där den sistnämnde hade sagt att han

anser det vara absolut nödvändigt att organisera terroristiskt och allt annat slags arbete, men att han måste rådgöra med sina kamrater, Rykov och Bucharin. Det gjorde han också senare och meddelade svar på allas vägnar... Radek stod i förbindelse med Bucharin.

Även om Sokolnikov i sitt vittnesmål inskränkte sig till att berätta vad han påstods veta om de förhandlingar med högern som Kamenev förde, så uppgav han i sitt slutanförande, att

högern representerad av Tomskij, som fått sina fullmakter härtill av högerns hela centrala grupp, vid denna tid [1935] samtyckte till att inträda i blocket. (PR 408.)

§ 120. Om vi vänder oss till Radeks vittnesmål angående sina "förbindelser med Bucharin", upptäcker vi att han inte nämnde "förhandlingarna" om högerns anslutning till blocket. Han vittnade bara om "samtal om terror". Det första, säger han, ägde rum i juni eller juli 1934, efter att Bucharin hade börjat arbeta för *Izvestija*. Vid den tiden talade de "såsom medlemmar av två fördragsvilliga centraler" (PR 74). Efter mordet på Kirov, sa han, skedde två eller kanske tre samtal i slutet av december 1934. De blev övertygade om att "detta mord icke medförde de resultat, som mordets organisatörer hade väntat sig", och

Vi sade oss redan då: antingen kräver detta dåd, som resultat av den individuella terrorns taktik, att terroraktionen inställes, eller kräver det att man går vidare till terroristisk gruppaktion. (PR 75.)

Således förlägger Radek de första samtalen om "terroristisk gruppaktion" till december 1934, aktioner som spelar en viktig roll i vittnesmålet angående det påstådda centrums verksamhet 1935. Innan detta hade han vittnat, angående denna "nya etapp" (PR 57) eller "nya, utvidgade taktik" (PR 58), att han och Pjatakov hade diskuterat om de kunde genomföra den, och som svar på Vysjinskijs fråga, "Frågan om ändamålsenligheten dök alltså upp hos er redan i januari 1936?", sa han:

Det var ej i januari 1936, allt detta hänför sig till januari 1935. (PR 57.)

Pjatakov vittnade också om diskussioner om denna fråga med Sokolnikov, Radek och Serebrjakov, och senare med Tomskij, men utan att nämna något exakt datum. Han angav att

Vi diskuterade genomförandet av Trotskijs direktiv om nödvändigheten av att ej splittra sig utan slå ett koncentrerat slag. (PR 53.)

Men Pjatakov berättade aldrig hur eller när de fick dessa "direktiv" från Trotskij. Radek gottgjorde dock denna brist:

Radek: Jag påstår, att ingen av oss bestrida rannsakningsmaterialet. Det har blivit sagt att Trotskijs direktiv om terrordådet gruppvis anlände i januari 1936.

Vysjinskij: Erhöll ni Trotskijs direktiv om terrordåd gruppvis?

Radek: Ja, det fick vi...

Vysjinskij: Bedrevs det förberedelser till terrordåd i vårt land före detta direktiv?

Radek: Innan vi erhöill direktiv av Trotskij orienterade vi oss på egen hand. (PR 56.)

Redan innan detta uppgav Radek, som svar på åklagarens fråga om han hade ett samtal med Pjatakov om att tillkalla Dreitzer:

Vi hade ett samtal i juli 1935. När vi samlades första gången efter mordet på Kirov, reste sig frågan att det var meningslöst att döda enstaka personer.... Antingen måste man avstå från terrorn eller också på allvar taga itu med att organisera massterrordåd, vilket skulle resa frågan om att komma makten närmare. (PR 54-55.)

Och senare utbredd han sig om de överväganden som föranledde anammandet av tanken på "terroristisk gruppaktion", men utan att förknippa dessa övervägande med några "direktiv" från Trotskij, och tillade:

Denna fråga behandlade jag i juli 1935 både med Bucharin och med Pjatakov och Sokolnikov. (PR 75.)

När Pjatakov å andra sidan talade om deras försök att "fastställa krafterna", uppgav han åter rättframt:

Jag måste säga att allt detta bedrevs som verkställande av det Trotskijs huvuddirektiv, vilket krävde att ett terrordåd mot en hel grupp skulle utföras.... (PR 55.)

Således innehåller protokollet två åtskilda och olika versioner av den nya etappen med "terroristisk gruppaktion", där i den ena tanken slog Radek och Bucharin i december 1934, mer än ett år innan Trotskijs "direktiv" mottogs, och diskuterades mellan Radek och Pjatakov i januari 1935, exakt ett år innan detta "direktiv" togs emot, och mellan Pjatakov, Radek, Sokolnikov och Bucharin i juni 1935, sex månader innan "direktivet" mottogs. I den andra versionen, Pjatakovs, ägde samtalen om det och försöken att "fastställa krafterna" rum "som verkställande av Trotskijs direktiv" – som enligt Radek, som påstods ta emot det, anlände först i januari 1936.

Givetvis uppstår frågan: vilka meddelanden från Trotskij påstods Radek få i januari 1936? Om vi går till sidan 41 upptäcker vi att han är tydlig på denna punkt – utom att han underlåter

att säga hur han fick breven, och Vysjinskij försummar att fråga honom. Innan vi citerar honom måste vi anmärka att Vysjinskij förlägger Pjatakovs återkomst från Berlin, efter hans påstådda flygtur till Oslo, till 1936 (PR 58). Radek säger:

Jag måste säga att ett tredje brev, där de av Pjatakov muntligen meddelade villkoren skulle ha blivit fixerade, ett sådant brev har ej förekommit. Efter hans återkomst anlände två brev på en gång, men de behandlade just skadegörelseverksamheten och läget inom den internationella arbetarrörelsen. Dessa brev utgjorde svar på min förfrågan, vilken jag sände hösten 1934, men de hade tydligen vid översändningen blivit liggande i London och anlände försenade – i januari. (PR 43.)

Detta är de enda *brev* Radek säger sig ha fått 1936. I det stycke som citeras ovan talar han om ett ”direktiv”. Och det finns förvisso inget om ”terroristisk gruppaktion” här. Dessutom kan vi notera att om dessa påstådda avsevärt försenade brev var ett svar på en förfrågan från Radek till Trotskij på hösten 1934 – han sa inte hur han förmedlade den – så måste denna förfrågan, för att handla om ”terroristisk gruppaktion”, ha föregått Radeks egna ”första tankar” om detta ämne, som han bestämt förknippade med sina påstådda samtal med Bucharin i slutet av december 1934. Vi kan konstatera att Vysjinskij aldrig frågade Radek hur han fick Trotskijs ”direktiv”.

Om man godtar Pjatakovs version som sann, då måste dessa påstådda samtal om grupp-terrorism ha ägt rum 1936 och inte 1935, *efter* mottagandet av Trotskijs påstådda direktiv. Men bevisen utesluter detta antagande. Pjatakov sa att han inte träffade Radek efter januari 1936 (PR 52). Radek sa att hans sista samtal med Pjatakov, Sokolnikov och Serebrjakov var när de diskuterade de ”direktiv” som Pjatakov hade haft med från Trotskij i januari 1936, och att han inte träffade några medlemmar i blocket efter mars (PR 89, 98). Dessutom uppgav han att han efter att ha fått dessa direktiv inte gjorde något för att göra det han hade gjort, men att han inte vidtog fler åtgärder (PR 98). Pjatakov angav att både han och Radek efter den tidpunkten ”i viss mån förde en strutspolitik – vi gömde huvudet under vingen men gjorde ingenting väsentligt” (PR 52). Serebrjakov sa att han varken träffade Radek eller Pjatakov efter januari 1936 (PR 127); han nämnde inga samtal med Sokolnikov. De sista samtal med Radek och Pjatakov som Sokolnikov vittnade om påstods ha ägt rum i januari 1936 (PR 113); han nämnde inget samtal med Serebrjakov. Enligt alla fyra anklagade gällde deras samtal i januari Trotskijs ”direktiv” till Pjatakov i december. Därför är det relevant att nämna att det inte i någon redogörelse för dessa påstådda direktiv finns ett enda ord om ”terroristisk gruppaktion”. Dessutom måste vi komma ihåg att Radek uttryckligen uppgav att han fick direktivet om gruppterror i januari 1936.

På grundval av protokollet är det alltså uppenbart: (1) att Trotskijs påstådda ”direktiv” om gruppterror mottogs först i januari 1936, och att anklagade Radek, som påstås ha fått det, inte nämnde det när han uppgav innehållet i de två brev som han vittnade om att ha fått denna månad, och inte heller angav han hur han fick det; (2) att medlemmarna i ”centrum” inte träffades efter januari 1936; (3) att det påstådda samtalet om ”terroristisk gruppaktion” därmed inte kan ha ägt rum i juli 1936; (4) att alla påstådda samtal om denna fråga, om vars datum de anklagade är tydliga, ägde rum 1934 och 1935 om de ens ägde rum. Det är därmed uppenbart, att om en politik av ”terroristisk gruppaktion” antogs av detta påstådda centrum så antogs den oberoende av några ”direktiv” från Leo Trotskij. Enligt denna kommissions uppfattning är bevisens karaktär inte sådan att de uppmuntrar till någon tilltro att dessa samtal någonsin ägde rum, att en sådan politik någonsin antogs eller att sådana ”direktiv” någonsin erhöles. Vi anser i själva verket att de chockerande motsägelser som vi har pekat på, tillsammans med andra som vi antingen redan har diskuterat eller kommer att nämna senare, helt och hållet rubbar tilltron till de vittnesmål som avgivits under rättegångarna själva i så måtto som det rör Trotskijs och Sedovs påstådda delaktighet i någon regeringsfientlig verksamhet som kan ha ägt rum i Sovjetunionen – och det helt frånsett några motbevis som framläggs.

§ 121. I fallet med reservcentrum, såväl som det förenade centrum, måste hänsyn tas till det faktum att större delen av vittnesmålen är hörsägen när det gäller Trotskij och Sedov. Den ständiga upprepningen på nästan varenda sida av hänvisningar till Trotskij och trotskister, har den sammanlagda effekten att dölja för alla utom den allra mest försiktiga och analytiska läsare mängden av och kvalitén på de bevis som, till och med i åklagarens eget fall, påstås peka ut Trotskij och Sedov.

Vi har redan visat att av de fyra påstådda medlemmarna i parallellcentrum hävdade bara två att de hade haft direkt kontakt med Trotskij, nämligen Pjatakov och Radek. Såvitt protokollet visar bestod Pjatakovs kontakt med Trotskij av ett påstått brev från honom 1931 (PR 23) och ett samtal med honom 1935 (PR 45-50); och Radeks kontakt bestod av sex brev från honom: februari-mars 1932, augusti-september 1933, april 1934, december 1935 och (två) januari 1936 (PR 42, 43).

Av de 13 anklagade som inte var medlemmar i centrum hävdade ingen att de hade haft direkt kontakt med Trotskij. Av de fem vittnena påstod en, Vladimir Romm, att han hade träffat honom i slutet av juli 1933, i Boulogneskogen.

Således vittnar tre personer av de 17 anklagade och fem vittnena om direkt kontakt med Leo Trotskij. Bara en medlem i centrum, Pjatakov, hävdade att han haft direkt kontakt med Sedov. Han vittnade om två samtal med Sedov på sommaren 1931 och ett på sommaren 1932. Av de andra tretton anklagade vittnade en, Muralov, om att han hade fått tre brev från Sedov (enligt den anklagade Sjestov kom ett av dessa från Trotskij, men Muralov sa inte det). (Se § 163.) Anklagade Sjestov vittnade om fyra möten med Sedov 1931. Vittnet Romm vittnade om fem samtal med Sedov mellan sommaren 1931 och sommaren 1934. Sammanfattningsvis påstod tre av de 17 anklagade och fem vittnena att de hade haft kontakt med Trotskij, fyra hävdade att de haft kontakt med Sedov, och fem hävdade att de haft kontakt med Trotskij eller Sedov eller båda. Av de andra som påstod sig ha känt till Trotskijs ”direktiv”, så visar deras egna vittnesmål att de fick reda på det i andra eller tredje eller fjärde hand, vilket följande sammanfattning visar:

(1) Anklagade Serebrjakov hävdade att han fick sin information från Mratjkovskij, Pjatakov och Radek, och att ha fått instruktioner från Pjatakov via Livsjitz. Han pekade ut anklagade Knjazev, Mdivani (varken vittne eller anklagad) och flera andra. (PR 32, 125-130, 266.)

(2) Anklagade Sokolnikov hävdade att han hade fått information från Kamenev, Radek och Pjatakov. Han pekade ut anklagade Muralov, vittnet Loginov, Tomskij och Bucharin och Uglanov (varken vittne eller anklagad) och flera andra. (PR 109-125.)

(3) Vittnet Loginov vittnade att han hade fått all sin information och instruktioner från Pjatakov. Han pekade ut anklagade Rataitjak, Hrasje och andra. (PR 130-142.)

(4) Anklagade Livsjitz fick Trotskijs ”instruktioner” delvis i fjärde hand från Sedov via Pjatakov via Loginov, och delvis i andra och tredje hand via Pjatakov och Serebrjakov. (PR 27, 87-88, 141, 250-269.) Han pekade ut anklagade Knjazev, Turok och andra.

(5) Anklagade Boguslaviskij vittnade om att han fick information om centrum från Smirnov, och direktiv om sabotagearbete från Pjatakov och Muralov. (PR 142-152.) Han pekade ut Sjestov, Strojlov, Drobnis och andra.

(6) Anklagade Drobnis vittnade om att han fick information från Smirnov, instruktioner från Pjatakov och viss information om andra individer från Sjestov, även om han inte hävdade att Sjestov hade berättat något för honom som kom från Sedov eller Trotskij. Han pekade ut Muralov, Boguslaviskij, Norkin och Strojlov av de anklagade, och även Rakovskij, Smilga och Safonova (ett vittne vid augustirättegången). (PR 152-159.)

(7) Anklagade Strojlovs enda anknytning till Trotskij bestod av att vid något ospecificerat datum ha läst Trotskij's "Mitt Liv".* Han påstods ha varit inblandad i konspiratoriskt arbete genom en dubbel utpressning som utövades mot honom, åt motsatta håll, i Tyskland och Uralbergen – i det sistnämnda fallet av Sjestov. (PR 196-207, och med avseende på Sjestov även 182.)

(8) Anklagade Norkin påstods ha fått sin information och sina instruktioner från Pjatakov och Rataitjak. (PR 38-39, 207-217.)

(9) Det tyska vittnet Stein pekade bara ut Sjestov (PR 217-223.) bland de anklagade, och talade annars om sabotage från tyska ingenjörer.

(10) Anklagade Arnold vittnade huvudsakligen om sin brokiga karriär och olika pseudonymer (PR 225-244), och pekade också ut Sjestov (PR 244, 248), som i sin tur pekade ut Muralov (PR 247).

(11) Anklagade Knjazev pekade ut Livsjitz (PR 257-258), med andra ord är hans vittnesmål uppgifter i fjärde hand vad gäller påstådda instruktioner från Trotskij och Sedov.

(12) Anklagade Turok påstods ha fått sina instruktioner från Pjatakov, Livsjitz och Marjasin (varken anklagad eller vittne). Han pekade ut Knjazev. (PR 259-260, 273-274, 297-299.)

(13) Anklagade Rataitjak påstods ha fått instruktioner från Pjatakov, både direkt och via Loginov. Han pekade ut Hrasje, Pusjin och andra. (PR 132, 301-318.)

(14) Anklagade Hrasje vittnade om att ha varit tjeckoslovakisk och senare tysk spion. Han förnekade alla förbindelser med "trotskismen" (§ 17, 1) och vittnade att han först under rättegången fick höra att det fanns en "trotskistisk grupp". (PR 326.) Han pekade ut Rataitjak, Norkin och andra.

(15) Anklagade Pusjin pekade ut Rataitjak och vittnet Tamm. (PR 331-333.)

(16) Vittnet Tamm pekade bara ut Pusjin. (PR 334-335.)

(17) Vittnet Buchartsev vittnade bara angående arrangemangen för Pjatakovs påstådda flygtur till Oslo. (PR 58-61.)

§ 122. Denna sammanfattning är av betydelse. För det första kastar den en hel del ljus över tillvägagångssättet under hela rättegången vad gäller dess mål att ta reda på sanningen. För det andra slår den definitivt fast att de enda vittnesmål som betyder något med avseende på anklagelserna mot Trotskij och Sedov är först och främst Pjatakovs och Romms, för det andra Radeks och den fullständigt okända figuren Sjestov, och i tredje hand Muralovs.

Översättning: Göran Källqvist

Pjatakov-Radek-rättegången: Definitiva anklagelser mot Trotskij och Sedov

XVII. J L Pjatakovs vittnesmål

§ 123. Den främsta grunden för anklagelseakten mot Leo Trotskij och Leon Sedov under Pjatakov-Radek-rättegången utgjordes av den anklagade Pjatakovs vittnesmål, där han påstod sig ha sammanträffat med Leon Sedov vid tre tillfällen samt ett brev från och ett sammanträffande med Leo Trotskij. Vi kommer här först att ägna oss åt vittnesmålet angående Sedov.

---

* Det är typiskt för åklagarens metoder att Vysjinskij hängav sig åt följande prejudicerande fråga: "Och kunde det förenas? Ni var medlem av Sovjet unionens Centrala exekutivkommitté och samtidigt smusslade ni med tyskarna och läste Trotskij." (PR 185.) [Anm.: I engelska protokollet står "conspired" (dvs "konspirerade") i st f "smusslade". öa.]

Pjatakov uppgav att han på sommaren 1931, under ett besök i Berlin, av I N Smirnov fick veta (kapitel X) att Leon Sedov hade ett speciellt budskap till honom från Trotskij och var ytterst angelägen om att de båda skulle träffas. Han träffade Sedov, sade han, på ett kafé känt som *Am Zoo*, där han av Sedov fick veta att ...

... Trotskij inte för ett ögonblick övergivit tanken på att återuppta kampen mot den stalinska ledningen, att det endast varit ett tillfälligt stillestånd, som delvis fick sin förklaring i Trotskijs egna förflyttningar till olika orter, men att kampen nu skulle återupptas ... Ett trotskistiskt centrum skulle bildas, eller var redan bildat – det är svårt att minnas, hur det förhöll sig – frågan gällde nu att sammansluta alla krafter, som är i stånd att bekämpa den stalinska ledningen; man sonderade möjligheten att återupprätta den gemensamma organisationen med zinovjevsmännen.*

Sedov sade också att han visste, att inte heller högern, nämligen Tomskij, Bucharin och Rykov sträckt vapen, utan endast för tillfället förhöll sig lugna, och att man måste upprätta en nödvändig förbindelse även med dem. (PR 18)

Pjatakov uppgav att han gått med på att medverka i denna kamp; varpå Sedov skisserat ”de nya kampmetoderna”, dvs ”terrorism och förstörelse”. Enligt Pjatakov hade Sedov vidare sagt att Trotskij framhållit att en kamp som begränsades till ett enda land vore absurt och att den internationella frågan inte gick att komma förbi.

Några veckor därefter, sade han, hade Smirnov meddelat honom att Sedov önskade ett nytt sammanträffande; det skedde på samma ställe och Sedov hade uppmanat Pjatakov att göra så många beställningar som möjligt hos två tyska företag, Borsig och Demag, där

det pristillägg, som skulle göras på sovjetbeställningarna helt eller delvis skulle komma Trotskij till godo för hans kontrarevolutionära syften. (PR 21)

Pjatakov bekände att han efteråt han efteråt gjort ett ”tillräckligt stort antal beställningar” hos dessa företag och betalat dem överdrivet mycket för den sovjetiska regeringens räkning. (PR 22)

Pjatakov vittnade om att han på sommaren 1932 haft ett tredje sammanträffande med Sedov i Berlin och

började berätta för honom om, vad jag då kände till beträffande det i Moskva av den trotskij-zinovjevskas organisationen redan påbörjade arbetet. (PR 28)

Men Sedov hade sagt att han kände till detta och att han ville veta hur arbetet gick ute i provinserna. Pjatakov hade då berättat om

... trotskisternas arbete i Ukraina och Västsibirien, om förbindelserna med Sjestov, N L Muralov och Boguslavskij, som då för tiden befann sig i Västsibirien. Sedov gav uttryck åt det största missnöje, inte sitt eget, som han sade, utan Trotskijs missnöje med att saken gick så ytterst långsamt framåt, och i synnerhet beträffande terrorverksamheten. (PR 28)

§ 124. Leon Sedov uppgav att han inte hade sammanträffat med Pjatakov sedan 1927; att Pjatakov varit en av de första att lämna vänsteroppositionen och senare lierat sig med Radek-tendensen, som var den mest ondskefulla motståndaren till vänsteroppositionen. Sedov sade:

... någon gång i maj 1931 eller 1932 skymtade jag Pjatakov på *Unter den Linden*. Så fort han fick syn på mig vände han sig bort, men inte innan jag hunnit slunga ur mig en något förolämpande epiteta som ”förrädare” eller något i den stilen. (CR 28)

Sedov framhöll att uppgifterna om hans påstådda möte med Pjatakov i Berlin hade först berättats av Drobnis* under Novosibirsk-rättegången och fäste uppmärksamheten på det

* Se § 21 i denna rapport

* En av de anklagade i januarirättegången, som framträdde som vittne i rättegången mot Kemerovoingenjörerna i Novosibirsk i november 1936.

faktum att enligt Drobnis hade inte bara Sedov och Pjatakov varit närvarande vid detta möte, utan även Smirnov. (Rapporten om Drobnis´ vittnesmål om detta påstådda samtal publicerades i *Pravda* den 22 november 1936. Vi har granskat rapporten och funnit att vad Sedov sade stämmer).¹⁰ Sedov uppgav att när Leo Trotskij, som då befann sig i Norge, fick kännedom om Drobnis´ uttalande, så hade han skrivit till sin advokat Puntervold,

där han påpekade att min mor erinrat sig ha fått ett brev från mig 1931, där jag berättat om mitt slumpartade möte med Pjatakov på *Unter den Linden*, som skedde på det sätt jag omtalat tidigare. Min fars advokat skrev därpå till mig och frågade vad jag hade att säga om det möte mellan det av Drobnis omnämnda mötet mellan tre personer. Jag svarade att jag förnekade denna amsaga, men eftersom advokaten inte gjort minsta hänvisning till händelsen på *Unter den Linden* var det min far som först skulle påminna mig om den i ett brev från Norge, daterat 2 december 1936. Det var således först den 11 december, som jag skrev till min fars advokat och omtalade händelsen för honom. (CR 28-29)

Sedan fäste *Commission Rogatoires* uppmärksamhet på Pjatakovs påstående att det, enligt Sedov, skulle ha varit ett avbrott i kampen på grund av Trotskijs förflyttningar mellan olika länder (PR 22) och påpekade att vid den tidpunkten hade Trotskij ännu inte lämnat Istanbul. Vad beträffar de underhandskontakter han, Sedov, skulle ha yrkat på gentemot Pjatakov för att trotskisterna skulle få provision på beställningar till Borsig och Demag, förnekade han att han någonsin haft några kontakter med dessa båda företag eller med något som helst tyskt handels- eller industriföretag. När han förhöordes om denna fråga påpekade han att Pjatakov varit

ytterst noggrann med att inte komma med minsta detalj hur dessa kontakter hade skötts i syfte att förse oss med intäkter. (CR 30)

Han framhöll att:

Om vi haft sådana resurser till vårt förfogande hade vi inte behövt utstå en så svår organisatorisk tillvaro som är uppenbart att vi tvingades till både om man tittar på våra räkenskaper, som offentliggjordes vid många tillfällen, och den oregelbundna publiceringen av vår *Bulletin*. (CR 30)

Han påpekade åter att han bara haft ett möte med Smirnov – det som kom till stånd efter deras slumpartade sammanträffande i Berlin (Kapitel X), och förnekade att Smirnov agerat som mellanhand mellan honom själv och någon annan. Han noterade att Smirnov inte vid något tillfälle under den första rättegången omtalat sig själv som mellanhand för att få till stånd något möte mellan Sedov och endera Pjatakov eller Sjestov och fastslog sin övertygelse att Smirnovs namn använts vid Novosibirskrättegången och den andra Moskvarättegången just på grund av att han redan dömts och avrättats. Och givetvis påpekade han att en mellanhand varit nödvändig eftersom varken Pjatakov eller Sjestov kunde ha känt till Sedovs adress. Han noterade att Pjatakov, när han talat om deras påstådda möte 1932, inte omtalat hur han, Sedov, hade fått till stånd detta möte, vilket han förnekade att det någonsin hade ägt rum. (CR 30)

¹⁰ Efter delar av de tidigare stängda sovjetiska arkiven blivit tillgängliga har nya uppgifter blivit tillgängliga. Det gäller t ex en del av de rapporter som GPU-agenten Mordka Zborowski skickat till Moskva. Dessa är intressanta eftersom Zborowski hade infiltrerat den trotskistiska rörelsen och arbetade nära ihop med Sedov är i den trotskistiska rörelsen mest känd under pseudonymen Étienne. (Om dennes verksamhet, se t ex Deutschers [Den förvisade profeten](#), s. 239-41 eller Pierre Broués *Trotskij*-biografi, kap. 56 ”Den stora klappjakten”).

I sina rapporter bekräftar Zborowski Sedovs version om det påstådda mötet med Pjatakov i Berlin 1931. Där skriver Zborowski (under kodnamnet ”Mack”) att Sedov ”hade sett Pjatakov på Unter den Linden i Berlin 1 maj 1931. Pjatakov hade känt igen honom men vänt sig bort och ville inte tala med honom. Pjatakov gick sedan iväg med någon annan, troligen Sjestov.”(Dmitri Volkogonov, *Trotsky, The Eternal Revolutionary*, s. 388).

Zborowki skriver även att han efter samtal med Sedov dragt slutsatsen att Trotskij aldrig hade talat med Pjatakov. (a.a. sid 376) – *Red*

§ 125. Sedovs vittnesmål om brevväxlingen med Puntervold angående hans möte med Pjatakov bekräftas av Trotskij, som sade:

... Det var mycket svårt att bevisa ett positivt faktum med ett negativt faktum – att min son inte träffade Pjatakov. Jag försökte använda vår internering – vi kunde inte kommunicera med vår son utan polisens, den norska polisens, censur. Jag skrev genom polisens förmedling till Puntervold, min advokat, för att fråga min son – min fru kom ihåg att han träffade honom på gatan under sådana förhållanden. Pjatakov vände honom ryggen. Min son ropade: ”Förrädare!” Puntervold skickade en fråga till min son: ’Hur gick ert möte med Pjatakov till?’ Vår son bekräftade för Puntervold vad jag hade uppgett. (PC 169)

§ 126. Eugene Bauer uppgav:

Det är helt sant att vår rörelse, ur administrativ synvinkel, alltid var hårt pressad. Jag minns mycket väl hur jag vid tiden för Trotskij's resa till Köpenhamn blev tvungen att lägga ut hela min lön till tryckaren av vår Bulletin, det var enda sättet att få ut vår publikation. Sedov gjorde alltid vad han kunde för att hjälpa oss organisatoriskt, men resultaten av hans försök på det området var alltid ganska otillräckliga, och aldrig hörde jag något tal om att Sedov kunde få kraftiga subsidier, genom andel i vinsten eller på annat sätt, från tyska företag, vilket Pjatakov påstod under andra rättegången. (CR 45)

§ 127. Vi har tillgång till följande dokument, som styrker vittnesmålen från Leo Sedov och Leo Trotskij rörande karaktären av Leon Sedovs sammanträffande med Pjatakov i Berlin:

1. Ett handskrivet brev på tyska från Leo Trotskij till Michael Puntervold, daterat 26 november 1936. I detta brev hänvisar Trotskij till tidningsartiklar om uppgifter från ”vittnet” Drobnis under rättegången i Novosibirsk rörande ett påstått möte mellan Pjatakov, Smirnov och Sedov i Berlin och som Pjatakov skulle ha berättat för Drobnis om. Trotskij meddelar Puntervold att fru Trotskij erinrar sig att hon i Kadikoy, Turkiet, fått ett brev från sin son, som då studerade i Berlin, där han sade att han stött på ”rödhåringen” (Pjatakov) på *Unter den Linden*; att han stirrat honom rakt i ansiktet men att Pjatakov vänt sig bort som om han inte kände igen honom. Trotskij slår fast att det är mycket viktigt att denna version av sonens möte med Pjatakov sattes på pränt innan han och fru Trotskij på något sätt kunde ha informerats av sonen om rättegången i Novosibirsk. Puntervold kommer därför att ha möjlighet, säger han, att få ett uttalande från sonen om detta möte innan han skrivit till dem om det eller fått någonting från dem. De båda versionerna kan därefter jämföras. (PC Exh. 19, 111/14)

2. I ett brev från Michael Puntervold, advokat, Oslo, till Leon Sedov den 3 november 1936 heter det:

I pressens rapportering om sabotagerättegången i Novosibirsk finns ett uttalande av ingenjören Drobnis, som går ut på att ni haft ett möte i Berlin med Smirnov och Pjatakov. Jag skulle vara mycket tacksam om ni kunde komma med er version av detta så snart som möjligt, och så detaljerat som möjligt. (CR Exh. 13)

3. Ett handskrivet brev på franska från Leo Trotskij till Leon Sedov, daterat 2 december 1936. Detta brev berör främst stölden av Trotskij's arkiv i Paris. Det avslutas på följande vis:

Mamma har gjort ett uttalande för Puntervold om ditt ’möte’ med Pjatakov i Berlin (hon minns det bättre än jag). Du måste ge Puntervold din version så att de kan jämföras. (CR Exh. 14)

4. Verifierade kopior av två brev från Leon Sedov till Michael Puntervold, daterade 3 respektive 11 december 1936. I det första brevet förnekar Sedov det påstådda mötet med Smirnov och Pjatakov. Han skrev:

Jag anser det också vara fullständigt otänkbart att Smirnov själv hade några politiska kontakter med Pjatakov, eftersom varje politiskt samtal med Pjatakov med säkerhet skulle leda till att denne angav en för GPU. I detta sammanhang kan jag nämna den roll K Radek (som tillhör samma kategori som

Pjatakov) spelade vid dödandet av Blumkin. Blumkin kontaktade Radek och berättade om sitt möte med Trotskij 1929 i Istanbul. Radek överlämnade då Blumkin till GPU och det är känt att Blumkin blev skjuten. (PC Exh. 19 S III/5)

Sedov fäster också uppmärksamheten på att den officiella sovjetiska pressen i sina kommentarer om Drobnis' vittnesmål sagt att det påstådda mötet "ägt rum under Gestapos beskydd" och påpekar att det inte fanns något Gestapo 1931. (Kommissionen har kontrollerat detta uttalande. Se *Pravda*, 23 november 1936.)

I brevet av den 11 december skriver Sedov att hans fars brev från den 2 december påmint honom om följande händelse:

En gång i Berlin – jag inte minnas exakt om det var 1931 eller 1932 (Jag tror det var på Första maj, eftersom jag gick längs *Unter den Linden* på väg för att titta på demonstrationen i *Lustgarten*; det kan emellertid ha rört sig om någon annan demonstration, inte helt säkert den på 1 maj) – stod jag öga mot öga med Pjatakov. När han upptäckte mig vände han ryggen till, som om han inte känt igen mig. Om jag inte minns fel ropade jag med dämpad stämma någon form av skällsord åt honom. (PC Exh. 19 S III/6)

§ 128. Beträffande Pjatakovs vittnesmål om sina påstådda möten med Sedov kan man konstatera följande brister och falska uttalanden från rättegångsprotokollet:

1. Pjatakov förklarar inte hur Trotskij upptäckt att han, Pjatakov, var redo att "komma tillbaka till den trotskistiska kontrarevolutionen", något som han daterar från sitt första möte med Sedov. Vid tidpunkten för det påstådda mötet var Pjatakov, en "kapitulant" med hög regeringsställning, i Berlin som ledare för en stor grupp sovjetiska officiella företrädare, på officiellt uppdrag (PR 21-24). Det verkar därför osannolikt att Trotskij skulle ha gett endera Sedov eller Smirnov (förutsatt att han stod i kontakt med dem) i uppdrag att anförtro Pjatakov "den nya linjen", utan att först ha haft möjlighet att verkligen försäkra sig om dennes inställning. Av Pjatakovs vittnesmål verkar det som om Smirnov informerade honom om denna "nya linje" redan vid deras första möte i Berlin och meddelade honom att Sedov hade ett speciellt budskap till honom från Trotskij. Det verkar också som om Sedov, vid deras första möte, utan att tveka avslöjat hela den påstådda terroristplanen för denne "kapitulant" i hög ställning, och till och med antytt förrädiska kontakter med främmande makter (PR 23). Lite mera ljus över Pjatakovs omvändelse till politiken med terrorism och förstörelse skulle ha gjort dessa uppenbart lättvindiga avslöjanden från Smirnov och Sedov mer övertygande. Och ett trovärdigt motiv för denna omvändelse skulle ha gjort Pjatakovs beredvilliga accepterande av terrorism och förstörelse mer övertygande. Enligt Pjatakov hade han från 1931 utvecklat

en klar meningsskiljaktighet med partiledningen med anledning av att Trotskij helt avlägsnades från ledningen och landsförvisades samt med anledning av att Kamenev och Zinovjev ej drogs in vare sig i partiledningen eller i sovjetarbetet. (PR 20)

Sådana motiv skulle kunna vara trovärdiga för att ansluta sig till oppositionen mot ledningen; de är däremot knappast trovärdiga som motiv för att ansluta sig till en sammansvärjning av förrädisk karaktär, som skulle kunna kosta – och antagligen gjorde det också – Pjatakov livet.

2. Pjatakovs påstående att Sedov 1931 tillskrivit Trotskijs ständiga förflyttningar från ett land till nästa "den tillfälliga stiltjen" i kampen mot Stalins ledarskap är uppenbart en lögn, eftersom det är allmänt känt att Trotskij utan uppehåll befann sig i Turkiet från det att han tvingades lämna Sovjetunionen till sin resa till Köpenhamn i november 1932. 1931 kunde inte Sedov vara okunnig om att hans far inte lämnat Turkiet sedan hans landsflykt inleddes.

3. Vi har redan påpekat (§ 107) att Pjatakov på sommaren 1932 inte kunde ha informerat Sedov om den trotskij-zinovjevska organisationens verksamhet om det stämmer att han,

Pjatakov, fick veta av Kamenev att den bildats först sedan han återvänt från Berlin på hösten 1932.

4. Om Pjatakov verkligen gjorde ett ”stort antal beställningar” hos Borsig och Demag till ett högre pris än sovjetregeringen brukade betala andra utländska företag borde inget ha varit enklare för åklagaren än att understödja vittnesmålet på denna punkt genom att för domstolen lägga fram dokument om dessa beställningar och beställningar hos andra företag, för att göra jämförelser möjliga. Så skedde inte och åklagarens oförmåga att dokumentera detta vittnesmål kastar en kraftig skugga av tvivel på sanningshalten i Pjatakovs påstående.

Dessutom var det tydligen i sin ordning för åklagaren att underlåta att fråga Pjatakov hur han lyckats dölja dessa operationer för sin chef, Ordzjonikidze, och dennes medarbetare i kommissariatet för den tunga industrin. Pjatakov kan helt säkert inte ha varit den ende i kommissariatet som sett dessa beställningar. Om de undanhållits hans medarbetare och hans chef verkar det troligt att han haft medbrottslingar. Men varken åklagaren eller domstolen visade minsta intresse för denna viktiga konsekvens av Pjatakovs vittnesmål.

§ 129. Hänvisningen till Smirnovs vittnesmål vid den första rättegången (Kapitel X) understöder Sedovs konstaterande att Smirnov inte nämnde några av de möten med Pjatakov och Sjestov i Berlin som Pjatakov och Sjestov talar om. Smirnov medgav bara ett samtal med Sedov. Därigenom blir Pjatakovs och Sjestovs vittnesmål enda grunden under båda rättegångarna för påståendet att Smirnov agerade som förbindelselänk mellan dem själva och Sedov. Inget i Pjatakovs vittnesmål stödjer Drobnis´ uppgifter under rättegången i Novosibirsk om ett möte mellan Pjatakov, Smirnov och Sedov. Pjatakov uppgav emellertid att han erinrade sig ett samtal med Sedov och Sjestov om att enrollera icke trotskister i sabotagearbetet (PR 162). I rättegångsprotokollet följer det på ett uttalande av Sjestov att han fört samtal i samma ämne med Smirnov, Sedov och Pjatakov, men där han uppgav att han inte samtalat med dem samtidigt utan en och en (PR 160). Pjatakovs påstående är därmed det enda direkta beviset för hans påstådda möten med Sedov. På grund av den osäkra karaktären hos detta bevis och på grund av de slående motsägelserna och lögnerna i Pjatakovs vittnesmål, som redan noterats i Kapitel XVI, samt andra liknande som kommer att behandlas längre fram, anser vi hans vittnesmål om Sedov sakna trovärdighet.

Vad beträffar de ovan citerade breven om Sedovs möte med Pjatakov på *Unter den Linden* försämras deras bevisvärde angående hur det mötet exakt gick till av att Sedov i sitt första brev till Puntervold inte kunde erinra sig det. Det skulle kunna hävdas att även om Trotskij i det brev till sonen, som användes som bevismaterial, inte sade något om karaktären av detta ”möte” kan det ha varit så att han skickade ytterligare ett, som inte användes, där han beskrev mötet i detalj efter hustruns minnesbild i syfte att få sonens version att överensstämja med hennes. Vi kan emellertid se att Trotskij i brevet till Puntervold tycks tämligen säker på att hans son kommer att bekräfta hustruns version av detta, samt att brevet till sonen om det är daterat 2 december, medan brevet till Puntervold är daterat 30 november. Hade han i brevet till Sedov beskrivit detta möte i detalj för att sonen skulle bekräfta denna version verkar det rimligt att anta att han skulle ha gjort det i varje fall samma dag som han skrev brevet till Puntervold, om inte tidigare. Men hade Sedov fått ett sådant brev från sin far före den 3 december, datum för hans första brev till Puntervold, skulle han med säkerhet ha redogjort för detta möte i brevet den 3 december. Och om han fått ett sådant brev omedelbart efter sitt brev till Puntervold skulle han med säkerhet inte ha dröjt till den 11 december med att ”erinra sig” händelsen. Vidare, om han och Trotskij ”hittat på” detta möte skulle Sedov säkerligen inte ha nämnt för Puntervold att han hade blivit påmind om det efter ett brev från sin far och rent av tillfogat, vilket han gjorde, ett *post scriptum* i brevet av den 11, där han sade ”Jag har redan skrivit till min far om detta den 7 december”. Det måste också konstateras att Trotskij vid denna tidpunkt levde strängt övervakad av norsk polis, något som både han och Sedov

omnämnde i sina vittnesmål. I brevet till Puntervold meddelar Trotskij dessutom att han från polisvakterna skulle få ett kvitto med dag och klockslag för när brevet överlämnats till dem. Det vore absurt att anta att Trotskij skulle ha försökt arrangera något med sin son vid en tidpunkt då hans brevväxling utsattes för censur av polismyndigheterna i ett land med en regering så fientligt inställd till honom som den norska regeringen var från augustirättegången i Moskva till hans deportation.

Vi anser därför, med allt detta i beaktande, att denna brevväxling, till skillnad från rättegångsprotokollet, bär alla tecken på sanningsenlighet; och att den utgör en viktig vederläggning av Pjatakovs vittnesmål angående hans påstådda möten med Sedov; en vederläggning, vi upprepar detta, som knappast är nödvändig med tanke på karaktären av Pjatakovs vittnesmål, inte bara i denna fråga utan i största allmänhet.

Vi har konstaterat (§ 128, 4) att åklagaren inte framlagt några dokument angående Pjatakovs påståenden om beställningar hos Borsig och Demag eller ställt några frågor om hur han lyckades dölja denna bestickning för sin överordnade och sina medarbetare. Sedovs förnekande att trotskisterna erhöll pengar från sådana källor styrks av Eugene Bauer. Det skulle kunna anses rimligt att Sedov kunde förneka sådana förbindelser, och även att Bauer skulle göra det, och även om denne inte längre är medlem av den trotskistiska organisationen skulle dock ett medgivande på denna punkt misskreditera honom. Argumentet att Bauer inte skulle ha känt till att Sedov mottagit sådana penningssummor väger inte mycket om man godtar åklagarsidans påstående att Trotskij's anhängare utomlands var medvetna om hans kontra-revolutionära planer. Om stora penningssummor varit disponibla för trotskistisk propaganda borde de hur som helst med nödvändighet ha varit medvetna om detta. En annan och lika viktig fråga är emellertid: Vem företrädde Borsig och Demag i dessa transaktioner och vem kan de ha trott att Sedov företrädde? Man kan knappast utgå från att de skulle ägna sig åt att överföra stora penningssummor till Sedov bara för att gynna honom personligen eller att de som privatföretag skulle ägna sig åt den långt ifrån lovande uppgiften att hjälpa ett par revolutionärer i exil att störta sovjetregimen. Inte heller kan man utgå från att transaktionerna ägde rum "under Gestapos beskydd", eftersom Gestapos beskydd 1931 inte existerade och där det inte var säkert att något sådan någonsin skulle komma att existera. Det förefaller orimligt att tro att tyska kapitalister skulle satsat på Hitler för att, med eller utan trotskisternas hjälp, störta Stalins regim i Ryssland innan han ens lyckats med att störta den tyska republiken. Och det verkar lika orimligt att anta att Sedov och Trotskij skulle ha gjort så. Vidare implicerar ett sådant antagande följande fråga; hur kom det sig att såväl Sedov som Bauer, om nu trotskisterna hade så utmärkta kontakter med Hitler, båda tvingades lämna Tyskland sedan han kommit till makten? Möjligheten återstår att Borsig och Demag överförde stora summor till Sedov i syfte att göra det möjligt för honom att hjälpa den tyska republikens regering att underminera sovjetregimen. Det var givetvis åklagarens uppgift att reda ut den frågan genom att utfråga Pjatakov angående grunderna för Sedovs påstådda samarbete med företaget Borsig och Demag. För man kan knappast utgå från att Pjatakov agerade i blindo i något så riskabelt som dessa påstådda överföringar av sovjetiska fonder till Sedov och Trotskij. Han måste därför ha varit i stånd att klargöra alla de frågor som uppstått på grund av hans vittnesmål om sådana överföringar.

Denna kommission är inte ute efter att avgöra huruvida Pjatakov betalade överpriser till företagen Borsig och Demag eller inte, eller, om så var fallet, i vilket syfte. Inte heller är den frågan nära relaterad till intresset för vår utredning, som enbart har att göra med skuld eller oskuld hos Leo Trotskij och Leo Sedov. Men vad som intresserar oss är att Vysjinskij, genom att inte kunna dokumentera Pjatakovs vittnesmål om de påstådda överföringarna av fonder, och att han inte heller kunde ställa honom de mest uppenbara och nödvändiga frågorna rörande detta, lämnade rättegångsprotokollet ytterst oklart, inte bara vad gäller de påstådda

summer som ska ha tillfallit Trotskij och Sedov utan också vad gäller överföringarna i sig. Som rättegångsprotokollet nu ser ut har vi bara Pjatakovs obekräftade vittnesmål beträffande de påstådda transaktionerna med Borsig och Demag och Sedovs relationer med dem.

§ 130. Vi har redan deklarerat (§ 129) vår slutsats att Pjatakovs vittnesmål saknar trovärdighet utifrån rättegångsprotokollet och vår ytterligare slutsats att Sedovs redogörelse för karaktären av hans sammanträffande med Pjatakov är betydelsefull för att tillbakavisa Pjatakovs uppgifter om att de haft möten av konspiratorisk karaktär. Vi konstaterar, dessutom, att eftersom Pjatakov vittnade om att Smirnov först avslöjade den påstådda terroristlinjen för honom, samt sammanförde honom med Sedov, kan hans vittnesmål inte vara sant om Smirnovs vittnesmål att Sedov föreslog honom att genomföra terroristdåd är felaktigt. Vi har redan framlagt (§ 46) vår slutsats att Sedov inte vidarebefordrade någon ”åsikt” eller några uppmaningar till terrorism till Smirnov. På grundval av denna slutsats och ovan nämnda bedömningar är vår uppfattning att Pjatakovs vittnesmål om sitt påstådda samtal med Sedov i Berlin är rena rama påhittet. Vi anser därför att Pjatakovs vittnesmål om överbetalningar till företagen Borsig och Demag, i den mån de berör Trotskij och Sedov, också är falskt.

§ 131. Beträffande sina påstådda kontakter med Trotskij uppgav Pjatakov att han vid tiden för sitt andra möte med Sedov 1931 begärt att Sedov skulle förse honom med ”kompletterande förklaringar” från Trotskij i ”frågan om sabotagehandlingar” och att Sedov sagt att han redan skrivit till Trotskij och väntade på svar. I december 1931, sade han, kom den anklagade Sjestov vid återkomsten från Berlin upp till honom på hans kontor på Högsta rådet för nationell ekonomi och överlämnade ett brev. (PR 29) Tillfrågad om detta medgav Sjestov att han begett sig till Pjatakov och överlämnat ett brev, ett av de två han fått av Sedov i Berlin och att han gömt dem i sina skor efter sin, Sjestovs, återkomst från England. Han framhöll att han överlämnat detta brev till Pjatakov i mitten av november och inte i december (PR 29-32). Pjatakov medgav att det kunde ha skett i mitten av november. Enligt hans redogörelse för innehållet i detta brev, som inte lades fram som bevismaterial, hade Trotskij skrivit om tre ”fundamentala uppgifter”. Den första var det att ”med alla medel avlägsna Stalin och hans närmaste medarbetare”; och ”det är klart” sade Pjatakov ”att ‘med alla medel’ i främsta rummet bör förstås våldsmedel”. Den andra var att sammansluta alla anti-stalinistiska krafter i denna kamp. Den tredje var att motarbeta alla sovjetregeringens och partiets åtgärder, i synnerhet på det ekonomiska området. (PR 32) Vysjinskij frågade då Pjatakov: ”Vad gjorde ni med detta brev eller *med anledning av* detta brev?” och Pjatakov fortsatte med att berätta om vad han påstods ha gjort med anledning av detta brev medan han bortsåg från frågan om vad han gjort *med* det. (Se § 47)

§ 132. Eftersom det sanna eller falska i Pjatakovs vittnesmål om mottagandet av dessa ”kompletterande förklaringar” hänger på hans vittnesmål rörande ett andra samtal med Sedov och eftersom vi redan framlagt (§ 130) vår slutsats att inget sådant samtal ägde rum mellan dem, anser vi därför att detta påstådda brev från Trotskij är påhittat; och detta helt oavsett bedömningen av vittnesmålen från Trotskij och Sedov eller den anklagade Sjestov, som skulle ha överlämnat det och vars vittnesmål beträffande de egna påstådda förbindelserna med Sedov vi kommer att granska i Kapitel XX.

§ 133. Mellan Pjatakovs vittnesmål om detta påstådda brev från Trotskij och det som rörde hans nästa direkta kontakt med honom redogjorde han för en stor mängd aktiviteter. Vi har redan granskat en del av detta vittnesmål i Kapitel XVI. Vi kommer att ta upp andra delar av det i senare kapitel i denna rapport. Vad beträffar hans vittnesmål om speciella sabotagehandlingar och uppmaningar till att andra att begå sådana är vår avsikt inte att slå fast om de är sanna eller inte. Vi upprepar dock att karaktären på hans vittnesmål i största allmänhet inte är förtroendeingivande. Vi är emellertid intresserade av hans vittnesmål, och de som andra anklagade eller vittnen avgivit, bara i den mån det har att göra med anklagelserna mot Leo

Trotsky och Leon Sedov. Mycket av Pjatakovs vittnesmål handlar om ”uppmaningar” som ska ha vidarebefordrats till honom av Radek, som antogs ha fått dem av Trotsky, vilket innebär att det handlar om bevismaterial baserat på hörsägen. Vi tar inte upp den delen av hans vittnesmål här, eftersom det enda som intresserar oss är det i hans vittnesmål som direkt rör Leo Trotsky.

Pjatakov uppgav att det i slutet av 1935, sedan Radek skulle ha fått ett långt brev av Trotsky med instruktioner, beslutades att Pjatakov skulle utnyttja en kommande affärsresa utomlands för att träffa Trotsky, eftersom både han och Radek var ”mycket oroad” över innehållet i detta brev (PR 56, 58). Radek, sade han, hade föreslagit att han i Berlin skulle vända sig till Buchartsev [Buhartsev], ”som hade kontakter med Trotsky”, och be denne hjälpa till att anordna detta möte. Han anlände till Berlin den 10 december och

Samma dag eller dagen efter träffade jag Buchartsev, som passade på ett tillfälle, då ingen var närvarande, och meddelade mig att han för några dagar sedan fått reda på min ankomst, att han meddelat Trotsky härom och nu väntade underrättelse från Trotsky. Påföljande dag sände mig Trotsky ett bud, som Buchartsev sammanförde mig med i *Tiergarten* i en allé, bokstavligen för ett par minuter. Han visade mig en liten lapp från Trotsky, på vilken det var skrivet några ord: ”J. L., ni kan ha fullt förtroende för den person, som överbringar dessa rader.” Ordet ”fullt” var understruket, så att jag förstod att den person, som Trotsky sänt var fullt pålitlig. (PR 44)

Pjatakov sade att enligt denne budbärare, som hette antingen ”Henrik” eller ”Gustav”, var Trotsky ”mycket angelägen” om att få träffa honom, och detta, vilket framkom senare, skulle ha berott på det senaste brevet Radek skickat till Trotsky. (Det sista brev till Trotsky som Radek omnämnde skulle ha avsänts i maj 1934; det sista brev Romm vittnade om att han vidarefordrat från Radek till Trotsky via Sedov skulle också ha avsänts i maj 1934 – PR 107, 143. Radek nämnde ”en förfrågan” som han skulle ha skickat till Trotsky på hösten 1934, på icke specificerade vägar). ”Henrik” eller ”Gustav” undrade om Pjatakov var beredd att resa med flygmaskin och Pjatakov gick med på detta, trots att, sade han, han visste att han löpte stor risk ”att råka fast och bli avslöjad och allt vad ni vill”. Därpå föreslog budbäraren att de skulle träffas nästa morgon på Tempelhof-flygplatsen. Nästa morgon fördes Pjatakov, enligt sitt vittnesmål, direkt till flygplatsentrén, där ”Henrik-Gustav” väntade med ett tyskt pass, som gjorts klart för hans räkning. ”Henrik-Gustav” ... ordnade alla

... tullformaliteter, så att jag endast hade att skriva namnet under. Vi steg in i flygmaskinen, startade och flög utan mellanlandningar, och omkring kl. 3 på dagen landade vi på flygfältet vid Oslo. Där stod en automobil. Vi satte oss i bilen och körde iväg. Vi körde c:a 30 minuter och kom till en villaort. Vi steg ur, gick in i en villa, som ej var dåligt inredd, och där träffade jag Trotsky, som jag ej sett sedan 1928. Här ägde mitt samtal med Trotsky rum. (PR 45)

Pjatakovs påstådda samtal med Trotsky kommer att behandlas i Kapitel XXIV av denna rapport. Påpekas bör dock att han återgav det med en detaljriktighet som lyste med sin frånvaro i skildringen av mer konkreta och världsliga frågor. Om han verkligen själv undertecknade det falska passet så hade det varit enkelt för åklagaren att verifiera hans vittnesmål genom att av den norska regeringen få uppgifter om hans inresa. Men det verkar osannolikt att en sovjetisk folkskommisarie skulle ha rest med ett tyskt pass utfärdat i hans eget namn, eftersom detta skulle ha inneburit inte bara en risk för att avslöjas utan att detta skulle komma att ske med största säkerhet. Om han rest under antaget namn skulle det ha varit lika enkelt för åklagaren att verifiera vittnesmålet genom att få fram namnet och be den norska regeringen om uppgifter om inresa för någon med detta namn. Pjatakov var inte tydlig på denna punkt och Vysjinskij ställde inga frågor. Av Pjatakovs svar på en något senkommen fråga från åklagaren får vi emellertid veta att han lämnat över ett foto för passet, men han sade inte när eller till vem. (PR 79). Han omtalade inte huruvida han sett någon fler i det lilla huset ute på landet, även om han sade att ingen fler var närvarande under samtalet, ”som vi bägge

arrangerat i största hemlighet” och som varade cirka två timmar (PR 60). Han omtalade inte ens hur länge han befunnit sig i Norge eller hur han återvänt till Berlin; och vi är nu tvungna att anlita Buchartsevs vittnesmål för att över huvud taget få veta att han återvände.

§ 134. Detta vittne, som uppgav sig vara *Izvestijas* ”specielle korrespondent” och dessutom medlem av den trotskistiska organisationen, sade:

Jag fick reda på Pjatakovs ankomst till Berlin i början av december 1935. Några dagar efteråt ringde mig en viss Gustav Stirner. Med honom hade Radek på sin tid satt mig i förbindelse. ... Han var Trotskijs man ... När Gustav Stirner ringde mig, sade jag honom att Pjatakov väntades ankomma under de närmaste dagarna. Han sade att det var mycket intressant och att han skulle försöka underrätta Trotskij härom och att Trotskij antagligen kommer att vilja träffa honom. (PR 59)

Några dagar senare, sade Buchartsev, ringde Stirner åter och sade att Trotskij mycket gärna ville träffa Pjatakov. Stirner, sade han, berättade att han hade kontakter i Berlin och skulle stå för arrangemangen. Buchartsev ”föreställde sig” att dessa kontakter handlade om tyska regeringstjänstemän. Stirner sade ”att en speciell flygmaskin skulle föra Pjatakov till Oslo och tillbaka igen”. Buchartsev uppgav att Stirner inte var bosatt i Berlin, utan hade gett honom adressen Oslo, Huvudpostkontoret, *poste restante*. Buchartsev träffade honom inte mer. Däremot träffade han Pjatakov, som berättat att ”han hade varit och hade sett”. Pjatakov bekräftade detta uttalande. (PR 59)

Vi kan således anta att Pjatakov återvände från Oslo och även att han återvände med samma specialplan, som fört honom dit. Vi får emellertid inte veta något om vem denne Gustav Stirner var, som ska ha skaffat fram planet, för Vysjinskij fann det inte lämpligt att ställa några frågor om detta till Radek, som skulle ha ordnat kontakten mellan Buchartsev och denne ”agent” åt Trotskij. Däremot får vi veta att Trotskijs snabba möte med Pjatakov berodde på den lyckliga omständigheten att denne ”agent” råkade vara i Berlin där han råkade ringa till Buchartsev några dagar efter att denne fått kännedom om att Pjatakov var på väg. I annat fall skulle Pjatakov antagligen ha varit tvungen att vänta till efter att ha träffat Buchartsev och att denne på hans begäran hade skrivit till Stirner, *poste restante*, Huvudpostkontoret, Oslo, och att Stirner rådfrågat Trotskij. Som fallet nu var lyckades han få till stånd den påstådda flygturen ”under första halvan av december”.

§ 135. Den 23 januari vittnade Pjatakov om sin påstådda flygtur. Under kvällssessionen den 27 januari återvände åklagaren till ämnet. På hans frågor bekräftade Pjatakov åter att han landat på ett flygfält nära Oslo och sade att han varit alltför upphetsad av resans ovanliga karaktär för att lägga märke till om det varit några speciella svårigheter i samband med landningen eller när planet taxade in på flygplatsen. På frågan om han hört talas om ett ställe vid namn Kjeller, eller Kjellere, svarade han nej. Vysjinskij meddelade då att han begärt att folkkommissariatet för utrikes frågor skulle göra en utredning, eftersom han ”ville verifiera Pjatakovs vittnesmål även från det hållet”; han bad därefter att följande officiella uttalande skulle föras till protokollet:

Konsulära avdelningen vid Folkkommissariatet för utrikes ärenden meddelar härmed Sovjetunionens allmänna åklagare att i överensstämmelse med ett meddelande, som erhållits av Sovjetunionens befullmäktigade representant i Norge, flygfältet i Kjeller, nära Oslo, i överensstämmelse med internationella regler året runt mottager andra länders flygmaskiner och att landning och startning av flygplan är möjlig även under vintermånaderna. (PR 337)

§ 136. Leo Trotskij uppgav att han träffat Pjatakov första gången under inbördeskriget; att Pjatakov varit medlem av vänsteroppositionen från 1923 till slutet av 1927, att han kapitulerat i februari 1928 och att han varit den förste trotskisten som öppet kapitulerade (PC 91-92). Han sade att sista gången han träffat Pjatakov var 1927. Han förnekade att han hade träffat Pjatakov i eller i närheten av Oslo i december 1935, eller någon annan stans, eller att han hade

träffat honom efter 1927 eller haft några kontakter med honom, vare sig direkt eller via någon mellanhand. Han förnekade att han någonsin hört namnet Buchartsev före rättegången (PC 163). Han förnekade också att han kände någon vid namn Gustav Stirner (PC 400).

Trotskij uppgav att han och hans hustru från juni 1935 till interneringen 1936 varit bosatta i Wexhall, en by nära den lilla staden Hønefoss i Norge, cirka två timmar från Oslo med tåg eller med bil över en bergig och besvärlig väg. De hade installerat sig tillsammans med Konrad Knudsen, en framträdande medlem av det norska arbetarpartiet och ledamot av det norska parlamentet, och dennes familj. På nedervåningen i huset fanns fem rum, av vilka tre upptogs av familjen Knudsen – Konrad Knudsen själv, hans hustru Hilda, dottern Hjördis och sonen Borgar. Kokerskan, en norska, bodde också i huset. Två av rummen på nedervåningen upptogs av Trotskij och hans hustru. Under en tid hade även Trotskijs sekreterare Jan Frankel bott i huset. Därefter hade denne gett sig av och ersatts av Erwin Wolf, som bott i ett grannhus. Trotskij sade att hans arbetsrum låg intill matsalen, som båda familjer använde, och hans besökare var tvungna att först passera en vestibul, som vette mot såväl kök som matsal, och därefter gå genom matsalen. Han uppgav att familjen Knudsen, även om de inte delade hans politiska uppfattningar, varit mycket vänliga mot honom själv och hans fru, och oroliga för hans säkerhet; att de skött alla kontakter åt honom och träffat alla hans besökare. Enligt Trotskij gick de besök han fick till på följande vis: Alla som ville träffa honom uppmanades att gå till den bokhandel Hjördis Knudsen hade i Hønefoss, den låg i samma byggnad som redaktionen för den arbetartidning Konrad Knudsen var redaktör för. Väl där fick besökarna veta när Knudsen skulle kunna ta dem med sig till Wexhall i sin bil. Under den tid han bodde hos familjen Knudsen sade Trotskij att han sammanlagt inte tagit emot mer än mellan tolv och femton besökare och att ingen av dessa varit ryss (PC 160-163). Han sade att han under samma period farit till Oslo tillsammans med familjen Knudsen tre eller fyra gånger, för ett dagsbesök; att han aldrig gjort resan på egen hand och att detta heller inte skulle ha varit möjligt eftersom:

... om folk känner igen mig på gatan är jag helt hjälplös. Jag blir omringad av folk och särskilt i Norge – jag talar inte norska – måste jag ha några norrmän med mig som kan hjälpa mig. (PC 162)

Trotskij förklarade att det enda tillfälle i december 1935, som han varit ute ur Knudsens hus var en kort period mellan den 10 och 22 då han befunnit sig i ett litet hus uppe i bergen tillhörande Knudsen, ungefär en timme från Wexhall men inte i riktning mot Oslo, och att han varit åtföljd av sin hustru, sin sekreterare Erwin Wolf, Borgar Knudsen och familjen Knudsens kokerska (PC 163-167). Han hade gjort denna tur, sade han, i ett föga framgångsrikt försök att förbättra sin hälsa, som varit mycket bristfällig denna månad (PC 171).

Trotskij förde till protokollet två uttalanden han gjort för världspressen under januari-rättegången (och som fått stor uppmärksamhet), där han ställde specifika frågor till domstolen i Moskva för vidare befordran till den anklagade Pjatakov. Det första av dessa, utfärdat den 24 januari, dagen efter Pjatakovs vittnesmål om sin påstådda flygtur, börjar:

Om Pjatakov hade rest under eget namn skulle hela den norska pressen ha rapporterat om detta. Följaktligen måste han ha rest under annat namn. Alla sovjetfunktionärer utomlands står i ständig telefon- och telegrafkontakt med sina ambassader, handelsbeskickningar, och kan inte undgå GPU:s blickar en endaste timme. Hur skulle Pjatakov ha kunnat genomföra denna resa utan sovjetrepresentanternas vetskap i både Tyskland och Norge? (PC 166-7)

Därefter följer detaljerade frågor om Trotskijs uppträdande och hans omgivning. Den 27 januari försåg Trotskij pressen med en lista med tretton frågor. Båda dessa listor, sade han utgick från tidningarnas rapportering om Pjatakovs vittnesmål (PC 169). Vissa frågor rörande datum, klockslag, arrangemangen kring resan och transportmedlen finns besvarade i det officiella rättegångsprotokollet (§§ 133, 134) från kvällssammanträdet den 23 januari, dagen

innan Trotskijs första lista med frågor överlämnades till pressen. De övriga frågorna ställde åklagaren inte till Pjatakov. Bland dem finns följande:

Hade Pjatakov norskt visum? Tillbringade han natten i Oslo; om ja, på vilket hotell? Hur lyckades han försvinna ur blickfånget för sovjetiska representanter i Berlin och Oslo? Hur hade han förklarat sina försvinnanden vid återkomsten till Ryssland? Vem träffade Pjatakov i Trotskijs hus? Träffade han Trotskijs hustru? Vilket exakt datum flög Pjatakov från Berlin till Oslo? Vilket namn använde han på sitt tyska pass?

Trotskij lade också fram material för att visa att enligt den ansvarige på Kjellerflygfältet i Oslo hade inget utländskt plan landat där under december 1935. Jurister inom den Preliminära kommissionen tog upp frågan om huruvida Pjatakovs påstådda flygtur hade kunnat ske i samarbete mellan tyska och norska fascister och som varit i stånd att hindra chefen för flygplatsen att rapportera om landningen och frågade därvid om det inte om så var fallet legat i flygplatschefens intresse att förneka att planet landat. Trotskijs argument löd:

Flygplatschefen påstod att det av tullskäl finns en militär patrull på plats dygnet runt. Är detta nu lögn eller sanning? Om han skulle vara fascist är den norska regeringen socialdemokratisk. Det finns flera partier. Deras tidningar skickade korrespondenter till flygplatsen ... faktum är att planet måste ha stått där mellan tolv och femton timmar och det bör ha funnits andra människor där. (PC 301)

Tillfrågad om huruvida något sådant plan landat skulle den norska regeringen kunna vilja förneka det av diplomatiska orsaker, sade han:

Jag tror att den norska regeringen gladeligen och omedelbart skulle ange mig, eftersom de internerade mig i fyra månader, om inte mer, bara för att hålla sig väl med den sovjetiska regeringen. Och om de inte hade något skäl att dölja, då skulle det vara den bästa motiveringen för deras civilrättsliga åtgärder mot mig, och eftersom regeringen utsätts för hårda attacker av de andra partierna ... Om regeringen kunde hitta minsta bevis för att jag under min vistelse varit inblandad i kontrarevolutionär propaganda skulle den med glädje lägga fram alla bevis. Det är också orsaken till varför chefen för flygplatsen, som lämnade uppgifterna, när min norske advokat bad honom om ett formellt vittnesmål för kommissionen svarade: "Jag har redan sagt det. Jag kan inte ge er det utan tillstånd från högre myndigheter. De förbjuder mig att göra det." (PC 301)

§ 137. Utredningen rörande sanningshalten i Pjatakovs vittnesmål om denna påstådda flygning innehåller tre delar. För det första, var Trotskijs levnadsvillkor i Norge sådana att det skulle ha varit möjligt för honom att anordna ett möte med Pjatakov utan att folk i hans omgivning visste om det? För det andra, hade han överhuvud taget någonsin under december 1935 möjlighet att ta emot ett hemligt besök, eller tog han emot någon rysk besökare som personer i hans närmaste omgivning kände till? För det tredje, flög Pjatakov till Norge under första halvan av december 1935, landade han på flygfältet nära Oslo för att fortsätta i bil till en förort ute på landet en halvtimmes resa från flygplatsen och träffade han Trotskij där?

§ 138. Beträffande Trotskijs levnadsförhållanden och hans politiska engagemang under vistelsen i Norge hörde underkommissionen i New York fyra vittnen. A J Muste från New York uppgav att han under en kortare tid, som medlem av *Workers' Party of the United States*, som bildats genom en sammanslagning av *American Workers' Party*, som han själv tillhörde, och den trotskistiska *Communist League of America*, tillhört den trotskistiska organisationen; att *Workers' Party of the United States* upphört att existera sedan medlemsmajoriteten röstat för dess upplösning och att medlemmarna skulle gå med i *Socialist Party*; att han själv helt avbrutit kontakterna med rörelsen omedelbart efter sin resa till Europa 1936 då han träffade Trotskij; att han fortfarande innehar en ställning som gör det omöjligt för honom att tillhöra den trotskistiska organisationen (NY 44-47). Han förklarade att han besökt Trotskij i Hønefoss nära Oslo mellan den 28 juni och 5 juli 1936; att han åkt buss från Oslo

till Hønefoss, att bussen avgick vid tiotiden på förmiddagen och anlände till Hønefoss vid tolvtiden. I Hønefoss blev han mött av herr Knudsen, som körde honom i sin bil till Trotskijs hus. Bilfärden, sade han, tog cirka femton minuter och man åkte snarast bort från Oslo än i riktning mot staden. Sammanlagt, sade han, tog det cirka två och en halv timme att ta sig från Oslo till det hus där Trotskij bodde. Hans beskrivning av huset stämmer med Trotskijs. Han sade att han och fru Muste, som följde med honom, intog sina måltider tillsammans med Trotskij och hans fru samt familjen Knudsen; att eftersom huset var familjen Knudsens hem var familjemedlemmarna ständigt närvarande, att man för att komma till Trotskijs arbetsrum fick gå genom Knudsens matsal, där vanligen någon i familjen uppehöll sig. Han sade att han inte kunde förstå hur det skulle vara möjligt för någon att ta sig in i huset och föra samtal där utan att någon annan än Trotskij och hans hustru kände till det, eftersom rummen öppnade sig mot varandra och dörrarna var vanliga gliddörrar med stora öppningar mellan. (NY 38-50)

§ 139. Tre andra vittnen, Harold Isaacs, Max Sterling och Viola Robinson från New York vittnade om att de besökt Trotskij på Wexhall. Deras uppgifter om avståndet mellan Oslo och Wexhall, det sätt de blev förda till Trotskijs hus och de förhållanden han levde under stämmer med vad Trotskij och Muste uppgett. (NY 115-119, 134-147)

§ 140. De viktigaste dokumenten vi förfogar över angående Pjatakovs påstådda flygning till Oslo är följande:

1. En edlig försäkran (Oslo) av Konrad Knudsen, även undertecknad av hans hustru Hilda Knudsen och deras dotter Hjördis Knudsen, om att Trotskij och hans hustru var gäster i Knudsens hem från den 18 juni 1935 till den 27 augusti 1936 och att Trotskij under hela denna period, med undantag för ett par korta avbrott för behandling på ett sjukhus i Oslo, bodde hos dem, tillsammans med sin hustru förfogade han över ett arbetsrum och ett sovrum medan matsalen delades av medlemmarna av de båda familjerna; att de var i full kunskap om alla som besökte honom under denna tid; att ingen besökare kunde komma in i huset utan att medlemmarna av hushållet fick veta det och att Trotskij presenterat alla sina besökare för dem; att telefonsamtal alltid besvarades av värden eller någon i hans familj och aldrig av Trotskij eller hans hustru; att Trotskij vid de få tillfällen han lämnade huset färdades i Knudsens bil och tillsammans med Knudsen; att det därför enligt undertecknarna av den skriftliga försäkran var uteslutet att Trotskij skulle ha kunnat träffa några andra än de som de blivit presenterade för; att besökarna var tjeckoslovaker, tyskar i exil, engelsmän, fransmän och amerikaner, och att ingen av dem varit ryss; att Trotskij inte tagit emot något besök under december 1935; att han tillbringat två dagar den månaden i deras stuga i skogarna, och att denna stuga inte var allmänt känd och att ingen skulle ha kunnat ta sig dit när han befann sig där. (PC Exh. 19, I/1.)

2. En edlig försäkran (Charleroi, Belgien) av Trotskijs tidigare sekreterare, Erwin Wolf, där han uppger att han reste till Wexhall nära Hønefoss den 15 november 1935 för att tjänstgöra som Trotskijs sekreterare och övervaka dennes personliga säkerhet, att han stannade där till den 24 juli 1936. Wolf uppger att hans arbetsrum, som på samma gång utgjorde familjen Knudsens matsal, låg omedelbart bredvid Trotskijs och åtskildes från det av en tunn gliddörr, som inte gick att låsa. Han sade att det var en okränkbar regel sedan länge att aldrig lämna Trotskij ensam, eftersom det fanns ständig risk för att vitgardister, fascister eller GPU-agenter skulle försöka döda honom. Av exakt samma skäl fick aldrig någon utomstående träffa Trotskij utan att först ha varit i kontakt med Wolf själv eller med någon medlem av Knudsens familj; inte heller blev någon insläppt utan att vederbörandes identitet kontrollerats. Rummen låg så att ingen kunde komma in i Trotskijs arbetsrum utan att först ha passerat en farstu som Knudsens familj kunde övervaka från köket och från Wolfs arbetsrum. Han skriver:

I mitt uttalande för *Manchester Guardian* den 25 januari 1937 och *Daily Herald* den 29 januari

1937 har jag redan gjort klart att Trotskij inte fick besök av någon utlänning under december 1935, att ett hemligt besök till Trotskij var otänkbart, eftersom inte bara jag själv utan även medlemmarna av Knudsens familj visste om varje steg Trotskij tog. Det är fullt möjligt att några norrmän på besök hos familjen Knudsen också kan ha talat också med Trotskij, men då rörde det sig om personer som var bekanta med familjen Knudsen.

Wolf namnger fyra personer som besökte Trotskij i november: Walter Held (PC Exh. 19, 1/3), Fred Zeller från Paris och två kanadensare, Kenneth Johnston och professor B (Earle Birney, PC Exh. 19, 1/5). Han säger vidare:

Jag är framför allt i en position att jag kan fastslå och svära på att Pjatakovs påstådda besök hos Trotskij är rent påhitt, eftersom jag hade full uppsyn över honom hela december 1935. Under den månaden lämnade jag Trotskij bara två gånger; vid middagstid den 19 december for jag till Oslo ... Jag var tillbaka någon gång mellan nio och tio på kvällen samma dag. Andra gången jag lämnade Trotskij var, om jag minns rätt, den 26 december, klockan nio på morgonen och då var jag tillbaka klockan tio på kvällen. Jag hade åkt skidor i trakten. Men både under min första och andra frånvaro var Trotskij tillsammans med medlemmarna av familjen Knudsen, som han intog sina måltider med ... Jag måste framhålla att jag vid båda tillfällena lämnade Wexhall på eget initiativ och inte på förslag av Trotskij eller hans hustru och det var först kvällen innan som Trotskij fick veta att jag inte skulle vara där nästa dag.

Trotskij, säger Wolf, var inte vid god hälsa denna månad och därför hade makarna Knudsen insisterat på att han skulle åka till deras stuga under julen. Initiativet kom från familjen Knudsen och det var de som, efter att Trotskij länge motsatt sig tanken, fick hans samtycke och bestämde datum för utflykten. Trotskij lämnade Wexhall mitt på dagen fredagen den 20 december 1935 i en bil körd av Knudsen. Med i bilen fanns hans hustru, Knudsens son Borgar, kokerskan Astrid samt Wolf. De körde först till Hønefoss och sedan till foten av berget Ringkollen. Där hyrde man en släde, eftersom Trotskij var för svag för att ta sig uppför berget till fots i den djupa snön och det gick inte att komma fram med bil. Wolf skildrar detaljerat vistelsen i stugan. Bland annat skriver han:

Nästa morgon höll jag och Borgar på att hugga ved, göra upp eld och laga frukost, som vi åt mellan halv elva och elva. När allt var färdigt åkte jag och Borgar åter på skidor till den närliggande sjön Øyungen, som var helt frusen och hade ett snötäcke på 60-70 centimeter. Där kunde vi inte se skynten av något flygplan ... Eftersom Pjatakov i Moskva uppgav att han gjorde färden till Trotskij i bil finns det därför bara på grund av detta inte ens skuggan av en chans att hans påstådda besök kunde ha ägt rum i Knudsens stuga, dit inte ens den modernaste stridsvagn kunde ha tagit sig – djupa skogar, branta klippor, osv. (PC Exh. 19 S I/8)

3. I en edlig försäkran (Oslo) uppger Borgar Knudsen att han var tillsammans med paret Trotskij mellan den 20 och 22 december 1935, då de och Erwin Wolf bodde i Knudsens stugas; att rätt mycket snö kom under de dagarna och det blev omöjligt att ta sig från stugan annat än på skidor, och eftersom Trotskij inte hade några skidor gick han inte utanför huset; att Trotskij inte fick något besök under de dagarna och att ingen hade kunnat träffa honom utan hans, Borgar Knudsens, vetskap. (Ibid., II/7)

4. Konrad Knudsen har till Kommissionen skickat en bilkarta över södra Norge (av K G Gletitsch, utgiven på H Aschehoug & Co.) där han markerat vägen från Kjellerflygfältet nära Oslo till Hønefoss och Wexhall samt ett medföljande brev där Knudsen anger distansen från Kjeller via Oslo till Hønefoss och Wexhall till minst 86 kilometer eller 60 engelska mil och att sträckan omöjligt kunde ha tillryggalagts på mindre än två timmar. Knudsen uppger att vägarna i Norge är bergiga och med skarpa kurvor och att hastighetsgränsen är satt till 60 kilometer eller 42 engelska mil i timmen. (Ibid., S II/8, a, b.)

5 a. Ett brev från Leo Trotskij till Andreas Støylen, advokat, den 16 mars 1937, där han meddelar att han bifogat följande dokument: 1) En kopia av ett brev från den 10 februari till

direktör Gulliksen, Kjellerflygplatsen; 2) Ett brev av den 14 februari 1937 från Gulliksen till Støylen; 3) *Arbeiderbladet* n° 24, fredagen den 29 januari 1937; 4) Ett brev av den 27 februari 1937 från Gulliksen till Støylen. (Ibid., 11/3.)

b. En auktoriserad diarieförd översättning av (1) ovan, Støylens begäran på Trotskijs vägnar att direktör Gulliksen skulle förse honom med fyra kopior av ett skriftligt uttalande, som bekräftade att inget flygplan landat på Kjeller i december 1935, i enlighet med Gulliksens uttalande i *Arbeiderbladet* den 29 januari 1937. (Ibid., II/4, a.)

c. Originallet av en auktoriserad och diarieförd översättning av (2) ovan till engelska av följande:

Min herre: Som svar på ert brev av den 10 dennes vill jag framhålla att det uttalande av mig, som publicerats i *Arbeiderbladet* är korrekt, då inget utländskt flygplan landade här i december 1935. Innan jag gör de fyra deklARATIONER ni bett om anser jag dock att jag måste rådfråga mina överordnade. Jag har, beklagligtvis, inte kunnat träffa vederbörande och eftersom jag åker till England i kväll kan jag inte ordna det hela innan jag återkommer måndagen den 22 dennes. Jag kommer att ta upp frågan då.

Högaktningsfullt

(Namnteckning) Gulliksen (Ibid., II/4, b.)

d. Originallet av samt en auktoriserad diarieförd engelsk översättning av artikel i (3) ovan, med rubriken "Pjatakovs märkliga resa till Kjeller". Artikeln nämner en intervju där direktör Gulliksen bekräftat att inget utländskt flygplan landat på Kjellers flygfält under december 1935. Innan direktör Gulliksen lämnade denna uppgift, heter det, hade han granskat det tullregister som förs dagligen; han tillade att det var utom fråga att något flygplan kunde ha landat på Kjeller utan att observeras. Han sade att det sista utländska flygplan som landat på Kjeller före december 1935 var ett brittiskt plan på väg från Köpenhamn och flugit av den brittiske piloten Robertson. Det landade där den 19 september 1935 samt att det första utländska plan som landade på Kjeller efter december 1935 gjorde det på första maj 1936. (Ibid., II/5.)

e. Originallet samt en auktoriserad diarieförd översättning till engelska av (4) ovan och som lyder:

Min herre: Som svar på er begäran av den 10 dennes och med hänvisning till mitt brev av den 14 dennes ber jag att få framhålla att jag kommit fram till att jag inte kan översända de fyra uttalanden ni bett mig om.

Jag kan enbart hänvisa till den intervju, som publicerades i *Arbeiderbladet* den 29/1 a.c.

Högaktningsfullt

(Namnteckning) Gulliksen (Ibid., 11/4. c.)

6. Utdrag från norska tidningar angående Pjatakovs vittnesmål om sin flygning. Bland dem återfinns ett telegram från Konrad Knudsen till åklagare Vysjinskij, som publicerades i *Arbeiderbladet* (Oslo) den 29 januari 1937. Knudsen meddelar Vysjinskij att det blivit officiellt bekräftat att denna dag i december 1935 landade inget utländskt eller privatplan på flygplatsen i närheten av Oslo; samt även att han som Trotskijs värd bekräftar att inget samtal kunde ha förts i Norge mellan Trotskij och Pjatakov. (Ibid., II/1.)

Där finns också en artikel ur *Aftenposten* (Oslo), den 25 januari 1937, med rubriken "Tämligen osannolikt att Pjatakov kunnat träffa Trotskij i Oslo". Där står att läsa att såväl Kjellers flygplats som den i Gressholmen förnekade att något civilt flygplan landat där under december 1935; att alla ryska medborgare som kommer till Norge måste ha visum och övervakas noga; att utifall Pjatakov hade ett utländskt pass finns inget som talar för att han inte varit där, men att chefen för centrala passkontoret, herr Konstad, uppgett att han anser det vara föga

sannolikt. Trotskij's värd, Konrad Knudsen, uppges det, har förklarat det vara fullständigt otänkbart att Trotskij kunde ha tagit emot Pjatakov vid denna tidpunkt. (PC Exh. 21.)

En artikel i *Tidens Tegn* den 11 mars 1937 av Konrad Knudsen tar upp den teori som framförts i den tidningen att Pjatakov landade på sjön Øyangen, när Trotskij befann sig i Knudsens stuga i närheten. Knudsen pekar på att datum för Pjatakovs påstådda flygning (mellan den 10 och 15 december) inte stämmer med datum för Trotskij's vistelse i stugan. Vidare att Pjatakov uppgett att han åkt en halvtimme och kommit till en villaförort medan

Øyangen ligger mitt i en djup skog. Vid tidpunkten var snötäcket en meter på Øyangen; jag är inte någon expert på flygning, men så mycket vet jag att det skulle ha varit omöjligt att gå ned med ett plan utan skidor och inget flygplan som kommer från Berlin skulle vara försett skidor ... En bil stod och väntade, sade Pjatakov. Det är emellertid absolut omöjligt för en bil att ta sig till Øyangen i en meter djup snö. Vägarna är inte öppna vintertid. När vi dessutom känner till att stugan ligger nära Øyangen – cirka tio minuters promenad – hur kan det då vara möjligt att han åkte en halvtimme innan han kom fram till mötesplatsen? ... Pjatakov mindes inte särskilt mycket inför domstolen, men om han landat på Øyangen i en meter snö och hade varit tvungen att ta sig genom snödrivorna i bil borde han ha kommit ihåg det ... (PC Exh. 19, IV/6.)

§ 141. Denna kommission tvingas konstatera, först och främst, att det faktum att Vysjinskij redan innan domen mot den anklagade förfogade över Knudsens telegram, där denne meddelade honom att myndigheterna förnekat att något utländskt eller privat flygplan landat på Kjeller i december 1935 och där han slog fast att Trotskij inte tog emot något besök av Pjatakov denna månad. Eftersom Pjatakovs liv, och de 16 medåtalades liv, antagligen hängde på det sanna eller falska i hans vittnesmål, utgör, som vi ser det, Vysjinskij's oförmåga att inför rätten ställa honom inför detta auktoritativa telegram en brottslig underlåtelssynd. I själva verket understödjer det kraftfullt den utbredda misstanken att hela rättegången var en komplott, som åklagaren själv medverkade i.

Vi konstaterar också att Trotskij's båda listor med frågor, vilket han framhöll i sin slutplädering, (PC 339-400) var ytterst angelägna i samband med Pjatakovs vittnesmål om sin påstådda flygning. De måste ha varit kända för åklagaren ett bra tag innan rättegången avslutades. En åklagare intresserad av att få fram sanningen skulle med säkerhet ha ställt sådana frågor till Pjatakov utan att vänta på att Trotskij skulle göra det, eftersom de var självklara efter Pjatakovs vittnesmål. Men eftersom han inte gjorde det skulle en anständig hållning gentemot sanningen ha tvingat honom att konfrontera Pjatakov med dessa frågor efter det att Trotskij framfört dem, i synnerhet som Pjatakov pekat ut Trotskij och åklagar-sidan inte gett Trotskij någon möjlighet att försvara sin sak. Trotskij's frågor angående Pjatakovs tyska pass var särskilt viktiga (jfr § 133). Och vi vet att åklagaren inte hela tiden var likgiltig för ämnet pass. Under augustirättegången använde han som bevismaterial den anklagade Olbergs honduranska pass; under januarirättegången använde han sig av den anklagade Hrasjes tjeckiska pass. Han var inte ens helt likgiltig för fakta om Pjatakovs tyska pass, eftersom han inte bara frågade Pjatakov om han lämnat ifrån sig sitt fotografi och var också nyfiken på var Stirner fått tag på hans pass (PR 60). Hans oförmåga att ställa alla de viktiga frågorna beträffande vilket namn det hade utfärdats i måste ses inte som något förbiseende utan som en medveten och vanhedrande undanflykt.

Hans introduktion till uttalandet om Kjellerflygfältet (§ 135) gottgjorde inte för hans cyniska ointresse för fakta, även om man får anta att han ansåg att det skulle öka tvivlen. Artikelnen i *Aftenposten* (§ 140, 6) publicerades den 25 januari. Vysjinskij gjorde sitt uttalande den 27 januari genom att säga att han ”ville verifiera Pjatakovs vittnesmål även från denna sida”. Vi kan inte se ett uttalande om att en flygplats tar emot flygplan från andra länder året om och att ankomster och avgångar är möjliga på vintern, som en bekräftelse på ett vittnesmål om att ett

visst utländskt plan landat på flygplatsen en viss månad: i synnerhet inte som den ansvarige för flygplatsen förnekat att något sådant plan landat.

Det uttalande Vysjinskij förde in har enligt vår uppfattning bara tillkommit av ett enda skäl: det antyder att åklagaren väntade sig att domstol och allmänhet skulle anta att Pjatakovs plan landat på Kjellerflygfältet. Och om det verkligen landat på någon flygplats nära Oslo måste det ha rört sig om Kjeller, eftersom flygfälten i Gressholmen och Bogstad tar emot hydroplan medan flygplatsen Tempelhof, som Pjatakov skulle ha rest från, är ett flygfält för plan med hjul.

Men om Pjatakov landade på Kjeller kunde han knappast ha träffat Trotskij i Wexhall, om man godtar hans egna uppgifter om att färden till Trotskijs hus bara tog en halvtimme. Det finns obestridda uppgifter om att sträckan mellan Kjeller och Wexhall inte går att tillryggalägga i bil på under två timmar.

Den karta vi har till vårt förfogande visar att vägen från Kjeller till Hønefoss går via Oslo och att herr Knudsen på ett korrekt sätt återgett sträckan. För att kunna träffa Pjatakov ”i en förort”, en halvtimme från flygplatsen, skulle Trotskij ha måste lämna Knudsens hus och fara till ett annat hus ”i en förort på landet” nära Kjeller. Men vi har hans vittnesmål, samt hans sekreterares och familjen Knudsen, att han inte gick utanför Knudsens hus under första halvan av december. Vi har också uppgifterna från Trotskijs brevväxling, vilket inte är oviktigt i detta sammanhang.

Pjatakov uppgav att han anlände till Berlin den 10 december och att han träffat Buchartsev samma dag eller dagen därpå. Dagen efter sitt sammanträffande med Bucharstev ska han ha träffat Trotskijs budbärare och dagen därpå gjort resan till Oslo. Det skulle innebära att flygningen skedde den 12 eller 13 december. På begäran av ordföranden för den preliminära kommissionen (PC 171) överlämnade Trotskij sin brevväxling dessa båda dagar till vår ständige representant i Mexiko, Otto Rühle. Vi fick veta att Trotskij den 12 december 1935 skrev två brev, ett på tyska till den norske politikern Olaf Scheflo, samt ett långt brev på franska till redaktionen för tidningen *Révolution* i Paris. Brevet till Scheflo börjar på följande vis:

Jag beklagar djupt att mitt eget och min hustrus hälsotillstånd gör det svårt för oss att fara till Oslo vid den här tiden ...

Den 13 december skrev Trotskij två brev på franska, ett till politbyrån i den bolsjevik-leninistiska organisationen i Frankrike, det andra ett långt brev till Bilin, medlem av organisationen. Om vi antar att han lyckades hålla sig undan familjen Knudsen och sin sekreterare någon av dessa båda dagar för ett hemligt möte med Pjatakov på en plats trettio minuter från Kjeller måste en stor del av den dagen ha gått åt till resan. Det verkar då knappast sannolikt att han då också skulle ha hunnit skriva två långa brev, om han nu ens haft lust att göra det samma dag som ett så ovanligt möte. Vi kan tillägga att det förefaller oss omöjligt att han skulle ha klarat av de nödvändiga förberedelserna, som med säkerhet bl a skulle ha handlat om att beställa en bil på vägar okända för dem som fanns runt omkring honom, eller att han skulle ha kunnat hålla sig borta från huset i minst sex timmar – fyra timmar för resan och två timmar för samtalet – utan att de känt till det.

Teorin att Pjatakov landade någon annan stans än på en flygplats är knappast värd att beakta. Två gånger uppger han att han landade på ett flygfält – första gången ”i” och andra gången ”nära” Oslo (PR 45, 337¹¹). Det är tillräckligt klart och det måste antas att Pjatakov var i stånd

¹¹ Här skiljer sig de två översättningarna åt. I engelska protokollet står ”at the airdrome in Oslo” (s 10, dvs ”i”) resp ”airdrome near Oslo” (s 443, dvs ”nära”). I den svenska versionen står ”flygfältet vid Oslo” (s. 45) resp ”ett flygfält nära Oslo”, (s. 337), dvs ”nära i båda fallen – förvisso en nyansskillnad i betydelsen, men ändå. Ovan har

att känna igen en flygplats när han såg en. Vad beträffar teorin att han landade på Øyangen, medan Trotskij befann sig i Knudsens stuga nära sjön stämmer den inte, något som Knudsen påpekade i den ovan citerade artikeln, med hans uppgifter om tid, topografi, den sträcka som tillryggalagts, eller de transportmedel som använts. Vi skulle därför vara tvungna att avvisa den även om vi inte hade tillgång till uppgifter från vittnen, som var tillsammans med Trotskij vid tidpunkten och som uppger att han inte träffade Pjatakov i Knudsens stuga.

Återstår så möjligheten att tjänstemännen på Kjeller var i maskopi med Trotskijs påstådda agenter för att dölja att Pjatakov landat. Den teorin förutsätter att alla med anknytning till flygplatsen – tulltjänstemän, mekaniker, osv – skulle ha gått med på att hålla tyst om planets ankomst och den service som måste ha varit nödvändig innan det lyfte igen. Utifrån direktör Gulliksens uppgifter om att inget utländskt plan landade på Kjeller mellan 19 september 1935 och maj 1936, att det var ytterst ovanligt att något utländskt plan landade på flygplatsen under vintermånaderna; att det är långt svårare att dölja en ovanlig händelse än en normal, ser vi därför den teorin som långsökt. Men även om vi antar att något sådant inträffade återstår det faktum att Pjatakov inte skulle ha kunnat åka till Wexhall på en halvtimme och att Trotskij inte kunde ha träffat honom någon annan stans utan familjens Knudsens eller Erwin Wolfs kännedom. Och om vi antar att Pjatakov helt enkelt misstog sig vad gällde längden på färden till Wexhall – ett sådant minnesfel är inte omöjligt – återstår uppgifter från vittnen vi citerat, som uppger att Trotskijs levnadsomständigheter omöjliggjorde sannolikheten för att han skulle ha kunnat ta emot besökare utan familjen Knudsens kännedom; samt familjen Knudsens och Wolfs uppgifter om att han inte tog emot några besök under december 1935.

§ 142. Vi anser att uppgifterna i rättegångsprotokollet om Pjatakovs påstådda flygning öppnar sig för de största tvivelsmål; att åklagarens, och rättsens, tystnad gentemot publicerade uppgifter som bestrider de bevis som lades fram under rättegången, förtjänar misstankar om en komplot; att de tveksamheter protokollet ger upphov till bestrids av uppgifter som framlagts för att motbevisa att någon sådan flygning över huvud taget ägde rum. Vi anser därför att Pjatakov aldrig träffade Trotskij i december 1935 och inte heller av honom tog emot några som helst instruktioner; och att vederläggningen av Pjatakovs vittnesmål på denna avgörande punkt gör hela hans bekännelse värdelös.¹²

Översättning: *Björn Erik Rosin*

XVIII. Karl Radeks vittnesmål

§ 143. Den andra grundvalen för anklagelserna mot Leo Trotskij och Leon Sedov vid rättegången i januari 1937 är anklagade Radeks vittnesmål. Vi har redan konstaterat (§ 121) att Radek påstod sig ha fått sex brev från Trotskij. Två gånger (PR 32, 401) uppgav Radek att han brände dessa brev.

Radek svarade detaljerat på åklagarens ”Berätta i korthet om er trotskistiska verksamhet under förgångna tid.” Han angav att han hade anslutit sig till den trotskistiska oppositionen under partistriderna 1923 och tillhörde den och dess ledning fram till sin exil i januari 1928; att han tillhörde den trotskistiska oppositionen fram till sin deklaration till SUKP:s centralkommitté i juli 1929 (se kapitel VIII), som avgjordes av övertygelsen att Trotskijs ståndpunkt vad gällde omöjligheten att bygga socialismen i ett land var felaktig, att oppositionens anklagelse mot centralkommittén för termidorism var ogrundad, och att femårsplanen var ett program för ett

---

vi använt de engelska orden som används av Dewey-kommissionen.

¹² Affären med Pjatakovs påstådda flygresa diskuteras utförligt i Yngvar Ustvedt, [Världsrevolutionen i Hønefoss. En redogörelse för Leo Trotskijs vistelse i Norge](#) (kapitlet ”Norskt efterspel”, s. 126 ff) och i Oddvar Høidal, *Trotskij i Norge – Et sår som aldri gror*, Oslo 2009 (kapitlet ”Efterdønningar”, s. 283 ff).

stort steg framåt. Men, sa han, han återvände till partiet med vissa underförstådda invändningar:

... Jag var övertygad om, att i denna fråga antingen femårsplanens utveckling framdeles skulle komma att leda till att demokratin inom partiet utvidgas frivilligt genom ledningens vilja, eller också kommer den att leda till partiets sprängning. (PR 62.)

Han sa att han efter sitt återvändande till partiet vidmakthöll sina relationer med sina tidigare trotskistiska bundsförvanter, som när kampen för femårsplanen hade blivit akut började översvämma honom med information av ytterst negativ karaktär, ”som på det mest ödesdigra sätt inverkade på min värdesättning av läget i landet.” Här, sa han,

inträffade de försyndelser, som skulle ha berättigat att ställa mig inför rätta även om jag icke hade anslutit mig till blocket.... Om ni, låt oss säga, frågar mig om mitt ansvar t. ex. för mordet på Sergej Minonovij Kirov, så måste jag säga att detta ansvar tar sin början icke från det ögonblick, då jag inträdde i blockets ledning, utan från det ögonblick under 1930 då en mig närstående person, Safarov, med mörkaste uppsyn försökte övertyga mig om, att landet går mot undergången. Jag anmälde det icke och vad blev följden? ... om jag hade sagt partiet i vilka stämningar Safarov befinner sig, så hade partiet stött på den grupp f. d. ungdomsförbundsledare i Leningrad, som sedan blev ledare för mordet på Kirov. Därför förklarar jag, att jag bär ansvaret icke bara från det ögonblick då jag inträdde i blocket, utan roten till detta brott ligger dold i de trotskistiska uppfattningar, som ännu icke helt övervunnits och med vilka jag återvände, samt i den omständigheten, att jag upprätthöll förbindelserna med de trotskistiska och zinovjevskas kadrena. (PR 83.)

Vi kan notera att detta stycke inte bara är anmärkningsvärt som ett exempel på det likställande av kritik av partiets politik med brottslig verksamhet som betecknar både de anklagades och åklagarens uttalanden under båda rättegångarna, utan också därför att det verkar motsäga påstående i anklagelseakten och bevisen under augustirättegången att de som ledde mordet på Kirov var det ”trotskist-zinovjevitiska centrum” och i synnerhet anklagade Bakajev. Radek fortsatte med att uppge att han 1930-1931

var av den mening, att offensiven ekonomiskt föres på en alltför bred front, att de materiella krafter, som fanns (antalet traktorer o. s. v.) inte möjliggör en allmän kollektivisering, att om ej denna allmänna offensiv fördröjes, så kommer det att gå så, som vi med ett gängse uttryck sade: ”Det kommer att sluta som tåget mot Warszawa”, ... jag [ansåg] att man måste hålla igen offensiven, hopa medlen på bestämda avsnitt av den ekonomiska fronten.... jag blev skrämmd av svårigheterna och [blev] på så sätt ... en återspeglning av de krafter, som är fientliga mot proletariatet. (PR 63.)

Han vittnade att han första gången hörde att förberedelser gjordes för ett förenat trotskist-zinovjevitiskt centrum i ett brev från Trotskij, som han fick i februari-mars 1932. Åklagaren ställde två mycket relevanta frågor: Visste Trotskij att Radek hade återvänt till partiet, och

Varför beslöt han att skriva ett brev till en trotskist, som återvänt till partiet, ett brev med ganska intima politiska meddelanden? (PR 64.)

Radek svarade jakande på den första frågan, och den andra på följande sätt:

... de trotskistiska ledare, som redan då stod i förbindelse med Trotskij och underhöll förbindelser med mig, visste att jag ville hålla offensiven tillbaka. (PR 64.)

Han vittnade vidare att de ”trotskistiska ledarna” var rädda för att tala öppet med honom om sina aktiviteter eftersom

Splittringen med Trotskij 1929 var förknippad med ett mycket spänt personligt förhållande mellan mig och Trotskij, som ansåg mig vara den ansvarige eller en av de mest ansvariga för trotskisternas splittring. Därför var de själva rädda att vända sig till mig och ansåg att det kan avhjälpas bara genom Trotskijs förhållande till mig, och synbarligen informerades de Trotskij om mina stämningar och bad honom taga första steget för att senare underlätta deras hänvändelse till mig. (PR 64.)

§ 144. Det samtal i vilket detta stycke förekommer citeras i § 17, 1 i denna rapport. Eftersom Radeks vittnesmål ger sig ut för att förklara varför Trotskij skrev till honom om den påstådda sammansvärjningen, är det av stor betydelse för trovärdigheten i hans vittnesbörd om Trotskijs påstådda brev. Utifrån sina frågor verkar Vysjinskij ha varit intresserad av att tolka Radeks vittnesmål snarare än att säkerställa en klar redogörelse eller bestyrka sina vaga förklaringar. Det hade varit berättigat att fråga honom hur han förstod att ”någonting är i görningen” bara genom att se två personer vika om ett hörn. Istället säger Vysjinskij:

Med ett ord, ni märkte redan under denna period att de hade något slags illegalt förberedelsearbete för sig?

Och efter att ha svarat att han ”märkte, att någonting håller på att förtäta sig där, att stämningarna leder i en viss riktning”, fortsätter Radek med att förklara varför ”de ... icke [ställde] frågan öppet”. Vysjinskij frågade inte hur de kunde ha känt till hans sinnesstämning om de inte vågade kontakta honom. Inte heller frågade han någon av de andra anklagade om de kände till att Trotskij hade blivit informerad om att ”de kände” att Radek ”befann [sig] i en tung stämning” eller ej – inte ens Pjatakov, som påstods stå i kontakt med Trotskij, Sedov och Smirnov, och vars påstådda konspiratoriska arbete började ett helt år innan huvudcentrum bildades. Istället formulerade han om Radeks vaga uttalande i lika vaga ordalag, och avslutade detta fantastiska utbyte av frågor och svar med denna häpnadsväckande kommentar:

Nu förstår man, hur eder korrespondens med Trotskij uppstod.

Självklart kan man, om man så vill, ta Vysjinskijs ord för det. Men ingenting i förhöret gör det på minsta sätt uppenbart.

Det oombedda brevet från Trotskij, som vi ska anta blev resultatet av att Trotskij på något ospecificerat sätt fick höra att Radek ”ville hålla igen offensiven”, kännetecknades knappast av diskretion, om man accepterar Radeks tolkning:

I slutet av brevet sade Trotskij ungefär följande: ”Ni måste beakta erfarenheten från den föregående perioden och förstå, att ni icke kan återvända till det gamla, att kampen inträtt i en ny fas och att det nya i denna fas består däri, att vi antingen kommer att bli tillintetgjorda tillsammans med Sovjetunionen eller måste ställa frågan om att skaffa undan ledningen”. Ordet terror blev icke använt, men när jag läste om att ”skaffa undan ledningen”, så blev det klart för mig, vad Trotskij tänkte på. (PR 65.)

Och på sidan 69 svarar Radek återigen ”Det är klart” på Vysjinskijs att de

...måste skaffa ur vägen; följaktligen förstod ni att det var fråga om terror?

Således påstås Trotskij i februari-mars ha skickat ett brev till en ”kapitulant” som hade återvänt till partiet, med vilken hans egna personliga relationer hade varit ytterst spända, och med vilken han inte skulle ha haft några förbindelser sedan ”splittringen” i hans fraktion som orsakade dessa spända relationer, ett brev som klargjorde för ”kapitulanten” att Trotskij tänkte sig terrorism mot Sovjetunionens ledning, och där han definitivt slog fast att ett block höll på att upprättas mellan trotskisterna och zinovjeviterna. Vi har redan påpekat hur obetänksamt Trotskijs uppträdande framställs i protokollen från dessa rättegångar. Radeks vittnesmål utgör ett slående exempel.

§ 145. Radek vittnade att han fick det första brevet från Trotskij via Vladimir Romm (§§ 109-111, 114; Kapitel XIX), en gammal vän som han hade känt sedan 1922, och som, även om han aldrig var aktiv i den trotskistiska oppositionen ”anslöt sig till oss i den kinesiska frågan” (PR 69). Han vittnade om fem brev som han påstås ha fått från Trotskij efter detta första brev: ett brev i september 1933, ett i april 1934, ett i december 1935 och två i januari 1936. Han nämnde också ett ”direktiv” om gruppterrorism som han påstods ha fått i januari 1936 (§ 120), men sa inte hur han hade fått det eller i vilken form. Han uppgav att brevet i september

1933 kom via Vladimir Romm (PR 403). Han sa inte hur han fick de övriga breven och Vysjinskij frågade inte honom om det. Romm vittnade att han levererade två brev till Radek från Trotskij: ett på våren 1932 och ett annat i augusti 1933. (Vi konstaterar att Radek och Romm skiljer sig om vilken månad Radek fick detta brev.) (PR 102, 105.)

Radeks vittnesmål om brevens innehåll som han påstods ha fått från Trotskij i augusti-september 1933 bestod av att bekräfta de motstridiga redogörelser som anklagade Pjatakov och vittnet Romm avgivit (§§ 108-111), och en anmärkning i sitt slutanförande att han blev mållös eftersom Trotskij i detta brev påstods tala om skadegörelsearbete som något självklart (PR 402). Hans vittnesbörd om innehållet i de påstådda breven från april 1934 och december 1935 diskuteras i Kapitel XXIV i denna rapport. Vittnesmålet om innehållet i de två brev han påstås ha fått i januari 1936 har redan beaktats (§ 120). Vi övergår nu till hans vittnesmål om de brev han påstås ha sänt till Trotskij.

Det första av dessa daterar varken Pjatakov, vars vittnesmål angående det han bekräftar och kompletterar, eller Radek exakt. Det är från vittnet Vladimir Romm (som bekräftas av Radek) som vi får hör att det skickades i september 1932 (§§ 108-111, 114 för en diskussion om detta brev och innehållet i det). Det andra brev som han nämnde att han skickade till Trotskij förlade både han och Romm till maj 1934 (PR 81, 106) Dess innehåll diskuteras i Kapitel XXIV. Som vi har noterat (§ 120) nämnde han att det skickades en ”förfrågan” till Trotskij på hösten 1934, men angav inte i vilken form den skickades, med vilka medel eller vad den handlade om. Romm sa att han fick ett brev från Radek till Trotskij i september 1933 (PR 106), men sa inget om dess innehåll, och utöver ett allmänt bekräftande av Romms vittnesmål vittnade inte Radek om detta påstådda brev. Inte heller frågade Vysjinskij honom om det.

§ 146. Anklagade Pjatakov nämnde två gånger ett brev som, antyder han, Trotskij hade fått från Radek just innan Pjatakovs påstådda flygresa till Oslo under första halvan av december 1935 (PR 40-41). När han vittnade om denna påstådda konversation med Trotskij, sa han:

Vid denna tid hade Trotskij redan erhållit Radeks brev, och han var synnerligen uppbragt. (PR 45.)

Eftersom det sista brev Radek nämnde att han hade skickat till Trotskij var det som han hade skickat via Romm i maj 1934, kan man knappast anta att Trotskij fortfarande var ”synnerligen uppbragt” över det brevet, ty Romms vittnesmål pekar på att det överlämnades till Sedov i maj 1934, och det kan därmed knappast antas att det ”fördröjdes under leveransen”. Inte heller verkar det sannolikt att Pjatakov skulle använda orden ”redan erhållit” om ett brev som levererades omkring 18 månader innan det påstådda samtalet. Men Radek anser det inte lämpligt att nämna detta påstådda brev, och åklagaren ansåg det inte lämpligt att fråga honom om det. Eftersom Pjatakovs vittnesmål är det enda som nämner det, och eftersom vi redan har hävdat att Pjatakov inte träffade Trotskij och att hela hans bekännelse är värdelös, följer av det att vittnesmålet om detta brev är värdelöst.

§ 147. Leo Trotskij vittnade att han hade känt Karl Radek sedan 1909 eller 1910, att han inte hade några politiska förbindelser med honom före 1917, att Radek inte tillhörde det ryska utan det tyska partiet,* att Radek 1917 tillsammans med Lenin reste via Tyskland till Stockholm, där han blev kvar som de ryska bolsjevikernas litterära representant (PC 78-79), att han anlände till Ryssland efter oktoberupproret 1917 (PC 420) och omedelbart anslöt sig till bolsjevikpartiet, och att han var aktiv journalist. (PC 79.) Han sa också att Radek under en tid var aktiv i Kommissariatet för utrikes ärenden, men att diplomaterna klagade över att det var omöjligt att säga något i hans närvaro, eftersom det nästa dag skulle vara känt över hela

---

* Radek inledde sin politiska bana i den socialdemokratiska rörelsen i Galicien (1901). Mellan 1904 och 1908 arbetade han i det polska socialdemokratiska partiet. Hans förbindelser med den tyska rörelsen daterade sig från 1908. Se appendix II.

staden. Därför ”avlägsnade [vi] honom direkt”. Han blev medlem i centralkommittén, och i den egenskapen hade han rätt närvara vid politbyråns möten (centralkommitténs viktigaste verkställande organ – PC 81). Lenin, sa Trotskij,

... organiserade våra, politbyråns, möten, med visst hemlighetsmakeri för att undvika Radek, eftersom vi, som ni förstår, diskuterade mycket känsliga frågor i politbyrån. Hans rykte när det gäller detta är välkänt. (PC 79.)

Trotskij uppgav att Radek mellan 1923 och 1926 tvekade mellan de så kallade trotskisterna och den tyska högeroppositionen, men hade fortsatt goda personliga relationer till honom. Under den perioden skrev han en välkänd artikel, ”Segeorganisations Leo Trotskij”, som publicerades i *Pravda* den 14 mars 1923. (PC bevisföremål 10. Utdrag ur denna ytterst berömmade artikel citeras i den preliminära kommissionens protokoll (PC 80-81).)¹³ 1926, sa Trotskij, blev Radek medlem i blocket mellan trotskisterna och zinovjeviterna (§§ 21, 24), uteslöts tillsammans med Vänsteroppositionen vid den femtonde kongressen, landsförvisades till Sibirien och kapitulerade 1929 (PC 82, PR 62). Han sa att han inte hade haft några vare sig direkta eller indirekta kontakter med Radek efter sin egen exil från Sovjetunionen, att han inte hade fått några brev från honom, och inte hade skickat honom några brev via mellanhänder (PC 91).

I sitt slutanförande sa Trotskij:

Radeks mest framstående kännetecken [är] hans impulsivitet, instabilitet, opålitlighet, benägenhet att hamna i panik vid första tecken på fara, och vara extremt pratsam när allt är bra. Dessa egenskaper gör honom till en journalistikens Figaro av första rang, en ovärderlig vägvisare för utländska korrespondenter och turister, men ytterst olämplig i rollen som konspiratör. Bland välunderrättade personer är det helt enkelt otänkbart att tala om Radek som inspiratör till terroristattentat eller organisatör av en internationell sammansvärjning! (PC 378.)

Han citerade också Lenins anmärkning avseende Radeks ”Lenin avträder rum för att vinna tid”, som yttrades under kontroversen över Brest-Litovsk vid den sjunde partikongressen:

Jag övergår till kamrat [Radek], och här skulle jag vilja säga att... *av en händelse* [sade han] ett allvarligt ord nu.*

och Stalins anmärkning 1924, vid partikongressen som sammankallades strax innan Lenins död:

Hos de flesta människor styr huvudet tungan. Radeks tunga styr hans huvud.

”Vem kan tro”, frågar Trotskij

att jag skulle ställa en person vars huvud styrs av hans tunga, och som därmed bara kan uttrycka allvarliga tankar ”av en händelse”, i ledningen för en storslagen plan? (PC 378-379.)

Han åberopar också tongångarna i Radeks artikel ”Det zinovjevsk-trotskistiska fascistiska gänget och dess hetman [befälhavare] Trotskij” (PC bevisföremål 11) från augusti 1936, och säger:

Och den var i sin tur bara ett förspel till Radeks vittnesmål i rätten i januari 1937. Varje steg utvecklades ur det föregående. Det är just därför ingen skulle ha trott på Radek om han bara hade framträtt inför rätten som vittne för åklagaren. För att hans vittnesmål mot mig skulle få någon tyngd var man tvungna att förvandla Radek till en svarande, och hänga damoklessvärdet av

¹³ Radek: [Segeorganisations Leo Trotskij](#)

* Detta omdöme finns i *Valda verk i 3 band*, bd 2, s 519-20. Där talar Lenin dock om Rjazanov. I Lenins *Samlade verk* på engelska från 1925 (vol XV, s 131-132) – varifrån Trotskij citerade – står det Radek, vilket ändrades i upplagan från 1935, utan att redaktörerna angav varför eller ens påpekade att det tidigare hade talats om Radek – red.

dödsstraff över hans huvud. (PC 384.)

§ 148. Vi har redan citerat (§ 26) material som Trotskij lagt fram, och som fullständigt bekräftar Radeks yttrande om de ansträngda personliga relationerna mellan honom och Trotskij. Enligt Trotskij hade det inte bara med Radeks kapitulation att göra, utan även med hans angivande av Blumkin (§ 26). Från tidpunkten för detta angivande, sa Trotskij, var Radek den person som Vänsteroppositionen tyckte var mest förhatlig, ”eftersom han inte bara var en kapitulat, utan också förrädare” (PC 108). Det finns ingenting i allt detta bevismaterial, eller i Radeks vittnesmål, som kan uppmuntra en att tro att Trotskij skulle ha återupptagit kontakterna med Radek, än mindre att han skulle ha uppmanat Radek till terrorism i ett brev som skrivits innan Radek kontaktade honom, och till och med innan Trotskijs påstådda medbrottslingar hade kollat upp Radek. Och Radeks uttalande att rötterna till hans påstådda brott hade sin grund i ”trotskistiska uppfattningar” som han inte helt övergav och de ”trotskistiska kontakter” som han upprätthöll, urholkas av hans eget uttalande i sitt slutanförande att han inte anslöt sig till den ”trotskistiska organisationen” på grund av Trotskijs ”lilla teori”, utan bara på grund av att

det icke fanns någon annan grupp, på vilken jag kunde stödja mig för de politiska mål som jag ställde mig. (PR 100.)

Radek uppgav aldrig vilka de mål var som han ställde sig. Att vara för att ”hålla igen offensiven” för att undvika katastrof låter förvisso inte som något kriminellt mål, och inte heller låter det som ett övertygande sätt att förbereda sig för att godta målet att undanröja ledningen med hjälp av terrorism – ett mål som vi bör notera påstås ha ställts av Trotskij och inte av Radek.

Enligt vår uppfattning är därför varken Radeks vittnesmål om sitt motiv för att ansluta sig den påstådda sammansvärjningen eller hans utsaga att det var ett oombett brev från Trotskij som informerade honom om det och uppmanade honom att ansluta sig särskilt övertygande. Det blir otroligt om man beaktar Trotskijs egen utsaga och det material han har fört fram för att stöda den. Vi övergår nu till den sakliga sidan i Radeks vittnesmål om sina påstådda förbindelser med Trotskij.

§ 149. Vi har redan anmärkt att Radek inte uppger vad han menar med att han fick Trotskijs påstådda brev från april 1934, december 1935 och januari 1936 (totalt fyra). Vi kan tillägga, att om enligt sovjetisk lag betingelserna och omständigheterna under vilka bevismaterial erhållits måste fastställas (Strogovitj-Vysjinskij, s 47), då kan man förvisso förvänta sig, att när en domstol accepterar en anklagads eller ett vittnes vittnesmål angående fysiska bevis som enligt detta vittnesmål inte längre ens existerar, åtminstone skulle kräva att åklagaren grundligt skulle förvissa sig om de betingelser och omständigheter under vilka den anklagade eller vittnet hörde om eller kom över de försvunna bevisen – i synnerhet när vittnesmålet om det är så motsägelsefullt som i detta fall (se § 47).

Om Radeks vittnesmål om existensen av fem av de nio brev som påstås ha skickats mellan honom och Trotskij, bland dem Trotskijs påstådda brev som fick Radek att gå med i sammansvärjningen, är sant eller falskt hänger på Vladimir Romms vittnesmål. Om Romm var ett tillförlitligt vittne skulle det finnas god anledning att anta att Trotskij verkligen kom i kontakt med Radek i februari 1932 med hjälp av ett brev som skickades via Romm, och att Romm därefter verkligen förmedlade ännu ett brev från Trotskij till Radek och tre brev från Radek till Trotskij, även om, eftersom breven inte lades fram som bevis, all vittnesbörd om deras innehåll fortfarande skulle vara hörsägen och öppet för tvivel (§ 47). Om, å andra sidan, Romm visar sig vara ett icke tillförlitligt vittne, så ifrågasätter hans otillförlitlighet Radeks vittnesmål.

§ 150. Innan vi går vidare till vittnet Romms vittnesmål kan vi anmärka, att även om det allmänt sett givetvis är omöjligt för kommissionen att undersöka bevismaterialets sanning eller falskhet vad gäller brev och ”direktiv” som erhållits på ospecificerade vägar, så kan vi bedöma kvalitén på Radeks vittnesmål om Trotskijs påstådda brev från december 1935. Ty enligt både Radek och Pjatakov var det deras bestörtning över Trotskijs samröre med främmande makter, om vilket detta brev informerade dem, som fick dem att besluta att Pjatakov måste försöka träffa Trotskij (PR 42, 44, 88-89). Radek var speciellt tydlig och pratsam om detta ämne, och lade i detalj fram de överväganden som det påstådda brevet gav upphov till och som övertygade dem att en av dem måste träffa Trotskij. Om Pjatakov inte hade skickats utomlands i affärer, sa Radek, skulle han själv ha utnyttjat en inbjudan att föreläsa i Oslo för att träffa Trotskij, så viktigt var det att en av dem skulle diskutera situationen med honom (PR 88).

Vi har redan slagit fast (§ 142) vår slutsats att Pjatakovs vittnesmål om denna påstådda flygresa till Oslo och hans påstådda samtal med Trotskij är osant. Av det följer att anklagade Radeks vittnesmål rörande denna påstådda resa och samtal också är osant. Och om detta vittnesmål är osant då finns det inte minsta orsak att tro på Radeks (eller Pjatakovs) vittnesmål om det påstådda brev som fick dem att besluta att Pjatakov måste göra resan.

XIX. Vladimir Romms vittnesmål

§ 151. Den tredje hållpunkten för anklagelsen mot Leo Trotskij och Leon Sedov under Pjatakov-Radek-rättegången är vittnet Vladimir Romms vittnesmål. Detta vittnesmål är som vi har sagt inte bara viktigt på grund av att Radeks vittnesmål grundar sig på det, utan också därför att Romm förutom Pjatakov var den enda av de sju anklagade och fem vittnena som hävdade att han hade fått instruktioner från Trotskij personligen.

Romm vittnade att hade känt Radek sedan 1922, och att han hade haft kontakter med honom 1926-1927 i ”gemensamt trotskistiskt partifientligt arbete” – och erkände alltså ett mer aktivt trotskistiskt förflutet än vad Radek tillskrev honom. Romm sa att han var trotskist från slutet av 1926 fram till sitt ”tillfälliga upphörande i slutet av år 1927”, och att han återvände 1931 efter ett samtal med Radek, där Radek sa till honom att han om det blev nödvändigt måste vara beredd att utnyttja sin ställning som utrikeskorrespondent, och fungera som förbindelseman. Romm uppgav att han var korrespondent för Tass i Paris och Genève. På sommaren 1931, vittnade han, satte Putna honom i kontakt med Sedov. Som svar på Sedovs fråga om han var beredd att fungera som förbindelseman med Radek sa han att han samtyckte och gav Sedov sina adresser i Paris och Genève. Romm sa inte hur Sedov förvissade sig om att det var säkert att be om denna tjänst, som uppenbarligen måste ha varit mycket riskabelt. Vi kan inte anta att Radek hade skrivit brev till honom, eftersom detta påstådda samtal ägde rum ett halvt år innan Radeks påstås ha fått Trotskijs första brev. (PR 101-103.)

Några dagar innan sin avresa till Genève, sa Romm, och medan han var i Paris, fick han ett brev som hade postats i denna stad, adresserats till honom på Tass’ kontor, och innehöll en kort not från Sedov som bad honom ta med ett bifogat brev till Radek. Han uppgav att han överlämnade detta brev till Radek när den sistnämnde besökte Genève på våren 1923 (PR 103), och under det efterföljande samtalet fick han höra att brevet var från Trotskij, och

att det innehåller direktiv om sammanslutning med zinovjevsmännen, om övergång till terrormetoder i kampen mot SUKP (b):s ledning, i främsta rummet mot Stalin och Vorosjilov. (PR 103.)

Romm vittnade att han på hösten 1932 reste till Moskva i officiella ärenden, träffade Radek och hade det samtal med honom som vi redan har diskuterat (§109). När han passerade Berlin på vägen till Genève postade han en bok som innehöll brevet han hade fått från Radek (§§ 109-110) till en adress han hade fått från Sedov: poste restante på ett av Berlins postkontor.

Postkontoret, sa han, var Französische Strasse, men han mindes inte boxnumret. Nästa gång han träffade Sedov var i juli 1933, några dagar efter sin ankomst från Genève, då Sedov telefonerade honom och kom överens om att träffa honom i ett café på Boulevard Montparnasse. Sedov, sa han, berättade för honom att han ville ordna så att han skulle få träffa Trotskij. Några dagar senare ringde Sedov till honom och kom överens om att träffas på samma café. Därifrån gick de till Boulogneskogen, där han träffade Trotskij. Detta möte, sa han ägde rum i slutet av juli 1933. Utöver de ”instruktioner” som vi redan har uppgivit (§ 109), så delgav Trotskij, om vi ska tro Romm, sin förbindelseman ytterst konfidentiella och farliga åsikter om behovet av terrorism, skadegörelser, diversionsarbete och en nederlagslinje.

I slutet av samtalet, sa Romm, fick han Novikov-Pribojs roman ”*Tsusjima*” av Trotskij, som sa till honom att ett brev till Radek låg dolt i pärmen. Romm tog med sig boken till Moskva och överlämnade den till Radek när han kom dit i augusti 1933 (§ 109). När han återvände från sin semester i slutet av september 1933 gav Radek honom ett brev till Trotskij, dolt i pärmen till en tysk bok, som han överlämnade till Sedov i Paris i november. Han sa att han träffade Sedov igen i april 1934, och att Sedov, när han fick höra att han snart skulle resa till Moskva, bad honom ta med sig en detaljerad rapport om situationen från Radek när han återvände. Han levererade detta meddelande, och i maj 1934 gav Radek honom ett brev dolt i en engelsk-rysk teknisk ordbok, som han sa innehöll en detaljerad rapport från både det aktiva och parallellcentrum om utvecklingen av det politiska och diversionsarbetet. (PR 105-106.)

Sammanfattningsvis sa Romm att han i Genève på våren 1932 hade överlämnat ett brev från Trotskij till Radek; att han fick ett brev från Radek i september 1932; att han fick ett brev från Trotskij i juli 1933; att han fick ett brev från Radek i september 1933, och ett i maj 1934. Därefter, vittnade han, skickades han som korrespondent för *Izvestija* till USA och medförde inga fler meddelanden. (PR 106-107.)

§ 152. När Radek fick frågan om han bekräftade Romms vittnesmål, så uppgav han att han gjorde det utom på en punkt. I Trotskijs första brev, sa han, nämndes inte namnen Stalin och Vorosjilov, även om brevet talade om terrorism. (PR 108.)

§ 153. Vi kan konstatera att Romm tilldelar Vänsteroppositionens kamp mot majoriteten mellan 1923 och 1927 den orättvisa karaktären ”partifientligt arbete”. Med andra ord antyder han att den periodens öppna och lagliga oppositionella kamp i partiet hade en brottslig karaktär. Radeks uttalande att Romm inte var aktiv oppositionsmedlem bekräftas också av Romms uppenbara okunnighet om karaktären på denna kamp. När Romm talade om Radek sa han: ”det gemensamma trotskistiska partifientliga arbetet [knöt mig] samman med honom under åren 1926-27.” Och när Vysjinskij frågade honom, ”Vad för arbete var det?”, kunde han bara upprepa frasen, ”trotskistiskt partifientligt arbete” (PR 101). Men trots denna uppenbara okunnighet får vi höra om hans känslor efter sitt samtal med Radek ”hösten 1930 och våren 1931”: ”under inflytande av det socialistiska uppbyggets svårigheter återvände min egen stämning i de trotskistiska stämningarnas gamla strömfåra” (PR 102). Denna förklaring av motivet för att riskera sitt liv verkade räcka för åklagaren och domstolen, men det är knappast tillräckligt för de som vet att ”de trotskistiska stämningarnas gamla strömfåra” inte hade något som helst med terrorism, skadegörelse och nederlagslinje att göra, eller ens för de som har läst rättegångsprotokollen och minns Pjatakovs vittnesmål att Sedov på sommaren 1931 (efter Romms påstådda återfall) skisserade ”de nya kampmetoderna: ... att den stalinska ledningen måste störtas medelst terror- och skadegörelsemetoder.” (PR 18.)

Således finns inget i Romms vittnesmål som visar varför han skulle ha tagit på sig att främja en terroristisk sammansvärjning, och inget i Romms eller Radeks vittnesmål visar det minsta skäl till varför Trotskij skulle ha anförtrott honom inte bara brev utan också alla den påstådda sammansvärjningens hemligheter. Varför skulle han, för att använda Trotskijs ord, ha

[yppat] mina innersta tankar till en okänd ung man som inte ens delade min ”nederlagsståndpunkt”. Och allt detta på grundval av att Romm 1927 antas ha varit överens med Radek ”i den kinesiska frågan”! (PC 392.)

§ 154. Leo Trotskij uppgav att han inte kände Vladimir Romm; att han aldrig hade hört hans namn före rättegången; att han bara läser tidningen *Izvestija* sporadiskt, och aldrig utrikesrapporteringen i den tidningen; att han även om han läser *Pravda* regelbundet, inte ens läser utrikesrapporteringen i den tidningen; att han aldrig träffade någon vid namn Vladimir Romm i Paris; och att han aldrig gav något brev till Vladimir Romm för vidare befordran till Radek, och att både Romms och Radeks vittnesmål om detta var helt felaktiga. (PC 144-145.)

Trotskij vittnade att han reste från Turkiet till Frankrike på fartyget ”Bulgaria” den 17 juli 1933, åtföljd av sin hustru, medarbetaren Jean van Heijenoort, två amerikaner, Max Shachtman och Sara Weber, och en tysk, Adolphe (pseudonym, vi har tillgång till det rätta namnet). (PC 137-138.) Orsaken till förflyttningen till Turkiet, sa han, var en förändrad politik efter valet i maj 1932, då Radikalregeringen under ledning av Daladier kom till makten. Frågan om ett visum hade förts på tal till den franska regeringen av Trotskij's franska översättare i Frankrike, Parijanine. Regeringen gav visum på villkor att Trotskij skulle bo på Korsika, men hans vän ingenjören Henri Molinier, träffade högre tjänstemän och lyckades övertyga dem om att låta honom bo i själva Frankrike en tid istället för på Korsika. Molinier lyckades få tillstånd för Trotskij att bo i ett av departementen i söder. Senare gick tjänstemännen med på att låta honom stanna i Frankrike. (PC 139.)

Trotskij uppgav att han och hans fru reste under hans hustrus namn, Sedov, på pass till utlänningar som hade utfärdats av den turkiska regeringen (originalen har lämnats till Otto Ruehle, vi har fotokopior som bekräftats av honom), och att Max Shachtman ansvarade för deras bagage och att det var märkt med hans initialer (PC 139, 152, 154). Fartyget anlände till Marseilles hamn den 24 juli 1933. Han och hans hustru reste dock inte till Marseille utan lämnade fartyget utanför hamnen i en motorbåt, i enlighet med arrangemang med fartygsbolaget som hade ordnats av Leon Sedov och Raymond Molinier (identifieras § 68, 9, a). Denna försiktighetsåtgärd genomfördes för att dölja deras rörelser. Hans son var med på motorbåten och steg ombord och överlämnade ett brev med instruktioner till van Heijenoort. Därefter lämnade Trotskij och hans hustru fartyget i motorbåten, i vilken det utöver dem själva och deras son fanns två matrosar, Molinier och en agent från *Sûreté Générale* (namnet har sedan dess ändrats till *Sûreté Nationale*). De landsteg i den lilla staden Cassis. Resten av hans sällskap fortsatte till Marseille, där Shachtman stannade för att lagra deras tunga bagage medan van Heijenoort fortsatte ända till Lyon med det lilla bagaget för att ge journalisterna intryck av att han reste till Paris. Sara Weber och Adolphe reste till Paris från Marseille. Detta arrangemang, sa Trotskij, var oväntat för hans sällskap, som hade antagit att allihop skulle resa tillsammans i motorbåten. (PC 139, 152.)

När de kom fram till Cassis, vittnade Trotskij, såg de två bilar som väntade på dem. I den ena satt Raymond Leprince, som inte var politisk anhängare till honom, och en annan fransman, Laste (vi har hela namnet), som vid den tiden var politisk anhängare till honom men senare blev motståndare till honom. I de två bilarna reste Trotskij, hans hustru och son, Molinier, Leprince och Laste tvärs över södra Frankrike mot Royan. Eftersom Trotskij hade ryggskott och bilens rörelser orsakade svåra smärtor, stannade de över natten i ett hotell i den lilla staden Tonneins. De kom fram till St. Palais nära Royan den 25 klockan två eller tre på eftermiddagen, till en villa, ”Les Embruns”, som hade hyrts åt dem den 18 juli i Henri Moliniers namn. Strax efter deras ankomst bröt en eld ut nära deras villa, orsakad av gnistor från ett lokomotiv, och den brände ner buskaget runt huset och ett litet sommarhus i trädgården. Eftersom det samlades en massa människor runt huset gick Trotskij medan elden pågick ut och satte sig i bilen, som stod på vägen. Händelsen, sa han, rapporterades i lokalpressen, men

hans namn nämndes inte eftersom han inte hade blivit igenkänd. Efter att han några månader senare hade upptäckts i Barbizon, vittnade han, rapporterades det om denna eld i pressen i Paris. Trotskij sa att han stannade kvar i St. Palais fram till 9 oktober 1933. Han var sjuk och låg till sängs ungefär halva tiden och var resten av tiden i huset eller på promenad i trädgården tillsammans med vänner som besökte honom. De som bodde med honom var hans hustru, hans sekreterare van Heijenoort, Sara Weber, Raymond Moliniers hustru Vera Lanis, som befann sig i villan när de anlände och fram till slutet av juli, Ségal, en av Moliniers affärsbekanta, som också var där när de anlände. Laste, som hade följt med dem till St. Palais, stannade också under mer än en månad. En ung fransk kamrat, Beaussier, kom också till Royan och stannade i mer än en månad, men inte i huset. (PC 138-142.) (Trotskij utelämnar här Adolphe – PC Bevisföremål 18, VII/9.)

Vidare uppgav Trotskij att den franska polisen registrerade alla hans rörelser, eftersom det hade arrangerats att han skulle underrätta dem via telefon, och att de till och med hade informerats via telefon om hans övernattning i Tonneins (PC 142.) Han hade försökt, sa han, att få tag i dessa rapporter, men Molinier, som han hade skrivit till om det, svarade att tjänstemännen vägrade tillhandahålla dem eftersom det var den vanliga policyn, och uttryckligen för att Trotskij's fall var mot Sovjetregeringen (PC 149.)

Trotskij vittnade också att man på grund av hans sjukdom skickade efter en läkare, en av hans vänner, till Royan från ett annat land, eftersom de på grund av de var där inkognito inte ville kontakta en lokal läkare (PC 148.) Han uppgav att han den 9 oktober, tillsammans med sin hustru, Henri Molinier och en ung fransman vid namn Meichler, reste till Bagnères-de-Bigorre i Pyrenéerna, där deras svärdotter, Jeanne des Pallières, träffade dem. De stannade tre veckor, och i början av november reste de till Barbizon, nära Paris, där de blev kvar till april eller maj 1934, när de lokala myndigheterna, som inte kände till hans identitet, av en ren slump upptäckte att han var där. De blev arga eftersom de hade hållits i okunnighet och orsakade en skandal. Den reaktionära pressen inledde en kampanj mot honom, och den togs upp av *L'Humanité*, det franska kommunistpartiets officiella organ, som anklagade honom för att vara i Frankrike för att hjälpa det Radikalsocialistiska partiet, som då kontrollerade regeringen, att organisera en invasion av Ryssland. Därefter tvingades han att bli nomad under en period, eftersom han jagades av den fascistiska pressen. Slutligen slog han sig ner i byn Domène, nära Grenoble, i departementet l'Isère, där han stannade tills han reste till Norge. (PC 141-144.)

Under sin vistelse i St. Palais, sa Trotskij, hade han allt som allt ungefär 50 besökare. (PC 141.)

§ 155. Leon Sedov vittnade att han aldrig hade känt Romm, och fick höra om hans existens först vid rättegången, eftersom han sällan läste *Izvestija*, och föredrog *Pravda*. Han sa:

Vad gäller Romms uttalanden börjar jag med att betona hur osannolikt det är att Putna, militärattaché vid den sovjetiska ambassaden i Berlin (som jag inte kände personligen), skulle komma på tanken att skicka en officiell journalist till mig för att han kanske skulle komma i kontakt med den stalinistiska regimens fiender. Hursomhelst finns det inte ett sant ord i skildringen av hur jag kom i kontakt med Romm. Efter det är det värt att understryka att jag enligt Romm verkar ha börjat med att låta nio månader gå utan att göra något alls, och utan att utnyttja hans goda tjänster, och att jag efter dessa nio månader inte kunde komma på något bättre att göra än att via posten skicka honom ett mycket viktigt brev från min far, som man givetvis inte skulle skicka med post om man ville skicka det – framförallt inte adresserat till Tass-avdelningen och riskera att det öppnades av någon ersättare för den person som det var ämnat för. (CR 34.)

Sedov vittnade att han inte var i Paris under senare delen av juli, att han efter att ha fått reda på att hans far skulle komma till Frankrike lämnade Paris den 14 juli med två vänner för att

hitta ett ställe där hans far kunde stanna i enlighet med överenskommelsen med de franska myndigheterna. Först reste de till Noirmoutier, och sedan till ön Oléron, därefter till Royan, där de bodde på Hotel de l'Univers. Den 18 skrev de under ett hyreskontrakt för villa "Les Embruns" i St. Palais-sur-mer, som ägdes av M Pillet. Den 19 reste de till Marseille, dit de anlände den 20, efter att ha sovit i Toulouse, Den 21 var de i Marseille, där en tredje vän anslöt sig till dem. Sedov vittnade, att eftersom *L'Humanité* hade värdjat till hamnarbetarna i Marseille att genomföra fientliga demonstrationer mot Trotskij, och eftersom det också fanns risk för demonstrationer av vitryssar, ordnade de så att fartyget skulle stanna utanför Marseille vid Cassis-sur-mer, och få Trotskij att lämna skeppet i en motorbåt. Ägaren till båten blev orolig eftersom de inte såg ut som turister, och försökte i sista minuten att vägra åka, och det var först efter en del svårigheter som de övertalade honom. Sedovs vittnesmål om resan från Cassis till St. Palais, deras ankomst dit och elden som bröt ut, bekräftar Trotskijs vittnesmål. Han vittnade att Trotskij aldrig lämnade Royan från detta datum fram till 9 oktober, och att han inte kunde ha gjort det även om han hade velat, eftersom han vid ankomsten till Royan hade ryggsrott och så svåra smärtor att det i augusti blev nödvändigt att kalla på läkare.

Sedov förnekade de möten han påstods ha haft med Vladimir Romm i november 1933 och i april och maj 1934, och sa att om han verkligen hade träffat Romm i april och maj 1934, så var det osannolikt att de skulle underlåtit att diskutera att hans far hade tvingats lämna Barbizon just då, och kampanjen mot honom i pressen, men inget av det nämndes i Romms vittnesmål. (CR 37-39.)

§ 156. Max Shachtman, journalist från New York, vittnade inför underkommissionen i New York att han politiskt står mycket nära Leo Trotskij; att han träffade honom första gången 1930 i Prinkipo; att Shachtman vid den tiden var medlem i Kommunistiska förbundet i USA, en trotskistisk organisation. Han uppgav att han träffade Trotskij andra gången i Prinkipo 1933; att han följde med honom på hans resa från Prinkipo till Frankrike på S.S. "Bulgaria", som lämnade Prinkipo omkring 19 juli och anlände till Marseille den 24 juli. Utöver honom själv åtföljdes Trotskij av fru Trotskij, Sara Weber, Jean van Heijenoort och den tyske emigranten Adolphe. Han sa att sällskapet reste som "Max Shachtman med sällskap" för att så länge som möjligt hålla Trotskij inkognito. Trotskij, sa han, reste under namnet Leon Sedov. Kvällen innan fartyget anlände till Marseille informerade fartygets befälhavare Shachtman att han hade fått ett telegram från inrikesministern som beordrade honom att stanna fartyget en bit utanför Marseille. Där skulle en motorbåt med officiell flagg närma sig fartyget, och Trotskij och de som ville i hans sällskap kunde lämna skeppet med denna motorbåt. Trotskij, sa Shachtman, var inte säker på hur arrangemangen såg ut. När motorbåten kom upp vid sidan av, sa han, satt Leon Sedov, Raymond Molinier och en man i uniform i motorbåten. Enligt Shachtman var det Molinier som kom ombord. Trotskij och hans hustru klev snabbt ner i motorbåten. Resten av sällskapet fortsatte till Marseille, där Shachtman stannade i några dagar för att lagra herr och fru Trotskijs privata tillhörigheter och bibliotek. Lådorna, uppgav han, hade alla markerats med hans initialer av de turkiska myndigheterna. Han fortsatte sedan till Basel, och från Basel till Paris, dit han anlände den 1 augusti. En eller två dagar efter hans ankomst träffade han Leon Sedov, som berättade för honom om den rutt hans far hade följt från Paris till Royan. Han uppgav att han överlämnade lagerkvittona för Trotskijs tillhörigheter till Henri Molinier i Paris.

När han tillfrågades om Trotskijs hälsotillstånd under redan, vittnade Shachtman att det försämrades efter att de hade lämnat Pireus i Grekland, och att han var sängbunden, oförmögen att röra sig. Fru Trotskij bad Shachtman att ta reda på om det fanns något sätt att få medicinsk hjälp. Han upptäckte att det inte fanns någon vanlig läkare ombord. Fröken Weber hade en mekanisk apparat som sågt ut som en elektrisk platta med kemikalier och en gummiblåsa, och

den sattes på Trotskijs rygg i ett försök att lindra för honom. När Trotskij lämnade fartyget var det med avsevärd fysisk ansträngning, sa Shachtman, som han höll sig upprätt.

Shachtman vittnade att hans vänner i Paris sa till honom att det var otillrädligt att Trotskij skulle ha så många besökare, så att hans vistelse i Royan skulle bli så lugn som möjligt, och rådde honom därför att inte resa till Royan förrän efter några veckor. Eftersom hans retur-biljett till USA var på väg att gå ut och hans affärer i USA krävde att han återvände, lämnade han Paris utan att resa till Royan. Innan han reste skrev han ett brev till Trotskij där han beklagade att han inte kunde träffa honom igen (vi har tillgång till en fotostatkopier). (NY 82-102.)

§ 157. Sara Weber, från Orange, New Jersey, vittnade inför underkommissionen i New York att hon arbetade för Leo Trotskij mellan juni 1933 till februari 1934, som hans rysk-engelska stenograf och översättare; att hon gjorde resan från Prinkipo till Frankrike 1933 med herr och fru Trotskij på ”S.S. Bulgaria” som lämnade Prinkipo den 19 eller 20 juli och kom fram till Marseille den 24 juli. Hennes vittnesmål om att Trotskij lämnade fartyget i Marseilles hamn bekräftar Trotskijs, Sedovs och Shachtmans vittnesmål. Hon vittnade att hon reste från Marseille till Paris med Adolphe, och stannade där i tre eller fyra dagar med Leon Sedovs hustru. Den 30 eller 31 juli reste hon till Royan med Leon Sedov som just hade anlänt till Paris och bara stannade kvar en dag.

Fröken Webers vittnesmål angående Trotskijs hälsotillstånd under resan bekräftar Trotskijs och Shachtmans vittnesmål. I Royan, sa hon, blev hans hälsa allt sämre, och det blev nödvändigt att skicka efter en utländsk läkare. Hon stannade i Royan från det hon anlände tills Trotskij lämnade Royan, och under hela tiden stannade Trotskij i villan. Hon var med honom igen i Barbizon från 3 november till 7 februari, då hon reste till Paris. (NY 73-81.) Fröken Weber uppgav att hon träffade alla Trotskijs besökare i Royan under den perioden hon var där, och nämnde ett antal av dem vid namn. Hon angav att Trotskijs korrespondens inte kom direkt till Royan utan kom med en kurir från Paris. (NY 103-106.)

§ 158. Davis Herron från New York vittnade inför New Yorks underkommission att han är författare utan politisk tillhörighet; att han besökte Leo Trotskij för första gången i Prinkipo i augusti 1932, efter en resa till Ryssland som medlem i en delegation från Nationella studentförbundet, en organisation med stalinistiska sympatier som han tillhörde 1931-1932; att han besökte Trotskij igen i Royan i september 1933, ett besök som arrangerades av Naville (identifierad § 68, 9, b), vars adress Herron hade fått av B J Field. Herron vittnade att han lämnade Paris på kvällen 11 september, och att resan till Royan tog en natt; att han fann Trotskij sjuk och talade med honom om hans läkare, som inte var fransman och vars namn Herron inte kände till; att läkaren sa till honom att Trotskij hade nervös feber på grund av överansträngning, och uttryckte ilska eftersom de franska myndigheterna inte lät honom resa till ett sanatorium nära Paris för att få medicinsk vård. (NY 120-126.)

§ 159. Bland de många dokumenten i vår ägo som har samband med Vladimir Romms vittnesmål med innebörden att han träffade Leo Trotskij i Boulogneskogen i senare delen av juli 1933 är de viktigaste följande dokument:

(1) Sex brev (intygade kopior) och två telegram rörande försöket att ge Trotskij tillåtelse att bo i Frankrike. Det första av dessa är ett brev från Trotskij till sin franska översättare, Maurice Parijanine, daterat 30 april 1933, där han uttrycker förvåning efter att ha fått ett telegram från honom, och tvivel om den franska regeringen skulle ge honom visum (PC Bevisföremål 18, I/1). Ett annat brev till Parijanine, daterat 7 juni 1933, anger att han bifogar en artikel som var ämnad till den franska pressen, och anmärker att

om reaktionen i Frankrike fortsätter att påstå att Trotskij är agent för och allierad med den tyska

imperialismen, är min artikel en tillräckligt övertygande vederläggning av denna idioti i den mån den behöver vederläggas. Efter att ha följt den franska pressen har jag blivit övertygad om att den inte förstår Hitlers verkliga planer, men en lycklig slump har gjort det möjligt för mig att stöta på ett mycket viktigt dokument som avslöjar honom. (PC Bevisföremål 18, I/3.)

Ett brev från Trotskij till deputerade Henri Guernut, daterat Prinkipo 31 maj 1933, som tackar honom för att ha medlat med de franska myndigheterna å hans vägnar. Ett brev daterat 29 juni 1933 från dåvarande inrikesministern C Chautemps, till deputerade Guernut lyder så här:

Ni har haft vänligheten att göra mig uppmärksam på herr Trotskij, berömd politisk flyktning med ryskt ursprung, som av hälsoskäl begärt tillstånd att få bo i de sydliga departementen och senare slå sig ner på Korsika. Jag har äran att meddela er att utvisningsdekreteret som rör denne utlänning har dragits tillbaka och att den berörda parten, när han gör en framställning, utan svårighet kommer att få ett passvisum till Frankrike. (PC 146.)

Ett telegram från Henri Molinier till Trotskij, stämplat i Buyuk-Ada-Istanbul, och datum 7/7/33 och adresserat till "Sedov", lyder så här:

Tillfällig vistelse i söder definitiv vistelse på Korsika stop fortsätter förfrågningar. Henri. (PC Bevisföremål 18, I/6.) [Också citerat delvis i PC s 145 – öa.]

Ett brev med samma datum från Trotskij till Henri Molinier diskuterar alternativen, en tillfällig vistelse i södra Frankrike eller direkt avresa till Korsika, och säger:

Om du tror att vi kunde slå oss ner på ett bekvämt sätt i något hörn i söder, tillräckligt isolerat för att förhindra möjligheten till stalinistiska (eller vitryska) skandaler, att den tillfälliga vistelsen med säkerhet kan omvandlas till en permanent vistelse, och att vi följaktligen skulle kunna skicka det tunga bagaget (böcker och arkiv) till kontinenten, så vore det givetvis den mest gynnsamma lösningen, men för mig verkar det ganska problematiskt och om jag nämner det, så är det för att "analysen" ska bli fullständig. (Ibid, S 1/7.)

(2) Ett skriftligt vittnesmål från Henri Molinier, intygat av specialkommittén, uppger att han var Trotskij's representant vid kontakterna med förläggare och press i Frankrike; att han 1933, efter överenskommelse med Trotskij, genomförde alla förberedelser rörande den sistnämndes vistelse i Frankrike; att han omedelbart åkte till *Sûreté Générale* och togs emot av Cado, som försökte fastställa och reglera villkoren för Trotskij's vistelse. Cado föreslog Korsika. Molinier protesterade att Trotskij hade ett vanligt visum och skulle få rätt att bo var han ville. Efter en dispyt,

övergav Cado sin diplomatiska attityd och förklarade bestämt att *Sûreté* framförallt hade ansvar för den allmänna ordningen, att den ansåg att Trotskij's närvaro kunde störa denna ordning, och krävde följaktligen att Trotskij bara skulle bo på ställen som den godkände.... Paris, Seine, Seine-et-Oise var förbjudna, liksom även många arbetarstäder; även Rivieran på grund av de många vitryssarna.... Bara landsbygdsdepartementen och städer av mindre betydelse återstod. Rekommendationen var centrala Frankrike.

Efter flera dagar återvände jag och föreslog Royan som första bostadsort. Cado uppmärksammade mig på det faktum att Royan låg nära ön Oléron där det fanns en koloni för kommunistiska barn, att han ansåg att Royan var centrum för alltför viktiga bosättningar, och så vidare. Jag tvingades kämpa och klargöra att villan ifråga låg långt från centrum och isolerat för att få den önskade tillåtelsen att slå oss ner i "Les Embruns".

Det bestämdes med Cado att det bästa sättet att undvika incidenter var att organisera en noggrann anonymitet. Cado uppgav att han utöver chefen för *Sûreté Générale* skulle hemlighålla vistelseorten för alla tjänstemän och journalister, och att han bara skulle informera departementets prefekt....

Molinier uppger att han skickade den nödvändiga informationen om dessa samtal till de av Trotskij's vänner som skulle möta honom i Marseille, så att de kunde informera honom. Han krävde också att de skulle hålla honom informerad dagligen om förhållandena under Trotskij's

resa, när han installerade sig och under vistelsen, så att han skulle vara den förste som fick höra om eventuella svårigheter. Han hade en överenskommelse med Cado att denne omedelbart skulle informera Molinier om han fick höra om några ovanliga händelser. Han påpekade flera gånger för Sedovs och Trotskijs sällskap hur olämpligt det var med besök till Royan, eftersom han var rädd att de kunde röja anonymiteten. Han uppger att han under denna period således var anmodad att hålla en daglig och mycket noggrann övervakning av Trotskijs och hans vänners aktiviteter, och att han därför

på det mest kategoriska sätt kan försäkra att Trotskij, så fort han steg i land i Marseille omedelbart reste med bil till Royan och att han som det skildras nedan inte lämnade staden förrän den 9 oktober.

Vladimir Romms uttalande under den andra Moskvarättegången att han träffade Trotskij i Boulogneskogen i juli 1933 är en fullständig lögn. Jag skulle ha känt till Trotskijs alla rörelser från plats till plats vid den tiden, än mer som Trotskijs hälsa under denna period inte skulle ha tillåtit honom att göra en sådan resa utan förberedelser, vilket i själva verket skulle ha krävt att han varit frånvarande under flera dagar, använt en bil, mobiliserat två eller tre vänner för att skydda Trotskij, etc. – och inget av detta kunde ha gjorts utan min vetskap.

Molinier uppger att han följde herr och fru Trotskij och Meichler till Bagnères-de-Bigorre, efter att först ha skaffat tillstånd från Cado och ordnat att sällskapet skulle resa som en familj under namnet Meichler; att han var med familjen Trotskij till 14 oktober, då han tvingades återvända till Paris. Vid sin ankomst bad han Jeanne Martin des Pallières att förena sig med familjen Trotskij, vilket hon gjorde några dagar senare. Den 30 eller 31 oktober tog Trotskij, hans hustru, Jeanne Martin och Meichler ett tåg till Paris. Molinier mötte dem med sin bil i Les Aubrais-Orléans och tog dem till Barbizon (Seine-et-Marne), där han hade hyrt en avskild villa åt dem, efter att tidigare ha fått tillstånd för Trotskij att bo i Seine-et-Marne. Han tog med sig herr och fru Trotskijs pass till chefen för *Sûretés* kontor, där visumen stämplades.

Molinier säger att han till sitt vittnesmål bifogar olika dokument (bland annat kvittot för hyran av villa "Les Embruns"). (PC Bevisföremål 18, VII/5.)

(3) Dokument rörande platsen för och uthyrningen av villa "Les Embruns" i St. Palais, nära Royan. Bland dessa fem vykort och ett kuvert adresserat till fru Leprince och ett vykort till herr och fru Vallart i Rosnysous-Bois, Seine, från Raymond Leprince från olika ställen längs den resväg som han, Leon Sedov och Raymond Molinier följde, och poststämplade så här: Les Sables d'Olonne (Vendée), 16/VII/33; Royan (Charente-Inférieure), 18/VII/33; Agen (Lot-et-Garonne), 19/VII/33; Toulouse-Gare (Haute-Garonne), 20/VII/33; Marseille-Gare (Bouches-du-Rhone) 21 och 24/VII/33; Marseille, 22 (resten oläsligt). (Ibid, 11/5.) Även ett uttalande från R Roger, ägare till Hotel de l'Univers i St. Palais, daterat 26 mars 1937, och vidimerat av borgmästaren i denna stad, att herrarna Leprince, Molinier och Sildikov (sic) bodde på hans hotell nätterna den 16, 17 och 18 juli 1933 (Ibid, 11/2). Även ett kvitto på 4.500 francs för betalning av hyra för villan "Les Embruns" utställt i namnet Molinier, daterat 18 juli 1933 och med signaturen "Blancan" och stämpeln "Agence Blancan, Ventes et Locations, St. Palais". Det finns ett uttalande från fru F Renauleaud, Boulevard Thiers 36, Royan, och hennes dotter, L Renauleaud, syskonbarn till ägaren av villan "Les Embruns", herr Pillet, som hade givit henne godkännande att hyra ut den åt honom 1933. Detta uttalande, som vidimerats av polismästaren i Royan, intygar att villan hyrdes den 18 juli 1933 av herr Molinier, som presenterade sig tillsammans med en blond ung man med en utländsk accent. (Ibid, V/3.)

(4) Dokument rörande Trotskijs ankomst till Cassis och hans resa till Royan. Det första av dessa är ett skriftligt vittnesmål av Natalja Sedov-Trotskij, daterat 1 mars 1937, och framlagt till den Preliminära kommissionen i Coyoacán (PC 154). Fru Trotskij uppger att den franska regeringen godkände en provisorisk bostad i södra Frankrike för henne själv och hennes

make, och att de överlämnade till sina vänner i Frankrike att välja deras bostadsort. Förts vid sin ankomst till Frankrike fick de reda på att de skulle bo i Royan. Deras bagage, inklusive deras bibliotek, åkte med dem, i Shachtmans namn, och hans initialer finns fortfarande på koffertarna (bekräftat av Preliminära kommissionen, PC 154). På fartyget, intygar hon, blev Trotskij sjuk med svåra ryggsmärtor. När de kom fram hade hans tillstånd förbättrats något. Hennes vittnesmål rörande landstigningen i Cassis och deras resa genom Frankrike bekräftar Trotskij och Sedovs utsagor. Hon namnger de tre vänner som beledsagade hennes son. När de anlände till Royan, säger hon, väntade Vera Lanis och Ségal på dem där.

Fru Trotskij beskriver branden som bröt ut strax efter deras ankomst och uppger att hon och hennes make väntade i bilen, som en granne hade flyttat ut på vägen, tills branden hade slutat. Efter denna händelse försämrades Trotskij's hälsa, säger hon. I början av september kom därför en vän, dr H, från utlandet för att behandla honom. I slutet av september hade han lyckats förbättra Trotskij's tillstånd, och han tillrådde honom att resa till bergen för att vila. De reste till Bagnères, där de stannade till 30 oktober, då de reste till Barbizon. Det var först i mitten av december som Trotskij slutligen kunde besöka vänner i Paris, där han tillbringade en dag. (Ibid, VII/I.)

Bland de skriftliga vittnesmålen finns uttalanden från Raymond Molinier (identifierad § 68, 9, a), J Laste och Raymond Leprince (båda identifierade § 151), bevittnade av Specialkommittén. Molinier och Leprince vittnar att de beledsagade Sedov under hans sökande efter en villa till Leo Trotskij och att de efter att slutligen ha hyrt villan "Les Embruns" fortsatte till Marseille för att möta Trotskij. Laste uppger att han anlände till Marseille den 21 juli där han träffade tre andra kamrater. Alla dessa vittnen beskriver resan till Cassis och hyran av motorbåten i syfte att möta Trotskij's fartyg. De beskriver i detalj resan från Cassis till Royan, inklusive övernattningen i en liten by nära Marmane, och ankomsten till St. Palais Alla nämner branden som bröt ut strax efter deras ankomst, och Laste beskriver den i detalj:

Det var på eftermiddagen den 25 juli nästan klockan fyra. Det lilla tåget hade just passerat och sprutat ut rök och flammor mitt på fälten som hade bränts av solen. Jag upptäckte tjock rök och flammor ungefär 300 m från villan och de verkade komma åt vårt håll. Jag hann knappt informera Trotskij innan buskarna i trädgården började brinna. Resväskorna och bilen som stod i trädgården flyttades ut på vägen med hjälp av grannar. Efter en timme var lugnet återställt tack vare invånarna i de omgivande husen, som hade släckt elden med hjälp av grenar. Villan var oskadad men alla buskarna på sidan som vette mot St. Palais hade förvandlats till aska....

Laste beskriver i detalj arrangemanget med villan och de åtgärder som vidtogs för att garantera Trotskij's säkerhet. Han säger:

Personalen i villan bestod av fyra eller fem personer utöver Trotskij och hans hustru. Hans son lämnade villan i början, för att återvända flera veckor senare. Två kamrater som var med på resan från Marseille till St. Palais lämnade oss för gott. Å andra sidan återförenades vi med kamraterna som hade kommit från Prinkipo och som vi hade skilts från i Marseille (en fransman, en tysk och en amerikan av ryskt ursprung) ... (Ibid, VII/8.)

Laste uppger att han stannade i villan under en månad och att Trotskij under denna tid mycket sällan lämnade huset. Raymond Molinier säger:

Det är helt fel att Trotskij lämnade Royan någon enda gång från det att han anlände den 9 oktober 1933. Hur skulle han kunna ha gjort det? Det hade varit nödvändigt att någon skulle ha kört honom till Paris, och bara min bror och jag hade bil. Dessutom skulle en sådan resa inte kunnat passera obemärkt, ty med tanke på Trotskij's hälsotillstånd skulle det ha krävt minst tre dagars bortovaro. (Ibid, VII/6.)

Leprince uppger att han under den period han befann sig i Royan, det vill säga från senare delen av juli till första delen av augusti, träffade Trotskij dagligen. Han intygar att han, Leprince, återvände till Paris med Sedov och Ségal. (Ibid, VII/7.)

En artikel från *Petit-Marseillais* den 25 juli 1933, daterad Cassis 24 juli, och med rubriken ”Trotskijs andra kidnappning”, beskriver de försök Trotskijs vänner gjorde att hyra en motorbåt i Cassis för att möta ”Bulgaria” och båtuthyrarens ovilja. Den berättar om Trotskijs ankomst till Cassis klockan nio på morgonen och hans sällskaps omedelbara avresa i två bilar. (Ibid, III/1.)

En skriftlig edlig försäkran (Charleroi, Belgien, PC Bevisföremål 18, VII/g) från Adolphe, som beledsagade Trotskij som en av hans sekreterare, bekräftar de redan återopade vittnesmålen angående Trotskijs hälsotillstånd och ankomsten till Marseille. Ett uttalande som inlämnats till den Preliminära kommissionen av Jean van Heijenoort bekräftar också detta vittnesmål, och uppger att när fartyget stoppades så kom Leon Sedov ombord, gav van Heijenoort ett brev, och lämnade sedan båten med sin far och mor.

Enligt instruktionerna i brevet som Leon Sedov lämnade skulle vistelseorten i Frankrike vara totalt hemlig, och för att hålla borta journalister och inkräktare bestämdes följande: i Marseille skulle jag lämna de andra vännerna som hade gjort resan med oss från Turkiet till Frankrike. Jag skulle avresa till Lyon med bagaget, och om journalisterna hade försvunnit i Lyon skulle jag resa till Royan.

Van Heijenoort uppger att han reste till Lyon med bagaget på eftermiddagen den 24 juli, att han tillbringade natten i Lyon och fortsatte till Royan påföljande dag.

När jag anlände på morgonen den 26 juli träffade jag genast Trotskij igen. Jag lämnade inte villan i St. Palais förrän de första dagarna i september för en kort resa till Paris. Under hela denna period bodde Trotskij hela tiden i villan. Under augusti månade lämnade han den bara för korta bilresor på högst en timme eller två. (Ibid, VII/2.)

(5) Dokument angående branden vid villan ”Les Embruns”. Bland dessa finns ett uttalande från chefen för brandkåren i St. Palais, herr Soulard, och furiren, Hervé André, vidimerat av borgmästaren i St. Palais. Dessa vittnen förkunnar att en brand bröt ut omkring klockan tre den 25 juli 1933 nära villan ”Les Embruns” och hotade villan; att den hade släckts omkring klockan halv fem; att de under denna brand noterade att en herre anlant med bil för att bo i villan. De fick senare höra att denne herre var Trotskij. (Ibid, V/1.)

Fru Renauleaud och hennes dotter (citerade ovan, nr 3) säger att de under branden den 25 juli såg herr Molinier, som just hade anlant med flera personer. I bilen såg de en äldre man som Molinier sa var hans sjuke far. Den blonde unge man som åtföljde herr Molinier den dag då villan hyrdes ut var också närvarande denna dag. (Ibid, V/3.)

Det finns också en kopia av ett brev, daterat 31 juli 1933, från A Nougarede, direktör för tågkompaniet i Royan, till herrar Diot May Gibault et Cie, Rue de Chateaudun 17, Paris. Denna kopia vidimeras av herr Nougarede, vars signatur vidimeras av polischefen i Royan. Brevet uppger att en brand ägde rum den 25 juli på herr Pillets egendom, och att utredningar av polisen i Royan har visat att ansvaret var tågkompaniets. Det kräver att herrar Diot May Gibault & Company täcker förlusterna. (Ibid, V/2.)

Ett urklipp från *Le Journal* (Paris), 25 april 1934, innehåller en artikel daterad Royan, 24 april, som berättar om branden vid ”Les Embruns”. Den nämner en av villans invånare som insisterade på att sitta kvar i bilen, och som Molinier sa var hans sjuke far. Artikeln säger att denna person inte var någon annan än Trotskij. Den uppger att invånarna i ”Les Embruns” omgavs av ett stort hemlighetsmakeri och stannade till början av oktober. (Ibid, V/4.) Datum för branden anges till 18 juli. Vi har ett skriftligt vittnesmål, daterat 26 mars 1937, vidimerat av polischefen i Royan och undertecknat av Albert Bardou, hedersnotarie och korrespondent,

och redaktör för Royan-tidningen *La France*. Bardon uppger att han i början av april 1934 publicerade en artikel i sin tidning om Trotskijs vistelse i St. Palais, som återgavs i *Le Journal* den 25 april, och att denna artikel innehöll ett viktigt felaktigt datum.

Den angav faktiskt Trotskijs ankomst till St. Palais till 18 juli 1933, medan han i själva verket anlände den 25 juli 1933. Detta misstag härrörde ur en sammanblandning av det datum då villan hyrdes och datum för den boendes ankomst. Å andra sidan sammanföll ankomstdatum med datum för branden. (Ibid, V/5.)

(6) Skriftliga vittnesmål från två personer som befann sig i villan "Les Embruns" när Trotskij anlände, vidimerade av Specialkommittén. Det första av dessa är av Vera Lanis, hustru till Raymond Molinier, som för närvarande är politisk motståndare till Trotskij (PC 148). Vera Lanis uppger att hon hade ansvar för att förbereda Trotskijs bostad, "Les Embruns", i Royan; att hon lämnade Paris omkring 22 eller 23 juli, och att hon iordningställde villan, under sista dagen med hjälp av Ségal; att hon var närvarande under branden som ägde rum samma dag som Trotskij anlände, och att vänner och grannar vände upp och ner på köket när de släckte elden; att hon hela tiden var kvar i villan fram till slutet av augusti och hjälpte till med hushållsarbetet; och att

jag träffade Trotskij flera gånger dagligen, och det är helt enkelt en saga att han någon gång under juli eller augusti lämnade Royan, dit han anlände den 25 juli. Jag kan slå fast att han hela tiden var kvar i huset helt indisponerad och att han nästan aldrig gick ut. Om Trotskij hade avlägsnat sig så skulle jag, som lagade och serverade mat vid bordet tre gånger om dagen, förvisso ha varit medveten om det. (Ibid, IV/3.)

Maurice Ségal uppger att han anlände till villan den 24 juli 1933 och hjälpte fru Lanis att ställa i ordning; att Trotskij anlände nästa dag ungefär mitt på dagen med sin hustru och flera andra personer; att han, Ségal, stannade flera dagar i villan och bodde i ett rum på bottenvåningen med Leprince, och att han träffade Trotskij dagligen; att han återvände till Paris med Leprince och Sedov; att de hade två missöden under resan, och att Sedov på grund av den försening som blev resultatet och osäkerhet avslutade resan med buss. (Ibid, IV/4.)

(7) Skriftliga vittnesmål från personer som anlände till St. Palais efter 31 juli 1933. Adolphe uppger att han anlände till Royan från Paris den 1 eller 2 augusti, och räknar upp följande besökare som togs emot under denna period:

Jakob Schwab under fyra eller fem dagar. Enligt en anmärkning som jag gjorde i ett av mina privata brev under denna period var det omkring 16 till 19 augusti; de Kadet från det nederländska OSP; en delegation från det nederländska RSAP med H Sneevliet.... Smith och Jennie Lee från det engelska ILP den 29 augusti; och om jag inte misstar mig J P Schmidt från det nederländska OSP. Från LCI kom E Bauer, Witte. L Lesoil, G Vereecken, R och H Molinier; en lång belgisk kamrat; W Nelz, Walter Held; medlemmar från det franska Kommunistiska förbundet; J Laste och Y Craipeau, som också gick vakt; Beaussier, Gourbil från St. Palais-sur-mer, som kom en gång med två andra vänner från grannskapet; en från Oléron och en annan som vid ett annat tillfälle tog med sig en sympatiserande järnvägsarbetare från Royan. Från den tyska sektionen kom Schmidt från Danzig, som under en tid hjälpte till som sekreterare och medlem i vaktstyrkan. En läkare kom från [ett främmande land] för att ge Trotskij medicinsk behandling. Då och då kom frisören, kamrat L'Huillier från Paris, för att klippa Trotskijs hår och skägg.... Jag såg också en chaufför i sällskap med R Molinier och en arbetare som vid den tidpunkten var anställd som diskare på ett hotell i Royan. Från Paris kom en delegation med judiska kamrater; även Feroci. Författare: Malraux; även Parijanine. Också tysken, Erde. Jag minns inga andra personer men det var säkert fler. Jag glömde Sternberg från SAP. (Ibid, VII/9.)

En skriftlig edlig försäkran (St. Moritz) av den läkare* som kallades in för att behandla Trotskij i Royan, uppger att han var i Royan från 4 till 17 september 1933. Den bekräftar det vittnesmål som citerats ovan angående Trotskijs hälsotillstånd under sin vistelse i "Les Embruns". (Ibid, VIII/17.)

I ett uttalande som vidimerats av Specialkommittén intygar Pierre Naville att han besökte Trotskij i Royan den 9 eller 10 september 1933. Naville säger att han under juli och augusti bodde i Paris och inte lämnade staden, och att han under denna period fick flera brev från Trotskij. Han överlämnar utdrag ur dessa brev, daterade 31 juli, 17, 25 och 21 augusti. (Ibid, VIII/5.)

J Gourbil från St. Palais-sur-mer säger i ett uttalande som vidimerats av borgmästaren i denna stad att han besökte Trotskij flera gånger i "Les Embruns", och att

var och en som såg det försvarssystem som organiserades i juli och augusti 1933 i St. Palais för att skydda Trotskijs liv, och som hör honom anklagas för att under denna period ha samtalat på en bänk i Boulogneskogen med ett sändebud från Radek, har rätt att säga att höjdpunkten för polisens uppfinningsförmåga sammanfaller med löjets och det absurdas höjdpunkt. (Ibid, VIII/14.)

En skriftlig edlig försäkran av J de Kadt från Haarlem, Holland, uppger att han i egenskap av sekreterare för Nederländernas Oberoende socialistiska parti (OSP) besökte Leo Trotskij på sommaren 1933:

Eftersom det vid den tiden var helt omöjligt att träffa L D Trotskij i Paris måste jag resa till Royan, dit jag anlände den 24 augusti och bodde i Trotskijs hus i närheten av Royan fram till 25 augusti. Eftersom det den 27 och 28 augusti hölls en internationell konferens för oberoende socialistiska partier och grupper i Paris, hade det varit av stor vikt för Trotskij att närvara vid denna konferens för att lägga fram sina teorier och få möjlighet att träffa en del av de socialistiska ledare som samlats där. Men det var inte möjligt för honom att lämna Royan.... (Ibid, S VIII/28.)

De Kadt meddelar att han inte är trotskist och aldrig någonsin har varit ansluten till någon av de så kallade trotskistiska organisationerna; att han för närvarande inte är medlem i något parti eller politisk grupp; att han är oberoende socialistisk skribent och redaktör för den oberoende socialistiska tidskriften *De Nieuwe Kern*.

En skriftlig edlig försäkran (Amsterdam) av H Sneevliet från Amsterdam, ordförande för det nederländska Revolutionära socialistiska arbetarpartiet (RSAP) och medlem i det nederländska parlamentet sedan 1933, uppger att han besökte Trotskij i Royan, Frankrike, 18-22 augusti 1933. Sneevliets vittnesmål kommer att citeras i kapitel XXIV i denna rapport. (Ibid, S VIII/26.)

Charles Andrew Smith från 81 Arcadian Gardens, London, England, filosofie doktor vid universitet i Durham, meddelar i en skriftlig edlig försäkran (London) att det vid slutet av en konferens som den 27 och 28 augusti hölls i regi av Internationella byrån i Revolutionär socialistisk enhet i Paris föreslogs att en av ledarna för Oberoende arbetarpartiet (ILP) i Storbritannien skulle träffa Leo Trotskij, som då bodde i södra Frankrike, för att diskutera den internationella politiska situationen med honom; att de tre nationella ledarna för ILP vid denna konferens var James Maxton, Archibald Fenner Brockway och John Paton; att

det förklarades för oss i Paris att nämnde Leo Trotskij inte hade möjlighet att komma till Paris för att träffa nämnda James Maxton, Archibald Fenner Brockway och John Paton och andra, som han med glädje skulle ha gjort, inte bara på grund av den långa resan som krävdes från södra Frankrike till Paris, utan också på grund av upprepade hot mot hans liv och den franska fascistiska pressens hets att mörda honom.

---

* Eftersom läkaren bor i ett halvfascistiskt land, uppger vi inte hans namn eller nationalitet.

Smith säger att man beslutade att han i egenskap av medlem för Nationella administrativa rådet skulle besöka Leo Trotskij. Han lämnade Paris på måndagskvällen, 28 augusti 1933, och reste över natten till Royan.

När jag anlände till Leo Trotskijs bostad på förutnämnda ställe fann jag detsamma noga bevakat, och nämnde Leo Trotskij följdes hela tiden av beväpnade anhängare som uppenbarligen levde i verklig oro för ett angrepp....

Han sa att han hade ett flera timmar långt samtal med Trotskij den 29 augusti 1933, och att han återvände till Paris denna kväll. Han avslutar:

Hela omständigheterna för mitt besök till nämnde Leo Trotskij fick mig att anse att omständigheterna vid den tiden var sådana att det vore ytterst osannolikt att nämnde Leo Trotskij under denna månad kunde ha tillbringat någon tid i Paris.... (Ibid, VIII/18.)

En skriftlig edlig försäkran från John Paton från Welwyn Garden City, Stratfordshire, England, uppger att han var generalsekreterare för Oberoende arbetarpartiet från 1927 till 1933; att han var i Paris den 27 och 28 augusti 1933, vid en konferens som hölls under beskydd av Internationella byrån i Revolutionär socialistisk enhet; att han förväntade sig att träffa Leo Trotskij i Paris under sitt besök, men fick höra att det var omöjligt för Trotskij att lämna södra Frankrike, och att han följaktligen besökte Trotskij i Royan den 29 augusti 1933 med P J Schmidt, från Oberoende socialistiska partiet i Nederländerna. Han säger:

Jag hade informerats om att jag för att kunna träffa nämnde Leo Trotskij skulle behöva göra den långa och besvärliga resan till förutnämnda Royan, eftersom jag fick berättat att han aldrig lämnade sin vistelseort. All denna information bekräftade vad jag redan hade hört från J de Kadet från Oberoende socialistiska partiet i Nederländerna, som jag hade träffat i Paris och som tidigare hade besökt nämnde Leo Trotskij. Jag talade med nämnde Leo Trotskij i förutnämnda Royan den 29 augusti 1933, Nämnde Leo Trotskij anmärkte då att han måste vara mycket noga med att hålla sig avskild och begränsa sina rörelser för att inte ge några ursäkter för att försöka kast ut honom från Frankrike. (Ibid, VIII/9.)

En skriftlig edlig försäkran (Amsterdam) från P H Schmidt från Amsterdam uppger att han reste till Royan för att träffa Trotskij tillsammans med ILP:s dåvarande generalsekreterare, John Paton. Schmidt förlägger datum för sitt besök till 30 till 31 augusti 1933.* (Ibid, S VIII/27.)

En skriftlig edlig försäkran (London) av James Maxton från London, medlem av det brittiska underhuset, bekräftar Charles Andrew Smiths uttalande att Maxton var tvungen att återvända till England från konferensen i Paris utan att besöka Leo Trotskij eftersom Maxton inte kunde ta sig tid att göra den nödvändiga resan till södra Frankrike. (Ibid, VIII/20.)

(8) Fem brev skrivna av Trotskij till personer i Paris i slutet av juli 1933, varav två är daterade 30 juli och tre 31 juli. Bland dessa är brevet från 31 juli adresserat till Pierre Naville (se 7 ovan). (Ibid, VI/2-6.)

(9) Olika dokument som illustrerar vad Trotskij var upptagen med politiskt under vistelsen i Royan. De mer viktiga av dessa dokument kommer att citeras i senare delar av denna rapport.

§ 160. Som vi har konstaterat börjat vittnet Vladimir Romms vittnesmål med en lögn – han likställer oppositionen 1926-1927 med ”partifientligt arbete”. Vi har konstaterat hans uppenbara okunnighet om karaktären på oppositionens arbete; bristen på varje trovärdigt motiv för honom att utföra de farliga uppgifter som tillskrivs honom i samband med den påstådda konspirationen; hans underlåtenhet att uppge – och Vysjinskijs underlåtenhet att

---

* Detta datum verkar mer sannolikt än 29 augusti som Paton anger, med tanke på att om Paton och Schmidt hade besökt Trotskij den 29 augusti, så skulle deras besök ha sammanfallit med Smiths besök, och han nämner dem inte och han nämns inte av dem.

fråga honom – hur Sedov fick reda på att han var beredd att riskera sitt liv genom att utföra dessa uppgifter. Dessutom gäller de tvivel som Radeks vittnesmål om innehållet i Trotskij's första brev (§ 144) ger upphov till givetvis också Romms vittnesmål att han överlämnade det, och hans egen redogörelse för dess innehåll. För oss verkar det otroligt att Sedov skulle ha skickat ett sådant brev som Radek och Romm beskrev till en sovjetisk nyhetsbyrås adress i Paris, där det med lätthet kunde ha öppnats av någon annan än Romm och på så sätt ha avslöjat den påstådda sammansvärjningen. Det verkar också otroligt – faktiskt befängt – att Trotskij när han kom till Frankrike skulle ha skyndat sig mer än halvvägs över landet bara för att bekräfta innehållet i ett brev han skickade till Radek för en okänd förbindelseman. Och Romms vittnesmål om detta samtal och händelserna som ledde fram till det är öppet för allvarliga tvivel med tanke på de fantastiska motsättningar vi har pekat ut i vittnesmålet gällande bildandet av parallellcentrum (Kapitel XVI).

Därmed är inte Romms vittnesmål övertygande. Ändå bestod åklagarens enda försök att styrka detta vittnesmål av att se till att det bekräftades av Radek, vars eget vittnesmål redan på förhand hade motsagt dess viktigaste punkter. Om vi antar att Romm sa sanningen så fanns mer övertygande sätt att bekräfta det. Som vi redan har sagt hävdar denna kommission att en av de mest framträdande bristerna i förfarandet under januarirättegången var åklagarens underlåtenhet att lägga fram den franska polisens listor över Trotskij's rörelser under denna period, som den antagligen med lätthet skulle kunnat skaffa från Frankrikes vänskapliga regering. Vi har citerat Trotskij's uttalande att han försökte skaffa dessa listor. Sex olika försök att skaffa fram dem har gjorts å våra vägnar, två av dem av höga franska befattningshavare. Svaret på varje begäran var att listorna är i *Sûreté Nationales* chefs ägo, och att de av statliga skäl inte kan lämnas ut. *Comité pour l'Enquête sur le Croces de Moscou* har också försökt få tillgång till dem. Eftersom den franska regeringen är på vänskaplig fot och halvt i allians med sovjetregeringen, så är det rimligt att anta, att om dessa listor över Trotskij's rörelser skulle stöda Vladimir Romms vittnesmål, så skulle inte den franska regeringen tveka att avslöja dem, och att denna vägran pekar på en ovilja att skämma ut en regering som den har vänskapliga förbindelser och praktiskt taget är i allians med. Vi menar därför att den franska regeringens vägran att offentliggöra dessa listor är ett starkt sannolikt bevis att de inte stöder Vladimir Romms vittnesmål.

De positiva bevisen för att Romm vittnade falskt är imponerande både till sin mängd och sin struktur. Alla delar – vittnenas utsagor, brev, telegram, utdrag från pressen etc. – passar ihop i en redogörelse för Trotskij's första månader i Frankrike, som slutgiltigt slår fast: (1) att Trotskij anlände till Frankrike den 24 juli 1933; (2) att han lämnade "Bulgaria" med motorbåt och steg i land vid Cassis, varifrån han fortsatte direkt till St. Palais, efter att ha tillbringat en natt längs vägen; (3) att han utan avbrott blev kvar i St. Palais fram till 9 oktober 1933.

Vi menar att alla dessa bevis slutgiltigt bevisar att Leo Trotskij inte träffade Vladimir Romm i Boulogneskogen, vare sig senare delen av juli 1933, som Romm uppger, eller någon gång mellan 24 juli och 31 oktober 1933. Vi anser att dessa bevis också bevisar att Leon Sedov inte var i Paris under andra halvan av juli 1933 och inte återvände till denna stad före slutet av juli eller första delen av augusti (fröken Weber säger 30 eller 31 juli; Shachtman och Leprince säger tidigt i augusti), och att han därför inte kan ha haft de två samtal med Romm som Romm vittnade om. Men om Romms vittnesmål om det första samtalet var falskt, finns det ingen anledning att tro på hans vittnesmål om det andra. Även om vi antar att Sedov återvände till Paris i tid för att träffa Vladimir Romm i slutet av juli, är det dessutom uppenbart från alla bevis vi har tillgång till att han inte kunde ha gått tillsammans med Romm till Boulogneskogen för att träffa Trotskij, som Romm uppger, eftersom Trotskij inte lämnade St. Palais mellan den dag han anlände dit, 25 juli 1933, och 9 oktober 1933.

§ 161. Vi hävdar därför att Romms vittnesmål rörande hans påstådda möte med Trotskij i slutet av juli 1933 är falskt. Och eftersom hans bevis om denna centrala punkt är felaktiga, följer att hela hans vittnesmål angående sin påstådda verksamhet som förbindelseman mellan Sedov och Trotskij å ena sidan och Radek å den andra, inte är trovärdigt. Och eftersom Radeks vittnesmål om en konspiration med Leo Trotskij främst vilar på Romms och i andra hand Pjatakovs vittnesmål, som vi också har vederlagt, så hävdar vi också att Radeks vittnesmål är falskt. Vi hävdar därför att inget av de brev som påstås ha skickats mellan Trotskij och Radek, vare sig det varit via Vladimir Romm eller på ospecificerade sätt, aldrig har existerat, och att alla utsagor om innehållet i dessa påstådda brev är rena påhitt.

XX. A A Sjestovs vittnesmål

§ 162. Den fjärde hållpunkten för anklagelsen mot Leo Trotskij och Leon Sedov i Pjatakov-Radek-rättegången är anklagade Sjestovs vittnesmål. Sjestov uppgav att hans brottsliga verksamhet började i slutet av 1923, då han som student vid arbetarfakulteten på Bergs-akademien i Moskva var aktiv förespråkare för den trotskistiska plattformen; att han i slutet av 1924 ”för första gången [bedrog] partiet” genom att vid ett partimöte deklarerade att han hade lämnat trotskismen; och att han i slutet av 1925 ”ånyo [började] att aktivt strida mot partiet”. (PR 172.)

Här konstaterar vi återigen att politisk opposition likställs med brottslig aktivitet.

Omkring i slutet av februari 1931, sa Sjestov, skickades han från Novosibirsk, där han arbetade, till Moskva i officiella ärenden. Vid den tiden var han medlem i styrelsen för Östra och sibiriska koltrusten. När han fick höra att en grupp direktörer, under ledning av Pjatakov, skulle skickas till Berlin så fick han tillstånd att resa, och var i Berlin i början eller mitten av maj. Han frågade Pjatakov, sa han, om hans uttalande i pressen hade varit resultatet av att han verkligen hade av sagt sig trotskismen eller om han tvingats till det. Pjatakov frågade honom om han hade läst den senaste litteraturen i Berlin (dess natur specificerades inte) och rådde honom att kontakta I N Smirnov. Han gjorde det, sa han, och Smirnov berättade för honom att

läget i Sovjetunionen starkt förändrat sig, och ni förstår själv att det är omöjligt att föra kamp med öppet visir. Nu består trotskisternas uppgift i att tillvinna sig partiets förtroende och sedan ånyo med fördubblad och tredubblad kraft gå till attack. (PR 173.)

Smirnov, sa han, rådde honom att diskutera ”den senaste nya kursen”. Han påstås ha träffat Sedov i restaurangen Nikolaj, där Sedov till svar på frågan vilka konkreta uppgifter Trotskij ”ställer ... oss trotskister”,

förklarade ... att hans far anser att den enda riktiga vägen, en svår, men riktig väg – det är vägen att med våld avlägsna Stalin och regeringens ledare genom terror.

Jag anmärkte då, att det delvis är riktigt, emedan vi verkligen råkat in i en återvändsgränd. Därför måste man antingen sträcka vapen eller utstaka nya vägar. (PR 173.)

Därpå, sa han, rådde Sedov, som såg att Sjestov påverkades av hans ord, honom att kontakta firman Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann, som hade kontrakt på att hjälpa till att bryta gruvor i Kuzbas (Kuznetskbassängen), och sa att denna firma var till hjälp för att skicka brev till Sovjetunionen. Och om denna firma gjorde dem en tjänst, skulle de göra en gentjänst genom att förse den med viss information. Som svar på Sjestovs protest, ”Ni föreslår mig helt simpelt att bli spion”, sa Sedov till honom, sa han, att inte vara pyrd. Om han accepterade terrorism och att undergräva verksamheten i industrin, så kunde han, Sedov, inte förstå varför han inte skulle acceptera detta också. Sjestov sa att han sa till Sedov att han skulle konsultera Smirnov och sedan ge honom ”ett eller annat svar”. I slutet av samtalet, sa Sjestov, reste de till Berlin och gick in på restaurangen Baltimore, där Sedov presenterade honom för en Schwartzmann,

en man klädd som kypare, och sa till Sjestov, att Schwartzmann skulle förmedla meddelandet när han ville komma i kontakt med honom. (PR 173-174.)

Om vi går tillbaka till sidan 119-120 i protokollet, upptäcker vi att Sedov, uppenbarligen i samma samtal – hursomhelst i ett samtal i maj 1931 – verkar ha informerat Sjestov om linjen att undergräva den sovjetiska industrin genom skadegörelse och diversioner, och sa till honom att det för detta syfte var nödvändigt att värva ”icke trotskistiska skadegörare”. Det förefaller således som om Sedov, som Sjestov enligt sitt vittnesmål här aldrig hade träffat före detta samtal (på sidan 24 vittnar han att han träffade Sedov i januari 1931, omkring fem månader innan Sjestov anlände till Berlin och en månad innan Sedov anlände), vid deras allra första möte anförtrodde Sjestov den ”nya linjen” om terrorism, verkade ta för givet att han gick med på sabotage, och till och med föreslog att han skulle ”bli spion”. En sådan indiskretion verkar vågad, för att inte säga dumdristig, när vi påminner oss om att Sjestov enligt sitt eget vittnesmål var sovjetisk funktionär, som just då var på ett officiellt uppdrag i Berlin. Man skulle tro att Sedov måste ha varit mycket ängslig tills han fick höra om denne tvivlande sovjetiska funktionär gick med på att ”bli spion” eller besluta att det var hans plikt att avslöja hela sammansvärjningen till GPU. Men Sjestov verkar ha avgjort frågan i sitt eget sinne redan innan han talade med Smirnov. I början av juni, sa han,

... sedan jag smält allt vad jag hört av Smirnov och Sedov, kom jag till slutsatsen, att det vore för sent att retirera. Smirnov och de andra kände mig som en övertygad trotskist, så mycket mer som det personliga umgänget med Sedov, Smirnov och Pjatakov fört oss närmare varandra, och jag avgjorde därför frågan för min del så, att jag skulle gå samman med mina ledare. (PR 174.)

Omkring i mitten av juli, sa Sjestov, träffade han Smirnov, som frågade honom rent ut: ”hurudan är din stämning?” Han svarade att han inte hade någon personlig stämning utan gjorde som Trotskij hade lärt dem – stod i givakt och väntade på order. Smirnov berättade då för honom, sa han, att ett definitivt beslut hade tagits ”att uppnå makten genom att organisera mord, genom att organisera våldsdåd mot Stalin, hans politiska byrå och hans regering”, varvid Sjestov ”fullkomligt samtyckte till att utföra detta arbete”. Han informerade Smirnov om Sedovs instruktioner att kontakta firman Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann, och sa: ”jag kommer att bli spion och diversant”. Smirnov, påstod han, sa till honom: ”Låt bli att bravera med sådana starka ord som spion och diversant”, och försvarade värvningen av tyska diversanter under mobiliseringen av kontrarevolutionära krafter. Efter detta samtal, sa Sjestov, gick han med på att upprätta förbindelser med den tyska firman. (PR 174.) Vysjinskij frågade honom:

Vysjinskij: Vilket år var det?

Sjestov: Det var mellan den tionde och tjugonde juli 1931.

Vysjinskij: Var båda sammanträffandena 1931.

Sjestov: Ja, på våren.

Vysjinskij: Stannade ni kvar efteråt i Berlin?

Sjestov: Jag stannade kvar i utlandet överhuvud taget till de första dagarna i november. Jag reste till London. (PR 174.)

Således förlägger Sjestov sitt samtal med Smirnov till ”omkring mitten av juli”, ”omkring mitten av juni” och ”på våren”. Han vittnade att han hade ytterligare två samtal med Sedov, i ett av dessa berättade han om sina samtal med Smirnov och Pjatakov, och under det andra fick han ett par skor som innehöll brev till Pjatakov och Muralov (§ 131). I november, sa Sjestov, reste han till Kuznetskbassängen, men innan sin avresa träffade han direktören för Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann och slöt ett avtal enligt vilket denna firma skulle åta sig att upprätthålla förbindelser med de trotskistiska organisationerna i Sovjetunionen och organisera skade-

görelser och diversioner tillsammans med trotskisterna, i utbyte mot vilka de sistnämnda skulle förse firman med hemlig information och hjälpa dess representanter i diversionsarbetet (PR 175-176.) Sjestov vittnade senare att han reste till England i mitten av november 1931, efter detta påstådda samtal, och att han under återresan var i Berlin i omkring tre veckor; att han träffade Sedov två gånger i slutet av oktober och att han efter det reste till Sovjetunionen. (PR 178.) På sidan 24 vittnar han, att han under återresan från England gick till Schwartzmann och sa till honom att han måste träffa Sedov; att han träffade Sedov i restaurangen Baltimore och fick skorna med breven. Enligt Sjestov var ett brev dolt i varje sko, ett brev märkt "P" till Pjatakov, det andra med "M" till Muralov. Han uppgav att han överlämnade brevet märkt "P" till Pjatakov i mitten av november 1931 i Moskva, efter att ha anlänt dit 7 november (PR 23); och att han vid sin ankomst till Novosibirsk kontaktade Muralov och överlämnade det andra brevet till honom. (PR 25, 179.) Han förlade sin ankomst till Novosibirsk till mellan 20 och 30 november. Men Muralov vittnade att han fick detta brev 1932. (PR 160.)

§ 162. Leo Trotskij intygade att han aldrig var bekant med A A Sjestov och att han såg hans namn första gången i rapporterna från rättegången (PC 99.)

§163 Leon Sedov vittnade att han aldrig var bekant med eller träffade Sjestov. Han anmärkte att Sjestov hade varit vittne i Novosibirskrättegången, och även om han då uppgav att han hade fått terroristiska direktiv från Pjatakov 1931 så nämnde han inte Sedov. Som stöd för detta uttalande hänvisade Sedov till den officiella rapporten från rättegången i *Pravda*, 22 november 1936, och även till en artikel i *Pravda*, 24 december 1936, undertecknad av Roginskij, biträdande åklagare i Sovjetunionen. Sedov förkunnade att denna försummelse berättigade slutsatsen att Sjestovs anklagelser under rättegången i januari 1937 var ett hopkok som hittats på efter Novosibirskrättegången. (CR 30-31.)

Sedov förnekade att han ens kände till firman Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann, eller att något i Sjestovs vittnesmål om honom var sant (CR 31). Han uppmärksammade vidare Sjestovs uttalande att han träffade Sedov i Berlin i januari 1931, och sa att han vid denna tidpunkt var i Istanbul, vilket han kunde bevisa med sitt pass, och att han anlände till Berlin först den 25 februari 1931. Han pekade också på motsättningen mellan detta uttalande av Sjestov och hans uttalande att han anlände till Tyskland i maj och träffade Sedov ungefär samtidigt; även motsättningen mellan Sjestovs uttalanden att han reste till Moskva i början av november 1931 och var i Novosibirsk 20-30 november, och hans uttalande att han reste till England i mitten av november. (CR 32.)

§ 164. Vi har ovan (§ 130) redan slagit fast vår uppfattning att Pjatakovs vittnesmål angående sina påstådda kontakter med Sedov är ett påhitt. Därför anser vi att hans bekräftelse av Sjestovs vittnesmål som pekar ut Leon Sedov är värdelös. Enligt Sjestov samtalade han dessutom med Pjatakov och Sedov var för sig. Därmed är hans vittnesmål det enda direkta vittnesmålet om hans påstådda möten med Sedov, och som Sedov påpekade och ovanstående sammandrag bekräftar, så innehåller detta vittnesmål enorma motsättningar angående datum för hans möten med Sedov och sina egna rörelser – motsättningar som varken verkade störa åklagaren eller rätten. Vi har vidare bestyrkt Sedovs uttalanden om Sjestovs vittnesmål i Novosibirskrättegången. I något som påstås vara en officiell ordagrann rapport från denna rättegång (kvällssessionen 20 november) som publicerades i *Pravda* 22 november 1936, sa Sjestov:

När jag var i Berlin fick jag en direkt order från Pjatakov att utföra undergrävande terroristiskt arbete i Kuzbas. Han visste att jag arbetade i Kuzbas, och han sa att jag skulle samordna min verksamhet nogga med representanten för den trotskistiska organisationen i Sibirien, Muralov.

Under januarirättegången sa Sjestov å andra sidan:

... jag hade fått noggranna anvisningar av Sedov, av Pjatakov och Smirnov om att min verksamhet

uteslutande måste försiggå under Muralovs kontroll.... (PR 164.)

Detta uttalande har inget stöd i rapporterna om Sjestovs vittnesmål i Novosibirskrättegången som publicerades i *Pravda*. Varken i detta vittnesmål eller i citaten från Sjestov i åtalet eller i hänvisningarna till honom i åklagare Roginskijs sammanfattning nämns vare sig Sedov eller Smirnov. Inte heller nämns de i domen. Den 22 november tas ett omnämnande av det påstådda mötet mellan Pjatakov, Smirnov och Sedov (§ 124) med i den påstådda redogörelsen för Drobnis' vittnesmål. Sjestov innefattas inte. Som det har rapporterats pekade Sjestovs vittnesmål bara ut Pjatakov och Muralov. Hans påstådda förbindelser med Sedov och Smirnov nämns först tre dagar efter domen, i Roginskijs artikel (24 november) som Sedov hänvisade till. Men egendomligt nog illustrerade Roginskij dessa påstådda förbindelser med det stycke från Sjestov som citerats ovan, där han bara nämnde Pjatakov och Muralov. Således verkar Sjestovs påstådda förbindelser med Sedov och Smirnov ha varit en eftertanke från åklagarens sida.

Sjestovs vittnesmål angående det föregivna avtalet med Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann är lika tvivelaktigt som Pjatakovs om hans affärer med Borsig och Demag. Å vems vägnar och i vilket syfte samlade denna firma hemlig information och utförde skadegörelse och diversionssverksamhet i Sovjetunionen? Att en utländsk firma skulle kunna erbjuda en sovjetisk befattningshavare ersättning för att förnya avtal (PR 176) eller föredra dem framför konkurrerande firmor – det är förståeligt. Men det är något helt annat än att inlåta sig på sabotage, som om det avslöjas med nödvändighet skulle misskreditera firman och leda till att de kastades ut ur Sovjetunionen. För sådana saker skulle man tro att de måste ha några politiska motiv. Vilka var de? Knappast bara det faktum att firmans direktör var "Sedovs vän" (PR 176). Ingen företagskoncern skulle rimligen inlåta sig på "diversioner och brottslig verksamhet" på grundval av sin direktörs personliga vänskaper, med stora risker för sin ställning och sina affärer. Trodde denna firma att "trotskisterna" snart skulle komma till makten och därefter tilldela den stora kontrakt? Sjestov säger själv att trotskisterna "ej har något stöd bland arbetarna och bönderna" (PR 120), och om denna firma "redan [hade] sitt folk ... [i] Kusnetsk-bassängen" (PR 176) så skulle den förvisso ha befunnit sig i en ställning där de kände till det. Agerade de å den tyska regeringens vägnar? Vid den tidpunkten var Tyskland fortfarande en demokrati med goda relationer med sovjetregeringen, och regeringen Brüning satt vid makten. Konspirerade Brüning med "trotskisterna" för att avsätta Stalin? Med vilka motiv? Alla dessa frågor var berättigade under Sjestovs vittnesmål. Åklagaren ställde ingen av dem.

Protokollet är ytterst motsägelsefullt rörande det brev som Sjestov påstås ha haft med sig till Muralov i ett par skor. Vi har redan konstaterat dessa motsättningar vad gäller de datum då Sjestov fick och överlämnade brevet. Men viktigare är motsättningen mellan Sjestov och Muralov angående karaktären på meddelandet. Muralov uppger att brevet var från Sedov och säger:

Jag kände honom mycket bra, såg honom ofta i Trotskijs bostad och kände honom i detalj bl. a. hans fysiska defekt som Sjestov bekräftade för mig. Jag var således övertygad om att det ej var ett förfalskat brev, och jag kände igen handstilen. (PR 160.)

Innan vi går vidare till Sjestovs version noterar vi Sedovs vittnesmål att det är sant att han i sin ungdom, då Muralov kände honom, skelade med ett öga, men att han vid den tidpunkt då Sjestov påstås ha mött honom i Berlin var fullständigt botad från denna defekt. (CR 33.) Om detta är sant tror vi knappast att Sjestov kan ha "bekräftat" en fysisk defekt som Sedov inte längre hade.

Enligt Sjestovs beskrivning av det meddelande han överlämnade till Muralov, så bestod det av två brev, ett från Trotskij och det andra "ett från utlandsbyrån, som jag personligen dechiffrerade." Sjestov vittnade att Muralov begärde att han skulle dechiffrera detta brev, och sa

att brevet aritmetik gav honom ont i ögonen, och ”överlämnade ... omedelbart brevet och gav mig nyckeln till chiffret.” Han sa inte hur Muralov och Sedov – som Muralov inte haft förbindelse med tidigare, om vi ska tro hans vittnesmål – hade ordnat med denna nyckel, och inte heller frågade åklagaren varken honom eller Muralov. Inte heller uppgav Sjestov i vems handstil detta långa brev var skrivet, eller om det var maskinskrivet. (PR 179-180.) Vysjinskij ställde inga frågor, trots att motsättningen mellan Sjestov och Muralov var tillräckligt stor för att berättiga tvivel om att brevet överhuvudtaget existerade.

Som vi har konstaterat går det enbart på basis av protokollet att allvarligt ifrågasätta Sjestovs vittnesmål. Och dessa tvivel ökar när hans bekännelse som vittne i Novosibirskrättegången jämförs med hans bekännelse under januarirättegången.

Vi har redan konstaterat att Pjatakovs bekräftelse av Sjestovs vittnesmål är värdelös. Precis som Pjatakov påstod Sjestov att det var Smirnov som satte honom i förbindelse med Sedov. Vi har hävdad (§ 46) att Smirnov inte fick några ”åsikter” eller instruktioner om terrorism från Sedov 1931 (åklagaren anklagade inte Smirnov för att ha diskuterat skadegörelse och diversion med Sedov). Därmed kan inte Smirnov ha presenterat Sjestov för Sedov i terroristiskt konspiratoriska avsikter, eller informerat Sjestov om en överenskommelse med Sedov om terrorism och skadegörelse. Dessutom har vi redan påpekat (§ 132), att om Pjatakov inte träffade Sedov så finns det ingen grund att tro att han fick ett brev från Trotskij som ett resultat av sådana möten – ett brev som enligt Pjatakovs beskrivning anspelade på dem med orden ”jag är mycket glad över att ni följt mina uppmaningar” (PR 25). Men eftersom Sjestov vittnade att han överlämnade detta brev, och om inget sådant brev skickades, så ljög han i så fall uppenbarligen medvetet. Och om han ljög om det brevet så finns det inte minsta grundval att vare sig tro på hans eller Muralovs vittnesmål om det brev som han påstås ha fått från Sedov till Muralov vid samma tidpunkt.

§ 165. Med tanke på alla dessa överväganden hävdar vi att anklagade Sjestovs vittnesmål angående sina påstådda möten med Sedov och hans påstådda tjänster som mellanhand till Sedov och Muralov är värdelöst.

XXI. N I Muralovs vittnesmål

§ 166. Den femte hållpunkten för anklagelsen mot Leo Trotskij och Leon Sedov under januarirättegången är anklagade Muralovs vittnesmål. Muralov daterar sitt ”syndafall” till 1923, då han undertecknade De 46 deklARATION.* Han blev kvar i den trotskistiska oppositionen, sa han, tills han uteslöts ur partiet och landsförvisades till västra Sibirien. Därefter fortsatte han att stå bakom oppositionens plattform som förelades den femtonde kongressen. Han svarade jakande på Vysjinskij's fråga:

Och på denna grundval förblev ni intill allra sista tiden och förde kamp emedan ni kvarstod på dessa politiska positioner? (PR 171.)

Således framställs oppositionens plattform, som kritiserade majoritetens inrikes- och utrikespolitik, som grund för påstådd brottslig verksamhet. (Se §§ 181, 230 angående denna plattform.)

Muralov uppgav att han under åtta månader förnekade ”illegalt arbete”, och förklarade att det berodde på politiska orsaker, ilska mot sin arrestering, och hans tillgivenhet till Trotskij ”sedan den tid, då han var folkkommissarie och jag befälhavare för Moskvas militärkrets” (PR 171). Slutligen,

---

* Överlämnad till SUKP:s centralkommitté den 15 oktober 1923 av 46 kommunistledare, inklusive Pjatakov, Preobrazjenskij, Sosnovskij, Beloborodov, Saprionov, Muralov, Antonov-Ovsejenko, Kossior, Serebrjakov, Raphael, etc. Den stödde starkt de uppfattningar om arbetardemokrati som Trotskij förde fram under den dåvarande diskussionen. [Finns på marxistarkivet i [Om vänsteroppositionen](#) – öa.]

... sade [jag] mig själv, det var nära på i åttonde månaden, att jag måste underordna mig den stats intressen, för vilken jag kämpat under 23 år, för vilken jag aktivt stridit i tre revolutioner, då mitt liv tiotal gånger hängt på ett hår. (PR 172.)

Muralov uppgav, att han när han var i Moskva fick höra från Smirnov att han hade varit utomlands och träffat Sedov (Kapitel X). Smirnov berättade för honom, sa han, ”om Trotskij's nya riktlinjer beträffande tillämpandet av terror...” När han kom till Novosibirsk, sa han,

... försökte jag sammanträffa med Sumetskij och Boguslavskij och meddelade dem vad Ivan Nikitij Smirnov föreslagit, vilket jag ansåg vara bindande. (PR 160.)

Han sa inte varför han accepterade terrorism som bindande, och Vysjinskij frågade inte honom. Han uppgav att han ”[p]åföljande år” återigen träffade Smirnov i Moskva och fick höra

... att det nya nu består i inställningen på ekonomisk terror.... Vems inställning är det? Det är även Trotskij's inställning. (PR 160.)

Muralov vittnade också att han träffade Pjatakov i Moskva 1934 och 1935; att Pjatakov berättade för honom om överenskommelsen med högern och om reservcentrums sammansättning (PR 161); och att de 1935, efter mordet på Kirov, diskuterade gruppterror (PR 165-167). Han sa inte att Pjatakov berättade något för honom som kom från Sedov eller Trotskij.

Muralov vittnade att han fick tre brev från Sedov; det som påstods komma via Sjestov (§ 164); ett annat via Seidman, en trotskistisk ingenjör, 1932; och ett sista 1933. De han fick via Seidman, sa han, var egentligen inte avsett för honom utan för Smirnov, och

... innehöll en uppmaning att påskynda terrorakterna mot Stalin, Vorosjilov, Kaganovitj och Kirov. (PR 161.)

Det han fick 1933, sa han, informerade honom att ”gubben är nöjd med vår verksamhet”. (PR 161.)

Muralov uppgav att hans förbindelser till Sedov upprätthölls via Sjestov. Brevet 1933, sa han, medfördes av en tysk specialist som fått uppdraget av Sjestov. Alla hans meddelanden till Sedov, sa han, skickades via Sjestov (PR 167.) Vysjinskij frågade Sjestov:

Hur upprättade ni förbindelser med de tyska specialisterna som arbetade i Kuzbas, vilka adresser använde ni, varför utförde de era uppdrag? (PR 228.) [Inte hittat i svenska versionen – öa.]

När Sjestov svarade sa han inte vilka adresser han använde, och åklagaren pressade honom inte om ett svar om denna viktiga punkt. Inte heller frågade han vare sig Sjestov eller Muralov vad som hände med dessa påstådda brev.

§ 167. Leo Trotskij vittnade att

Muralov var medlem i den centrala kontrollkommissionen, en av inbördeskrigets hjältar, och överbefälhavare för Moskvas militärdistrikt, min vän och min jaktkamrat. Vi hade de bästa relationer med honom. Han var inte en politisk man. Han är en soldat, en revolutionär soldat och mycket ärlig, en ytterst ärlig man. Han lämnade oppositionen utan någon deklaration, en skriven deklaration. Men han övergav politiken. Han blev en ”spetz” [specialist] precis som Pjatakov, och stannade kvar i Sibirien. Han är agronom till yrket. (PC 97.)

Han uppgav att han försökte kommunicera med Muralov, Rakovskij och andra flera gånger 1931 och 1932, men tvingades upphöra med försöken på grund av att kontrollen blev ytterst hård. Med början 1930, vittnade han, började GPU anklaga folk som stod i kontakt med honom för spioneri, så att det blev mycket farligt att kommunicera med honom. Efter 1931 eller 1932, sa han, hade han inte fått några brev från Muralov och inte skickat honom några

(PC 97.) När hans advokat frågade honom om hans uttalande att Muralov var en ärlig man, och om han var ärlig i sitt erkännande angående Sedovs brev, sa han:

Hans vittnesmål var falskt, men jag är helt säker på att det var ett falskt vittnesmål från en enkel soldat. Efter mordet på alla de andra sade de till honom: ”Du är vän till Trotskij. Nå, du förstår att du inte kan ha Trotskij här. Han befinner sig i exil”. De hotade honom: ”Stalin är statschef. Vi har Japan på ena sidan och Tyskland på den andra. Trotskijs arbete är farligt. Trotskij känner Zinovjev och Kamenev. Du måste bekänna. Du kommer att skjutas”. Han erkände som en soldat. (PC 256.)

När kommissionens advokat frågade honom om han uteslöt att de anklagades motiv för bekännelserna var en önskan att osjälviskt tjäna partiet, svarade han:

... jag kan medge detta för Muralov... på grund av att krigets psykos nu är den viktigaste faktorn i byråkratins händer. Allt förklaras med krigsfaran. Människor som Muralov och andra läser endast sovjetiska tidningar. De kan inga främmande språk. Under flera år har de läst att jag är utomlands, att jag agerar mot Sovjetunionen, att jag är i allians med lord Beaverbrook och Winston Churchill. Alla säger de, ”Det är falskt, men det är möjligt att allt är sant”. Han har inte kontakt med mig och han är osäker ... hans självförtroende är skakat. Det är från en sida. Från den andra: ”Stalin är landets styresman. Om vi bekämpar Tyskland och Japan kommer vi att kämpa under Stalins ledning. Du är en av Trotskijs vänner, men du kan inte bjuda in honom hit. I den situationen är hans aktiviteter till skada för Sovjetunionens försvar”.

Just då tvekar han bara. Han tvekade under en, två, tre månader. Han tvekade under åtta månader. De visade honom ett vittnesmål, den ena bekännelsen efter den andra. Sedan bröt han ihop. Han tillfredsställde dem på alla sätt. (PC 294.)

Tillfrågad om han trodde att Muralov trodde på anklagelserna mot honom, sa Trotskij:

Jag kan inte gå med på att han accepterat anklagelsen som den är, ty han tog själv på sig samma falska anklagelse. Men min oppositionella aktivitet, min kritik mot den härskande kasten – det är möjligt att det för honom framstod som skadligt för Sovjetunionen. (PC 294.)

§ 168. Leon Sedov vittnade att Muralov var en gammalbolsjevik som förblev vän till hans far till den sistnämndes landsförvisning; Sedov uppgav att Muralov var den enda av deras tidigare vänner som var indragen i någon av rättegångarna som – även om han fördömde [deras] politiska aktivitet – inte hade gjort några offentliga uttalanden som fördömde deras rörelse; att han inte hade träffat Muralov sedan slutet av 1927, och inte hade haft någon korrespondens med honom efter slutet av 1928. Han förnekade att han hade skickat något av de tre brev som Muralov uppgav att han hade fått från honom, eller att han någonsin hade känt ingenjören Seidman, som Muralov sa hade överlämnat det andra brevet. (CR 32-33.)

§ 169. Vi har redan diskuterat (§ 164) motsättningarna rörande det första av dessa påstådda brev – motsättningar som gör dess existens otrolig bara på grundval av protokollen. Vad gäller det andra, så verkar det egendomligt att Sedov skulle ha skickat ett brev avsett för till Smirnov till Muralov i västra Sibirien, eftersom Smirnov enligt protokollen från båda rättegångarna verkar ha varit i Moskva år 1932, utom för en möjlig vistelse utomlands som det anspelas på i anklagade Ter-Vaganjans vittnesmål (ZK 61-62). Muralovs vittnesmål om innehållet i det tredje brevet är något av en raritet, som det enda exemplet i båda rättegångsprotokollen där Trotskij framställs som på minsta sätt nöjd med arbetet som utförts av de påstådda konspiratörerna, som antogs riskera sina rykten och liv för att genomföra hans order.

Vi har citerat (§§ 167, 168) Trotskijs uttalanden, som bekräftades av Sedov, att Muralov lämnade oppositionen och politiken utan att göra något skriftligt uttalande. Under rättegången bekräftade Muralov, som svar på en fråga från Vysjinskij, att han ”intill allra sista tiden” fortsatte att stödja oppositionens plattform från 1927, och ”på denna grundval ... förde kamp” (PR 171). För det första: som vi ska få tillfälle att konstatera i senare kapitel utgjorde inte oppositionens plattform någon som helst grund för den påstått brottsliga verksamhet som

Muralov sa att han baserade på den, när Vysjinskij lade orden i munnen på honom. Om Muralov för det andra fortsatte att stå bakom denna plattform – och den härskande fraktionen kan mycket väl ha misstänkt det, eftersom han inte formellt ”kapitulerade” – då måste han ha stått under ständig övervakning av den sovjetiska polisen, precis som andra landsförvisade oppositionsmedlemmar (§ 30). Därmed torde den konspiratoriska verksamhet som han erkände bara av detta skäl ha varit osannolik och till och med omöjlig.

§ 170. Muralovs vittnesmål att Smirnov informerade honom om ”Trotskijs nya riktlinjer beträffande tillämpandet av terror” och om den nya linjen om skadegörelse är givetvis falskt om Smirnov själv inte fick några sådana ”riktlinjer”. Vi har redan uppgivit (§ 48) vår slutsats att Smirnov bekände falskt. Därför hävdar vi att Muralovs vittnesmål om detta är falskt. Muralovs vittnesmål om det första och tredje av de påstådda breven från Sedov är beroende av anklagade Sjestovs vittnesmål. Vi har redan (§ 165) hävdat att Sjestovs vittnesmål som pekade ut Leon Sedov är värdelöst. Vi hävdar därför att Muralovs vittnesmål om dessa brev också är värdelöst. Av detta följer naturligt att hans vittnesmål om det andra brevet är värdelöst. I den mån hans vittnesmål om sina påstådda samtal med Pjatakov kan tolkas som att de drar in Trotskij och Sedov, då hävdar vi, på grundval av våra slutsatser rörande Pjatakovs erkännande (§§ 130, 142), att även detta vittnesmål är falskt. Det stycke som vi har citerat från Muralov (§ 166) rörande motivet för sin bekännelse gör enligt vår uppfattning att Trotskijs tolkning av denna bekännelse är rimlig.

§ 171. Detta avslutar våra överväganden av de definitiva anklagelserna mot Trotskij och Sedov under Moskvarättegångarna i augusti 1936 och januari 1937. Innan vi fortsätter med en diskussion om den allmänna trovärdigheten i dessa anklagelser, återvänder vi till frågan om brev som åberopas som bevis men inte läggs fram i rätten. Utöver vad vi har sagt (§ 47) om värdet på sådana bevis, konstaterar vi ännu en gång både åklagarens och rättens anmärkningsvärda ointresse för de sätt på vilka flera av de brev som åberopas under rättegångarna som bevis mot Trotskij och Sedov erhöles, och vad som hände med dem sedan. Kommissionen kan tänka sig att ett sådant brev har blivit förstört. Den kan inte tänka sig att alla har blivit det, eller bara godta olika vittnens ogrundade vittnesmål om deras innehåll som trovärdiga, speciellt med hänsyn till de motsättningar som finns i dessa vittnesmål, och även med tanke på det faktum att ett av de påstådda breven (det som var ”dolt i de dubbla väggarna i Holtzmanns portfölj”) var ett publicerat dokument som förfalskades av åklagaren själv (§ 177).

Översättning: *Göran Källqvist*

Del 4: Trovärdigheten hos anklagelserna

XXII. Anklagelsen om terrorism

§ 172 Enligt *Anklagelseakten* i augustirättegången var det enda syftet med det påstådda trotskij-zinovjevskas blocket att mörda kommunistpartiets och Sovjetunionens ledare (ZK 19-20). I januarirättegången var terrorism en av anklagelsepunkterna mot det påstådda parallellcentrumet (PR 14). De huvudanklagade i båda rättegångarna erkände vetskap om Trotskijs påstådda terroristdirektiv och om förekomsten av olika terroristgrupper. Nedan följer en ofullständig lista med dessa "terroristgrupper":

1. *Zinovjev-Kamenev-rättegången*: Sjatskin-Lominadze-gruppen; Gajevskij-gruppen; Esterman-gruppen; Nikolajev-Kotolynov-gruppen (eller Rumjantsev-Kotolynov-gruppen – Leningrad); Jakovlev-gruppen (Moskva eller Leningrad).

2. *Pjatakov-Radek-rättegången*: Zaks-Gladnjev-gruppen (Zinovjevs grupp – Moskva); Mdivani-gruppen (Transkaukasien); Prigozjin-gruppen (Leningrad); Friedland-gruppen; Bjeleborodov-gruppen (Rostov-Don); Ditjateva-gruppen (Tula); Julin-gruppen (Ural); Zeidel-gruppen; Ukraina-gruppen; Kasjkin-Nikolajev-gruppen (Tomsk); Chodoroze-gruppen (västra Sibirien); Tjerepuchin-gruppen (västra Sibirien).

Ett antal enskilda terrorister namngavs också av de olika anklagade och vittnena. Åklagaren gjorde inget försök att fastställa det exakta medlemskapet i de nämnda grupperna.

§ 173. Det är redan av denna ofullständiga lista över påstådda terroristgrupper uppenbart att den påstådda konspirationen hade många förgreningar – i Kaukasien, Transkaukasien, Ukraina, Sibirien – och inbegrep ett stort antal personer. Det är därför förvånande, om man antar att vittnesutsagorna representerar sanningen, att den upptäcktes först efter fem år (enligt flera anklagade började det 1931), och att det under dessa fem år, trots "intensiv verksamhet", enligt vittnesmålen själva, resulterade i ett enda mord: det på kommissarien S M Kirov, den 1 december 1934. Man tvingas anta, och vittnesuppgifterna gör mycket för att underbygga detta antagande, att den "intensiva verksamhet" som tillskrivs de påstådda terroristerna mest handlade om samtal. Faktum är att vittnesmålen innehåller så mycket samtal om terrorism-samtal att disproportionen mellan omfattningen och varaktigheten av den påstådda terroristiska verksamheten och dess konkreta resultat troligtvis kräver en mycket noggrann undersökning för att den klart ska framgå.

Mer specifikt är detta sant eftersom olika "förberedelser för attentat" erkänns och vederbörligen karaktäriseras av åklagaren som "usla brott". Få detaljer om dessa påstådda attentatsförsök ges, och de som redovisas indikerar en sådan svaghet i planeringen och en sådan avsaknad av beslutsamhet från de som skulle verkställa dem, att de snarare väcker skepsis än övertygelse. Förvisso finns det ingenting om dem som i minsta grad stämmer överens med vissa av de huvudanklagades meriter, såsom Smirnov, ledare för den berömda femte armén under inbördeskriget och Koltjaks besegrare; Muralov, ledare för oktoberrevolutionen i Moskva och före detta befälhavare i Moskvans militärområde; Mratjkovskij, en av hjältarna från inbördeskriget i Ural och tidigare chef för Urals militärdistrikt; Drobnis, soldat från inbördeskriget, som två gånger dömdes till döden av de vita och en gång sköts av dem och lämnades för att dö. Dessa män hade långa meritlistor över mod, beslutsamhet och aktioner i den kommunistiska revolutionens och sovjetstatens tjänst. Det är knappast trovärdigt att de, om de hade bestämt sig för att stöta sovjetregeringen genom terrorism, skulle ha tagit itu med det på ett så senfärdigt och amatörmässigt sätt som de påstådda förberedelserna för terroristiska attentat ger vid handen, eller att de skulle ha valt sådana tvivelaktiga agenter som den anklagade Arnold, vars fantastiska vittnesmål om sin biografi tar upp många sidor i

protokollet från januari-rättegången och som vittnade om att han, genom sin ovillighet att offra sitt eget liv, misslyckades två gånger med att döda sovjetiska ledare – Ordjonikidze, Molotov, Eiche, och andra – i bilolyckor. (PR 246)

Vi har redan påpekat att Vysjinskijs misslyckades med att tillskriva de personer som erkände planer för terroristdåd, som säkert skulle ha kostat dem själva livet, med en trovärdig bevekelsegrund. Det är ett påfallande inslag i båda protokollen. Enligt dessa protokoll hoppades den huvudanklagade och påstådda ledaren för deras verksamhet, Leo Trotskij, gripa makten genom konspirationen. Deras agenter kunde knappt hoppas på något annat än döden. Åklagaren ger dem inget revolutionärt motiv. Protokollen skulle ha varit mer övertygande om han hade försökt att fastställa vilka deras motiv var.

§ 174. Protokollen skulle också ha varit mer övertygande om åklagaren hade besvärat sig att säkerställa bekräftelser på vittnesmålen angående det enda mord som påstås vara ett resultat av den påstådda terroristiska konspirationen.

Zinovjev, Kamenev, Bakajev och andra erkände att mordet på Kirov beordrades av det förenade centrum på direkta direktiv från Trotskij (t ex Kamenev, ZK 17). Som Trotskij påpekade inför den preliminära kommissionen (PC 355) hade sovjetregeringen vittnen tillgängliga som måste ha kunnat bekräfta detta vittnesmål om det var sant. Ty den 23 januari 1935 blev chefen för GPU i Leningrad och elva andra GPU-agenter i hemlighet rannsakade och dömda till mellan två och tio års straffarbete, med motiveringen att de ”hade information om förberedelserna för mordförsöket på S M Kirov ... och misslyckades med att vidta nödvändiga åtgärder”. Varför kallades inte dessa män för att berätta vad de visste om det förenade trotskij-zinovjevska terroristiska centrets påstådda verksamhet? Varför blev Medved och hans medarbetare aldrig ens nämnda i vare sig augusti- eller januari-rättegången? Man måste anta att deras brottsliga kännedom fastställdes i deras egen rättegång, för enligt domslutet hade de ”underlåtit att vidta några åtgärder för att avslöja och förhindra” komplotten, ”trots att de hade alla möjligheter att göra det”. Varför ledde inte detta vittnesmål omedelbart till att det trotskij-zinovjevska centret avslöjades? Man måste anta att de bevis som kom fram i deras rättegång antingen inte inbegrep något sådant centrum, eller att det trotskij-zinovjevska blockets ”intensiva terroristiska verksamhet” av någon oförklarlig anledning ostraffat fick fortgå i 18 månader efter det att sovjetregeringen hade fått vetskap om densamma, med andra ord, att regimen, i händelse av ytterligare mord, blottställde sig för exakt samma kriminella anklagelse som den hade dömt Medved och hans medarbetare för.

§ 175. De huvudåtalade vid båda rättegångarna¹⁴ bekände att de hade accepterat terrorism som ett medel för att komma till makten. Man tog inget vittnesmål från den som påstods ligga bakom den konspiration som syftade till att uppnå detta mål, inte heller begärde man något sådant. Trotskijs inställning, såväl i det förgångna som i nuet, till individuell terrorism som ett medel för att gripa makten är av mycket stor vikt för trovärdigheten av denna anklagelse som han dömdes för två gånger utan att höras.

Trotskijs ståndpunkt klargörs i följande avsnitt ur hans vittnesmål och hans slutord inför den förberedande kommissionen:

... Om vi skulle vara för terror, om vi skulle ha åsikten att vi kunde hjälpa arbetarklassen framåt i sin rörelse genom individuell terror, då skulle jag förespråka det och vädja till arbetarklassens bästa element att ta till individuell terror. Att säga som det är, vad som är nödvändigt; detta är min första

¹⁴ De rättegångar som här åsyftas är de två första Moskvarättegångarna, i augusti 1936 och i januari 1937. Vid den första av dessa var de huvudanklagade de gamla bolsjevikledarna Zinovjev och Kamenev, och vid den andra Radek och Pjatakov. Den tredje rättegången hölls i mars 1938, med Bucharin som den mest kände av de anklagade. Samtliga tillhörde den allra högsta parti- och statsledningen under Lenins tid och alla (utom Radek) nämndes i Lenins s k testamente.

regel i mina tankar och mina handlingar. Om jag säger att jag är emot terrorism så är det inte för att jag är rädd för Stalins polis eller någon annan polis; det är endast för att jag är marxist, för massaktioner och inte individuell terror. (PC 206)

...

För oppositionen förutsätter terror att alla krafter inriktas på att förbereda terroraktioner, med vetskapen att varje sådan handling, vare sig den lyckas eller misslyckas, kommer att utlösa ett svar som tillintetgör mängder av deras bästa personer. Det är just på grund av detta, och av inga andra skäl, som Komintern inte tillgriper terroristattentat i de fascistiska diktaturena. Oppositionen är lika lite benägen till en sådan självmordspolitik som Komintern. (PC 358)

Trotsky förklarade att han började sin aktiva opposition mot individuell terrorism med en artikel publicerad i London 1902, då ”frågan om terrorism blev mycket viktig i den ryska revolutionära rörelsen”. När det gäller ursprunget till denna fråga vittnade han:

Vi hade två stora partier, ”Narodnaja Volja”, ”Folkets vilja” och Socialistrevolutionärerna, vilka baserade sin taktik på individuell terror. Alla marxister i Ryssland började i den historiska kampen mot individuell terror. Det var inte en mystisk eller religiös princip för marxisternas vidkommande. Det var en fråga om att organisera själen mot monstret, att organisera massorna och skola dem. Eftersom den terroristiska kampen var en mycket ärorik sida i vår revolutionära historia, med stora offer från vårt folks bästa ungdomar, förde marxisterna en fruktansvärd kamp, ideologisk kamp, mot terrorismens ideologi, för att de bästa elementen bland ungdomarna skulle vända sig till arbetarna. I denna kamp mellan marxismen och terrorismen är det massaktion kontra individuell terror, den skola som skiljer den individuella terrorns strategi och den organiserade rörelsen. Det genomsyrade vår psykologi och vår litteratur under årtionden. (PC 38)

Vi citerar nedan typiska avsnitt ur Trotskij's publicerade texter vid olika tidpunkter under hans karriär:

Terroristiska handlingar kräver, genom sitt innersta väsen, en sådan koncentration inför det ”stora ögonblicket” en sådan överskattning av betydelsen av individuellt hjältemod och slutligen en konspiration som är så hermetiskt tillsluten att .... den helt utesluter allt slags agitatoriskt och organisatoriskt arbete bland massorna .... . Kämpande mot terrorism försökte den marxistiska intelligentian att försvara sin rätt eller snarare sin skyldighet att inte dra sig undan från arbetarklassområden bara för att gräva mintunnlar under Grand Ducal och tsaristiska palats. (”Kollapsen för terrorn och dess parti”, publicerad i tidningen *Przeglad Socyal-demokratyczny*, maj 1909, ”Samlade verk”, Moskva och Leningrad, Gozizdat, 1926, Vol IV, sid 347-8)

Om ett försök till terrorism, även ett ”framgångsrikt” sådant, kastar den härskande klassen ner i förvirring eller inte, beror på de konkreta politiska omständigheterna. I vilket fall kan denna förvirring bara bli kortvarig; den kapitalistiska staten är inte grundad på ministrar i regeringen och den kan inte elimineras med dessa. Klasserna den tjänar kommer alltid att hitta nytt folk; mekanismen förblir intakt och fortsätter fungera.

Men den förvirring och oreda som ett terroristförsök skapar bland de arbetande massorna själva är mycket djupare. Om det är tillräckligt att beväpna sig själv med en pistol för att uppnå sitt mål, varför då anstränga sig med klasskamp?... (”Om terrorism”, publicerad i *Der Kampf* 1911, ”Samlade verk”, Vol IV, sid 366)¹⁵

I artikeln ”Kirov-mordet”¹⁶ citerade Trotskij ovanstående avsnitt ur *Der Kampf* och sade:

Till denna artikel, som mot terroristernas äventyrspolitik ställde metoden att förbereda proletariatet för den socialistiska revolutionen, har jag idag, tjugotre år senare, inget att tillägga. Men om marxister kategoriskt fördömde individuell terrorism ... även då skotten riktade sig mot agenter för den tsaristiska regeringen och den kapitalistiska utsugningen, så fördömer och förkastar de ännu

¹⁵ Ett utdrag ur den först citerade artikeln och hela den andra ingår i samlingen [Om terrorism](#).

¹⁶ Kirov var i början av 30-talet högste partiledare i Leningrad. Han mördades i december 1934 och detta blev startskottet för en omfattande hetsjakt på oppositionella.

resolutare den kriminella äventyrspolitiken att rikta terrorhandlingar mot de byråkratiska representanterna för historiens första arbetarstat... ("Kirovmordet", publicerad i december 1934).

I augustirättegången citerade åklagaren bara en av Trotskijs skrifter för att underbygga anklagelsen om terrorism: Trotskijs Öppna brev till Sovjetunionens Centrala Exekutivkommitté, som den anklagade Olberg¹⁷ nämnde och förvanskade innehållet av. Vi citerar ur Vysjinskijs slutplädering:

Därför skrev Trotskij i mars 1932, i ett anfall av kontrarevolutionärt raseri, ett öppet brev med uppmaningen att "röja Stalin ur vägen"... (ZK 71)

Åklagaren upprepade här den anklagade Olbergs förfalskning. Texten i Trotskijs Öppna brev publicerades 1932 på många språk och i många länder. I detta brev, som i Förenta staterna publicerades i *The Militant* (New York) 2 april 1932, manade Trotskij till att man i överensstämmelse med Lenins sista råd skulle avsätta Stalin. Vi citerar de relevanta raderna:

Stalin har lett in er i en återvändsgränd. För att kunna fortsätta framåt måste ni likvidera stalinismen. Ni måste lita på arbetarklassen och tillåta den proletära förtruppen att med hjälp av fullständigt fri kritik granska hela det sovjetiska systemet och skoningslöst rensa det från all samlad smuts. Det är dags att genomföra Lenins sista och enträgna råd: avlägsna Stalin!¹⁸

Vi ser inte hur man ärligt kan tolka dessa rader som en uppmaning till att mörda Stalin eller att sätta likhetstecken mellan den fria kritiken, som Trotskij uppmanar till, och individuell terrorism. I själva verket kan "Lenins sista och enträgna råd" med lika stor rätt ges samma tolkning. Vi citerar från hans s k testamente:

Stalin är alltför grov, och denna brist, som är fullt tolerabel i vår mitt och i relationerna mellan oss kommunister, kan inte tolereras hos en generalsekreterare. Därför föreslår jag kamraterna att överväga ett sätt att förflytta Stalin från denna post och till den utse en annan person...¹⁹

Vi vet inte om sovjetregeringen någonsin upptäckt någonting terroristiskt i dessa Lenin-rader. Att Stalin själv tolkar dem helt annorlunda framgår av följande citat från ett tal han höll inför SUKP:s Centralkommitté och Centrala kontrollkommission:

Det sägs att Lenin i "testamentet" föreslog partikongressen att den skulle överväga att ersätta Stalin och till partiets generalsekreterare utse en annan kamrat i hans ställe. Detta är helt riktigt... (*International Press Correspondence*, 17 november 1927)²⁰

Eftersom Lenins råd att "avlägsna Stalin" aldrig har tolkats som att det betydde terrorism och eftersom Trotskijs upprepning av detta råd inte tolkades så förrän fyra år efter hans Öppna

¹⁷ Redan 1930-31 misstänkte Trotskij och oppositionella i Tyskland att Olberg var stalinistisk agent som försökte infiltrera den trotskistiska rörelsen (se t ex [Max Shachtman: Bakom Moskvarättegången](#), s 60-62). Senare bekräftades dessa misstankar av den avhoppade sovjetiska agenten Orlov, som uppgav att Olberg hade varit agent vid den hemliga polisens (GPU-NKVD) utlandsavdelning och i början av 1930-talet varit hemlig angivare bland trotskisterna i Berlin. Sedan 1935 ska han ha sysslat med att spåra upp "trotskistiska" tendenser vid universitetet i Gorkij. Hans utlandskontakter hade gjort honom lämplig att fungera som en "länk" mellan Trotskij och oppositionen i Sovjet och offrades för att anklagelserna skulle få större trovärdighet när han "bekände" att Trotskij givit honom i uppdrag att "mörda" Stalin.

¹⁸ Hela artikeln finns på marxistarkivet: [Öppet brev till CEK](#)

¹⁹ Hela dokumentet finns på marxistarkivet, se [Brev till kongressen m m](#).

Här kan det vara på sin plats att kommentera översättningarna. I Trotskij-citatet används begreppet "avlägsna" medan Lenin-citatet använder "förflytta". I de engelska versionerna av de två texterna används ordet "remove" i båda fallen. I vår översättning av Trotskijs text har vi använt det svenska ordet "avlägsna" eftersom vi anser att det är bästa motsvarigheten det engelska ordet. Den svenska översättaren av Lenin-texten har valt det mildare ordet "förflytta".

²⁰ Detta Stalins tal som hölls 23 oktober 1927, återges i återges i Stalins *Works* vol 10 (utg. 1949), s. 177-211, citatet på sid 180-1. Det finns även här: [The Trotskyist Opposition Before and Now](#) (i denna officiella engelska version har man dock bytt ut ordet "testament" – som användes i tidskriftsversionen 1927 – mot "will", dvs "vilja" på svenska – knappast någon särskilt avgörande skillnad i ordval).

brev publicerats, blir skälet till Olbergs hänvisning till det uppenbar. Sedovs²¹ påstådda förklaring att orden ”avlägsna Stalin” var en ”diplomatisk omskrivning” för en uppmaning att mörda Stalin, föreföll ge auktoritet åt åklagarens förfalskning av dokumentet. Vi har redan visat att Olbergs erkännande saknar värde.²² Dessutom vore det enligt vår mening absurt att Trotskij skulle ha föreslagit den stalinistiska exekutivkommittén i Sovjetunionen att mörda Stalin, vare sig genom en ”diplomatisk omskrivning” eller på annat sätt.

När Vysjinskij höll sin slutplädering i januarirättegången nämnde han återigen ”det brev av 1932, där Trotskij gav sin förrädiska och skamliga paroll, att ’skaffa Stalin ur vägen’”. Dessutom citerade han

... ett dokument, som hänför sig till en senare tidpunkt, den trotskistiska ”Oppositionsbulletinen”, nr 36-37 av oktober 1934, där vi finner en rad direkta anvisningar om terrorn som en metod i kampen mot sovjetmakten... [här] talar Trotskij i själva verket alldeles öppet om terrorn som en metod, vilken även vid denna tid blev en beståndsdel av trotskisternas praktiska verksamhet.... I samma artikel, som har karaktären av ett program, finns ett kapitel där det heter: ”Är det möjligt att på fredligt sätt skaffa byråkratin ur vägen?” Trotskij och trotskisterna anser vår sovjetapparat vara en byråkratisk apparat. Här heter det: ”Tag den icke oviktiga frågan, hur man skall taga itu med sovjetstatens reorganisation.” ... En motståndare till terror och våld skulle ha sagt: Ja, det är möjligt på fredligt sätt, låt oss säga på grundvalen av författningen.

Men vad säger Trotskij och trotskisterna? De säger följande:

”Det vore barnsligt att tro att man kan skaffa den stalinska byråkratin ur vägen med tillhjälp av en parti- eller sovjetkongress. För att avlägsna den regerande klicken (som de lögnaktigt kallar vår regering) finns inga normala författningensliga vägar tillgängliga. Man kan bara med våld tvinga dem att överlämna makten i den proletära förtruppens händer.” (De kallar sig förtrupp och avser synbarligen en ”förtrupp” i stil med dessa herrar, som sysslade med mord, diversionsdåd och spioneri.) (PR 379)

Citatet finns i originaltexten. Emellertid utelämnade Vysjinskij det avsnitt som visar vad Trotskij menade med ”våld” och som fullständigt vederlägger Vysjinskij's tolkning. Till exempel:

Vi måste först av allt som ett orubbligt axiom slå fast att denna uppgift bara kan lösas av ett revolutionärt *parti*. Den grundläggande historiska uppgiften är att skapa det revolutionära partiet i Sovjetunionen utifrån de friska elementen i det gamla partiet och från ungdomen. Längre fram skall vi behandla de omständigheter under vilka detta kan lösas. Låt oss emellertid anta att ett sådant parti redan existerar. Längs vilka vägar kan det ta makten? Så tidigt som 1927 sade Stalin till oppositionen, ”Den nuvarande byråkratin kan bara avlägsnas genom inbördeskrig”. Denna utmaning, bonapartistisk i sin anda, adresserades inte till Vänsteroppositionen utan till partiet. Efter att ha samlat alla organ i sina händer, förklarade byråkratin öppet att den inte längre skulle tillåta proletariatet att resa sitt huvud. Den fortsatta händelseutvecklingen har ökat tyngden i denna utmaning. Efter de allra senaste årens erfarenheter skulle det vara barnsligt att anta att den stalinistiska byråkratin kan avlägsnas av en parti- eller sovjetkongress. I själva verket ägde bolsjevikpartiets sista kongress rum i början av 1923, den tolfte partikongressen. Alla efterföljande kongresser var byråkratiska parader. Idag har till och med sådana kongresser slopats. Ingen normal ”konstitutionell” väg återstår för att avlägsna den härskande klicken. Byråkratin kan tvingas att överlämna makten i händerna på den proletära förtruppen endast med *tvång* [eng ’force’, som även kan översättas med ’våld’ – *Red anm*].

Alla brödskrivarna kommer omedelbart att yla i kör: ”trotskisterna” predikar, precis som Kautsky, en väpnad resning mot proletariatets diktatur. Men låt oss fortsätta. Frågan om makterövrandet kommer att framträda som en praktisk fråga för det nya partiet först när det konsoliderat

²¹ Sedov var son till Trotskij

²² Här syftas på granskningen av Valentin Olbergs vittnesmål. Se ovan.

majoriteten av arbetarklassen kring sig. ...²³

Det är helt klart att Trotskij i dessa rader *inte* uppmanar till individuell terrorism, utan till revolutionär massaktion. Och lika klart sätter åklagaren, i sitt rumphuggna citat och sina kommentarer till detta, medvetet likhetstecken mellan revolutionär massaktion och individuell terrorism. Distinktionen är uppenbar och historisk.

Man kan ta för givet att om Trotskij någonstans någon gång hade uttalat sig för *individuell* terror, då skulle åklagaren ha citerat honom ärligt. Detta kunde han inte göra pga det faktum att alla Trotskij's skrifter om problemet avvisar den individuella terrorn och enbart rättfärdigar revolutionär massaktion. Vi drar därför slutsatsen att anklagelserna om individuell terrorism inte bara är obevisade utan otroliga, helt oberoende av att de vittnesmål som förknippar Trotskij med en påstådd terroristisk komplott vederläggs av de bevis vi har till förfogande.

Översättning: *Martin Fahlgren*

XXIII. Anklagelsen om sabotage

§ 180. Anklagelsen för sabotage preciseras på följande sätt i den andra Moskvarättegångens officiella protokoll:

4. att detta centrum i syfte att undergräva Sovjetunionens ekonomiska makt och försvarsberedskap organiserat och förövat en rad skadegörelse- och diversionsdåd på ett antal företag och inom järnvägsväsendet, vilka medfört förlust av människoliv och förstörelse av värdefull statsegendom; (PR 14.)

I sitt slutanförande spårade Vysjinskij dessa påstådda sabotagehandlingar till den kamp som Trotskij's, Zinovjev's och Kamenev's förenade Vänsteropposition förde 1926 mot partiets stalinistiska majoritet:

Det trotskij-zinovjev'ska blocket av 1926 var ett block, som med all skärpa riktade sin kamp mot socialismens sak i vårt land, till kapitalismens förmån. Under täckmantel av bedrägliga, ibland till det yttre "radikala" fraser om "överindustrialisering" o. s. v. lanserade det trotskij-zinovjev'ska bandet år 1926-27 sådana förslag, som skulle ha undergrävt och sprängt förbundet mellan arbetarna och bönderna, underminerat sovjetstatens grundval. De reste sådana krav som ökat tryck på bönderna, "ursprunglig socialistisk ackumulation" på bekostnad av böndernas ruiner och utplundring, de framförde en rad krav, vilka hade mast leda till brytning av sammanslutningen mellan stad och land och därigenom ödelagt möjligheten att genomföra en verklig industrialisering. Det var egentligen likadana diversions- och skadegörelseåtgärder. I själva verket skiljer sig skadegörelse- och diversionsåtgärderna av år 1926-27 endast till formen från de nuvarande.... Dessa förslag av den dåtida oppositionen utgjorde endast en särskild form av kampen mot Sovjetstaten, vilken motsvarade den dåvarande historiska situationen. Tio år har förgått, och vi ser, att de slagit in på de direkta diversionsdådens, skadegörelsens och undermineringsarbetets väg. Men nu i betydligt mera tillspetsade former, i överensstämmelse med de nya betingelserna, betingelser, som den förbittrade klasskampen mot de kapitalistiska elementens kvarlevor skapar. (PR 354.)

§ 181. Den "nya oppositionens" program finns åtminstone i USA tillgängligt för var och en som vill jämföra texten med åklagarens tolkning av det. Det gavs ut 1928 av Harcourt, Brace & Company (New York), i en bok redigerad av Max Eastman, med titeln "Den verkliga situationen i Ryssland".²⁴ Detta program diskuterade Sovjetunionens industriella, jordbruks-,

²³ Hela artikeln, [Sovjetunionens klasskaraktär](#), finns på marxistarkivet. Den är i själva verket från oktober 1933, inte oktober 1934, som Vysjinskij säger i (svenska) protokollet från Moskva-rättegången – detta fel förekommer dock bara i den svenska utgåvan (Arbetarkultur 1937), medan det i den engelska (s. 507) är korrekt ("October 1933").

²⁴ Gavs 1929 ut på svenska av Bonniers, med titeln "Det verkliga läget i Ryssland". I svensk nyöversättning, [Förenade vänsteroppositionens plattform](#), på marxistarkiv.se – öa.

sociala och politiska, internationella och militära situation vid den tiden, under rubriker som Arbetarklassens situation och fackföreningarna; Jordbruksfrågan och det socialistiska uppbygget; Statsindustrin och socialismens uppbyggande; Sovjeterna; Den nationella frågan, etc. Det kritiserade majoritetens politik hårt och lade fram vissa "praktiska förslag". Stycket under denna undertitel i kapitlet om "Bönderna" börjar på följande sätt:

I den klasskamp som pågår på landsbygden, måste partiet inte bara i ord utan också i handling stå i ledningen för lantarbetarna, fattigbönderna och den stora massan av mellanbönderna och organisera dem mot kulakernas mål att suga ut dem....

Krediterna på landsbygden måste upphöra att till största delen vara ett privilegium för de välbärgade kretsarna i byn. Vi måste sätta stopp för den nuvarande situationen, där de redan från början otillräckliga fonder som var ämnade att hjälpa fattigbönderna, ofta inte används för det avsedda ändamålet utan kommer de välbärgade grupperna till godo.

Tillväxten av de individuella jordbruken måste uppvägas av en snabbare utveckling av kollektivjordbruken. Det är nödvändigt att systematiskt och från år till år anslå medel för att hjälpa de fattigbönder som har organiserat sig i kollektiv. ([Förenade vänsteroppositionens plattform](#), s 18.)

Det ser för oss mer ut som ett förslag att jämna ut villkoren bland bönderna än ett förslag att plundra dem. Vi noterar, avseende åklagarens yttrande att oppositionens förslag skulle ha "undergrävt och sprängt förbundet mellan arbetarna och bönderna", att oppositionens program riktade samma kritik mot resultaten av majoritetens politik:

"Saxskänklarna", som beskriver skillnaderna mellan priset på jordbruksprodukter och industrivaror, har under de senaste 18 månaderna avlägsnat sig ännu mer från varandra. Bonden fick för sina produkter inte mer än en och en fjärdedel av priset före kriget, och betalade för industriprodukterna mer än två och två tiondels gånger så mycket som före kriget. Denna böndernas merbetalning, som återigen *företrädesvis* måste bäras av småbönderna, utgjorde under det senaste året en summa av omkring en miljard rubel. Detta inte bara skärper konflikten mellan jordbruket och industrin, utan förvärrar också i hög grad klasskillnaderna på landsbygden. (*Ibid*, s 6.)

Utan att våga oss på att bedöma de relativa förtjänsterna hos den sovjetiska politiken och oppositionens program vid den tiden, konstaterar kommissionen att åklagaren, när han framställde programmet som en del av en kamp mot sovjetstaten som logiskt slutade med de sabotage som de åtalade anklagades för under januarirättegången, likställde politisk opposition med brottslig verksamhet, och kommunistpartiets majoritet med sovjetstaten. Att den stalinistiska majoriteten själv inte betraktade denna plattform som kriminell 1926 och 1927 visar sig i det faktum, att även om den uteslöt oppositionen ur partiet, så riktade den inga brottsanklagelser mot ledarna. Tvärtom släppte den senare in de som "kapitulerade" i partiet, och anlidade till och med vissa av dem, som Radek, Pjatakov och Smirnov, på ansvariga poster.

§ 182. I sitt vittnesmål framställde Leo Trotskij sin inställning till Sovjetunionens ekonomiska utveckling på följande sätt:

... Jag försvarar den sovjetiska ekonomin mot de kapitalistiska och de socialdemokratiska reformistiska kritikerna och jag kritiserar ledningens byråkratiska metoder. (PC 190.)

Avseende Sovjetunionens industrialisering sa han:

Trotskij: Under perioden från 1922 till 1929 kämpade jag för nödvändigheten av en påskyndad industrialisering. I början av 1925 skrev jag en bok där jag försökte bevisa att det med planering och styrning av industrin var möjligt att få en årlig industriell expansionskoefficient på upp till 20 procent. Jag fördömdes då som en fantasiman, en superindustrialiserare. Det var det officiella namnet på trotskisterna vid den tiden: Superindustrialiserare....

Händelseutvecklingen visade att jag var alltför försiktig i min uppskattning av den planerade ekonomins möjligheter, inte alltför djärv. Det gällde min kamp mellan 1922 och 1925 och även

kampen för femårsplanen. Den inleds 1923, när vänsteroppositionen inledde kampen för nödvändigheten att använda femårsplanen.

Goldman: Och Stalin kallade dig då en ”superindustrialist”?

Trotskij: Ja.

Goldman: Var han motståndare till landets snabba industrialisering?

Trotskij: Låt mig säga att 1927, när jag var ordförande för kommission i Dnjeprostroj för ett vattenkraftverk, en kraftstation, insisterade jag under centralkommitténs sammanträden på nödvändigheten att bygga detta kraftverk. Stalin svarade, och det finns publicerat: ”För oss skulle bygget av Dnjeprostrojstationen vara detsamma som om en bonde köpte en grammofon istället för en ko”....

Femårsplanen hade en lång förhistoria. Den utarbetades, tror jag – den började utarbetas 1926 eller till och med 1927. Den första planen offentliggjordes inte, utan presenterades bara i politbyrån. Det var en plan där första året hade en koefficient på nio, det andra åtta eller sju, det sista bara fyra – en sjunkande tillväxt. Detta var början på en fruktansvärd strid. Jag gav denna plan namnet ”Industri-sabotaget”, inte i den kriminella mening som de anklagelser vi här behandlar, utan i den meningen att det var en feg uppfattning av de möjligheter som oktoberrevolutionen hade skapat. Den andra planen, som utarbetades 1926, hade en allmän koefficient på nio för alla fem åren. Kommissiönärerna kan hitta detta i boken *Den verkliga situationen i Ryssland*, i vår plattform. Det var andra planen. Vid den tiden kämpade jag för möjligheten, och jag försökte bevisa möjligheten av att ha en koefficient på 20, upp till 20.... Efter vår kritik förkastades den första planen av politbyrån. Den andra, med en koefficient på nio, godkändes av politbyrån.... Resultatet från första året visade att vi hade rätt. Då ändrade de planen....

Under det andra året föreslog byråkratin att femårsplanen skulle genomföras på fyra år. Jag protesterade häftigt i *Bulletinen*. Alla opraktiska människor – det är mycket typiskt för opraktiska människor att de innan de började inte förutsåg de rätta möjligheterna, men när möjligheterna förverkligades mot dem själva blev de mycket skrämde av möjligheterna, och såg sedan inga begränsningar. Under byråkratin piska började de höja koefficienterna utan att bry sig om arbetarnas levnadsvillkor. De byggde fabriker, men inga bostäder åt arbetarna. Det var nu nödvändigt att ha en koefficient på 30 procent och 35 procent.

Goldman: Vad låg det i påståendet att det var nödvändigt att skynda på för att försvara – för att förbereda Sovjetunionens försvar mot ett möjligt anfall?

Trotskij: Jag skrev, och det publicerades och översattes till flera språk, att denna snabba byråkratiska industrialisering innebar en oundviklig ansamling av inre motsättningar inom själva industrin. I det kapitalistiska systemet uppnås de nödvändiga proportionerna genom konkurrens mellan olika kapitalister, kapitalistiska industrier och företag. Men i en planerad ekonomi måste man förutse alla de nödvändiga proportionerna. Det är inte möjligt att förutse det genom abstraktioner. Det är nödvändigt att utarbeta, korrigera och förfina planen på grundval av folkets åsikter, folkets erfarenheter, graden av uppfyllande av folkets behov, 190 proportionerna mellan de olika industrierna, de olika fabriker och till och med de olika avdelningarna inom samma fabriker. Ingen har byggt upp en socialistisk ekonomi före oss. Det är det första experimentet och det största i historien. Och sedan manade jag till större försiktighet: ”Ni kan inte springa ifrån er själva. Ni skapar bara en kris”.

Goldman: Kan du ge oss en uppfattning, mycket allmänt, om industrialiseringens framgångar i Sovjetunionen?

Trotskij: Framgångarna är mycket viktiga, och jag bejakade dem varje gång. De beror på den privata äganderättens avskaffande och den planerade ekonomins inbyggda möjligheter. Men de är – jag kan inte säga exakt – men jag uppskattar att de är två eller tre gånger mindre än de kunde vara under en demokratisk sovjetisk regim (PC 187-190.)

När Trotskij fick frågan om sin inställning till kollektiviseringarna, svarade han:

Den liknade min inställning till industrialiseringen, med en viss fördröjning. Vår kamp för

kollektivisering inleddes ett år eller arton månader senare än vår kamp för industrialisering. Vår kamp mot den brådstörtade kollektiviseringen började också den ett år senare än vår kamp mot den brådstörtade industrialiseringen. I femårsplanen som antagits av politbyrån, inte i den andra versionen utan den tredje versionen med den höga koefficienten för industrin – antogs det att Sovjetunionen i slutet av femårsplanen skulle ha mellan 20 och 22 procent av bönderna i kollektivjordbruk. Men under det tredje året var det över 60 procent – under planens tredje år. Det beslöts då att alla bönder måste kollektiviseras under den första planen.

Vi protesterade att detta inte var möjligt. ”Ni har inte de nödvändiga jordbruksmaskinerna – traktorer och så vidare; och vad som är ännu viktigare, inte den nödvändiga kulturnivån i landet, inte vägar, inte utbildade tekniker och så vidare”.

... jag förnekade aldrig kollektiviseringens framgångar. Tvärtom försvarade jag kollektiviseringen mot de borgerliga kritikerna och de reformistiska kritikerna. Men samtidigt försökte jag försvara kollektiviseringen mot sovjetbyråkratin. Denna fullständiga kollektivisering på fem år gav inte de ekonomiska, de nödvändiga ekonomiska resultaten, utan de gav – jag känner inte till siffrorna, men rör sig om hundratals, tusentals och miljoner utplånade bönder. (PC 191.)

Som svar på en fråga från kommissionens advokat om det enligt Trotskijs uppfattning skulle ha varit en praktisk åtgärd från oppositionen att sabotera femårsplanen för att misskreditera och störta den stalinistiska byråkratin, svarade han:

Nej. Från min marxistiska ståndpunkt baseras varje framsteg på en utveckling av mänsklighetens produktivkrafter, och i detta fall nationens. Folket kan bara störta byråkratin om det har en högre politisk och kulturell nivå. Det är nödvändigt att lyfta folket, inte tvinga ner det i djupet. Genom att desorganisera ekonomin skulle vi enbart kunna lägga grunden för en samhällelig reaktion. Hur kan vi då hoppas på att övervinna byråkratin? (PC 289.)

I sitt slutanförande sa Trotskij:

Åklagarens uppgift kompliceras avsevärt av det ytterligare faktum att jag från och med 1930 systematiskt och envist, år ut och år in, i pressen avslöjat just de avarter hos den byråkratiska ekonomin som man nu beskyller en påhittad ”trotskistisk” organisation för.... (PC 367.)

... Men jag är beredd att med en samling artiklar visa att jag under de senaste sju åren, på grundval av officiella sovjetiska artiklar, outtröttligt varnade för de katastrofala resultaten av att hoppa över perioden av laboratorieförberedelser, sätta ofullständiga fabriker i arbete, och ersätta teknisk utbildning och en korrekt organisering med våldsamma och idiotiska repressalier, och inte sällan fantasipåslag på lönerna. Alla de ekonomiska ”brott” som tas upp i den senaste rättegången analyserade jag ett oräkneligt antal gånger som ett oundvikligt resultat av det byråkratiska systemet – med början i februari 1930 och slutligen i min senaste bok, *Den förrådada revolutionen*.... (PC 369.)

Stalins, hans polis' och åklagares system är väldigt enkelt. För större fabriksolyckor, och i synnerhet tågolyckor, avrättades vanligtvis flera anställda, ofta de som strax dessförinnan hade dekorerats för att ha hållit ett högt tempo. Det har lett till utbredd misstro och missnöje. Den senaste rättegången var ämnad att framställa Trotskij som orsak till olyckorna och katastroferna. Mot Ormuzd, den goda anden, satte man den onda anden Ahriman. I linje med den nuvarande sovjetiska rättsprocessens oföränderliga kurs erkände givetvis samtliga anklagade sin skuld. Är det förvånande? För GPU är det inget större problem att ge ett antal offer alternativet: antingen skjuts ni omedelbart eller så kan ni behålla skuggan av ett hopp på villkor att ni går med på att framträda inför rätten i form av ”trotskister”, medvetna sabotörer av industrin och transportererna.... (PC 369.)

§ 183. Trotskijs skrifter om den sovjetiska ekonomin är mycket talrika och lätt tillgängliga. Vi finner att de är förenliga med hans vittnesmål. Han kritiserar till exempel de ”byråkratiska metoderna” skarpt i en artikel som publicerades i *Oppositionsbulletinen* nr 9, februari-mars 1930. Vi citerar:

Industrin rusar mot en kris, framförallt på grund av de fruktansvärda byråkratiska sätten att sammanställa planen. En femårsplan kan bara skisseras, och de nödvändiga proportionerna och

garantierna bevaras, på villkor av en fri diskussion om det tempo och de villkor som fastställs, med deltagande i diskussionen av alla intresserade krafter inom industrin, arbetarklassen, alla dess organisationer och framförallt partiet själv; med fri kontroll av sovjetekonomins alla erfarenheter under den senaste perioden, inklusive ledningens fruktansvärda misstag.... ("Den nya linjen i Sovjetunionens ekonomi: ekonomisk äventyrspolitik och dess faror.")

Hans uttalande att han både försvarar den sovjetiska ekonomin och kritiserar de byråkratiska ledningsmetoderna bekräftas av följande citat:

Den bittra karaktären hos den nuvarande kampanjen mot "trotskisterna" har inspirerat den ryska emigrantpressen till nya förutsägelser om sovjetmaktens kommande undergång....

Det finns i själva verket inte minsta grund för detta tal om det annalkande sedan länge emotsedda "slutet". Utvecklingen av Sovjetunionens produktivkrafter är den nutida historiens väldigaste fenomen. De oerhörda fördelarna med ett planerat ledarskap har bevisats med en kraft som ingenting någonsin kan vederlägga. Den stalinistiska byråkratin närsynthet och sicksackande betonar ännu tydligare kraften hos själva metoderna. Bara galningar som strävar efter att återupprätta kapitalismen kan inbilla sig att Rysslands arbetande massor vill återvända till den underutvecklade ryska kapitalismens förhållanden.

Men det är ett lika stort misstag att inbilla sig att de ekonomiska framgångarna med att stärka den nya industriella regimen också på ett automatiskt sätt har stärkt Stalins och hans fraktions politiska ställning.... Ett folk som har genomfört en mäktig revolution kan under svåra omständigheter tillfälligt lämna över ledningen över sitt öde till en byråkrati. Men de kan inte avsäga sig politiken under särskilt lång tid. Man är blind om man inte ser att själva stärkandet av landets ekonomiska situation gör de arbetande massorna till alltmer fientliga motståndare till byråkratins allsmäktighet. Arbetarna tillskriver, inte utan berättigande, de uppnådda framgångarna till sig själva, och följer byråkratin med alltmer kritiska ögon....

Den nu pågående kampanjen mot "trotskismen" förebådar skymningen för den stalinistiska byråkratins allsmäktighet. Men den förutsäger inte bolsjevikmaktens fall, utan tvärtom ett nytt uppsving för sovjetregimen – inte bara för dess industri utan också för dess politik och kultur.... ("Is Stalin Weakening or the Soviets?" av Leo Trotskij, *The Political Quarterly*, London juli-september 1932, s 320-322; även *New York Times*, 8 maj 1932.)

I följande stycke kritiserar han återigen ledningen och betonar behovet av en demokratisk kontroll:

Den sovjetiska byråkratin har en dubbel roll. Dess egna intressen tvingar den att skydda den nya ekonomiska regim som oktoberrevolutionen gav upphov till mot både inhemska och utländska fiender.... Världsproletariatet stöder denna sovjetbyråkratins insats, utan att blunda för dess nationella konservatism, roffarinstinkter och anda av kastprivilegier. Just dessa karaktärsdrag förlamar alltmer dess progressiva arbete. Industrins tillväxt och att jordbruket har tagits med i den statliga planeringen gör den ekonomiska ledningens arbete enormt mycket mer komplicerat. Det går bara att uppnå en jämvikt mellan de olika produktionsgrenarna och framför allt en balans mellan nationell ackumulation och konsumtion om hela den arbetande befolkningen deltar i utarbetandet av planerna, att det finns frihet att kritisera planerna och möjlighet att avgöra var ansvaret ligger och återkalla byråkratin från topp till botten. En oinskränkt makt över 170 miljoner människors ekonomi leder oundvikligen till motsättningar och kriser. Byråkratin klarar sig ur de svårigheter som beror på deras misstag genom att lägga konsekvenserna av dem på de arbetandes axlar. De delvisa kriserna strålar samman i en alltmer utbredd allmän kris, som visar sig i det faktum att de ekonomiska framstegen, trots massornas oerhörda arbete och de stora teknologiska framgångarna, fortfarande sackar efter avsevärt och i att befolkningens överväldigande majoritet fortfarande lever ett eländigt liv. Således leder byråkratins säregna ställning, som beror på speciella samhällsliga orsaker, till att den hamnar i en allt djupare och alltmer oförsonlig motsättning till sovjetekonomins och kulturens grundläggande behov. Även om byråkratins diktatur är ett förvrängt uttryck för proletariats diktatur, så förvandlas den under dessa förhållanden till en permanent politisk kris. Den stalinistiska fraktionen tvingas om och om igen "fullständigt" krossa "resterna"

av gamla och nya oppositioner, ta till allt våldsammare metoder och sprida allt giftigare hopkok....
([Byråkratien och mordet på Kirov](#), på marxistarkiv.se, s 6.)

I broschyren ”Den sovjetiska ekonomin i fara” hittar vi följande kritik av tempot i kollektiviseringarna:

Den besinningslösa kapplöpningen för att slå rekord i kollektivisering, utan att ta hänsyn till jordbrukets ekonomiska och kulturella utvecklingsmöjligheter, har i själva verket lett till katastrofala konsekvenser. Den krossade de små varuproducenternas drivfjädrar långt innan den kunde ersätta dem med andra och mycket högre ekonomiska drivfjädrar. På jordbrukets område är administrativa påtryckningar helt maktlösa, och de tappar kraften snabbare än inom industrin. ([Den sovjetiska ekonomin i fara](#), på marxistarkiv.se, s 9.)

I en genomgång av kollektiviseringens historia i *Den förrådade revolutionen* skrev Trotskij så här:

... Kollektiviseringens verkliga möjligheter bestäms inte av djupet i byarnas dödläge och inte av regeringens administrativa energi, utan i främsta rummet av de existerande produktionsresurserna – d.v.s. industriernas förmåga att förse stora jordbruksenheter med erforderliga maskiner. Dessa materiella villkor saknades. Kolchoserna etablerades med en utrustning, som i huvudsak endast lämpade sig för jordbruk i liten skala. Under dessa omständigheter fick den överdrivet snabba kollektiviseringen karaktären av ett ekonomiskt äventyr.... För bonden bestod kollektiviseringen främst i att alla hans tillhörigheter beslagtogs. Man kollektiviserade inte bara hästarna, kor, får, grisar utan även nykläckta kycklingar. En utländsk observatör skrev att man ”avkulakerade ända ned till tygskorna, som drogs av fötterna på små barn”. Som ett resultat därav uppstod en epidemi bland bönderna att sälja boskapen för en spottstyver eller slakta den för kött och hud.... Förstörelsen av människor – genom hunger, kyla, epidemier och förtryck – är olyckligtvis mindre säkert bokförd än slakten av boskap, men det rör sig uppemot miljoner. Kollektiviseringen är inte skuld till dessa offer, utan de blinda, våldsamma, hasardartade metoder med vilka den genomfördes. ([Den förrådade revolutionen](#), på marxistarkiv.se, s 17-18.)

§ 183. När vi jämför Trotskijs vittnesmål och hans skrifter om den sovjetiska ekonomin med åklagarens påstående upptäcker vi (1) att Vysjinskij förvanskade oppositionens program 1927; (2) att han likställde kritik av regimens ekonomiska politik med sabotage av sovjetekonomin; (3) att Trotskij försvarade industrialiseringen och kollektiviseringen även om han kritiserade de metoder med vilka de genomfördes; (4) att hans kritik av regimens ekonomiska politik under perioden med den påstådda sammansvärjningen visar att han var angelägen om att förhindra en katastrof som, om anklagelserna mot honom vore sanna, bara skulle kunna förklaras med att han försökte kamouflera sig, en teori som åklagaren själv för fram (PR 349). Men eftersom denna kritik utvecklas konsekvent både före och efter den påstådda konspirationen, och eftersom den dessutom är förenlig med hans teoretiska uppfattning under hela sin karriär, medan anklagelserna om sabotage, skadegörelse och diversionsdåd inte är det, så hävdar vi att teorin om kamouflering är ohållbar.

§ 184. Trotskijs påstående att dessa anklagelser utgör ett försök att skyla över regimens misstag har stöd i bevis som är i vår ägo. Ingenjören Ivar Windfeld-Hansen, den ”Winfeld” som nämns i januarirättegången som en dansk trotskist (PR 327) av anklagade Hrasje, som själv tog på sig att vara spion för den tyska underrättelsetjänsten, har lämnat in ett långt skriftligt vittnesmål (PC Bevisföremål 34, 1) angående sina yrkeskontakter med konstgödselindustrin i Sovjetunionen och sina förbindelser med olika tjänstemän, bland dem personer som tidigare har arbetat inom den kemiska industrin och antingen anklagades eller nämndes som sabotörer eller ”trotskister”, som Hrasje, Ratajtjak, Jusjkevitj och den danske ingenjören Kjerulf-Nielsen. Han har också överlämnat en omfattande dokumentation om sin rapport. Dessa dokument är samtida med Windfeld-Hansens anställning i Ryssland (maj 1932 – juli 1934) eller tidigare. Det går därmed inte att beskylla dem för att utgöra funderingar om

situationen i efterhand. De innefattar hans brevväxling med anklagade Hrasje, hans brev till andra tjänstemän förknippade med den kemiska industrin, hans rapporter till sovjetiska tjänstemän om frågor gällande förhållandena inom denna industri, hans dagbok under sin andra vistelse i Ryssland och artiklar från sovjetiska tekniska tidskrifter som *Technika* och *Za Industrializatsiu*. Av detta material framgår tre fakta:

- (1) Windfeld-Hansen var mycket kritisk mot de processer som användes inom konstgödselindustrin, och metoderna för planering, bygge och forskning. Han försökte övertyga tjänstemännen att använda utländska metoder som ansåg vara effektivare, och att när de utarbetade sina planer ta större hänsyn till det sovjetiska råmaterialelets karaktär, de geografiska förhållandena och transportproblemen.
- (2) Trots sina meningsskiljaktigheter med vissa tjänstemän var Windfeld-Hansen positivt inställd till Sovjetunionen och angelägen om att hjälpa till att bygga upp dess gödselindustri. Upprepade gånger varnade han tjänstemännen och till och med GPU, för att de metoder som användes inom industrin skulle leda till katastrof.
- (3) Hans kritik orsakade stridigheter inom konstgödselindustrin om de processer som användes, konsekvenserna av dålig planering, överdrifter etc. Dessa strider återspeglades i kritiska artiklar i de sovjetiska tekniska tidskrifterna.

§ 185. Enligt anklagade Hrasje värvades ”Winfeld” (Windfeld-Hansen)

i Berlin av f. d. viceordföranden i ”Wsekochimprom” [Kemiska industriernas allryska kommitté], Davidsohn, och, som det hette i ett brev, vilket jag genom en tillfällighet senare har funnit, skrev Davidsohn till Norkin, att denna person till sin åskådning står oss nära. (PR 327.)

Hrasje vittnade senare att han hittade brevet ”i [sin] företrädares skrivbord” när han återvände från sin semester i mitten av 1932. Anklagade Norkin uppgav därpå att

... Davidsohn, så vitt jag vet, aldrig haft något att göra med trotskismen. (PR 330.)

§ 186. Windfeld-Hansen säger att han anställdes i början av maj 1932 vid den sovjetiska handelsrepresentationen i Berlin av Davidsohn, vars namn han inte fick veta. Några dagar tidigare hade han anmält sig vid det kontoret och erbjudit sina tjänster som ingenjör. Han hade överlagt med handelsrepresentationen i flera dagar när det en dag dök upp en man på kontoret som påstod sig ha en hög position inom den sovjetiska kemikoncernen. Han tittade på hans referenser och ordnade med hans anställning. Bland referenserna fanns ett rekommendationsbrev från den sovjetiska ambassadören i Danmark, Kobetskij, som hade bott i Danmark före revolutionen och var vän med Windfeld-Hansens far.

Windfeld-Hansen uppger att han anlände till Moskva omkring den 12 maj 1932, och att han strax efter sin ankomst utsågs till ingenjörskonsult på den kemiska industrins statliga planeringskontor, känt som Giprochim; att han blev kvar på denna post fram till slutet av sin första vistelse i Ryssland, den 1 februari 1933; att han återvände i början av augusti 1933 och blev kvar i ett normalt arbetsår, elva månader.

Han berättar också att han aldrig varit medlem i något politiska parti; att han efter att ha blivit av med sitt arbete på grund av världskrisen såg Sovjetunionen som en plats där en erfaren ingenjör kunde hoppas att få användning för sina kunskaper och sina erfarenheter, och att denna förhoppning påverkade hans politiska sympatier, även om han inte kände till mycket om kommunismen eller den marxistiska teorin. Efter sin återkomst från Tyskland i början av maj 1931, säger han, där han hade varit anställd av företaget Dorr, höll han ofta föreläsningar av ekonomiskt politisk natur där han tog upp Sovjetunionens möjliga framtida ekonomiska utveckling. (Manuskriptet till en av dessa föreläsningar finns i det material som han lämnat in till Kommissionen, PC Bevisföremål 34, 2.) Han uppger att han vid den tiden inte kände till

något om dispyten mellan Stalin och Trotskij, eller att det fanns en trotskistisk organisation (Vänsteroppositionen).

Windfeld-Hansens vittnesmål är uppdelat i två delar. Den första är ett PM om den sovjetiska fosfatgödselindustrins tekniska utveckling under och efter hans anställning i Moskva. Den andra är ett uttalande i form av en intervju med en tysk journalist (en emigrant, vi har tillgång hans namn) angående hans verksamhet i Sovjetryssland, hans förbindelser med och intryck av sovjetiska tjänstemän, etc. PM-et börjar:

Omedelbart efter att jag hade anställts av Giprochim, visade ingenjör Vogt mig ritningarna över de fabriker som då höll på att byggas, nämligen: (1) utfällningsanläggningen i Voskresensk, (2) en testanläggning i Tsjemoretsje för tillverkning av ammoniumfosfat, och (3) en testanläggning på samma ställe för tillverkning av ammoniumsulfat från gips. Jag förklarade omedelbart för honom varför dessa två testanläggningar aldrig skulle fungera (se PM till Kobetskij, 7 augusti 1932). Han verkade inte särskilt imponerad av dessa uttalanden, och inte heller försökte han försvara de misstag som hade begåtts. Han förklarade bara att NIU [Vetenskapliga institutet för gödningsmedel i Moskva] var ansvarigt för forskningen och de processer som utgjorde grunden för projektarbetet. Jag kan bara tillägga till PM-et till Kobetskij att jag specifikt frågade Vogt hur de kunde göra en sådan tabbe som att bygga en stor torkningsanläggning för ammoniumsulfatlösning uteslutande av smidesjärn, när varenda tekniker vet att detta material snabbt fräts sönder av denna lösning. Han kunde inte ge någon förklaring, men till sist anmärkte han att det trots allt bara var en testanläggning som skulle fungera under begränsad tid. Jag påpekade att ett frätningstest i ett laboratorium på några dagar skulle ha visat att smidesjärn till och med var omöjligt i en testanläggning. Jag meddelade dessa fakta i två eller tre PM som jag gav till honom två eller tre dagar senare, och sa att jag var ledsen över att tvingas göra det, men att jag annars kanske också skulle bli ansvarig. Den 13 juni 1932 (en månad efter min ankomst) gav jag honom en beräkning som visade att utfällningsprocessen förbrukade inte mindre än 30% mer svavelsyra än dubbelt superfosfat, och tänkte då på den kvalitet som den centralryska fosforiten hade. Hans inställning vid detta tillfälle kan ses i mitt PM till Kobetskij.

Windfeld-Hansen uppger att han efter några dagars fördröjning fick tillfälligt arbete i NIU:s laboratorier för att i laboratoriet visa hur det gick till att tillverka ett fungerande gips med hjälp av fosforsyrprocessen. ”Jag tog också upp den mycket svåra frågan om det höga innehållet av järnoxid i den ryska fosforiten. Jag blev väldigt förvånad när jag upptäckte att de uppenbarligen inte hade beaktat denna viktiga fråga.”

Efter några veckor dök professor Volfkovitj* upp och klandrade honom för att ha påbörjat sitt arbete utan att lämna in någon plan till NIU, och även för att de saknade de rapporter som de hade förväntat sig att en utländsk ingenjör skulle kunna få fram på kort tid. Windfeld-Hansen säger att Volfkovitj uppenbarligen försökte starta ett gräl med honom på grund av hans kritik; att han sa till Volfkovitj att en ”plan” givetvis var oförenlig med den karaktär som forskning i allmänhet har; att han först av allt måste visa NIU:s kemister hur man praktiskt arbetade med fosforsyra, och att han skulle lämna in sina rapporter så fort han hade några resultat; men att om Volfkovitj var missnöjd med hans arbete så skulle han inte störa honom mer. Därefter, sa han, återvände han till Giprochim, där han blev kvar tills Volfkovitj själv krävde att han skulle återvända till NIU, efter att ha tvingats till det av kemisterna där. Under resten av sin första sejour i Moskva, säger han,

försökte jag regelbundet ta upp en del av de mest brådskande problemen i NIU:s laboratorier och testanläggningar, men utan resultat, eftersom de saknade nödvändiga medel för att utföra ordentlig forskning och inte kunde ge det nödvändiga stödet.

Han uppger att när ambassadör Kobetskij besökte Moskva i augusti 1932,

---

* Chef för NIU:s teknologiska avdelning, lärare vid militärakademin i Moskva – W-H.

förklarade jag för honom hur illa det stod till i fosfatgödselbranschen, och att det krävdes en genomgripande omorganisering för att undvika ett totalt sammanbrott någon gång i framtiden. Han bad mig skriva ett PM om hela situationen, och jag gav det till honom påföljande dag.

Detta PM förklarar problemen med att använda lågkvalitativa orena fosfater från centrala Ryssland och de metoder som den sovjetiska gödselindustrin använde för att försöka lösa dem. Windfeld-Hansen har överlämnat PM-et till kommissionen i en auktoriserad engelsk översättning. På grund av dess tekniska karaktär och stora betydelse för anklagade Ratajtjaks vittnesmål under januarirättegången, bifogar vi det till denna rapport (Bilaga III). Det visar att Windfeld-Hansen tre månader efter sin ankomst till Sovjetunionen informerade den sovjetiska ambassadören i Danmark att de processer som sovjetiska ingenjörer försökte använda inom konstgödselindustrin inte var anpassade till det råmaterial som användes, och att de anläggningar som planerades eller höll på att byggas skulle visa sig vara icke funktionsdugliga. Vi vill särskilt uppmärksamma hans anmärkningar om anläggningen i Voskresensk, som anklagade Ratajtjak bekände att han hade saboterat 1934 (PR 311-312), och även hans uttalande att de personer som var ansvariga för experimentarbetet och planeringen inom gödselindustrin, som han är ytterst kritisk mot, var ingenjör Vogt och professor Volfkovitj. Detta PM, säger Windfeld-Hansen, ledde inte till några resultat förrän sent på hösten, då en konferens med ingenjör Wolfsohn* som ordförande, och vid vilken Britzke,** Volfkovitj och några av de ledande kemisterna vid NIU var närvarande och besvarade hans klagomål med långa tal ”där de försökte förklara alla sina misstag och misslyckanden under de senaste åren”. Wolfsohn, säger han,

var mycket angelägen om att försona folket på NIU med mig, och bad mig vänligt att samarbeta med NIU:s ledare, som redan hade medgivit att de hade missförstått många av sina uppgifter. Jag förklarade att jag var beredd att göra det, men jag vidhöll alla mina åsikter i de tekniska frågorna. Mötet avslutades utan något tydligt beslut. Ingenting förändrades under resten av min sejour.

På sommaren 1932, säger han, kom ingenjör Küster, tidigare anställd vid företaget Dorr och anställd av Giprochim i Leningrad 1932, till Moskva. Windfeld-Hansen ombesörjde att hans erfarenheter också skulle användas av Giprochim i Moskva. Han tog med Küster till NIU:s experimentanläggningar, och på begäran från Giprochim skrev Küster ett PM som konstaterade att utrustningen i dessa fabriker var helt olämplig för uppgifterna i fråga.

När Volfkovitj fick höra om detta blev han mycket upprörd och förebrädde mig för att jag hade tagit med utomstående till fabriker utan hans kunskap.

Windfeld-Hansen säger, att även om ingenjör Vogt flera gånger meddelade att de skulle göra en resa till Voskresensk tillsammans, så undvek han systematiskt att låta honom besöka fabriken. Men han bad ofta Windfeld-Hansen om råd i frågor som gällde den. Även om den sistnämnde gav en del förslag, så säger han att han ända från början av sina kontakter med Giprochim ansåg att denna fabrik var ett hopplöst misslyckande som aldrig skulle kunna rättas till.

Windfeld-Hansen säger att den danske ingenjören Kjerulf-Nielsen (också omnämnd som trotskist av Hrasje – PR 327), en medlem i det ryska kommunistpartiet som arbetade inom anilinindustrin i Moskva, intresserade sig för stridigheterna och försökte få tjänstemännen att beakta Windfeld-Hansens kritik. Även hans ansträngningar var resultatlösa. Windfeld-Hansen lämnade Moskva i februari 1933 och reste till Köpenhamn, där han stannade i fem månader

---

* Kemisk ingenjör med mångårig erfarenhet, av tyskt-baltiskt ursprung, ledare för fosfatavdelningen i Glavchimprom (Kemiska industrins centrala administration), en del av Folkkommisariatet för den tunga industrin där Pjatakov var assisterande kommissarie. Wolfsohn arresterades 1933 av okända skäl och har inte hörts av sedan dess – W-H.

** Professor, akademiker, chef för Vetenskapliga institutet för gödningsmedel (NIU) – W-H.

och förhandlade med Giprochim om villkoren för sin återanställning. Under hans frånvaro fördes det en våldsamt diskussion i ryska tekniska tidskrifter, *Technika* och *Za Industrializatsiu*, som inleddes med en lång artikel undertecknad av ”Gagorin” i *Technika*, 27 februari 1933,

där hela NIU:s arbete kritiserades hårt, i huvudsak på basis av mina PM. I samma nummer fanns en artikel av mig om ämnet: dubbel superfosfat mot utfällning. Senare fick jag höra att namnet Gagorin var en gemensam pseudonym för fem kemister från den tekniska oppositionen i NIU.

Senare kom Centrala ekonomiska rådet fram till ett beslut i frågan om den kemiska industrin, som Glavchimprom hade lagt fram inför rådet. Beslutet var inte enhälligt eftersom flera medlemmar hade lämnat mötet i protest mot tillvägagångssättet, och Windfeld-Hansen kallar beslutet ”skandalöst”.

Trots att det först uppgavs att alla de viktiga punkter som jag hade riktat uppmärksamheten mot skulle genomföras utan dröjsmål och att de nya utländska metoderna skulle användas, så förebråddes i beslutet istället oppositionen i NIU för sin ”okritiska hållning” till och blinda knäfall för utländska metoder. Dessa personer – oppositionen – betecknas som lågkvalificerade i motsats till ”NIU:s högkvalitativa ledare”.

I augusti 1933 återupptog Windfeld-Hansen sitt arbete i Giprochim. På hösten inledde han ett forskningsarbete i NIU:s laboratorier. Under detta arbete förde han en dagbok som han har överlämnat till kommissionen. På våren 1934 avslutade han sina experiment med följande resultat:

Jag lyckades utarbeta en process för fosforit från gruvbrytning, som tidigare hade kalcinerats i en roterande smältugn vid 1100 grader Celsius. Med min process löstes bara 10-20% av järnoxiden upp, syrans styrka var omkring 20% P_2O_5 och gipsen blev kemiskt ren. Denna sistnämnda aspekt borde göra det möjligt att återvinna nästan all svavelsyra som har använts i processen med hjälp av den välkända Bayerprocessen, som uppfanns i Tyskland under kriget och fortfarande används av IG Farbens industrier i en stor fabrik, i Leverkusen tror jag. Svavelkisen i Västeuropa och Amerika ... är i allmänhet för billiga för att göra Bayerprocessen ekonomisk. Men i Ryssland kan det inte finnas några tvivel om att den skulle ge stora fördelar eftersom svavelkisen till största delen måste transporteras på järnväg från Uralbergen till de andra delarna av Ryssland. Jag lyckades inte övertyga professorerna vid NIU och Dobrovolskij* om detta och deras intresse verkade rikta in sig på möjligheterna med flotation. De hade själva genomfört detta arbete, men jag behövde ingen flotation. Såvitt jag vet tog de aldrig hänsyn till inköspriset för svavelkis i sina beräkningar, eller att järnvägarna alltid var kraftigt överbelastade.

Windfeld-Hansen uppger att Kjerulf-Nielsen på våren 1934 uppmanade honom att upprepa sina klagomål om den övergripande situationen,

som för oss verkade helt hopplös. Den inledande driften av anläggningen i Voskresensk hade påbörjats på våren och en grupp kemister från NIU skickades till Voskresensk för att hjälpa till med driften av fabriken... Anläggningen gav nästan ingen produktion. Driftavbrott ägde hela tiden rum i alla delar av fabriken. Jag vet förstås av egen erfarenhet från andra länder att detta är helt normalt under den inledande driften av en sådan kemisk fabrik, och denna period med trassel kan vara i flera månader. Men jag kände mig alltmer betänklig med tanke på att det fortfarande inte fanns någon inriktning för hela den framtida utvecklingen, vilket går att se i de tidningar som citeras nedan. Jag ansåg det helt nödvändigt att varsko myndigheter som var oberoende av Kommissariatet för den tunga industrin. Kjerulf-Nielsen föreslog att jag skulle informera GPU för att undvika att själv ställas till ansvar. På hans begäran skrev jag därför ett brev till honom, som han omedelbart och personligen tog till GPU:s högkvarter. I detta brev upprepade jag den information som jag tidigare hade givit Kobetskij och sa i starka ordalag att det fanns mycket stor risk för att de

---

* Chef för Giprochim. Gammal arbetare. Tidigare aktiv i avdelningen för kemiarbetare i Profintern. Vän till Hrasje – W-H.

anläggningar som skulle byggas eller planerades i Ural skulle bli helt oordnade och ödeläggas på samma sätt som anläggningen i Voskresensk som jag ansåg vara förlorad. Vi hörde aldrig något från GPU och vi märkte inga tecken på uppmärksamhet från GPU:s sida.

Senare på våren besökte Windfeld-Hansen och Kjerulf-Nielsen chefen för den centrala kontrollkommissionens kemiavdelning, Jurewitj. Windfeld-Hansen nedtecknade samtalet i sin dagbok:

... Jag nämnde ingen person och klagade inte på någon. Men på hans fråga om NIU löste sina uppgifter svarade jag att de i allmänhet inte löste sina uppgifter. Jag informerade honom om den sorgliga situationen i Voskresensk men tillade att motgången inte blev så stor eftersom processen inte fungerade! ... (PC, Bevisföremål 34, 4.)

§ 187. Windfeld-Hansens kontrakt förnyades inte och han lämnade Ryssland i juli 1934. Omedelbart efter hans avresa fördes det en diskussion i den tekniska pressen om ”de mest grundläggande frågorna om råmaterialbasen, transportmöjligheterna och *produktionsprogrammen*, till och med om de anläggningar som redan fanns.” Windfeld-Hansen har skickat oss fyra exemplar av *Technika* och ett av *Za Industrializatsiu*. Det första av dessa (*Technika*, 9 oktober 1933) kom före diskussionen. Det innehåller en artikel av Windfeld-Hansen själv om nya utländska metoder för att tillverka fosforsyra. Den kritiserar NIU för att inte ha tagit hänsyn till den första Dorrprocessen (Bilaga III). En bifogad redaktionell not betonar det stora behovet att överväga de senaste resultaten från utländska erfarenheter på detta område.

En artikel av A Tjavin i *Za Industrializatsiu* 6 juli 1934 angriper Glavchimprom för överdrivna utgifter och förseningar under bygget av gödsel fabriken i Aktjubinsk, och förklarar att det inte finns några garantier för att utrustningen kommer att stå emot fosforsyra. Den poängterar att utrustningen i Voskresensk skadades allvarligt av fosforsyra, och att samma sak kan hända i Aktjubinsk. Författaren uttrycker åsikten att Glavchimprom inte klarar av att utföra arbetet som det borde göras.

En artikel av ingenjör I Mirkin (kemist i NIU) i *Technika* den 15 juli 1934 diskuterar framtiden för anläggningen i Voskresensk. Mirkin påpekar att råmaterial som är rikt på oxider av järn och aluminium inte är lämpligt för att tillverka fosfatgödsel, och att utfällningen, en biprodukt av svavelsyra, är det allra dyraste gödningsämnet. Därför borde absolut den sortens råmaterial uteslutas på grund av dålig kvalitet och höga kostnader. Han skriver att fabriken i Voskresensk på Britzkes inrådan ändå propsar på att använda det råmaterialet, och således producerar gödningsämne av lägsta möjliga kvalitet till högsta möjliga produktionskostnad. En redaktionell not som publicerades tillsammans med denna artikel erinrade om att de mest kunniga experterna på fosfatgödsel, bland dem Windfeld-Hansen, två år tidigare förklarade att det inte gick att tillverka användbara gödningsämnen av okoncentrerad (bara tvättad eller siktad, inte floterad) Jegorewskifosforit (det lokala råmaterialet i Voskresensk). Senare forskning, liksom den inledande driften av Voskresenskfabriken, har visat att de hade rätt.

En artikel i *Technika* den 21 juli 1934 är undertecknad av ingenjör S Perelman, en kemist vid NIU som enligt Windfeld-Hansen manövrerades bort från sin post av Volfkovitj på grund av den kritik han riktade mot de metoder som användes. Artikelns rapporterar om en konferens med experter inom fosfatindustrin, och poängterar de stora åsiktsskillnaderna bland medlemmarna i Gödselinstitutet angående frågorna om råmaterial och metoder. En ytterst kritisk artikel i *Technika* 6 augusti 1934 är undertecknad av A Jakovlev. (En Jakovlev vittnade under rättegången i augusti 1936 att han hade fått i uppdrag av Kamenev att organisera en terroristgrupp i Vetenskapsakademien (ZK 37-38). Vi vet inte om denna författare är samma Jakovlev.) Artikelns citerar ingenjör Levensohn angående en specialkonferens om råmaterial på Glavchimproms chefs, Ratajtjaks, kontor. Artikelns uppger:

Det är synnerligen betecknande, att förutom akademikern Britzke, professor Volkovitj och ingenjören Vogt – folk som är direkt indragna i det inte så lustiga sakförhållandet – så uttalade sig alla experter som deltog på konferensen bestämt mot att använda okoncentrerade fosforiter under den inledande driften av Voskresenskfabriken. Därefter krävde Glavchimproms chefsingenjör, professor Jusjkevitj,* chefen för planeringsavdelningen i Glavchimprom, Ritzling, ledaren för fosfatavdelningen i Glavchimprom, ingenjör Levensohn och ingenjör Gosberg från Glavchimprom, att Voskresenskfabriken skulle arbeta med apatitkoncentrat. Skälen för dessa kamrater är tillräckligt uppenbara.... Mot majoriteten av experternas enhälliga och auktoritativa uppfattning höjdes bara tre röster, *de som var minst objektiva i denna fråga.*

Artikeln innehåller också följande stycke om anklagade Ratajtjak:

Under diskussionen om vad som nu ska göras med anläggningen i Voskresensk, riktade kamrat Ratajtjak bara förebråelser mot NIU:s ledning och Gipochims fosfatavdelning, vars sakinnehåll kan inskränkas till en mening, ”Vad var det för fel med er då?”

§ 188. Nu återgår vi till Windfeld-Hansens skriftliga vittnesmål. ”Enligt den information jag har fått”, säger han,

var det så det stod till efter att jag hade lämnat Ryssland. Att frågorna skulle lösas genom att Pjatakov, Ratajtjak och Hrasje skulle vanära sig själva med fullständigt oförklarliga bekännelser, dömas till döden och skjutas, och vidare att Jusjkevitj och en del ledande ingenjörer inom kvävebranschen (som det förefaller från de officiella rättegångsprotokollen: Pusjin, Golovanov, Tamm, som jag aldrig träffade) skulle arresteras och anklagas för liknande saker – det var en lösning som jag aldrig hade drömt om.

När Windfeld-Hansen tillfrågades om anklagade Hrasjes personlighet, hänvisade han till sin intervju i *Politiken* (Köpenhamn). Intervjun publicerades den 29 januari 1937, och lästes in i den preliminära kommissionens protokoll. I den berättar Windfeld-Hansen att Hrasje under hans vistelse i Ryssland var chef för den ryska kväveindustrins utländska byrå. På denna post hade han ansvar för att anordna boende- och arbetsförhållanden för utländska ingenjörer och tekniker inom denna industri. Hans egna arbetsförhållanden, säger han, sköttes av Hrasjes kontor. Hrasje bodde i ett torftigt rum i kvävekoncernens byggnad, och eftersom Windfeld-Hansen också bodde där under sin första vistelse i Ryssland kom han att känna honom väl och högakta honom. Windfeld-Hansen uppger att han under sina dispyter med de ryska specialis-terna ofta fick stöd från Hrasje eller hans personal, och att Hrasje ofta besökte honom och träffade hans danska vänner. (PC 178-179.)

I sin skriftliga utsaga nämner Windfeld-Hansen bland dessa vänner Kjerulf-Nielsen och Sigvard Lund, författare till romanen ”Bröd och stål”.* Windfeld-Hansen säger att både Lund och Kjerulf-Nielsen var och än idag är helt lojala medlemmar i kommunistpartiet, och att Hrasjes uttalande att de var trotskister var en avsiktlig förfalskning. Han säger att han ofta talade om politik med Hrasje, och att denne på ett intelligent sätt försvarade partiets officiella linje. Hrasjes egna beskrivning av sig själv som professionell spion utan politiska övertygelser, säger Windfeld-Hansen, går inte alls ihop med hans intryck av mannen och hans höga politiska nivå.

När han fick frågan vilka, enligt hans uppfattning, de verkliga skälen var till att Hrasje, Ratajtjak och Jusjkevitj avsattes och åtalades, svarade han:

Man var tvungen att hitta syndabocker för den katastrofala utvecklingen i den kemiska industrin. Det finns inga tecken på att sabotagehandlingar var inblandade. De dokument som jag har lämnat

* Nämns av anklagade Ratajtjak som en av hans medarbetare under sabotaget och diversionerna (PR s 316-317.)

* Också omnämnd som trotskist av Hrasje (PR 327). I en intervju i *Politiken* 28 januari 1937 sa Lund: ”Jag är varken ingenjör eller trotskist, och inte heller har jag någonsin varit anställd på någon rysk fabrik.” Han uppgav att han aldrig hade hört Hrasjes namn.

in och som nämns ovan kommer att ge en bättre ledtråd till var de verkligt skyldiga personerna finns. Jag kan inte tro att min vän Hrasje kan ha begått sabotagehandlingar eller spionerat. Jag känner honom alldeles för bra för det.

Fråga: Ratajtjak anklagas speciellt för sabotage när Voskresensfabriken startades. [PR 310-311.] Ert material visar att ni genomförde en speciell studie av denna fabrik så tidigt som 1932. Anser ni det möjligt eller troligt att Ratajtjak kunde ha utfört sabotage som det anges i protokollet från rättegången?

Svar: Nej. Det lokala råmaterialet (Jegorewskifosforit) var så dåligt och den tekniska procedur som användes så oekonomisk att hela kombinatet i alla sina grundvalar var ett misstag. Dessutom var det en sådan röra med alla detaljer i samband med planeringen, inköpet av utrustning och det faktiska bygget av utfällningsanläggningen att det var helt överflödigt med sabotage från Ratajtjaks sida, man kan till och med säga omöjligt.

Fråga: Vilka var enligt din åsikt ansvariga för de tekniska misstag som visade sig i Voskresenskkombinatet?

Svar: De dokument jag har överlämnat visar delvis det. Vartefter tiden gick blev allt fler personer medansvariga eftersom de deltog i planeringen, eller senare vid starten av fabriken. Dessutom blev alla administrativa och övervakande organ medansvariga eftersom de inte lyssnade på några klagomål. Slutligen blev Sovjetunionens högsta tekniska och vetenskapliga råd medansvariga eftersom det 1933 stödde Gödselinstitutets (NIU:s) metoder och praktik i Moskva efter att de hade utsatts för hård kritik från tekniker i den tekniska pressen (se de nummer av *Technika* som jag har överlämnat). Med tanke på denna inställning från den högsta tekniska auktoritetens sida kunde kommissariatets ledande administratörer, Pjatakov och Ratajtjak, känna sig lugna och befriade från ansvarsbördan.

§ 189. Windfeld-Hansens vittnesmål och de dokument han har lämnat in övertygar denna kommission att anklagade Hrasjes vittnesmål att Windfeld-Hansen var en ”trotskistisk” sabotör är falskt. Dessutom återspeglar materialet en strid i den kemiska industrin, där det verkar som om de tjänstemän som Windfeld-Hansen och andra kritiker pekade ut som ansvariga för denna industris ”katastrofala utveckling” segrade. Vi konstaterar, att medan Britzke, Vogt, Volkovitj inte blev inblandade eller nämndes som sabotörer eller ”trotskister”, så involveras eller omnämns åtminstone fem personer som hade gått mot dem – Ratajtjak, Hrasje, Jusjkevitj, Windfeld-Hansen, Kjerulf-Nielsen. Och av dessa fem anklagades, dömdes och avrättades två. Vi anser att Windfeld-Hansens vittnesmål och hans dokument starkt rättfärdigar hans påstående att dessa män offrades som syndabockar.

Angående en påstådd sabotagehandling, en explosion i Centralgruvan i Kemerovo i september 1936, för vilken anklagade Drobnis erkände ansvar vid Novosibiriskrättegången i november 1936, och återigen vid Moskvarättegången i januari 1937 (PR 155-157), har vi åsikterna från en delegation från det Franska nationella gruvarbetarförbundet i *Confédération Générale du Travail*, som var i Ryssland vid den tiden. Medlemmarna i delegationen var: Vigne, nationell sekreterare, Kléber-Legay, vice sekreterare, Sinor, sekreterare från gruvarbetarna i Carmaux, Planque, gruvarbetardelegat i Vermelles (Pas de Calais) och Quinet, kommunistisk deputerad. Drobnis uppgav att explosionen åstadkoms genom att man förstörde ventilationssystemet och lät gas samlas i gruvschakten (PR 157) De franska fackföreningsmedlemmarnas (utom Quinet) åsikt om hans vittnesmål publicerades i den franska tidningen, *Syndicat*, den 25 februari 1937, i form av ett brev från Kléber-Legay till Magdeleine Paz. Kléber-Legay skrev:

... Vi trodde inte på och kommer aldrig att tro på anklagelserna, sa vi till Smerling [tolken]. Och detta är varför:

De (de ansvariga fackföreningsmedlemmarna) berättade för oss att det förekom mycket hårda säkerhetsinspektioner av gruvorna. Det fungerade på följande sätt: (1) en ingenjör utsedd av folkkommissarien; (2) fackens lokala och regionala ordförander, utsedda av arbetarna själva; (3)

delegater från gruvschakten, från gruvarbetarsektioner, utsedda av arbetarna själva. Det verkar som om dessa delegater har fullständig makt. De kan antingen stoppa en gruva eller en del av en gruva, eller till och med ett helt fält, om de anser att det finns faror eller hot om faror.

Vi kan inte förstå hur det med en sådan inspektionsapparat av gruvssäkerheten skulle vara möjligt för ingenjörer att i hemlighet förbereda sådana brott, särskilt under en period av flera år.

Som gruvarbetare känner jag fullständigt till svårigheterna i en gruva, och efter att i mer än 30 år ha arbetat i en av de mest gasrika gruvorna i Frankrike, varav 12 år som delegat för arbetsäkerhet, så skulle jag vilja se den tekniker, oavsett hur skicklig, som systematiskt skulle kunna försätta en gruva i explosivt tillstånd utan att inspektörerna, till och med om de var fullständiga idioter, skulle upptäcka det inom en timme. Om säkerhetsinspektionen vid gruvorna i Kemerovo inte märkte det så är den antingen inkompetent eller så existera den inte. Om den existerar så är den mer skyldig än de andra anklagade, och eftersom Moskva har för vana att skjuta folk, skulle den bli de första att bli skjutna. Om den inte existerade så ljög man för oss om arbetarnas säkerhet....

Men även om inspektionen inte existerade så säger jag att det ändå är omöjligt att försätta en gruva i ett explosivt tillstånd utan att någon märker det. Det finns företagsledning, övervakning, tusentals arbetare i gruvorna som skulle ha sett och meddelat det. Ska man anta att alla höll tyst trots att de visste att deras liv var i fara, bara för att med ännu större visshet slå fast de anklagades skuld, medan de alla närsomhelst kunde ha dött?

Nej, alla är överens om att det tekniskt inte går att hålla en gruva i ett permanent explosivt tillstånd genom ansamling av lättantändliga gruvgasar. Den som känner till det allra minsta om gruvfrågor skulle säga som vi gör: ingen kan få oss att tro på en sådan möjlighet.

§ 190. Till Windfeld-Hansens vittnesmål och dokument och Kléber-Legays brev lägger vi vittnesmålet från en ingenjör som har arbetat många år i Sovjetunionen, och som ärligt och fullt har informerat om förhållandena inom den ryska industrin som han hade tillfälle att observera dem. Han kräver att hans namn undanhålls eftersom ett avslöjande av det i samband med hans kritik skulle kunna leda till repressalier mot hans vänner i Sovjet. Kommissionen kan borga för hans goda anseende, hans integritet och hans sympati mot folket och ekonomin i Sovjetunionen. Vi beklagar att vi måste be allmänheten ta vårt ord för hans vittnesmåls tillförlitlighet, men under rådande omständigheter kan vi inte göra på annat vis, och vi lägger fram det fullt medvetna om de invändningar som detta förfaringssätt kan leda till. Vi kan dock anmärka att en liknande procedur användes för vittnesmålet från ett visst vittne vid den inofficiella rättegången om Riksdagsbranden som anordnades i samarbete med det officiella tyska kommunistpartiet, en procedur som blev allmänt förstådd och accepterad.

Vad gäller skador på industriutrustning i Sovjetunionen vittnade denne ingenjör på följande sätt inför underkommissionen i New York:

För det första sker det, till och med i USA, massor av skador på fabrikerna. Maskiner går sönder och det visar sig brister i en ritning som gör att den måste ändras. Det var precis samma sak på de ryska fabrikerna.... För det första hade vi maskiner som gick sönder på grund av att de behandlades ovarsamt eller överbelastades. Det var några få fall där vi måste konstruera om på grund av dåligt material och dåliga ritningar. Vid hade ett eller två mindre fall där det uppenbarligen var direkt sabotage, men inte särskilt allvarliga, uppenbarligen utfört av någon som inte var särskilt viktig. Någon arbetare som troligen var missnöjd av någon anledning såg chansen att göra något. Det var mycket ovanligt, troligen händer det inte oftare än på amerikanska fabriker.... det var mycket fler maskinhaverier och brister i utrustningen än det var i USA.

Goldman: Vad skulle du säga är orsaken till denna större procentuella andel?

Vittne: Dåligt material, dålig konstruktionsteknik, och i den del fall var designen dålig... De gick faktiskt för långt och drev tanken på mekanisering för långt för karaktären på fabriken. När man är övermekaniserad, om man har för mycket maskiner i en fabrik, speciellt med oerfaret folk, kommer man att få en större andel maskinhaverier och större andel reparationskostnader.

Det var ständigt mindre haverier, mest i början, och på grund av dåligt material och dålig yrkesskicklighet, och senare på grund av deras vana att tvinga produktionen att gå för fort, oerfarna män, maskiner som inte har trimmats in på rätt sätt för att snabbt få in dem i produktionen. Och sedan de hade börjat, efter att maskinerna hade trimmats in, även genom överbelastning. Det är typiskt för fabriker i hela Sovjetunionen och orsak till mycket stora problem, väldigt många haverier. Det är idén om Udarniki, teorin om stachanovitrörelsen att tvinga ... öka hastigheten. Det är typiskt för hela deras industri att tvinga allt att gå för fort, skynda på det för mycket, och det orsakade många maskinhaverier. (NY 155-157.)

Angående inspektionen i sovjetiska gruvor och fabriker intygade vittnet att det alltid finns arbetarkommittéer för inspektioner; att dessa kommittéer brukade utses av fackföreningarna oberoende av företagsledningen men att de nu ligger under den centrala kontrollkommissionen, och att den tidigare Arbetar- och bondeinspektionen företrädde arbetarna medan den sovjetiska kontrollkommissionens inspektion också företräder regeringen och koncernerna. Denna förändring, vittnade han, har lagt inspektionerna i byråkrats händer. Han uppger att de inspektionskommittéer som skickas ut av den centrala kontrollkommissionen ofta är okunniga och ofta "bara rentvår företagsledningen". (NY 178-182.)

Han vittnade att det sker onormala fördröjningar under bygget och driften av de sovjetiska fabrikerna, men att de fördröjningar som han personligen har kännedom om inte berodde på sabotage utan på oordning, okunnighet och försöken att göra med än vad som var möjligt under den ryska industrins förhållanden. Det var brist på råmaterial, byggnadsmaterial, elkraft, arbetare. Det var fördröjningar av transporterna, men hans egna erfarenheter övertygade honom om att de helt och hållet berodde på ineffektivitet och överbelastning av järnvägarna. Han förklarade att kampanjer för att "öka takten" som "Udarniki"-, "Sabatnik"- och "Stachanovit"-rörelserna hade haft en dålig inverkan på den ryska industrin, eftersom de ledde till att utrustning förstördes på grund av jäkt och dåligt yrkeskunnande. Stachanovitrörelsen hade en benägenhet att desorganisera fabrikerna eftersom det nödvändiga samordningsarbetet offrades för att man behövde hålla stachanoviterna med arbete så att de kunde behålla sina rekord. Dessa arbetare tjänade så mycket som 50 rubel om dagen mot fem för en genomsnittlig arbetare, och de speciella privilegier som de åtnjöt, som lägenheter, biljetter till sanatorier, etc., ökade lönespridningen ännu mer. Dessutom fick stachanovitarbetarna ära, de fick sina foton i tidningen, etc. "Frestelsen att göra ett dåligt arbete var oundviklig." Och de vanliga arbetarna blev missnöjda och förbittrade. (NY 184-193.)

De kan inte göra eller säga någonting. De kryper inför partiet. Större delen av stachanovitrörelsen har förstås gjort det väldigt otrevligt även för cheferna på fabriken. De måste ge stachanoviterna alla fördelar. Om de inte gör det kan de rapporteras för sabotage av stachanovitrörelsen och för att vara mot den. Ibland blir det riktigt allvarligt. De förlorar sina jobb, degraderas, förlorar sin ställning. Den vanlige direktören, den tekniska direktören, den genomsnittliga chefen får mycket mindre än stachanovitarbetarna. Det gör dem förbittrade. (NY 193.)

Tillfrågad om han trodde att detta missnöje kan ha kommit till uttryck i sabotage, sa han:

Det kanske det har gjort, men jag såg inga tecken på det. Jag såg ett ökat antal maskinhaverier, dålig kvalitet på arbetet, men jag tror inte att det var något planerat sabotage. Det var bara att de tappade sin moral, sitt intresse. (NY 194.)

Han uppgav att han under hela sin vistelse i Ryssland ständigt bråkade med koncernernas tjänstemän om dessa metoder. Han sa:

Men de ansvariga personerna, klickerna som omger Stalin i Moskva, jag förstår inte hur de kan undvika att se de här sakerna, se hur det förstör saker under uppbygget. Jag är inte den enda ingenjör där som har sett de här sakerna och påpekat det för dem. När jag reste hem hade jag en hög med rapporter om just detta organisatoriska ämne. Men de fick nästan ingen effekt. (NY 186-187.)

Vittnet berättade också om en händelse ur hans personliga erfarenheter som är särskilt intressant i förhållande till Windfeld-Hansens vittnesmål. Han berättar om tre sovjetiska ingenjörer som hade stött en utländsk specialists riktiga påstående att planerna för en viss fabrik inte fungerade och skulle ses över innan bygget inleddes. De arresterades och anklagades för att vara trotskistiska sabotörer. En utländsk specialists kontrakt förnyades inte. (NY 165-168.)

Tillfrågad om industrins övergripande ineffektivitet var så uttalad att det inte behövdes sabotage för att orsaka de förhållanden som det klagas om, sa detta vittne:

Man kan säga så här: det var den övergripande ineffektiviteten som gjorde det lätt att anklaga en person för sabotage, hålla en person ansvarig när det egentligen bara berodde på förhållanden som han inte hade någon kontroll över.

Finerty: Var det också lättare för en person som var ansvarig för ineffektiviteten, i den mån någon person kan vara ansvarig, att skylla det på sabotage än att erkänna sin ineffektivitet?

Vittnet: Ja, jag tror att det är nyckeln till hela situationen. (NY 211-212.)

§ 192. Denna kommission vågar inte avgöra om de personer som faktiskt ställdes inför rätta i januari 1937 var skyldiga till sabotage eller inte. Men efter en noggrann undersökning av protokollen kan den säga och säger verkligen att rättegångens struktur var så rutten att ingen ärlig person kan dra någon slutsats om deras skuld eller oskuld, eller karaktären på deras brott om det fanns några. Föregående kapitel i denna rapport har till fyllest visat detta faktum. Vi ska här bara lägga till några överväganden som hör till denna speciella anklagelse.

Vi inleder dessa överväganden genom att citera ur Trotskijs slutanförande. Efter att ha sagt att rättegången beskrev den sovjetiska industrins kroniska sjukdomar som frukten av en illvillig sammansvärjning under ledning av Pjatakov, säger han:

Men det är helt obegripligt vilken roll de statliga industri- och finansorganen, revisionsmyndigheterna, för att inte tala om partiet som har celler i alla institutioner och företag, hade medan allt detta pågick. Om man ska tro på anklagelseakten så låg ekonomins ledning inte i händerna på den ”genialiska, ofelbara ledaren”, och inte heller i hans närmaste medarbetares händer, medlemmarna i politbyrån och regeringen, utan i händerna på en enskild person som sedan nio år var utvisad och i landsflykt. (PC 367.)

Vi menar att detta resonemang mer än nog rättfärdigas av bekännelserna. Vi hänvisar läsarna till det vittnesmål om sabotage som avgavs av Pjatakov, som påstås ha lett sabotageaktionerna efter instruktioner från Trotskij. Pjatakov vittnar om så varierande och omfattande subversiva administrativa aktiviteter att det är omöjligt att förstå hur de kunde ha genomförts utan tyst medgivande från mängder av tjänstemän och ingenjörer, och till och med av regerings- och partifunktionärer. Och Pjatakovs vittnesmål är ingalunda det enda liknande vittnesmålet i dessa protokoll.

Sabotage över hela Sovjetunionen, i gruvor, i fabriker, på järnvägar, måste dessutom med nödvändighet ha krävt åtminstone passivt samarbete från väldigt många arbetare (se till exempel de franska fackföreningsmedlemmarnas åsikt – § 190). Ändå uppgav de anklagade upprepade gånger att de inte hade något stöd från arbetarna. Återigen är de anklagades motiv inte övertygande. Anklagade Knjazev vittnar exempelvis att hans ”vacklan” till stor del berodde på hans övertygelse att ”det var omöjligt att bringa ordning i kommunikationsväsendet med de medel, som den gången användes” (PR 271). Därefter erkänner han att järnvägarna fungerade dåligt på grund av trotskistiska sabotörer, och uppger sedan att han ansåg att trotskisterna ”hade rätt i sin kamp mot partiet och att de voro i stånd att lösa frågorna beträffande kommunikationsväsendet på andra vägar”. Det uppenbart absurda att stöda sabotörer för att de skulle kunna lösa de problem som oroade honom – och som han visste var

deras verk – ignorerades av åklagaren, men det kan knappast ignoreras av personer som letar efter motiv som åtminstone går ihop.

Protokollen inger därför allvarliga tvivel om anklagelsen om sabotage. Eftersom sabotaget enligt vittnesmålen anstiftades och genomfördes efter instruktioner från Leo Trotskij, så betyder vederläggandet av bevisen som knöt Trotskij till den påstådda sammansvärjningen att vittnesmålen om sabotagehandlingar måste ifrågasättas. Å andra sidan stöder Windfeld-Hansens och vårt anonyma vittnes vittnesmål Trotskijs åsikt att förseningarna, bristen på proportioner, överdrifterna, etc., som de anklagade erkände berodde på sabotage, är kroniska sjukdomar hos den sovjetiska industrin, att de beror på jäkt, att man förtar sig, ineffektivitet, etc., och att dessa brister gottgörs med hjälp av syndabockar är ett vanligt sätt att rentvå regimen.

§ 193. Med tanke på alla dessa överväganden och de bevis som har åberopats, anser vi att anklagelsen som sammansvärjning för att sabotera den sovjetiska ekonomin, i synnerhet den som rör Leo Trotskij och Leon Sedov, inte bara är obevisad utan också saknar trovärdighet.

XXIV. Anklagelsen om överenskommelser med utländska makter

§ 194. Vid rättegången mot Zinovjev och Kamenev säger anklagelseakten ingenting om överenskommelser med utländska makter. Men anklagade Olberg, M Lurie och N Lurie uppges i åtalet ha erkänt att de hade förbindelser med tyska fascistagenter. Bröderna Lurie erkände att de tillhörde en terroristgrupp som hade organiserats av en Franz Weitz, som de beskrev som agent för Himmler, blivande chef för det nazistiska Gestapo när det organiserades någon tid senare (ZK 13-15, 57, 88, 96). Anklagade Olberg uppges i åtalet under de preliminära förhören ha vittnat att han hade förbindelser med Gestapo och talade med en av dess tjänstemän

om min första resa till Moskva och om mina planer för terrordådets förberedelse. (ZK 14.)

Han uppges också ha sagt att dessa förbindelser

var trotskisternas linje i överensstämmelse med L. *Trotskijs* direktiv, meddelat genom *Sedov*. (ZK 14.)

Han vittnade att han anskaffade sitt honduranska pass med hjälp av Tukalevskij, en agent för den fascistiska polisen (§§ 73, 75, 76, 82), som hans bror Paul hade kontakt med, och att Sedov godkände arrangemanget och tillhandahöll pengar för att betala passet. (ZK 49.) Han vittnade också att han efter återkomsten från sin första resa till Sovjetunionen

besökte ... Slomovitz [i Berlin], som meddelade mig följande: Under den tid jag varit borta hade endast en ringa trotskistisk kader blivit kvar. Nu stod man inför ett dilemma: antingen skulle trotskisterna själva likvidera sig, eller måste de träffa en överenskommelse med de tyska fascisterna. Grundvalen för överenskommelsen skulle vara frågan om förberedelse och utförande av terror mot SUKP(b):s och sovjetregeringens ledare. Trotskij hade sanktionerat Berlintrotskisternas överenskommelse med Gestapo, och trotskisterna befann sig verkligen på fri fot. (ZK 49.)

Åklagaren gjorde inga försök att identifiera Slomovitz.

Både Berman-Jurin och David vittnade att Trotskij under deras påstådda samtal med honom i Köpenhamn sa att trotskisterna i händelse av en invasion av Sovjetunionen måste ta ställning för nederlag (ZK 52, 63). Dreitzer uppges i åtalet ha vittnat att han 1934 fick ett brev från Trotskij som slog fast att en av trotskisternas uppgifter var

att i händelse av krig använda varje motgång och förvirring för att rycka till oss ledningen. (ZK 12.)

Anklagade Mratjkovskij, till vilken Dreitzer påstås ha lämnat detta brev, vittnade att Trotskij i brevet hade slagit fast behovet att ta ställning för nederlag i händelse av krig (ZK 23).

§ 195. Leon Sedov förnekade att han haft något som helst med anskaffandet av Olbergs honduranska pass att göra (CR 21,23). Han uppgav att han aldrig hade träffat den Slomovitz som Olberg hade talat om, och aldrig hört om någon sådan person innan rättegången (CR 24).

§ 196. Eugene Bauer förnekade att någon med namnet Slomovitz hade tillhört den tyska trotskistiska rörelsen. (PC Bevisföremål 16, S II/8.) Angående de påstådda förbindelserna med Gestapo vittnade Bauer inför *Commission Rogatoire*:

Det är inte bara avskyvärt att de ens kan tala om förbindelser mellan den trotskistiska rörelsen och Gestapo, men jag tillhörde denna rörelse fram till oktober 1934 och kan vittna att inga sådana förbindelser existerade. I protokollen från domstolsförhandlingarna har jag sett fem eller sex personer som påstås ha spelat rollen som mellanhänder mellan trotskisterna och Gestapo. Inte en enda av dessa personer tillhörde den trotskistiska rörelsen så länge jag tillhörde den. Och såvitt jag vet lyckades aldrig någon Gestapoagent slinka in i våra led. Slutligen måste jag betona det faktum att Gestapo inte på något sätt skonade oss under de förföljelser de riktade mot alla antikommunistiska rörelser i Tyskland, vilket är ännu ett absolut bevis på att detta är förtal (CR 45-46).

§ 197. I sitt vittnesmål om Slomovitz säger Olberg: "Henne kände jag redan tidigare." (ZK 49.) Vi citerar ur det skriftliga vittnesmålet från Olbergs mor:

Jag känner inte till existensen av någon sådan person, men jag lutar åt att tro att det är en påhittad person. Faktum är att jag 1930, 1931, 1932, med några få avbrott, ofta besökte min son i Berlin. Jag mötte många av hans vänner och bekanta i hans hus och hörde aldrig namnet Slomovitz. Men när min son fortfarande var liten och bodde hos mig i Riga, hade jag en kund som hette Slomovitz. Hon var en gammal kvinna som aldrig lämnade Riga och inte hade något som helst med politik att göra. Jag skickade ofta Valentine till henne för att samla ihop pengar. Av den orsaken tror jag att han nämnde det första namn som han kom att tänka på, och råkade komma ihåg den gamla damen. (PC Bevisföremål 8, S III/6, a.)

§ 198. Bland de dokument som är i vår ägo finns två flygblad som givits ut av de Internationella tyska kommunisterna, den trotskistiska organisationen i Danzig, och två nummer av dess illegala tidskrift, *Spartakus*, en daterad i slutet av september, den andra i början av oktober 1936. Ett flygblad handlar om den fascistiska polisens upplösning av det socialdemokratiska partiet i Danzig, och skriver bland annat att detta parti förorsakade sin egen ödeläggelse genom att inge sina anhängare illusioner och hålla tillbaka dem från kampen mot fascismen. Det andra anklagar de polska och tyska fascistiska regimerna för att skicka vapen till de spanska fascisterna så att de kan skjuta ner spanska arbetare. Den första *Spartakus* handlar om rättegången mot Zinovjev och Kamenev. Den citerar kommunistpartiets illegala tidning i Danzig som skrev att

Kontakterna med Gestapo förvånar oss inte. Den trotskistiska gruppen i Danzig har sedan länge varit ett centrum för Gestapos polisinformatorer och provokatörer.

På denna anklagelse svarar *Spartakus* att det officiella kommunistpartiet i Danzig strax innan rättegången mot Zinovjev och Kamenev erbjöd den trotskistiska organisationen en enhetsfront.

Det andra numret av *Spartakus* handlar om Frankrikes, Sovjetrysslands och Caballero-regimens påstådda förräderi mot den spanska revolutionen; situationen i Danzig, återigen med betoning på behovet av ett enat arbetarparti för att bekämpa fascismen; nationalsocialistiska partiets kongress i Nürnberg, med ett konstaterande att Hitler erbjuder sig att bli en super-Wrangel för det imperialistiska korståget mot Sovjetunionen.

I samma bevismaterial finns exemplar av *Der Danziger Vorposten*, organ för Danzigs nationalsocialister (nazister), från 9 december 1936 och 8 och 12 januari 1937. De innehåller redogörelser för arresteringen av och rättegången mot medlemmar av (den trotskistiska) Spartakusorganisationen. Vi citerar rubrikerna:

SLUTET FÖR DANZIGS ”SPARTAKUSBUND”. Sextio kommunister arresterade. Samarbeta med Trotskij fastslaget. Omfattande propagandamaterial beslagttaget. (9 december 1936.)

TROTSKISTERNAS ”SPARTAKUSBUND”. Juden dr Franz Jakubowski organisatör för den hemliga organisationen, den ärekränkande flygbladskampanjen och anstiftan av strejker. (8 januari 1937.)

DOMEN MOT TROTSKISTERNA. Långa fängelsestraff för funktionärer. Resultatet från gårdagens domstolssession. (12 januari 1937.)

LÅNGA FÄNGELSESTRAFF FÖR SPARTAKISTERNA. Juden dr Jakubowski dömd till tre och ett kvarts år i fängelse. Sammanlagda domarna 13 år. (12 januari 1937.) (Bevismaterial 1.)

§ 199. Bland våra dokument finns också texten från en ljudfilm med Trotskij, inspelad för Vänsteroppositionens propaganda under hans sejour i Köpenhamn – det vill säga under den period då han påstås ha givit anklagade David och Berman-Jurin instruktioner att ta ställning för nederlag. I filmen kritiserar Trotskij kommunistpartiets politik i Sovjetunionen hårt. De industriella framstegen, säger han, är viktiga och massornas kulturella nivå har höjts synbart under de 15 åren efter revolutionen. Därför borde partidemokratin ha utvidgats betydligt, men på grund av byråkratin har raka motsatsen ägt rum. Han fördömer också den kommunistiska politiken i Tyskland, dess likställande av socialdemokratin med fascism, dess avvisande av en enhetsfront och den åtföljande vägran att bilda sovjeter, eftersom sovjeter bara är möjliga som enhetsfrontsorganisationer mellan olika arbetarpartier och organisationer.

Sedan säger han:

Vi i Vänsteroppositionen förblir lojalt hängivna mot Sovjetunionen och Komintern, med en annan lojalitet, en annan hängivenhet än den officiella byråkratiska majoriteten. (PC Bevisföremål 16, III/2.)

Kommissionen har haft tillfälle att jämföra filmen med den text som har lämnats in till oss. I filmen finns några få mindre utelämnanden, och ett viktigt tillägg. I slutet lade Trotskij till dessa ord, som inte finns med i utskriften:

Sovjetunionen är vårt fosterland! Vi kommer att försvara det ända till slutet.

Vi ska senare återropa ytterligare bevismaterial som Trotskij och andra vittnen har lämnat in för att bevisa att han orubbligt har förespråkat ett försvar av Sovjetunionen. Vi återopar denna ljudfilm här eftersom den har direkt betydelse för vittnesmålet från de två anklagade i rättegången mot Zinovjev och Kamenev att de fick instruktioner från honom i Köpenhamn om att ta ställning för nederlag.

§ 200. Vi noterar att Dreitzer och Mratjkovskij, som båda påstås ha läst det brev från Trotskij som de citerar, ger två olika versioner av hans instruktioner om den inställning som ska intas i händelse av krig – ett faktum som illustrerar det tveksamma bevisvärdet av vittnesutsagor om skrivna urkunder som inte läggs fram inför rätten (§ 47). På basis av protokollen och de bevis som framförts som motbevis, har vi dessutom redan konstaterat att detta påstådda brev aldrig existerade. Vi har också konstaterat att Berman-Jurin och David inte träffade Trotskij i Köpenhamn. Därmed kan han inte ha sagt till dem att man måste ta ställning för nederlag om Sovjetunionen drogs in i krig. Dessutom vederläggs, enligt vår uppfattning, sannolikheten av sådana instruktioner av den ljudfilm som återropades ovan, och även av de bevis för Trotskij's inställning till försvaret av Sovjetunionen som citeras i efterföljande delar i detta kapitel.

Att Olbergs vittnesmål är falskt har visats av hans egna brev och andra dokument och vittens vittnesmål som citerats i Kapitel XIII i denna rapport. Med tanke på detta faktum anser vi att hans mors förklaring av hans omnämnande av Slomovitz är rimlig. Vi konstaterar också att hans mors vittnesmål motsäger Olbergs vittnesmål om skälet till varför den påstådda fascist-agenten Paul Olberg reste till Tyskland. Olberg uppger att han rekommenderade Paul

att resa till Sovjetunionen för att hjälpa mig att få fast fot här.... Han är ingenjör, han kunde lättare få plats. Han hade äkta dokument. I varje fall hade han inte sådana fantastiska papper som jag. (ZK 50.)

Enligt hans mor var det hon som kom på idén att ge Paul Olberg en resa till Ryssland som en trevlig överraskning efter hans examen som kemiingenjör 1934 från Teknologiska institutet i Prag. Hon ansökte om visum på Riga Intourist utan att informera Paul, och när det beviljades skickade hon efter sin son, utrustade honom, betalade Intourist för hans visum och en två veckors vistelse i Sovjetunionen och

skickade iväg honom till Sovjetunionen med följande plan i tankarna: om han skulle få en plats, bra. Om han misslyckades så skulle han komma tillbaka. (PC Bevisföremål 8, S III/6 a.)

Hans son fick en anställning i Gorkij, säger hon, och var nöjd med sitt arbete. Han ansökte om sovjetiskt medborgarskap, som han uppenbarligen fick just innan sin arrestering.

Således motsäger det bevismaterial vi har tillgång till på varje punkt påståendena om förbindelser mellan Trotskij och hans anhängare och Gestapo. Vi lägger också tyngd vid det faktum, att bland de skriftliga vittnesmål som har godtagits som bevis finns följande från trotskister eller före detta trotskister som är flyktingar från Hitlers Tyskland: Leon Sedov, Adolphe, Eugene Bauer, K Erde, Walter Held, Erich Kohn, Anton Grylewicz, Schneeweiss, Anna Grylewicz, Georg Jungclas, Oscar och Bruno (vi har tillgång till de fullständiga namnen). Vi har avvisat vittnesmål från två andra trotskistiska flyktingar eftersom de inte var ordentligt bestyrkta. Om de tyska trotskisterna slöt avtal med Gestapo så att de ”verkligt [befann sig] på fri fot” efter att Hitler kom till makten, varför delade de då samma öde som officiella kommunister och andra motståndare till Hitlerregimen? Och varför arresterades de och ställdes inför rätta i Danzig? Både trotskisternas och nazisternas litteratur i Danzig (§ 198) visar förhållanden som är typiska mellan en revolutionär opposition och Hitlerregimen.

§ 201. Påståendena under augustirättegången som knöt trotskister utanför Ryssland till den tyska fascismen berättigar följande observationer: om man antar att Trotskij agerade i samförstånd med Gestapo, då kände antingen hans anhängare utanför Sovjetryssland till det eller så gjorde de inte det. Om de kände till det, måste frågan uppstå varför inte någon missnöjd trotskist avslöjade komplotten under de olika splittringar som har ägt rum inom de trotskistiska organisationerna (som det finns rikhaltiga bevis för i kommissionens material)? Om de inte kände till, måste Trotskij ha förrått sina egna anhängare, och den nuvarande kampanjen från det officiella kommunistpartiet, dess press och dess sympatisörer mot trotskisterna som ”fascistagenter” är helt oberättigade. På grundval av de bevis som har åberopats i detta och tidigare kapitel konstaterar vi att de inte finns några som helst skäl att anse att Trotskij eller hans anhängare någonsin har haft några som helst förbindelser med den tyska fascismens agenter, som Olberg och bröderna Lurie påstår, eller att Trotskij någonsin förespråkade defaitism som Mratjkovskij, David och Berman-Jurin har vittnat om. Därför berättigas, enligt vår uppfattning, den nuvarande kampanjen mot Trotskij och hans anhängare för att vara fascistagenter inte av några som helst bevis.

§ 202. Vid januarirättegången sa anklagelseakten:

1. att det år 1933 enligt L. D. Trotskij anvisning organiserats ett parallellcentrum, bestående av i föreliggande mål anklagade: J. L. Pjatakov, K. B. Radek, G. J. Sokolnikov och L. P. Serebrjakov,

vars uppgift var att leda en brottslig, sovjetfientlig spioneri-, diversions- och terrorverksamhet, inriktad på att undergräva Sovjetunionens militära makt, att påskynda ett militärt angrepp mot Sovjetunionen, att samarbeta med utländska angripare vid annekteringen och styckandet av Sovjetunionens territorium, att störta sovjetmakten och återupprätta kapitalismen och bourgeoisens makt i Sovjetunionen;

2. att detta centrum på uppdrag av samma L. D. Trotskij genom anklagade Sokolnikov och Radek trätt i förbindelse med representanterna för några utländska stater i syfte att organisera gemensam kamp mot Sovjetunionen, varvid det trotskistiska centrum förband sig att om det komme att övertaga makten, bevilja dessa stater en hel rad politiska och ekonomiska fördelar samt territoriella avträdelser;

3. att detta centrum dessutom genom sina medlemmar och andra deltagare i den brottsliga trotskistiska organisationen systematiskt bedrivit spioneri till förmån för dessa stater, utlämnande åt utländska spionageorgan hemliga meddelanden av största betydelse för staten; (PR 14.)

I sitt slutanförande gjorde anklagade Radek följande uttalande, som inte ifrågasattes av åklagaren:

... Men processen har två medelpunkter, den har också en annan kolossal betydelse. Den har visat krigets smedja och den har visat att den trotskistiska organisationen blivit en agentur för de krafter, som förbereder det nya världskriget.

Vilka bevis finns för detta faktum? För detta faktum finns två personers vittnesbörd – mina uppgifter för så vitt som jag fick direktiv och brev av Trotskij (vilka jag tyvärr uppbränt) samt uppgifterna av Pjatakov, som talade med Trotskij. Alla andra uppgifter av de övriga anklagade stödjer sig på våra uppgifter. (PR 401.)

Detta uttalande bekräftas av rättegångsprotokollen.

§ 203. Anklagade Radek vittnade att han fick två brev från Trotskij, ett i april 1934 och ett annat i december 1935, där han diskuterade frågan om överenskommelser med utländska makter. I brevet från april skrev Trotskij, enligt Radek,

... att han upprättat kontakt med en viss stat i Fjärran östern och med en viss centraleuropeisk stat och att han direkt sagt de officiösa kretsarna i dessa stater, att blocket är berett till en överenskommelse med dem och till betydande eftergifter av ekonomisk och territoriell karaktär. (PR 79.)

Radek vittnade att han och Pjatakov beslutade att de inte kunde gå längre än att ”visera mandatet för underhandlingarna” eftersom de själva bara kunde förhandla med tredje rangens personer, inte visste exakt var Trotskij hade sagt, och dessutom ansåg det oklokt att föra förhandlingar framför ögonen på Folkkommisariatet för inrikes angelägenheter. Därför skickade han i maj 1934 ett brev till Trotskij, via Romm. I detta brev säger han att han meddelade Trotskij att blocket godkände att han sökte kontakter med utländska makter men att han personligen ansåg att blocket bara kunde kompromettera sig själv genom att upprätta sådana kontakter direkt. Dessutom, sa han, varnade han Trotskij:

en sak är att ställa sig på den ståndpunkten, att kriget kommer att skapa förutsättningar för blockets makttillträde, en annan sak är att sträva efter detta krig. (PR 80.)

Enligt Radek diskuterade Trotskijs brev från december 1935 två ”s. k. varianter, makttillträde under freden och makttillträde i händelse av krig” (PR 42). Den första varianten, vittnade Radek, ansåg Trotskij vara omöjlig att genomföra.

Således återstod den reella varianten, att komma, till makten på grundvalen av ett nederlag. Och detta ... betydde för honom att om Trotskij där borta och vi här i Moskva hittills talat om en ekonomisk reträtt på sovjetstatens grundval, så utstakades i detta brev en radikal vändning. (PR 84.)

De viktigaste punkterna i brevet, sa han, var (1) vidmakthållande av ståndpunkten från 1934 att ett nederlag var oundvikligt; (2) ”att man nu öppet ställde oss inför frågan om kapitalismens restaurering... Såsom ett oundvikligt resultat av Sovjetunionens nederlag, av dess sociala följder och av en överenskommelse på grundvalen av detta nederlag”; (3) villkoret att ersätta sovjetmakten med en bonapartistisk regering, vilket innebar fascism utan sitt eget finanskapital och att tjäna det utländska finanskapitalet; (4) uppdelning av landet, inklusive att avträda Ukraina till Tyskland, och Stillahavskusten och Amurområdet till Japan; betalning av skadestånd i form av livsmedel, råvaror och fettämnen, under en lång period av år, och garantier till de segrande länderna om en viss medverkan i Sovjetunionens import; (5) Japan skulle förses med olja från Sachalin och i händelse av krig med USA garanteras olja, och inga hinder skulle läggas i vägen för den japanska imperialismen att erövra Kina; (6) inga hinder skulle läggas i vägen för den tyska fascismens expansion. (PR 85-86.)

§ 204. I sin redogörelse för sitt påstådda samtal med Trotskij nära Oslo 1935, sa Pjatakov:

Han förklarade att han fullt bestämt kommit överens med den fascistiska tyska regeringen och med den japanska regeringen om ett välvilligt förhållande i händelse det trotskij-zinovjevskas blocket skulle komma till makten... Här sade han mig också, att han fört tämligen långvariga underhandlingar med Hess, ställföreträdaren för Tysklands Nationalsocialistiska Partis ordförande. (PR 48.)

Han fortsatte sedan med den rad villkor som ställts upp för det tyska stödet, som Trotskij påstås ha uppgivit dem. De var en allmänt sett välvillig inställning till tyska intressen och den tyska regeringen i internationella politiska frågor; avträdande av vissa territorier till Tyskland, tysk exploatering av vissa av Sovjetunionens naturresurser; samordning av ”den trotskistiska organisationens undermineringskrafter” med främmande krafter som i händelse av krig skulle agera under den tyska fascismens ledning; och inom landet en ”kraftig reträtt” i riktning mot kapitalismen. (PR 48, 49.)

§ 205. Sådana var i korthet Trotskijs påstådda direktiv rörande överenskommelser med utländska makter, och de konsekvenser dessa överenskommelser skulle få på Sovjetunionens territoriella integritet och ekonomi. Enligt Radek betonade Trotskij behovet att ”utvidga och [intensifiera] skadegörelsen, den terroristiska verksamheten och diversionsarbetet” och påpekade att Tysklands och Japans erkännande av blocket bara skulle vara en ”tom pappersbit” om inte blocket var starkt, och att dess styrka skulle mätas genom omfattningen på dess undergrävande verksamhet. Han uppgav att trotskisternas diversionsdåd skulle bestämmas tillsammans med de två ländernas generalstab (PR 86). Radek vittnade att det nya som kännetecknade dessa direktiv var att ”nederlaget sattes i förbindelse med de utländska staternas anvisningar” (PR 88); att uppgörelser med främmande generalstab inte hade funnits tidigare. Han gick utförligt in på skälen till varför detta brev oroade blockets ledare. 1934, sa han, hade de betraktat ett nederlag som oundvikligt; nu hade sovjetmakten blivit så stark att följa en linje för nederlag skulle vara att omintetgöra en möjlig seger. (PR 92.)

Ett viktigt drag hos Radeks vittnesmål om Trotskijs påstådda brev från 1935 är hans yttrande att Trotskij insåg att

den verkliga husbonden, tack vare vilken blocket kan komma till makten, blir fascismen, å ena sidan den tyska fascismen, å den andra sidan den militära fascismen i ett land i Fjärran östern... [vi stod inför] sådana perspektiv, att man vore tvungen att gå med på allt, att om vi blir i livet och behåller makten, så kommer dessa två länder, tack vare segern och tack vare det att de roffar åt sig och berikar sig, att råka i slagsmål med de andra, och då skulle vår nya utveckling, vår revansch komma. Men detta var ett rent litterärt perspektiv. (PR 85.)

Radek förklarade också att han trodde att Trotskijs nya program skulle splittra blocket, eftersom ingen av dess ledare kunde förutsättas stöda en politik att dela upp Sovjetunionen. Han och Pjatakov, sa han, beslutade att denna formulering hade blivit ohållbar, att de inte

kunde ta ansvar för den, och att de därför beslutade att sammankalla en konferens. (PR 89.)
Han säger:

Pjatakov reste till Trotskij. Jag vet icke varför Pjatakov icke omnämnde det här, men det var, tror jag, det viktigaste i hans samtal med Trotskij, när Trotskij sade, att konferensen betyder krasch [i engelska texten "exposure" = avslöjande – öa] eller splittring. (PR 89.)

Således verkar det som om även Trotskij trodde att den påstådda politiken skulle splittra blocket. Radek sa, att centrum efter Pjatakovs återkomst beslutade att hålla konferensen ändå, och enades om ett antal personer som de skulle bjuda in, och att det var hans sista samtal med Pjatakov, Serebrjakov och Sokolnikov. (PR 89.) I sitt slutord gav han en förvirrad redogörelse för orsakerna till varför denna konferens aldrig ägde rum. I den terroristiska organisationen, sa han, fanns det olika sorters personer, och folk som var i kontakt med utländska underrättelse-tjänster, men han visste inte det då. Han måste, sa han, räkna med möjligheten att

någon smyger sig omkring i vår omgivning. Och i det ögonblick, då vi läte denna hemlighet glida ur händerna på dessa fyra personer, i det ögonblicket vore vi i intet fall längre i stånd att vara situationens herrar. (PR 404.)

Han antydde att han var misstänksam mot Dreitzer, och sa:

... Men när Dreitzer icke kom i januari och, sedan han fått min kallelse att komma till konferens, anlände till Moskva men icke kom till mig – han var i Moskva 1935 och visade sig icke – så blev det klart för mig att Trotskij på grund av den brevväxling som han hade med oss och när han såg Pjatakovs motstånd och våra tvivel angående nederlags-linjen – att han jämsides med parallell-centrum organiserar något slags nytt fanstyg. Jag ser det därav, att Dreitzer 1935 gick förbi oss. (PR 404.)

Radek vittnade själv att de beslutade att sammankalla konferensen i januari 1936, efter Pjatakovs återkomst från Berlin, och kom överens om ett antal personer som skulle bjudas in. (PR 89.) Om Dreitzer undvek Radek 1935, så hade detta uppenbarligen inget med den föreslagna konferensen att göra. Och eftersom Radek daterade sina och Radeks farhågor efter att ha fått Trotskijs påstådda "decemberdirektiv" 1935, så kunde han, utifrån att Dreitzer inte dök upp 1935, knappast ha dragit slutsatsen att Trotskij "organiserar något slags nytt fanstyg", inspirerad av dessa farhågor. Radek fortsatte med att säga att Pjatakov berättade för honom att Trotskij under deras påstådda samtal i Oslo hade sagt att han "är i färd med att bilda kadrer av folk, som icke korrumpats av den stalinska ledningen". När han läste om Olberg, sa han, stod det klart för honom att

Trotskij ... bildar en organisation av agenter, som genomgått den tyska fascismens skola. Och jag fann omedelbar svaret härpå, när frågan om konferensen uppkom. Det var klart för mig att om Dreitzer får veta, att vi ställer frågan om Trotskijs direktiv på sådant sätt, att det ånyo kan leda till splittring, som fallet var 1929, så kommer vi icke mera att finnas till innan vi ens hinner ställa denna fråga. (PR 404.)

Således kan det verka som om Radek, efter att ha läst om Olberg under augustirättegången 1936, insåg att Trotskij använde tyska fascistagenter; och att han i januari 1936 därför blev rädd för att Dreitzer skulle sopa undan det parallella centrumet om det "ställer frågan om Trotskijs direktiv på sådant sätt, att det ånyo kan leda till splittring". Han fortsatte med att säga att han därför inte kunde berätta för folk om konferensen, och att

när vi sade dem härom, började häktningarna och det var icke längre möjligt att samla dem. (PR 404.)

§ 206. Åtminstone ett påstått faktum framkommer ur vad som påstås vara Radeks förklaring av den "fördolda sidan" av denna konferens: den ägde aldrig rum. I sitt slutord kommenterade Vysjinskij Radeks underlåtenhet att sammankalla konferensen, och frågade retoriskt:

Vad skulle de ha talat om på denna konferens? Om kapitalismens restaurering? Om Sovjetunionens delning? Om uppdelningen av Sovjetunionens territorium? Om territoriella eftergifter? Om försäljningen av våra landområden åt de japanska och tyska erövrarna? Om spionage och skadegörelsearbete? De dolde de punkter i sitt program, vilka utgjorde huvudpunkterna. Men det är känt, att ingenting är så förborgat, att det ej kommer i dagen. Också det sovjetfientliga trotskistiska blockets skamliga program kom i dagen. (PR 368.)

För att bevisa att detta program verkligen existerade citerade han ur *Oppositionsbulletinen* nr 10, från april 1930, där det, sa han, ”i själva verket står detsamma”. (PR 368.)

Vi har undersökt den artikel som Vysjinskij citerar från, och vi konstaterar:

(1) Denna artikel av Trotskij är ett Öppet brev till medlemmarna i Sovjetunionens kommunistiska parti. Vi noterar att det är samma brev som Trotskij skrev om i sin brevväxling med anklagade Olberg, och nämnde hur det skulle kunna överföras till Sovjetunionen (§ 79, 1). Om det påstådda program som förs fram i artikeln verkligen var förräderi, så verkar det egendomligt att Trotskij skulle ha tillkännagivit det offentligt i sin *Oppositionsbulletin* istället för i ett hemligt brev till sina påstådda medkonspiratörer. Det verkar ännu mer egendomligt att han skulle ha tillkännagivit det i ett Öppet brev till Sovjetunionens styrande parti. Men märkligast av allt är det faktum att det tog sovjetregeringen sex år att upptäcka dokumentets landsförrädiska karaktär.

(2) Som i andra redan återopade fall förvanskade åklagaren innehållet i detta Öppna brev genom att utelämna relevanta delar. Brevet börjar med orden:

Kära kamrater. Följande brev drivs av en känsla av största oro över Sovjetunionens framtid, och ödet för den proletära diktaturen. Den nuvarande ledningens, det vill säga Stalins begränsade grupp, politik driver landet i full fart mot de allra farligaste kriser och oroligheter.

Till och med Vysjinskijs citat från det Öppna brevet pekar på att det var en kritik av regeringens politik, och inte en politik för att stycka upp Sovjetunionen, återupprätta kapitalismen, etc. Vi lägger fram hans citat:

...Reträtten är i alla fall oundviklig. Man måste genomföra den så tidigt som möjligt . . .
 ... Man måste avbryta den ”genomgående” kollektiviseringen...
 ... Man måste göra ett slut på industrialiseringens priskapplöpning. Frågan om tempot måste revideras i erfarenhetens belysning ...
 ... Man måste avstå från den isolerade hushållningens ”ideal”. En ny variant av planen måste utarbetas som tar hänsyn till största möjliga växelverkan med världsmarknaden ...
 ... måste genomföra den nödvändiga reträtten och därefter den strategiska omrustningen...
 ... Utan kriser och kamp kan man icke komma ifrån de nuvarande motsägelserna .... (PR 368-369.)

Och här är de stycken varifrån Vysjinskij hämtade sina citat. De smärre, men ibland viktiga, skillnaderna i ordvalen i de stycken han citerade ur beror på det faktum att vi lät översätta dessa stycken på nytt direkt från Trotskijs ursprungliga ryska text:

Den omedelbara taktiska uppgiften är: *Slå till reträtt från de äventyrspolitiska ståndpunkterna*. En reträtt är i alla fall oundviklig. Det är därför nödvändigt att genomföra den så snart som möjligt, och på ett så ordnat sätt som möjligt.

Avbryt ”mass”-kollektiviseringen och ersätt den med ett noggrant urval på grundval av [böndernas] verkligt frivilliga önskan.

Sluta ha att sätta rekord inom industrialiseringen som mål. Ompröva frågan om tempot i ljuset av erfarenheterna, utifrån behovet att höja arbetarmassornas levnadsstandard.

Överge ”idealet” om en sluten ekonomi. Utarbeta en ny variant på planen, beräknad utifrån största möjliga samarbete med världsmarknaden.

Bara ett parti som är fullt medvetet om sina mål och sin styrka kan genomföra den nödvändiga

reträten och en efterföljande strategisk upprustning utan alltför stor skada, och framförallt utan att förlora känslan för perspektiven. Det kräver en kollektiv kritik av partiets hela erfarenheter under perioden efter Lenin. Den bedrägliga och falska ”självkritiken” måste ersättas med en ärlig partidemokrati. Vi måste börja med en övergripande kontroll av den allmänna linjen – inte tillämpningen av den utan ledningen av den!

Det går inte att hitta någon väg ur de nuvarande motsättningarna utan kriser och kamp. En gynnsam förändring av styrkeförhållandena i världsskala, det vill säga viktiga framgångar för den internationella revolutionen, skulle givetvis innebära en mycket betydande och till och med avgörande faktor i Sovjetunionens inre angelägenheter. Men det går inte att bygga en politik på förväntningar om någon sorts mirakelräddning ”inom kortast möjliga tidsperiod”. Det kommer under den kommande perioden förvisso inte att saknas avgörande och revolutionära situationer, speciellt i länderna i Europa och Asien. Men det löser fortfarande inte problemet.

Om nederlagen under åren efter kriget har lärt oss någonting alls, så har de lärt oss att utan ett starkt och självsäkert parti som har erövat klassens förtroende är det otänkbart med seger. På denna avgörande punkt uppvisar samtidigt perioden efter Lenin en stor brist.

Som de föregående styckena visar kan detta Öppna brev bara betraktas som förräderi om man godtar åklagarens åsikt, som vi har haft tillfälle att kommentera flera gånger i de tidigare kapitlen i rapporten, att opposition mot kommunistpartiets och sovjetregeringens ledares politik är likvärdigt med kriminell aktivitet mot Sovjetstaten och folket.

§ 207. När Leo Trotskij vittnade om denna anklagelse inför den preliminära kommissionen, sa han:

Min åsikt är att nyckeln till situationen i Sovjetunionen nu finns i Europa, inte i Sovjetunionen. Om folket i Spanien besestrar fascisterna, om arbetarklassen i Frankrike tryggar sin rörelse mot socialismen, då kommer situationen i Sovjetunionen att omedelbart förändras, eftersom arbetarna är mycket missnöjda med byråkratins diktatur. De befinner sig i, som jag brukar säga, en återvändsgränd. De säger, ”Om valet enbart står mellan Hitler och Stalin, då föredrar vi Stalin”. De har rätt, Stalin är att föredra före Hitler....

Finerty: Av vad du säger, drar jag slutsatsen att du inte tror att det kommer att hjälpa proletariats sak att stöta Stalin med hjälp av Hitler som medel.

Trotskij: Denna anklagelse är så absurd! Varje gång jag upprepar detta gör det – jag är så bestört att jag inte kan finna argument mot denna absurditet – att tro att jag kan använda Hitler mot Stalin. Till vilken nytta? Vad kan jag vinna med det? Vysjinskij förklarade inte för mig vad jag kan vinna genom detta. Jag måste offra hela min historia, alla mina vänner och min framtid och vad kan jag vinna? Jag kan inte förstå det.

Finerty: Som du ser situationen nu, måste först Hitler störtas innan Stalin kommer att störtas?

Trotskij: Jag hoppas att det blir så. Alla artiklar jag skrev om detta – och jag upprepar det i dussintals intervjuer och artiklar – om det blir krig kommer den första revolutionen att ske i Japan, ty Japan är som det gamla tsaristiska Ryssland, med en mycket brutalt organiserad myndighet; och motsättningarna i det japanska samhället kommer att bryta ut. Den första revolutionen kommer att ske i Japan. Den andra, hoppas jag, i Tyskland, ty Tyskland som är hermetiskt tillslutet, kommer oundvikligen att explodera under kriget, som under det imperialistiska kriget med Hohenzollerna, då alla motsättningarna, de sociala och de ekonomiska motsättningarna nu är ännu starkare i Tyskland. (PC 210-211.)

Angående sin tidigare och nuvarande inställning till försvaret av Sovjetunionen, slog han fast:

... Vänsteroppositionen deklarerade många gånger att vi kommer att stödja Stalin och hans byråkrati, och vi upprepar detta nu. Vi kommer att stödja Stalin och hans byråkrati närhelst de försvarar den nya ägandeformen mot imperialistiska angrepp. Samtidigt försöker vi försvara de nya ägandeformerna mot Stalin och hans byråkrati, mot angrepp inifrån mot de nya ägandeformerna. Det är vår inställning. (PC 213.)

Trotsky sa att han hela tiden har mött motstånd bland sina egna anhängare mot att han tagit ställning för att försvara Sovjetunionen, och att han inte bara har brutit med enskilda medlemmar utan också med organisationer om denna fråga:

I Tyskland var det ”Leninbund”, en organisation som hade kontakter med oss; vi skiljdes från varandra 1929, i början av 1929, i denna fråga. Sedan har vi i Frankrike en grupps tidning som bröt med oss. En av redaktörerna är Laste, som är ett av våra vittnen, ett mycket viktigt vittne. Han är min motståndare, och han angriper mig i synnerhet i denna fråga. (PC 216.)

Tillfrågad om sin inställning till den tyska fascismen, sa han:

Jag har många pamfletter, broschyrer och artiklar med början 1930. Jag försökte fästa Kominterns uppmärksamhet på denna enorma fara, och de anklagade mig för att sprida panik, att jag över-skattade nazisterna i Tyskland och att den mest omedelbara fienden var socialfascisterna.

Stolberg: Du menar de så kallade socialfascisterna?

Trotsky: Socialdemokraterna.

Stolberg: Du skriver inte under på denna karaktärisering?

Trotsky: Nej. Även jag var en vänstersocialfascist, inte en verklig fascist, utan en vänstersocialfascist. Orsaken var att jag vidhöll nödvändigheten av en enhetsfront mellan kommunistpartiet och det socialdemokratiska partiet, en enhetsfront mot Hitler. Men som ni vet slöt kommunistpartiet i Tyskland en enhetsfront med Hitler i Preussen mot den socialdemokratiska regeringen den 9 augusti 1931. Det var den berömda preussiska folkomröstningen som hade initierats av Hitler och stöddes av kommunisterna....

Goldman: Efter det att Hitler tagit makten, vilken inställning hade du till relationerna mellan Hitler och Sovjetunionen?

Trotsky: Jag försökte inte provocera fram ett krig. Men i mina skrifter visade jag hur sovjetbyråkratin hade helt fel när de hoppades kunna ha goda relationer med Hitler även framledes. Sedan skrev jag i den franska pressen 1933 eller 1934 – jag skrev en serie artiklar i den borgerliga pressen, där jag skarpt kritiserade Hitlers verkliga planer.... (PC 232-233.)

Om sovjetregeringens inställning efter Hitlers maktövertagande sa han:

Under de första sex månaderna hoppades Stalin kunna bevara de goda relationerna med fascisterna i Tyskland. Jag kan lägga fram artiklar, mina artiklar mot honom vid det tillfället. Jag citerar från *Izvestija* omkring 15 mars 1933: ”Sovjetunionen är den enda stat som inte livnär sig på fientliga känslor mot Tyskland och detta oberoende av regeringens form och sammansättning i Der Reich”. Det var Hitler som avvisade det, inte han. Först då började han se i riktning mot Frankrike och så vidare. Första hälften av 1933 var jag en av Frankrikes, USA:s och Storbritanniens spioner. Jag ändrade mitt yrke först efter att Stalins förhoppningar om fortsatt vänskap med Hitler hade krossats. Jag kan bevisa det. Det var i *Pravda*. Jag presenteras som ”Mr” Trotsky. Jag är ”Mr” Trotsky trots min engelska. (*Skratt*) (PC 221.)

Trotsky vittnade också, att efter Hitlers seger och sedan Stalin och Komintern hade ändrat politik, och efter att Oppositionen hade blivit övertygad om att Komintern inte kunde dra de nödvändiga slutsatserna från det tyska proletariats nederlag, så förklarade Oppositionen att Komintern inte längre var någon revolutionär organisation och att dess ledande parti, bolsjevikerna, inte heller var något revolutionärt parti. Den hade sett partiet som ett nödvändigt verktyg för att på ett fredligt sätt kunna reformera sovjetstaten. Nu förkunnade den att det måste bli ett nytt revolutionärt parti och att byråkratin bara kunde avsättas med hjälp av en ny politisk revolution.

Under den preliminära kommissionens förhör citerade Leo Trotskijs advokat, Goldman, en artikel av Lenin från *Pravda*, nr 34, 16 april 1917, angående arresteringen av Trotsky i Kanada 1917 som påstådd tysk agent. I denna artikel skrev Lenin:

Kan man ens för ett ögonblick tro på uttalandet att Trotskij, ordförande för arbetardeputerades sovjet i St Petersburg 1905 – en revolutionär som i årtal oegennyttigt har stått i revolutionens tjänst – att denna man har någonting att göra med intriger som understöds av den tyska regeringen? Det är ett uppenbart, exempellöst och illvilligt förtal av en revolutionär.... (PC 19.)

På frågan om detta yttrande av Lenin kan betraktas som bevis med tanke på att Lenin själv har anklagats för att vara tysk agent, svarade Trotskij:

... Mitt bevis är inte något absolut bevis för människor som misstänker att Lenin skulle ha varit en tysk agent. Men mina anklagare, mina åklagare är säkra på att Lenin inte var en tysk agent.... Mitt bevis är att Lenin bekräftade att jag inte kunde ha varit en tysk agent 1917, innan Oktoberrevolutionen, innan inbördeskriget, innan Kommunistiska internationalesen skapades. Nu tycker jag att det är ett argument som talar till min fördel mot åklagare Vysjinskij och hans överordnade, Stalin. Det är bara ett av mina argument. (PC 44.)

Trotskij fick också frågan om sovjetregeringen, när den avträdde ryskt territorium i fredsfördraget i Brest-Litovsk, inte hade agerat till förmån för Tyskland för att få makten. Som svar förklarade han, att även om sovjetregeringen verkligen avträdde territorium så tvingades den göra det för att rädda socialismen. Å andra sidan, påpekade han, anklagades han under rättegången för att göra territoriella eftergifter för att ersätta socialismen med kapitalism. (PC 44.)

I sitt slutanförande behandlade Trotskij dessa frågor på följande sätt:

För att understödja de alltför otroliga anklagelserna om en allians mellan ”trotskisterna” och Hitler och Japan, sprider GPU:s utländska försvarare följande versioner:

1. Lenin korsade under kriget Tyskland efter en överenskommelse med Ludendorff för att kunna fullfölja sina revolutionära uppgifter.
2. Bolsjevikregeringen ryggade inte för att avstå enorma områden och betala krigsskadestånd till Tyskland för att rädda sovjetregimen.

Slutsats: varför inte medge att Trotskij slöt en överenskommelse med samma tyska generalstab om att avstå territorium för att kunna förverkliga sina mål i resten av landet? (PC 370.)

Trotskij poängterade, att medan Lenin verkligen korsade Tyskland genom att utnyttja de falska förhoppningarna att Ryssland skulle falla sönder som ett resultat av de inre striderna, så dolde han varken sitt program eller syftet med sin resa. Han sammankallade en liten konferens i Schweiz med internationalister från olika länder som samtyckte till att han skulle resa till Ryssland genom Tyskland. Han slöt inga avtal med de tyska myndigheterna och hade som villkor att ingen skulle komma in i hans vagn under resan genom Tyskland. Vid sin ankomst till Petrograd förklarade han för sovjeten och arbetarna vilket syfte och vilken karaktär hans resa hade. Trotskij upprepade, att även om bolsjevikregeringen verkligen avträdde stora territorier till Tyskland efter freden i Brest-Litovsk, så gjorde den det för att rädda sovjetregimen i resten av landet, att den inte hade några andra val, att beslutet inte togs bakom ryggen på folket utan efter en öppen och offentlig diskussion, och att bolsjevikregeringen aldrig dolde för massorna att Brest-Litovskfördraget utgjorde en övergående och delvis kapitulation av den proletära revolutionen till kapitalismen. Å andra sidan, påpekade han, har den verksamhet som tillskrivs honom vid januarirättegången inget gemensamt med dessa exempel på Lenins verksamhet, eftersom de antyder (1) en överenskommelse att försaka socialismen till förmån för kapitalismen, (2) ett försök att ödelägga den sovjetiska ekonomin och tillintetgöra arbetare och soldater, (3) att dölja sina verkliga mål och metoder för hela världen, och (4) att hela hans offentliga politiska verksamhet bara är för att lura arbetar-massorna om sina verkliga planer som Hitler, Mikado och deras agenter är invigda i.

Förvisso, sa Trotskij, är

[e]n del av GPU:s försvarare ... visserligen benägna att spåda ut Stalins alltför starka vin med vatten. Kanske, säger de, gick Trotskij bara i ord med på att återupprätta kapitalismen, men i verkligheten förberedde han sig för att senare genomföra en politik som låg i linje med hans program. För det första står denna variant i motsättning till Radeks, Pjatakovs och andras be-kännelser. Men oavsett det är den lika orimlig som anklagelseaktens officiella version. Oppositionens program är den internationella socialismens program. Hur kan en erfaren och vuxen människa tro att Hitler och Mikado, som har en fullständig lista över hans förräderier och avskyvärda brott, skulle låta honom förverkliga ett revolutionärt program? Hur kan man hoppas att kunna gripa makten till priset av högförräderi i främmande generalstabers tjänst? Är det inte redan på förhand uppenbart att Hitler och Mikado skulle utnyttja en sådan agent till det yttersta och sedan kasta honom åt sidan som en urkramad citron? Skulle konspiratörer under ledning av sex medlemmar i Lenins politbyrå kunna undgå att förstå det? Båda anklagelsevarianterna är således meningslösa – den officiella varianten som talar om att återupprätta kapitalismen, och den halvofficiella varianten som tillskriver konspiratörerna en dold plan – att lura Hitler och Mikado. (PC 371.)

§ 208. Flera vittnen som framträdde inför underkommissionerna yttrade sig om anklagelsen för överenskommelser med främmande makten. Vi har redan (§ 196) citerat Eugene Bauers vittnesmål om de påstådda förbindelserna med Gestapo. Journalisten Herbert Solow vittnade inför underkommissionen i New York att han 1934 och 1935 tillhörde amerikanska Workers Party; att han håller med Trotskij i visa frågor, men att han i andra frågor anser sig ha så grundläggande meningsskiljaktigheter att han inte kunde tillhöra samma organisation (NY 113). Han vittnade att han besökte Trotskij på Prinkipo i augusti 1930, efter en resa till Sovjetunionen. På den tiden, sa han,

... hade jag blivit väldigt besviken på vad jag hade sett i Ryssland ... och under diskussionen på Prinkipo hade jag inställningen att ... de som hade parollen att försvara Sovjetunionen, bland dem Trotskij, egentligen var en sorts halvhjärtade stalinister. Jag försökte karakterisera honom på den grundvalen. Han svarade med att kalla mig ultravänsterist, och försökte under en lång diskussion bevisa för mig att revolutionärer och alla progressiva måste ha ett försvar av Sovjetunionen som grund, trots det Stalin gjorde, även med Stalin i ledningen för regeringen.... Han höll vad som för oss nästan verkade vara stalinistiska tal eftersom de var så entusiastiska om Sovjetunionens möjligheter. (NY 109-110.)

B J Field (identifierad i § 66) vittnade att frågan om den trotskistiska organisationens inställning till Hitler ofta diskuterades i Trotskij's närvaro under dennes vistelse i Köpenhamn, och även under de fyra föregående månader då Field arbetade med honom på Prinkipo. Han sa:

... Frågan om försvaret av Sovjetunionen i förhållande till att hindra Hitlers frammarsch var en mycket livsavgörande fråga för hela Vänsteroppositionen.... En av kamrat Trotskij's uppfattningar rörande riskerna om Hitler kom till makten i Tyskland, var den omedelbara faran för Sovjetunionen. Vid den tiden uttryckte han tanken, att om Hitler kom till makten skulle hans uppgift bli att fungera som en sorts super-Wrangel, det vill säga en spjutspets för en utländsk invasion av Sovjetunionen.... Kommunistpartiet intog tvärtom ståndpunkten att frågan om Hitlers makttillträde var en sekundär fråga, att det var liten sannolikhet att Hitler skulle komma till makten, och om han verkligen gjorde det så skulle han inte bli kvar vid makten mer än några få dagar.... Enligt vår åsikt försvagade den stalinistiska organisationen försvaret av Sovjetunionen genom att tona ner faran med Hitler. Vår strömning såg tvärtom en kampanj mot Hitler som den internationella arbetarrörelsens mest brännande fråga. (NY 127-128.)

När A J Muste (identifierad i § 138) tillfrågades om de åsikter som Trotskij uttryckte under Mustes samtal med honom i Weksal nära Hønefoss i Norge i juni 1936, sa han:

Både i de samtal jag hade i Hønefoss och under hela den period jag stod i kontakt med den trotskistiska rörelsen, då jag brevväxlade med kamrat Trotskij om ämnet, sa oppositionen hela tiden att detta för det första inte var en period då det gick att utföra något särskilt viktigt oppositionsarbete i Sovjetunionen, på grund av det hårda förtrycket...; att den trotskistiska rörelsens uppgift var att

bygga ett effektivt marxistiskt ledarskap och organisationer i de kapitalistiska länderna. Det skulle bland annat få till resultat att det skulle bli omöjligt för dessa länder att föra krig mot Sovjetunionen. Försvaret av Sovjetunionen, som kamrat Trotskij betraktade som en arbetarstat, skulle hela tiden vara ett dominerande mål för hela rörelsen. Dessutom skulle uppbygget av effektiva leninistiska organisationer i de kapitalistiska länderna så småningom göra det möjligt att få en opposition i Sovjetunionen för att förändra förhållandena där för att säkerställa försvaret av arbetarstaten och rätta till de gissel som Trotskij hävdar finns i den staten idag. (NY 43.)

§ 209. Bland de skriftliga vittnesmål vi har tillgång till finns det många hänvisningar till Trotskijs och hans anhängares inställning till Sovjetunionen och till fascismen under dessa år då han påstås ha varit i komplot med de tyska och japanska regeringarna för att mörda sovjetiska befattningshavare och störta den sovjetiska regeringen. Vi citerar kort ur typiska uttalanden:

Raymond Molinier (identifierad i § 68, g, a) säger att

... Trotskij hela politiska arbete i Köpenhamn, både hans offentliga föreläsningar och hans tal till filmerna, hade en inriktning som var raka motsatsen till det ökända terroristiska centrumet.... I Köpenhamn sammankallade Trotskij de viktigaste medlemmarna i den internationella organisationen som fanns närvarande.... Denna utfrågning ägde rum och det är inte utan intresse att erinra om att centrum för hela diskussionen var just hotet att Hitler skulle komma till makten i Tyskland, och behovet av energisk propaganda för en proletär enhetsfront för att hindra honom. (PC Bevisföremål 16, I/22.)

I en skriftlig edlig försäkran (Oslo) uppger Erich Kohn, att han som medlem i Vänsteroppositionens organisation i Hamburg var i Köpenhamn under Trotskijs vistelse där och att han var hos Trotskij dagligen; att han senare brutit med trotskismen och den trotskistiska organisationen. Angående Trotskijs uppfattning om Sovjetunionen vid den tiden säger han:

Såttillvida som frågor rörande Sovjetunionen diskuterades i de samtal som fördes vid den tiden (vilket sällan var fallet) vidhöll Trotskij och alla hans vänner bestämt åsikten om fredliga reformer av den sovjetiska regimen och Sovjetunionens kommunistiska parti och ett ovillkorligt försvar av Sovjetunionen med rätt att kritisera den härskande fraktionen politiskt. (*Ibid*, I/6.)

H Sneevliet (identifierad i § 159, 9) säger att han besökte Trotskij i Köpenhamn 27-29 november 1932. Angående Trotskijs inställning till Sovjetunionen på den tiden säger han:

Det fanns gemensamma åsikter mellan honom själv och L D Trotskij om många problem, men den stora skillnaden var att undertecknad och hans nederländska vänner redan 1929 hade antagit uppfattningen att det behövdes ett nytt revolutionärt parti och en ny international, medan L D Trotskij i slutet av 1932 fortfarande försvarade oppositionellt arbete i Tredje internationalens partier. Det förefaller för honom helt överflödigt att slå fast att L D Trotskij starkt stod för ett försvar av Sovjetunionen och överhuvudtaget representerade den revolutionära marxismens anda vilket gör det omöjligt att han, Trotskij, kan vara ansvarig för de aktiviteter som han blivit anklagad för vid de olika politiska "rättegångarna" i Moskva. (PC Bevisföremål 18, S VIII, 26.)

Sneevliet säger att han också träffade Trotskij i dennes hus i Royan, Frankrike, 18-20 augusti 1933, och att

Upprättandet av Hitlers diktatur i Tyskland och det tyska stalinistiska partiet (KPD:s) ansvar för detta det europeiska proletariats största nederlag under de senaste åren visade sig ha knuffat L D Trotskij i riktning mot att inse det oundvikliga med en Fjärde international och av detta skäl även nya revolutionära partier i de olika länderna.... Det var uppenbart att L D Trotskij även vid denna tidpunkt fullständigt vidhöll de revolutionärt marxistiska principerna och att han försvarade en revolutionärt marxistisk praktik. (*Ibid*.)

J Laste (identifierad i § 151; se även § 207) vittnar angående Trotskijs politiska inriktning under sin vistelse i Royan:

... Då var Trotskij mycket upptagen av en förändring av sin bedömning av den Kommunistiska internationalen.... Han tillbringade den mesta tiden med att skriva argument för sin nya uppfattning.... Ett annat möte ägde rum en söndag eftermiddag med trotskistiska kamrater som hade kommit från Paris med bil.... Det huvudsakliga diskussionsämnet var bildandet av den nya internationalen och det nya partiet; stalinisternas sabotage av den tyska revolutionära rörelsen betydde för Trotskij en definitiv bankrutt för den Kommunistiska internationalen. Hitlers maktövertagande tillskrevs till stor del stalinismen. I denna fråga erinrade Trotskij om enhetsfrontspolitiken som han hade förespråkade för Tyskland, och visade hur stalinismen genom sin politiska oförmåga utsatte Sovjetunionen för fara genom det skruvstäd som Japan och Hitlertyskland bildar. (PC Bevisföremål 18, VII/8.)

§ 210. Utöver vittnesredogörelser som de ovan innehåller vårt bevismaterial olika andra dokument som visar karaktären på Trotskijs politiska engagemang under perioden då han besökte Köpenhamn och bodde i St Palais. Vi har redan (§ 199) återopat den ljudfilm som han gjorde i Köpenhamn för Vänsteroppositionens propaganda. Vi har också resolutionerna och manifesten från en improviserad konferens för medlemmar från Vänsteroppositionen som hölls under hans besök i Köpenhamn, och som först och främst rör ett förslag att bilda en internationell försvarsorganisation för Oppositionen, och en rapport från en kommission om situationen för Vänsteroppositionens medlemmar i Spanien. (PC Bevisföremål 16, III/8.)

Vi citerar följande stycke från anteckningar som fördes av J Schwab från det tyska Socialistiska arbetarpartiet om en rad samtal med Trotskij den 17-20 augusti 1933 (den fjärde dagen var H Sneevliet närvarande och deltog i diskussionerna). Schwab skickade anteckningarna till Trotskij:

... [Trotskij] ansåg att det inom förutsägbar tid inte verkade möjligt att få till en Arbetarnas världskongress genom det initiativ som tagits av de partier som representerades i Paris. Men eftersom en sådan kongress skulle vara mycket användbar för kampen mot krigsfaran och fascismen, speciellt för att organisera en bojkott mot Hitlertyskland, skulle blott propaganda för en sådan kongress leda till goda resultat och hjälpa till under kampanjen för en ny international. (PC Bevisföremål 18, IX/1, a.)

Ett brev från John Paton (identifierad i § 159, g) till *Manchester Guardian* 16 februari 1937 förklarar, att

om inte han spelade ett utstuderat spel som avsåg att vilseleda mig och alla andra som stod i kontakt med honom, inklusive hans anhängare i hela världen (ett meningslöst och obegripligt vansinne),

så var Trotskijs mål och hela politik vid den tidpunkt då han träffade denne i södra Frankrike 1933 raka motsatsen till den politik som tillskrevs honom vid januarirättegången. Trotskijs huvudsakliga arbete under de senaste åren, säger Paton,

har ägnats åt att visa riskerna för den internationella arbetarrörelsen med att "samarbete med borgerliga partier och kapitalistiska regeringar" och förespråka behovet av ökad kommunistiskt revolutionär aktivitet som det verkliga bålverket mot fascismen. (*Ibid*, VII/21.)

§ 211. Som stöd för sitt uttalande att han tidigare hade fördömts i den sovjetiska pressen som allierad till den brittiska, franska och amerikanska imperialismen, lade Trotskij bland andra dokument fram *Pravda* från 8 mars 1929, som innehöll en artikel av Jaroslavskij, med rubriken "Trotskij i borgarklassens tjänst". Jaroslavskij skriver:

"I själva verket *bedriver Trotskij i sina artiklar propaganda mot Sovjetunionen, kommunistpartiet och Komintern*. Det är just för detta han får betalt av Englands och Amerikas storpampar...."

Är det inte egendomligt att Trotskij får tiotusentals dollar i betalning för "propaganda" av samma engelska härskare som organiserade en brytning med Sovjetunionen just på grund av "propaganda"? ... (PC Bevisföremål 26.)

Trotsky presenterade också utdrag ur *l'Humanité*, organ för Frankrikes officiella kommunistparti (24, 25, 26 juli och 29 augusti 1933), som fördömde honom som agent för den franska regeringen och socialdemokratin och uppgav att han hade fått asyl i Frankrike för att kunna hjälpa till vid offensiven mot Sovjetunionen. (PC Bevisföremål 18, XI2-5.) Även *l'Humanité* 1 augusti 1933, där hans bild finns med som en i "Kontrarevolutionens generalstab i Frankrike", jämte storhertig Cyril, general Miller Leon Blum, Rosenfeld, Kerenskij och Tsereteli. (PC Bevisföremål 18, S X/6.)

§ 212. Trotskijs publicerade skrifter som visar hans inställning till kapitalismen i allmänhet och fascismen i synnerhet, och till försvaret av Sovjetunionen, är så många och välkända att vi här bara ska citera två eller tre. I "[Vad härnäst? Det tyska proletariats ödesfrågor](#)", som publicerades 1932, diskuterar han fascismens framväxt i Tyskland. Fascismen, säger han, är

ett särskilt styressätt som grundar sig på utrotandet av alla element av proletär demokrati inom det borgerliga samhället. Fascismens uppgift ligger inte bara i att tillintetgöra den kommunistiska förtruppen utan i att hålla hela klassen i ett tillstånd av påtvingad splittring. (På marxistarkiv.se, s 4.)

Han anser att Stalin bromsar proletariats kamp mot fascismen:

kommunistpartiet har nyckeln till situationen i sin hand men ... den stalinistiska byråkratin försöker använda denna nyckel för att stänga dörren för revolutionär handling. (Sid 16.)

Han hävdar att den stalinistiska politiken förlamar de tyska massorna just vid en tidpunkt då de, trots att de är svaga och desorganiserade, fortfarande kan vrida Tyskland från fascism till revolution. Han varnar för att samma stalinistiska politik förhindrade organiseringen av sovjeterna i Kina under perioden av revolutionärt uppsving, och sedan – alltför sent – uppmanade till bildning av dem när nedgången började.

Typisk för den inställning till den tyska fascismen som Trotsky intog i sina skrifter efter att Hitler kom till makten är pamfletten "Vad Hitler vill", som gavs ut 1933 av John Day Company i New York. Vi citerar:

... Taget i sin helhet är Hitlers program för återuppbygget av Europa en reaktionärt utopisk blandning av rasistisk mysticism och nationell kannibalism. Det är inte svårt att underkasta det en förödande kritik.... (Sid 11.)

... Europa behöver organiseras om. Men gud nåde Europa om detta arbete faller i fascisternas händer.... (Sid 30.)

Hans inställning till Japan illustreras av följande utdrag ur artikeln "[Japan på väg mot en katastrof](#)", som skrevs 12 juli 1933 och publicerades i *Oppositionsbulletinen* nr 38-39, februari 1934:

Sammanfattningsvis: Japan är ekonomiskt svagare än någon av sina möjliga motståndare i ett större krig. Den japanska industrin kan inte förse en armé på flera miljoner soldater med vapen och material under en period av många år. Det japanska finanssystemet kan inte klara av militarismens bördor ens i fredstid, och skulle falla sönder omedelbart redan i början av ett större krig. I sin helhet uppfyller de japanska soldaterna inte den moderna teknologins och det moderna krigets behov. Befolkningen är djupt fientlig mot regimen. Målet med erövringar räcker inte för att ena en splittrad nation. Med en mobilisering skulle hundratusentals verkliga eller möjliga revolutionärer strömma in i armén. Korea, Manchuriet och efter dem Kina, skulle i handling visa sitt ständiga hat mot det japanska okei. Landets samhällsstruktur har blivit svag. Fästena håller på att lossna. Det officiella Japans militära diktatur stälkorsett ser fortfarande imponerande ut, men ett krig skulle snabbt och skoningslöst sopa bort sådana myter och illusioner. (På marxistarkiv.se, s 6.)

Trotskyjs åsikt om den sannolika effekt som en imperialistisk intervention skulle ha på de sovjetiska massorna har stor betydelse för anklagelserna om en nederlagslinje och för att ha

konspirerat för att få till stånd en sådan intervention. I ”[Kriget och Fjärde Internationalen](#)”, teser antagna av Internationella kommunistiska förbundets internationella sekretariat, lyder punkt 46 så här:

Inom Sovjetunionen kommer ett krig mot imperialistisk intervention otvivelaktigt att framkalla ett verkligt utbrott av genuin, entusiastisk kampanda. Alla motsättningar och antagonismer kommer att synas överkomna, eller åtminstone skjutna i bakgrunden. Den unga generationen arbetare och bönder som uppkom ur revolutionen, kommer att visa en kolossal dynamisk kraft på slagfältet.... (På marxistarkiv.se, s 13.)

§ 213. På grundval av bevisen har vi redan kommit fram till att Radeks och Pjatakovs vittnesmål är värdelösa. Därmed är anklagelsen för sammansvärjning mellan å ena sidan Trotskij och å den andra Hitler och Mikado obevisad. Dessutom förefaller denna anklagelse absurd och otrolig. Om vi ska tro på vittnesmålen under Moskvarättegångarna, hade Trotskij och hans påstådda medkonspiratörer i Ryssland landsförrädiska förbindelser med Hitler både före och efter att Hitler kom till makten. Och om vi ska tro den officiella kommunistiska pressen under denna period, både i och utanför Sovjetunionen, var han på samma gång agent åt den franska, brittiska och amerikanska imperialismen och i kontrarevolutionär maskopi med socialdemokratin. En så urskillningslös konspiratorisk aktivitet som alla dessa anklagelser antyder, skulle vara mer betecknande för en tokig skvallerbytta än en intelligent man. Man skulle också tro att det även skulle tyda på att Trotskij måste ha haft en mycket stor och hängiven anhängarskara i Sovjetunionen som var redo att inte bara acceptera hans publicerade program utan också dess raka motsats, hans påstådda hemliga program. Det går knappast att anta att regeringarna i fem stormakter skulle konspirera för att störta en annan stormakt med en enstaka individ som inte hade annat att erbjuda än sitt eget personliga hat mot landets härskande grupp. Ändå slår anklagelseakten vid augustirättegången klart fast att

Berövade varje stöd bland Sovjetunionens arbetarklass och arbetande folkmassor, ... har det trotskij-zinovjeviska kontrarevolutionära blockets ledare, *Trotskij*, *Zinovjev* och *Kamenev*, slutgiltigt glidit ned i det vitgardistiska träsket, sammanslutit sig och sammansmält med sovjetmaktens ursinnigaste fiender.... (ZK 7.)

Och anklagelseakten vid januarirättegången hävdar att

... till följd av socialismens fullständiga seger i Sovjetunionen berövade varje understöd av folkmassorna, har L. D. Trotskij och hans hantlangare ... som utgör en isolerad grupp av banditer och spioner, politisk dömda till undergång och brännmärkta av sovjetfolkets allmänna förakt, utfört ett oerhört förräderi mot arbetarklassens och böndernas intressen, förrått fosterlandet och förvandlats till en spion-, diversions- och skadegöraragentur för de tyska och japanska fascistiska krafterna. (PR 13-14.)

I sina vittnesmål sa flera av de anklagade att de inte kunde räkna med något masstöd.

Anklagade Kamenev sa:

Man kunde inte heller räkna med några allvarliga inre svårigheter, vilka skulle kunna medföra störtandet av den ledning, som fört landet genom de svåraste etapper, ... Det återstod två vägar: antingen ärligt och fullständigt inställa kampen mot partiet eller fortsätta den, men då utan att räkna med något som helst massunderstöd, ... med hjälp av individuell terror. Vi valde den senare vägen. (ZK 35.)

Anklagade Sjestov påstod att han 1931 hade sagt till Sedov att ”vi ej har något stöd bland arbetarna och bönderna”. (PR 120.) Vittnet Loginov sa att han hade hört från Pjatakov ”... att Trotskij tänker just så, att vi ej inom landet kan stödja oss på arbetarna och de proletära massorna...” (PR 134.) Anklagade Sokolnikov sa: ”Vi kunde icke stödja oss på massorna.” (PR 408.) Enligt Pjatakov berättade Trotskij för honom under deras samtal i Norge:

Att organisera en masskamp är omöjligt, framför allt emedan arbetarmassorna och bondemassorna

för närvarande befinner sig under hypnosens av det väldiga uppbyggnadsarbetet, som försiggår i landet och som de uppfattar som ett socialistiskt uppbyggnadsarbete. Varje försök från vår sida i denna riktning ... skulle snart sluta med ... likvidering av de relativt fåtaliga trotskistiska kadreerna, vilka för närvarande finnes i landet. (PR 46.)

Dessa och liknande uttalanden i protokollen visar att de anklagade, och även Trotskij, påstås ha sökt utländsk hjälp just därför att de insåg det meningslösa i att söka något som helst stöd inne i Sovjetunionen. Även om man antar att Trotskij förvanskade omfattningen på sitt inflytande över de ryska massorna inför Hitlers och Mikados regeringar, så verkar det absurt att anta att de skulle ha tagit hans ord för sanna om de ansåg att störtandet av den sovjetiska regeringen var ett allvarligt menat företag. Ännu mer i synnerhet som de enligt protokollen från båda rättegångarna hade egna aktiva agenter i Ryssland, som kanske kan antas ha befunnit sig i en ställning för att på ett riktigt sätt informera dem om det ryska folkets solidaritet till den existerande regimen.

Om vi antar att dessa regeringar medvetet konspirerade med en ”politiskt dömd grupp banditer” så uppstår frågan vad denna grupp kunde ha givit dem som skulle göra att de förtjänade att få makten över sovjetstaten i utbyte? Enligt anklagelseakterna och bekännelserna under båda rättegångarna var makten den insats som de påstådda konspiratorerna riskerade livet för. Men ingen person med politiska erfarenheter kunde rimligen förvänta sig att få makten med sådana medel under sådana förhållanden, och de viktigaste anklagade var personer med långvariga politiska erfarenheter som hade haft tillfälle att lära sig en hel del om maktens mekanismer. Man skulle kunna tänka sig att de var förblindade av sina strävanden, och tillät sig själva att bli lurade av sina påstådda utländska allierades falska löften. Men deras egna vittnesmål angående de tvivel och farhågor som Trotskijs ”decemberdirektiv” ingöt i dem, antyder att de var övertygade att dessa allierade aldrig skulle tillåta dem att njuta av makten, och att Trotskijs överenskommelser med Japan och Tyskland innebar att sovjetstaten skulle bli ett bihang till fascismen. Som vi har visat vittnade i själva verket anklagade Radek om faran för att överenskommelserna skulle splittra blocket. Dessutom antydde han att även Trotskij insåg detta, och därför förbjöd sammankallandet av den föreslagna konferensen (§ 205). När anklagade Pjatakov berättar om sitt påstådda samtal med Trotskij betecknade han denna ”linje” som ”direkt statsförräderi i ohöljd form”, och sa att Trotskij varnade honom att det inte bara var olämpligt och omöjligt att göra den offentlig, utan till och med att skicka den vidare till mer än en liten begränsad grupp ”trotskister” (PR 47).

I sitt slutanförande sa Vysjinskij:

Men hur skulle man ”komma överens”? Vill fascismen ”komma överens”? Föredrar den icke att handla utan någon överenskommelse såsom den handlade över allt, i hela världen — med våldsmedel, genom att störta sig över de svaga, kväva och tillintetgöra dem? Radek sade, att det var klart att:

”Situationens herre blir fascismen — å ena sidan den tyska fascismen och å andra sidan militär-fascismen i ett av Fjärran österns länder.”

Det förstod naturligtvis också deras lärare Trotskij inte sämre än de, det förstod hela det trotskistiska centrum. De gick in härför med öppna ögon. Det utgjorde den andra punkten i deras ”utomordentliga” program. (PR 366.)

Liksom många av åklagarens yttranden är inte detta helt riktigt. Som vi har sett hade de anklagade vittnat om att de oroades av Trotskijs påstådda överenskommelser, och inte var beredda att godta dem utan diskussion. Vad gäller Trotskij, påstår bevisen helt klart att han försökte tvinga på sina anhängare denna linje fullt medveten om risken att det skulle splittra dem – med andra ord att han följde en linje som kan verka anmärkningsvärt dum. Om Radek dessutom hade förstånd att inse att den framtidsutsikt om “revansch” som Trotskij påstods

föra fram var "ett rent litterärt perspektiv" så vore det lite långsökt att anta att Trotskij själv inte var förständig nog att inse det.

§ 214. De alternativ vi står inför när vi jämför rättegångsprotokollen med de bevis som har lagts fram som motbevis av Trotskij och andra, är antingen att anta att Trotskij konspirerade för att ta makten med metoder som han på förhand visste motverkade sitt eget syfte – se citatet ovan från Vysjinskijs tal – eller tro att hans inställning till den tyska fascismen, japanska imperialismen och försvaret av Sovjetunionen vid tiden för den påstådda sammanvärjningen var som hans eget vittnesmål, vittnena, dokumenten som citerats ovan och hans publicerade skrifter framställer den. Det finns inga andra alternativ, ty de anklagades vittnesmål utesluter antagandet att hans syfte var att ge upp en del av Sovjetunionens territorium för att genomföra ett marxistiskt program på återstoden.

För att acceptera Moskvadomstolens slutsatser måste man antingen tro att Trotskij är det mest intressanta exemplet på en personlighetsklyvning i historien, eller godta åklagarens påstående att hans offentliga verksamhet bara var en utstuderad maskering av sina hemliga kontra-revolutionära intriger. Vår undersökning av rättegångsprotokollen övertygar oss att Trotskij är fullt berättigad att hävda att den kontrarevolutionära verksamhet som tillskrivs honom karakteriseras av en utomordentlig dumhet. Å andra sidan anser vi att hela hans offentliga verksamhet, inklusive hans omfattande skrifter, har följt en konsekvent teoretisk linje under hela hans långa karriär, och den linjen är rakt motsatt den aktivitet som tillskrivs honom i de två Moskvarättegångarna. Vi dristar oss inte att bedöma de mål han har ägnat sig åt, eller de metoder han har använt för att fullfölja dessa mål. Men vi kan fastslå och fastslår verkligen att hans karriär har varit karriären hos en man med utomordentlig intelligens och förmåga. Att tro att hans storslagna offentliga verksamhet bara var ämnad att dölja så dumma, oskickliga och kraftlösa konspiratoriska vågstycken som de som tillskrivs honom under rättegångarna vore samma sak som att överge varje anspråk på sunt förnuft.

§ 215. Vi anser därför att anklagelsen för sammansvärjning med främmande makter inte bara är obevisad utan också befängd.

XXV. Det historiska sammanhanget

§ 216. Som det sägs i kapitel III i denna rapport, bestämdes vår undersöknings omfattning och innehåll av domstolsförhandlingarna under Moskvarättegångarna. I sitt slutanförande vid januarirättegången definierade åklagare Vysjinskij två sorters

bevis, vilka kan tjäna oss som en kontroll av våra anklagelsepåståenden, av våra anklagelseteser. För det första det historiska sammanhanget, som bekräftar anklagelseteserna på grund av trotskisternas tidigare verksamhet. Vi syftar vidare på de anklagades uttalanden, vilka också i och för sig har den allra största betydelse som bevis. (PR 382.)

Detta stycke står i början av den slutgiltiga sammanfattningen i åklagarens tal. Att den tyngd som tillskrivs det historiska sammanhanget inte är en slump, och att det inte heller bara är en slump att det sätts före bevisvärdet i de anklagades vittnesmål, är uppenbart av det faktum att talet inleds med 11 sidor med åklagarens version av trotskismens historia i allmänhet, följt av lika många sidor som i huvudsak handlar om hans version av speciellt Pjatakovs, Radeks och Sokolnikovs förflutna.

Vi citerar några av de stycken där Vysjinskij speciellt betonar den tidigare historien:

Som en film, vilken rullar bakåt, har denna process återkallat i minnet och visat oss alla huvud-etapperna i den historiska väg, som trotskisterna och trotskismen tillryggalagt, ödande bort över 30 år av sin existens för att sist och slutligen förbereda sin slutliga förvandling till en stormtrupp för fascismen, en avdelning av den fascistiska polisen. (PR 349.)

Denna roll av de sovjetfientliga fascistiska krafternas avantgarde har trotskisterna alls inte spelat av

en tillfällighet. Då trotskismen drog sig tillbaka till sovjetfientlig illegalitet, förvandlade sig till en fascistisk agentur, så fulländade den endast sin historiska utveckling. (PR 350.)

Han fortsätter med att säga att den påstådda terrorismen, sabotage och samarbetet med främmande makter

endast [var] en fulländning av trotskismens kamp mot arbetarklassen och partiet, kampen mot Lenin och leninismen, vilken fortgått under årtionden. (PR 351.)

Det är känt, att vid de tillfällen vi kom till vändpunkten i vår kamp, till branta stigningar i vår proletära revolution, de trotskistiska ledarna i regeln ständigt befann sig i våra fienders läger, på andra sidan barriaden. (PR 353.)

Den påstådda historiens betydelse sammanfattas i detta sista citat:

... historien om deras fall börjar långt innan de organiserat det så kallade ”parallellcentrum”, denna telning av det brottsliga förenade trotskij-zinovjevskas blocket. Det organiska sammanhanget är förhanden. Det historiska sammanhanget är förhanden. Och det vore tillräckligt att inskränka sig till vad jag redan sagt, för att intet tvivel längre skulle kunna uppstå om att den huvudanklagelse, som den statliga åklagarmakten riktat mot de här på de anklagades bänk sittande; försök att återupprätta den för nitton år sedan störtade kapitalistiska samhällsordningen — skall vara fullständigt bestyrkt och dokumentariskt bevisad. (PR 354.)

§ 217. Här är vi inte intresserade av dessa generaliseringar om den tidigare historien, utom för att anmärka att alla de ledande personer som anklagades under de två rättegångarna under årtal hade innehaft ytterst ansvariga poster i sovjetregeringen och partiorganisationen; att rättegångarna ledde till att samtliga av Oktoberrevolutionens överlevande ledare avsattes och avrättades eller fängslades, utom Trotskij, som är dömd i landsflykt, och Stalin som sitter vid makten. Revolutionens fiender kan inte få en mer övertygande orsak att fördöma den, det vill säga om de godtar åklagarens version av historien.

Kommissionen accepterar inte denna version, av den enkla anledningen att den inte motsvarar fakta. Var och en av dess medlemmar är tillräckligt gammal för att ha följt den ryska revolutionens utveckling. Och var och en av dem var tillräckligt intresserad för att göra det. Vi skriver under på detta uttalande i rapporten från vår preliminära kommission:

Opartiskhet i detta fall kräver naturligtvis inte att kommissionen överger sina kunskaper i historiens enkla fakta. (PC 3.)

Vi tänker därför inte göra någon uttömmande analys av den ryska revolutionens historia för att avgöra om åklagarens svepande formuleringar om trotskismens historiska utveckling är sanna. Det räcker att säga att de är en fullständig förfalskning, i synnerhet som den ryska revolutionens historia är lättillgänglig, åtminstone utanför Sovjetunionen, i källor som inte har utsatts för den revidering som finns i Vysjinskijs tal. Å andra sidan gör den betydelse som åklagaren lade vid de påstådda bevis som han anförde till stöd för dessa generaliseringar, som bevis för anklagelserna mot de anklagade i allmänhet och Trotskij i synnerhet, att vi måste slå fast deras historiska sanningshalt. Det ska vi göra så kortfattat som möjligt med hänsyn till riktigheten.

§ 218. Men först måste vi konstatera att de personer som åklagaren smädade som trotskister i sina tal, och som förknippades med

trotskismens kamp mot arbetarklassen och partiet, kampen mot Lenin och leninismen, vilken fortgått under årtionden,

under sin politiska verksamhet inte hade tillhört en och samma politiska bildning eller alltid hade försvarat samma uppfattningar eller samma handlingslinje. Det går att slå fast med exakthet för var och en av dem. Det räcker att överväga två av de viktigaste, Kamenevs och Zinovjevs, fall. En jämförelse av deras officiella biografier med Trotskijs biografi i Bilaga II i

denna rapport visar klart att de under större delen av sina banor inte var hans politiska allierade. Och det var just dessa två män som, tillsammans med Stalin, på ett ytterst brutalt sätt kämpade mot Trotskij och Vänsteroppositionen från 1923 till 1926. Under Lenins andra sjukdom bildade de en härskande *trojka* i partiet, med Stalin, och som de senare medgav beslutade de tillsammans med honom att uppfinna trotskismen.*

Bland våra bevisföremål finns broschyren *Leninism eller trotskism* (PC bevisföremål 5), som skrevs av Stalin, Zinovjev och Kamenev under denna period. Som titeln anger är den ett angrepp på trotskismen av trojkan. Efter att Zinovjev och Kamenev hade brutit med Stalin och anslutit sig till Trotskij i oppositionen, sa Zinovjev under ett gemensamt möte mellan centralkommittén och den centrala kontrollkommissionen (juli 1926) att

... kärnan i 1923 års opposition hade helt rätt när de varnade oss för faran med att avvika från den proletära linjen och för den oroande tillväxten av apparatens makt. ([Stalins förfalskarskola](#), s 65.)

Zinovjev och Kamenev formulerade Vänsteroppositionens program tillsammans med Trotskij (se ”Den förenade vänsteroppositionens plattform”). Men under den femtonde kongressen 1927, då oppositionen uteslöts ur partiet, skrev de (18 december) det så kallade ”De 23:s uttalande”, där de avsvor sig detta program och förkunnade att Stalin hade rätt, och alltid hade haft rätt. Brytningen med Trotskij var fullständig, och som det material som citeras i kapitel VIII i denna rapport visar fortsatte det under hela den period då den påstådda sammansvärjningen pågick. Det finns därför all anledning att tro att dessa två personer som ställdes inför rätta och dömdes i augusti 1936 bara var trotskister för åklagarens syften.

§ 219. Det är värt att lägga märke till Stalins fullständigt förändrade inställning till Zinovjev och Kamenev efter att de bröt med honom, eftersom det har betydelse för ämnet i detta kapitel. Det visar sig tydligt i två uttalanden av honom, det första före Allryska fackföreningarnas centralråds plenarmöte, den 19 november 1924, och det andra i Centralkommitténs politiska rapport vid SUKP:s femtonde kongress, 3 december 1927. I det första talet försvarade han Zinovjev och Kamenev mot oppositionens angrepp. Med syftning på att de röstade mot oktoberupproret (övriga tio röster, inklusive Lenins och Trotskijs, var för upproret) bagatelliserade han deras motstånd mot Lenin, och anmärkte att de

deltog i den politiska ledningen av upproret jämbördiga med de som förespråkade upproret.... Det ägde inte rum någon splittring och åsiktskillnaderna varade bara några få dagar eftersom, och bara eftersom, kamraterna Kamenev och Zinovjev var leninister, bolsjeviker. (Josef Stalin, ”The October Revolution”, *Marxist Library*, band 21, New York: International Publishers, s 70.)

I detta tal gjorde han ingen hänvisning till Lenins motion om att utesluta dem ur partiet.

Men 1927 hade, enligt Stalins åsikt, denna opposition mot Lenin blivit inledningen av ett förfall till mensjevism:

... Det är uppenbart att Oppositionen förnekar möjligheten av ett framgångsrikt uppbygge av socialism i vårt land. Och genom att förneka denna möjlighet glider de direkt och öppet ner mot mensjevikernas uppfattning. Att Oppositionen intar en sådan uppfattning är ingen nyhet, ty dess nuvarande ledare, Kamenev och Zinovjev, påbörjade denna linje när de vägrade att gå framåt till Oktoberupproret.... Ni vet att Kamenev och Zinovjev gick med på upproret *först när de fått se spöet*. Lenin drev på dem med ett spö, och hotade att utesluta dem ur partiet ... och de hindrades från att dra fötterna efter sig till upproret .... (*Ibid.*, s 165-166.) (Vår kursivering.)

---

* Trotskij, [Stalins förfalskarskola](#), på marxistarkiv.se, s 64-69. De dokument som återges i denna bok har publicerats många gånger och vida omkring, och deras äkthet har inte ifrågasatts, och kommissionen ser sig därför berättigad att åberopa denna bok som källa. Boken gavs först ut på ryska i Berlin 1932. Första delen, Trotskijs ”Brev till partiets historiska byrå”, publicerades på engelska 1928 [på svenska på marxistarkiv.se – öa].

Motsättningen talar för sig själv. En i sanning anmärkningsvärd förändring av Stalins inställning till politisk opposition blir uppenbar om de två dokumenten placeras bredvid varandra. I talet 1924 betonar han till exempel förekomsten av oenigheter i partiet, och att de är tillåtna:

Vårt parti hade varit en kast och inte ett revolutionärt parti om det inte hade tillåtit vissa åsiktsnyanser inom sig, ... (*Ibid.*, s 76.)

Fanns det under denna period [före oktoberupproret] några åsiktsskillnader i centralkommittén? Ja, det fanns det, och de var inte av någon liten betydelse. (*Ibid.*, s 83.)

Det talas om förtrycksåtgärder mot oppositionen och möjligheten av en splittring. Det är bara nonsens, kamrater.... Vad gäller förtryck är jag bestämt mot det. (*Ibid.*, s 94.)

Men 1927 betydde de avvikande åsikterna hos den opposition som fortfarande var kvar i partiet

en anda av kapitulation ... inför de kapitalistiska elementen i vårt land ... inför världens borgarklass. (*Ibid.*, s 168.)

och de utgjorde grund för förtryckande åtgärder i form av uteslutning och landsförvisning. Det är inte ett så långt från Vysjinskijs konsekventa likställande av opposition mot regimens politik med brottslig verksamhet mot den, som vi upprepade gånger har haft tillfälle att konstatera i denna rapport.

§ 220. När man analyserar politiska ledares uttalanden om frågor som rör historiska fakta gör elementär försiktighet det nödvändigt att noga begrunda det politiska tryck under vilket sådana uttalanden görs, och en lika noggrann jämförelse med historiska källor från den period som de hänvisar till. Den förändring av Stalins inställning till Zinovjev och Kamenev som illustrerats ovan, förklaras givetvis av det faktum att de under den period som skiljer de två uttalandena hade anslutit sig till Trotskijs opposition mot honom. Och förändringen av hans inställning till opposition i partiet berodde möjligen på att Oppositionen hade blivit starkare, och följaktligen det hot mot hans fraktions herravälde som den nya oppositionsalliansen innebar. När vi går till de historiska källorna från den period som de två dokumenten syftar på, upptäcker vi att Stalin 1917, precis som 1924 försökte tona ner Zinovjevs och Kamenevs motstånd mot oktoberupproret. Zinovjev och Kamenev hade gått mot upproret i tidningar utanför partiet. I ett brev till centralkommittén betecknade Lenin denna handling som oerhört föraktlig och föreslog att de skulle uteslutas ur partiet. Samma dag, 20 oktober, publicerade Stalin, som var en av *Pravdas* redaktörer, ett uttalande från redaktionen, som den andre redaktören, Sokolnikov, senare förnekade att han haft någon del i. Uttalandet sa:

Vi uttrycker förhoppningen att frågan i och med kamrat Zinovjevs uttalande (och även kamrat Kamenevs uttalande i sovjeten) kommer att anses avslutad. Den hårda tonen i kamrat Lenins artikel ändrar inte det faktum att vi i grund och botten är överens. ([Stalins förfalskarskola](#), s 109.)

I själva verket vägrade centralkommitténs majoritet att utesluta Zinovjev och Kamenev, och när Trotskij vittnade om denna fråga, sa han att Lenin

två dagar efter upproret var ... mycket tillfreds med vårt beslut (PC 315),

ett uttalande som bekräftas av det faktum att Zinovjev och Kamenev kvarstod som medlemmar i politbyrån och nära medarbetare till Lenin, och innehade ansvariga officiella poster.

För att visa med vilken försiktighet man måste närma sig anklagelser som Stalins påstående att Zinovjev och Kamenev började glida i riktning mot mensjevism när de gick mot upproret, kan vi anföra Stalins egen inställning till mensjevismen under perioden omedelbart innan Lenins återkomst till Ryssland 1917. Ett exempel räcker för att illustrera det. Vid partikonferensen i mars 1917 sa Stalin, under diskussionen om ett förslag om enhet mellan bolsjeviker och mensjeviker som mensjevikedaren Tsereteli hade lagt fram:

Vi borde gå med. Vi måste fastställa villkoren för en sådan enhet. Enhet är möjlig längs Zimmerwald-Kienthals linjer. (Mötet 1 april, [Stalins förfalskarskola](#), s 149.)

Från detta stycke är det uppenbart, att om Stalins angrepp på Zinovjev och Kamenev 1927 var berättigat, så skulle han själv med lika stort berättigande ha kunnat angripas på samma grundval.

§ 221. Att Lenin själv ansåg att en fri kritik av partiets politik var en grundläggande rättighet för partiets medlemmar är uppenbart redan vid en ytlig analys av hans uttalanden om denna fråga – och från detta följer såklart att han ingalunda betraktade opposition mot hans politik en kontrarevolutionär förseelse. Vi kan återropa många citat om detta, men med tanke på de speciella omständigheter som orsakade det räcker det med ett enda. Den tionde partikongressen 1921 antog som en tillfällig åtgärd och på Lenins eget förslag en resolution som förbjöd fraktionsgrupper och -plattformar i partiet. Vid samma kongress föreslog Rjazanov förbud mot att välja delegater till framtida kongresser på basis av fraktionsplattformar. Lenin gick mot honom med dessa ord:

Om det existerar grundläggande meningsmotsättningar i en fråga, så kan vi inte beröva centralkommitténs medlemmar rätten att vända sig till partiet... Den nuvarande kongressen kan på inget sätt och i ingen form blanda sig i valen till nästa kongress. Och om det till exempel uppstår frågor som Brest-Litovskfreden? Kan vi garantera att sådana frågor inte kommer att uppstå? Det går inte att garantera. Det är möjligt att man måste väljas på grundval av plattformar. (Lenin, *Collected Works*, band 32, s 261.)

Från det föregående är det tydligt att Lenin ansåg att partikongressens makt var suverän, och att han även i tider av kris var ovillig att hindra partimedlemmarna från att utöva sin rätt att få sina åsikter representerade vid kongressen – till och med på basis av fraktionsplattformar. Och att han faktiskt till och med föreställde sig frågor som var så viktiga att de gjorde fraktionell opposition mot ledningen inte bara berättigad utan till och med nödvändig.

Det kan till och med verka som om Lenin ansåg att opposition utanför det härskande partiet var livsviktigt för proletariats och statens intressen. Vi citerar följande slående stycke ur hans diskussion om fackföreningsfrågan den 30 december 1920, inför partigruppen vid den åttonde sovjetkongressen:

Kamrat Trotskij talar om en ”arbetarstat”. Med förlov sagt är det en abstraktion... Det är inte helt en arbetarstat, det är det som är poängen. Och häri består ett av kamrat Trotskijs grundläggande misstag... Vår stat är i verkligheten inte en arbetarstat, utan en arbetar- och bondestat... Av vårt partiprogram framgår ... att vår stat är en arbetarstat *med en byråkratisk förvrängning*.

Vår nuvarande stat är sådan att det mangrant organiserade proletariatet måste försvara sig, och vi måste utnyttja dessa arbetarorganisationer till att försvara arbetarna mot deras egen stat och få dem att försvara vår stat. (Lenin [Om fackföreningarna, om den nuvarande situationen och om kamrat Trotskijs misstag](#), på marxistarkiv.se, s 3-4.)

Vi måste komma ihåg denna Lenins ståndpunkt när vi analyserar vissa av Vysjinskijs specifika historiska bevis mot Trotskij. Innan vi tar upp dessa bevis vill kommissionen betona att den inte anför Lenin som en ofelbar auktoritet, men eftersom en av åklagarens grundläggande historiska bevis mot Trotskij och flera av de anklagade var att de tidigare hade gått mot Lenin, är det relevant att slå fast Lenins egen inställning till auktoriteten hos det ledarskap han utövade och frågan om partimedlemmarnas opposition mot detta ledarskap.

§ 222. Vi ska nu gå vidare med att punkt för punkt överväga åklagarens specifika historiska bevis mot Leo Trotskij, som återopas som bevis för hans påstående att

De trotskistiska gruppernas förvandling till diversions- och mördargrupper, vilka handlar enligt utländska spionageorgans och de angripande makternas generalstab, var endast en fulländning av

trotskismens kamp mot arbetarklassen och partiet, kampen mot Lenin och leninismen, vilken fortgått under årtionden.... Hela historien om trotskisternas politiska verksamhet är en oavbruten kedja av förräderi mot arbetarklassens sak, mot socialismens sak. (PR 351.)

§ 223. Omedelbart efter föregående stycke i sitt sammanfattande tal vid den andra rättegången säger Vysjinskij:

År 1904 publicerade Trotskij som bekant en synnerligen gemen broschyr med titeln ”Våra politiska uppgifter”. Broschyren var fullproppad av smutsiga insinuationer mot vår store läromästare, det internationella proletariats ledare, Lenin, mot den mäktiga leninska läran om vägen till den bolsjevistiska segern, de arbetandes seger, socialismens seger. I denna broschyr dryper Trotskij av giftig etter och bespottar marxismens-leninismens stora idéer. Han försöker att förgifta proletariatet med denna etter, han försöker att leda proletariatet bort från den oförsonliga klasskampens väg, han smutskastar proletariatet, smutskastar den proletära revolutionen, smutskastar bolsjevismen och Lenin, kallar Lenin ”Maximilian” — Robespierres, den borgerliga franska revolutionens hjältes förnamn. Det var hans önskan att härmed nedsätta det internationella proletariats store ledare. (PR 351.)

Ett exemplar av denna föraktliga broschyr, på ryska, överlämnades till den preliminära kommissionen (PC Bevisföremål 4 [Finns delvis översatt till svenska på marxistarkiv.se – öa.]) Vi citerar ur Trotskijs vittnesmål angående den:

Det är en teoretisk och politisk broschyr, och den är inte anstötlig, men jag anser att den innehåller många felaktigheter.... I denna bok finns det kapitel som jag anser inte är så dåliga. Det finns kapitel som är fel. Ni förstår, som ung man fällde jag omdömen Lenin i en viss anda, en anda som definitivt inte existerade i de verkliga relationerna mellan honom och mig själv. Men genom mitt senare förhållningssätt rättade jag till det felet. Men boken är inte anstötlig och ingenting är avskryvt. (PC 48.)

Innan vi diskuterar detta verk ska vi kort sammanfatta händelserna som ledde fram till att den skrevs. Efter det ryska socialdemokratiska partiets ideologiska splittring vid Londonkongressen 1903 blev det en bitter debatt inom den ryska socialdemokratiska rörelsen om frågor om partiets politik. Lenin stod för en hård centralisering, som Trotskij och andra motsatte sig. Trotskij var inte den enda som angrep Lenin som jakobin under denna period. Martov och Axelrod hade föregått honom, och Lenin hade svarat med pamfletten *Ett steg framåt, två steg tillbaka*. Delar av *Våra politiska uppgifter* handlar om denna pamflett, som också kritiserades av Rosa Luxemburg i nya *Iskra* (nr 69).

Så var mycket kort den politiska bakgrunden till Trotskijs verk, som skrevs med den tidens hårda polemiska stil. Trotskij hävdar att partiet borde leda proletariatet istället för att agera å dess vägnar. När han talar om hur partiledningen så att säga agerar bakom ryggen på arbetarna, citerar han så här ur Lenins broschyr, *Vad bör göras*:

Vi välkomnade zemstvomännens illegala kongress och uppmuntrade dem att gå över från underdåniga petitioner till kamp.... Vi uppmuntrade de protesterande statistikerna ... och gick till rätta med strejkbrytarna bland statistikerna, ([Vad bör göras?](#), på marxistarkiv.se, s 46.)

och anmärker:

Det är vad vi gjorde med kamrat Lenin! Ett steg till så skulle vi börjat uppmuntra sol- och mån- förmörkelse. (*Våra politiska uppgifter*, s 51-52 i ryska upplagan, ej hittat i svenska översättningen.)

I avdelningen ”Organisatoriska frågor”, hävdar Trotskij att Lenins organisationsplan inte skulle leda till ett parti utan till en socialdemokratisk fabrik där de flesta medlemmarna skulle vara revolutionärer, och att planen dessutom inte tillgodoser någon skolning av ledarna. När han diskuterar demokrati i partiet gör han gällande att

Regimen i vårt parti kan aldrig vara kasernmässig, lika lite som fabriken kan stå som modell för partiet. ([Våra politiska uppgifter](#), på marxistarkiv.se, s 51.)

Han anklagar Lenin för intellektuella motsägelser, motbudande demagogi och cynism. I samband med detta säger han:

För honom är marxismen inte en metod för vetenskapliga analyser, en metod som innebär enormt teoretiskt ansvar, utan en trasa som man kan trampa på om man vill, en blank filmduk på vilken man kan projicera saker som är större än livet och en böjlig regel för när man behöver ta hänsyn till tillståndet hos partiets medvetande. (*Ibid.*, s 51.)

Den tredje och sista delen börjar med ett citat från Lenins broschyr, *Ett steg framåt, två steg tillbaka*:

En jakobin, som är oupplösligt förbunden med *organisationen* av proletariatet, som blivit *medvetet* om sina klassintressen – det är just en *revolutionär socialdemokrat*. ([Ett steg framåt, två steg tillbaka](#), på marxistarkiv.se, s 94.)

Trotsky hävdar att en jakobin är en borgerlig radikal, en idealistisk, upplyst utopiker. Det är sant, säger han, att jakobinerna var

oförsonliga, precis som vi är. Bland jakobinerna var den mest fruktansvärda anklagelsen återhållsamhet. Vi har anklagelsen opportunism. Men vår ”oförsonlighet” är kvalitativt annorlunda. Vi avgränsar oss från opportunismen med hjälp av det proletära klassmedvetandes rustning, och antingen lämnar opportunisterna oss för att ansluta sig till den andra klassens politiska läger eller så underkastar de sig den proletära klassrörelsens revolutionära (inte opportunistiska) logik. Alla sådana ”upprepningsaktioner” stärker oss och utvidgar ofta våra led. Jakobinerna satte bara upp giljotinen mellan sig själva och återhållsamheten. Klassrörelsens logik gick mot dem och de försökte hugga huvudet av den. Det var dårskap, det var en månghövdad hydra, och de huvuden som ägnade sig åt idealen dygd och sanning blev allt ovanligare. Jakobinernas ”utrensningar” försvagade dem. Giljotinen var bara ett mekaniskt verktyg för deras politiska självmord, och detta självmord var bara en ödesdiger utväg ur en hopplös historisk situation, en situation som förkunnade likhet på basis av privategendom, och en universell moral inom ramen för en klassmässig utsugning... ([Våra politiska uppgifter](#), s 62.)

Det finns inga tvivel, säger Trotsky,

att en jakobinsk tribunal skulle ha dömt hela den internationella proletära rörelsen för återhållsamhet och Marx' lejonhuvud skulle ha varit det första att rulla under giljotinen. Inte heller finns det någon tvekan om att det är och alltid kommer att vara ett tecken på renaste opportunism att lansera jakobinernas metoder inom den proletära klassrörelsen, och att det innebär att offra proletariatets historiska intressen för ett påhitt om tillfälliga fördelar. (*Ibid.*, s 62.)

Han fortsätter med att angripa Lenins politik som jakobin, och säger att Robespierres politiska axiom

”Jag känner bara två partier, de goda och de dåliga medborgarna”, ... finns ingraverad i hjärtat på Maximilian Lenin... (*Ibid.*, s 63.)

Han talar om Lenins jakobinism som

hemligheten bakom Lenins misslyckande, och ... orsaken till hans småaktiga misstro. (*Ibid.*, s 64.)

Han kallar Lenin för ledaren för vårt partis reaktionära flygel (s 64), anklagar honom för ett teoretiskt attentat mot vårt partis klasskaraktär (s 64), och talar indirekt om honom som en skicklig statistiker och slarvig advokat (s 65.). Han anklagar Lenins anhängare i Ural för att förespråka en diktatur över proletariatet, inte proletariatets diktatur (s 102 i ryska upplagan, ej med i svenska översättningen). Trotsky tror inte att en sådan politik kommer att lyckas,

ty det alltför uppenbart att ett proletariat som är förmöget till en diktatur över samhället inte kommer att tolerera en diktatur över sig själv. När arbetarklassen tar över rodret kommer den otvivelaktigt att ha många politiska invalider i sina led och en hel del ideologisk barlast. Under perioden av diktatur kommer den, precis som den behöver nu, att behöva rensa sitt medvetande

från felaktiga teorier, borgerliga kvarlämningar, befria sina led från politiska frasmakare och revolutionära fanatiker... Men denna svåra uppgift kan inte undvikas genom att ställa en väl utvald grupp av människor över proletariatet, eller ännu bättre, en person som bemyndigats rätten att utsluta och avsätta. (Ryska upplagan, s 105.)

Trotskij menar att Uralgruppens ståndpunkt inte är en lokal avvikelset utan istället något talande:

Skrev inte den sibiriska delegationen, långt innan Uraldokumentet dök upp, att enligt belägringstillståndets logik innebar socialdemokratins herravälde under befrielsekampen en persons herravälde över socialdemokratien? Och, ännu en gång, vet inte Lenin vem som förbereds för den centrala rollen i den uralska socialdemokratins boulangistiska system? ... han håller tyst om dessa frågor på ett så talande sätt att det för oss alla verkar som om han redan på förhand njuter av sin roll och i sitt stilla sinne putsar sig själv. (Ryska upplagan s 106.)

Sådant är innehållet och stilen i denna föraktliga broschyr. Kommissionen är inte det minsta intresserad av frågan om Trotskij's kritik av Lenin var berättigad eller inte, utan bara av frågan om broschyren bekräftar vad Vysjinskij säger om den eller inte. För det första hittar vi inget i denna broschyr som kan tolkas som förtal av proletariatet eller den proletära revolutionen. Vi konstaterar att inget i den kan tolkas som ett försök att förgifta proletariatet eller leda bort det från den oförsonliga klasskampens väg. De citat vi har presenterat ovan räcker för att avvisa denna anklagelse. Inte heller finns det något som berättigar Vysjinskij's uttalande att Trotskij bespottar marxismen-leninismens stora idéer. Boken angriper inte Lenin i teoretiska frågor utan om taktiska frågor, den angriper inte Marx alls. Som citaten ovan visar, använde inte Trotskij vidriga insinuationer för att angripa Lenin utan hårda och öppna anklagelser. Det var inte ovanligt under polemiken på den tiden bland alla strömningar inom den ryska revolutionära rörelsen, och inte heller är det troligt att det chockar personer som är vana vid dagens hårda politiska kampanjer i de demokratiska länderna. Och det är helt enkelt mildt och artigt i jämförelse med den officiella sovjetiska pressens polemik idag, vilket illustreras i flera artiklar i vårt bevismaterial.

På detta område överträffades inte Lenin av Trotskij. Alla som överhuvudtaget känner till Lenins verk vet att han var en mästare på grova skällsord. Som illustration nöjer vi oss med två citat som återropas av åklagaren själv, när han diskuterar nästa historiska bevis, augustiblocket:

Lenin skrev att detta block "är byggt på principlöshet, hyckleri och tomma fraser"... Lenin skrev om Trotskij: "Dyliga typer är karakteristiska som spillror av gårdagens historiska bildningar och formationer, då arbetarnas massrörelse i Ryssland ännu låg i slummer..." (PR 351.)

Vi känner inte till källan för dessa citat, men när Trotskij tillfrågades om det första, sa han:

Ja, jag tror att stilen definitivt är Lenins. Han hade rätt. Blocket var ett ofruktbart försök, och Lenin spelade inte med. Han riktade hårda slag mot sina motståndare. (PC 49.)

Vi skulle kunna citera ännu fränare karakteriseringar ur Lenins skrifter, men utrymmet tillåter inte det. Det räcker att säga att hedersbetygelserna åtminstone var jämbördiga under meningsutbytet mellan Trotskij och Lenin.

§ 224. Den misslyckade revolutionen 1905 kom mellan perioden med dispyten om jakobinismen och augustiblocket 1911-1912. Under sin diskussion om trotskisternas oavbrutna kedja av förräderier mot arbetarklassens och socialismens sak nämner inte Vysjinskij någonting om denna revolution (PR 351). I egenskap av ordförande för sovjeten i St Petersburg ledde Trotskij's detta försök till revolution och dömdes till landsförvisning i Sibirien när den misslyckades, ett kapitel i hans politiska historia som står i skarp motsättning till åklagarens påstående. Och vi kan konstatera att Lenin, om vilken Trotskij hade använt det hårda språk som citeras ovan, sa att

övergången av ledningen över sovjeten från Chrusaljov till Trotskij kommer att bli ett enormt steg framåt.

§ 225. Enligt åklagaren,

... organiserade Trotskij [1911-1912] även ett block, på samma sätt som han sedan organiserade det trotskij-zinovjevskas blocket; han organiserade det s. k. "augustiblocket" av kapitalets drängar, av mensjevikerna, av personer, som kastats ut ur det bolsjevistiska partiets led, av haltlösa intellektuella och av arbetarrörelsens avskum... (PR 351.)

Vi har ovan anfört Vysjinskijs citat från Lenin om detta block, och Trotskijs uttalande att Lenin gjorde rätt i att inte spela med. Enligt Trotskij var blocket ett försök att förena bolsjevikerna och mensjevikerna. Vidare vittnade han att

Lenin betecknade alla reformister som kapitalismens lakejer och benämnde de mensjeviker som deltog i konferensen på det sättet. Det är en fråga om ett politiskt omdöme och inte om brottsligt tänkande. (PC 49.)

Historien om augustiblocket presenteras så här av Lenin och Zinovjev, i en broschyr med titeln *Socialismen och kriget*, skriven i augusti 1915, och först utgiven som broschyr på hösten detta år av *Sozialdemokrat*, i Genève:

I mars 1912 "förenade sig" alla utan undantag till kamp mot oss. Men redan i augusti 1912, då det så kallade augustiblocket bildades mot oss, började sönderfallet bland dem. En del av grupperna avföll från dem. De kunde inte bilda ett parti och en centralkommitté. De bildade endast en organisationskommitté för att "återställa enheten". Men i verkligheten visade sig denna OK vara en ineffektiv täckmantel för likvidatorgruppen i Ryssland. Under hela den period, då det väldiga uppsvinget inom arbetarrörelsen i Ryssland och masstrejkerna 1912-14 pågick, var det en enda grupp från hela "augustiblocket" som bedrev arbete bland massorna, nämligen gruppen Nasja Zarja, vars styrka ligger i dess förbindelser med liberalerna. Och i början av 1914 utträdde de lettiska socialdemokraterna formellt ur "augustiblocket" (de polska socialdemokraterna hade inte anslutit sig till det), och Trotskij, en av blockets ledare, lämnade det informellt och bildade återigen en särskild grupp. (Lenin, [Socialismen och kriget](#), på marxistarkiv.se, s 22.)

Det är från detta citat, från en källa som på inget sätt är positivt till augustiblocket, uppenbart att dess syfte var att återupprätta enheten – även om Lenin och Zinovjev kallar det ett block mot oss. Det är också uppenbart att Lenin och Zinovjev, när de skrev om det 1915 kritiserade det som politiskt fruktlöst, inte brottsligt. Det kan här konstateras att Lenin och Trotskij mindre än två år efter att broschyren publicerades började ett nära samarbete som skulle vara fram till Lenins död.

§ 226. Nästa bevis i Vysjinskijs historiska sammanhang låter så här:

År 1915 gick Trotskij till kamp mot Lenins lära om möjligheten att socialismen kan segra i ett enskilt land, och kapitulerade således redan för över 20 år sedan helt för kapitalismen. (PR 351.)

Det är omöjligt att granska denna anklagelse utan att gå in på den hetsigt omdiskuterade frågan om socialism i ett land. Därför vill kommissionen eftertryckligt slå fast att den inte på minsta sätt är intresserad av om teorin att det går att bygga socialismen i ett enda isolerat land är korrekt eller inte, eller om den motsatta teorin att en socialistisk revolution i ett land inte kan lyckas om den inte får stöd från socialistiska revolutioner i flera av de mer utvecklade länderna är rätt. Och den vill förvisso inte visa om Trotskij hade rätt i denna fråga eller ej, eller i andra frågor i den mån han höll med Lenin. Men eftersom Vysjinskij inte bara i det stycke som har citerats utan också på andra ställen (t. ex. s 357-358) tillskrev Lenin tanken att socialismen med framgång kan upprättas i ett enskilt land, och framställde Trotskijs påstådda opposition mot Lenin i denna fråga som en länk i kedjan av historiska bevis mot honom, så blir det nödvändigt att med hjälp av historiska källor slå fast (1) vad Lenins inställning till

socialism i ett land egentligen var, och (2) huruvida anklagelsen att Trotskij gick mot Lenin i denna fråga är sann eller grundar sig på en förfälskning.

Vi börjar med att poängtera, att även om Lenin 1915 hade fört fram en sådan teori som Vysjinskij tillskriver honom, och Trotskij hade gått emot den, så vore åklagarens andra mening ändå en slutsats som inte logiskt följer av förutsättningarna, och dessutom en felaktig slutsats. Att kapitulera för kapitalismen är ingalunda ett nödvändigt alternativ om man inte accepterar tanken att socialism är möjlig i ett enda land. Dessutom visar redan en ytterst ytlig undersökning av Trotskijs många skrifter i frågan att han gentemot tanken om socialism i ett enda land alltid har ställt tanken att socialismen bara kan segra slutgiltigt på det internationella området. Och det är just på denna grundval som Stalin själv angrep honom, som vi kommer att se i de följande citaten.

Denna dispyt hade ingalunda bara teoretisk betydelse, och började 1924. Den innefattade Sovjetunionens hela inrikes- och utrikespolitik. Det är inte vår uppgift att vare sig spåra dess utveckling eller bedöma dess förtjänster. Som vi redan har sagt är vårt enda intresse att slå fast om Lenin förde fram teorin om socialismen kan segra i ett enda land eller ej och om Trotskij gick emot den.

I december 1924 publicerade Stalin en pamflett med titeln *Oktoberrevolutionen och de ryska kommunisternas taktik*, där han hävdade att det var möjligt att bygga socialismen i ett enda land, och återopade Lenin som auktoritet för denna tanke. Denna pamflett följde på en pamflett som hade publicerats åtta månader tidigare, i april, under titeln *Leninismens grunder*, där Stalin hade sagt att

Tidigare ansåg man revolutionens seger i ett enskilt land för omöjlig, i det man antog att segern över bourgeoisin kräver en gemensam aktion i de flesta av dessa länder. Nu motsvarar denna uppfattning inte längre verkligheten. Nu måste man utgå ifrån, att en sådan seger är omöjlig, ty den olikmässiga och språngartade karaktären i de olika kapitalistiska ländernas utveckling under imperialismen, utvecklingen av katastrofala motsättningar inom imperialismen, vilka oundvikligt leder till krig, den revolutionära rörelsens tillväxt i alla världens länder – allt detta leder till, att proletariats seger i enskilda länder inte endast är möjlig utan också oundgänglig...

Men att störta bourgeoisins makt och upprätta proletariats makt i ett land – det innebär likväl inte att fullständigt trygga socialismens seger. Socialismens viktigaste uppgift – att organisera den socialistiska produktionen – är ännu olöst. Kan man lösa denna uppgift, kan man uppnå socialismens slutgiltiga seger i ett land utan gemensamma ansträngningar av proletärererna i flera framskridna länder? Nej, det kan man inte. För att störta bourgeoisin är ett lands ansträngningar tillräckliga – om detta vittnar vår revolutions historia. För socialismens slutgiltiga seger, för organiserandet av den socialistiska produktionen är ett lands ansträngningar, i synnerhet då det är fråga om ett bondeland som Ryssland, inte tillräckliga, för detta kräves ansträngningar av proletärererna i flera framskridna länder. (Stalin, *Leninismens problem*, s 204.)

Det andra stycket är till och med kraftfullare i den andra upplagan, där det innehåller orden:

När det segerrika proletariatet i ett land konsoliderat sin makt och dragit bönderna med sig, kan och måste det bygga upp det socialistiska samhället. Men betyder då det, att proletariatet härmed kommer att uppnå socialismens fullständiga, definitiva seger, d.v.s. innebär det att proletariatet enbart med ett enda lands krafter är i stånd att slutgiltigt befästa socialismen och helt garantera landet mot intervention och följaktligen också mot restaurering? Nej, ingalunda. För detta kräves att revolutionen segrar åtminstone i några länder. (*Ibid.*, s 42.)

I *Leninismens problem*, daterad 25 januari 1926, talar Stalin om dessa två stycken som två formuleringar av frågan om socialismens seger i ett enda land,* och säger att den andra formuleringen (han citerar stycke två, första upplagan)

var riktad mot ett påståande av leninismens kritiker, mot trotskisterna, som förklarade att proletarietets diktatur i ett land inte kan ”hålla stånd mot det konservativa Europa”, därest den inte segrat i andra länder. Så till vida – men endast så till vida – var denna formel då (i april 1924) tillräcklig, och den har utan tvivel gjort en viss nytta. (*Ibid.*, s 204.)

Det som var fel med den formuleringen, sa han, var att

denna formulering kan ge anledning att tro, att det socialistiska samhällets organisering med ett lands krafter är omöjlig, vilket naturligtvis är oriktigt. (*Ibid.*)

Därför, säger han, rättade han till det i december 1924, i *Oktoberrevolutionen och de ryska kommunisternas taktik*.

Som vi har sagt återoppar Stalin i sin decemberpamflett Lenin som auktoritet för tanken att socialismens seger är möjlig i ett enskilt land. Ett av de stycken han grundar sig på finns i Lenins artikel *Om parollen Europas förenta stater*, som publicerades första gången 23 augusti 1915 i Schweiz i *Sozialdemokrat* (som vid den tiden var bolsjevikpartiets centralorgan). Innan vi citerar det berörda stycket är det nödvändigt att ge den historiska bakgrunden till artikeln. Vid en konferens i Bern för bolsjevikpartiets utländska sektioner, 16 februari – 4 mars 1915, ställdes frågan om att anta Europas förenta stater som en paroll. Men

diskussionen var rent politisk och det beslutades att skjuta upp frågan i väntan på en ekonomisk analys av den i pressen. (Lenin, *Collected Works*, band 21, s 158.)

Lenins artikel från 23 augusti förklarade varför parollen under de aktuella ekonomiska förhållandena var felaktig, att

... om parollen om Europas republikanska förenta stater, ställd i samband med det revolutionära störtandet av de tre reaktionäraste monarkierna i Europa med den ryska i spetsen, är fullständigt oantastlig som politisk paroll, återstår likväl den mycket viktiga frågan om denna parolls ekonomiska innehåll och betydelse. Med tanke på imperialismens ekonomiska förhållanden, dvs. kapitalexporten och världens uppdelning mellan de ”framskridna” och ”civiliserade” kolonialmakterna, är Europas förenta stater under kapitalismen antingen något omöjligt eller något reaktionärt. (Lenin, [Om parollen Europas förenta stater](#), på marxistarkiv.se, s 1.)

Efter att ha angett skälen till denna slutsats fortsätter artikeln med att säga att Världens förenta stater (inte bara Europas) är en statsform för nationell enhet och frihet som förknippas med socialismen. Sedan följer det stycke som innehåller anspelningen på socialismens seger i ett land (vår kursivering):

Världens ... förenta stater ... förknippar [vi] med socialismen – så länge inte kommunismens fullständiga seger lett till att varje stat, även den demokratiska, definitivt försvunnit. Som en självständig paroll vore dock parollen om Världens förenta stater knappast riktig, för det första därför att den sammanfaller med socialismen och *för det andra därför att den kunde ge upphov till den felaktiga uppfattningen att socialismen omöjligen kan segra i ett land* och till en felaktig uppfattning om ett sådant lands förhållande till de övriga.

Olikmässig ekonomisk och politisk utveckling är en ovillkorlig lag för kapitalismen. Härav följer, att socialismen *till en början* kan segra i några få eller rentav i ett enda, enskilt kapitalistiskt land. Det segerrika proletariet i detta land skulle, efter att ha exproprierat kapitalisterna och organiserat en socialistisk produktion i det egna landet, ställa sig mot den övriga, kapitalistiska världen, vinna de undertryckta klasserna i andra länder över på sin sida, resa dem till uppror mot kapitalisterna

---

* Den tolkning som uppenbarligen antyds av texten är att Stalin talade om två skeden i socialismens seger, den inledande och den slutgiltiga.

och om det blev nödvändigt rentav uppträda med krigsmakt mot utsugarklasserna och deras stater. Den politiska formen för det samhälle där proletariatet segrat och störtat bourgeoisin blir den demokratiska republiken, som i allt högre grad centraliserar proletariatets krafter i ifrågasvarande nation eller nationer för kamp mot stater som ännu inte gått över till socialismen. Det går inte att avskaffa klasserna utan den förtryckta klassens diktatur, proletariatets diktatur. Det går inte att få till stånd en nationernas fria förening i socialismen utan de socialistiska republikernas mer eller mindre långvariga och seiga kamp mot de efterblivna staterna. (*Ibid.*, s 2-3.)

Från detta andra stycke härleder Stalin i sin decemberpamflett Lenins

egen teori om den proletära revolutionen, som är: att socialismen kan segra i ett enda land till och med när det landet befinner sig i ett tillstånd av kapitalistisk underutveckling. (Stalin, *Leninism*, New York: International Publishers, 1928, s 191.)

Här måste vi påpeka att denna formulering av Lenins egen teori om den proletära revolutionen står i direkt motsats till Stalins formulering av denna teori i sin aprilpamflett. Vi citerar ur den andra upplagan, från orden ”några länder” som citerades tidigare till slutet:

... Därför är det en väsentlig uppgift för den segerrika revolutionen att utveckla och understödja revolutionen i andra länder. Därför får revolutionen i ett land där den segrat inte betrakta sig som en själv tillräcklig storhet utan som ett hjälpmedel, ett medel för att påskynda proletariatets seger i andra länder.

Lenin uttryckte denna tanke i få ord, då han yttrade att den segerrika revolutionens uppgift består i att genomföra det ”mesta möjliga av det, som kan förverkligas i ett land, för att utveckla, understödja och framkalla revolutionen i alla länder.” (Lenin, ”Den proletära revolutionen och renegaten Kautsky”.)

Detta är i stort sett de karaktäristiska dragen för den leninistiska teorin om den proletära revolutionen. (*Leninismens problem*, s 42.)

I decemberpamfletten hävdar Stalin att Trotskijs teori om den permanenta revolutionen* står i konflikt med Lenins teori om den proletära revolutionen som Stalin definierar den i sin pamflett. Han citerar följande stycke ur Trotskijs broschyr, *Vad är ett fredsprogram***:

Den enda i någon mån konkreta historiska invändningen mot parollen Europas förenta stater formulerades i den i Schweiz utkommande *Sozialdemokrat* i följande sats: ”Olikmässig ekonomisk och politisk utveckling är en ovillkorlig lag för kapitalismen.” Härav drog *Sozialdemokrat* slutsatsen att socialismen kan segra i ett land och att det därför är alldeles onödigt att för varje stats vidkommande uppställa bildandet av Europas förenta stater som en betingelse för proletariatets diktatur. Att de olika ländernas kapitalistiska utveckling är olikmässig, är ett alldeles obestridligt påstående. Men själva denna olikmässighet är ytterst olikmässig. Englands, Österrikes, Tysklands eller Frankrikes kapitalistiska nivå är inte densamma. Men i jämförelse med Afrika och Asien bildar alla dessa länder det kapitalistiska ”Europa”, som är moget för den sociala revolutionen. Att intet enda land bör ”invänta” de andra i sin kamp, är en elementär tanke, som det är nyttigt och nödvändigt att upprepa för att inte idén om en parallell internationell aktion skall förbytas till idén om en avvaktande internationell inaktivitet. Utan att invänta andra inleder och fortsätter vi kampen på nationell grundval i full tillförsikt om att vårt initiativ skall ge en impuls åt kampen i andra länder; men om det inte skulle inträffa, så vore det hopplöst att tro — härom vittnar både historiens erfarenhet och teoretiska synpunkter — att t. ex. det revolutionära Ryssland skulle kunna hålla

* I korthet sa Trotskijs teori, att på grund av den ryska borgarklassens svaghet och den ryska ekonomins speciella motsättningar kunde inte revolutionens borgerliga uppgifter varken genomföras under en borgerlig ledning eller under en självständig bonderörelses ledning, utan bara under proletariatets herravälde, och att proletariatet inte omedelbart kunde gå vidare och ta itu med revolutionens socialistiska uppgifter. Men den socialistiska revolutionen i ett land kunde inte lyckas om den inte följdes av en rad socialistiska revolutioner i andra länder. Detta perspektiv att proletariatet omedelbart grep makten utan en föregående period av borgerlig kapitalism kallades trotskism av både bolsjevikerna och mensjevikerna. (Se Trotskijs biografi, Bilaga 2.)

** Denna broschyr är en sammanställning av artiklar som Trotskij publicerade i *Nasje Slovo* [Paris] under 1915 och 1916. [Finns på svenska på marxistarkiv.se – öa.]

stånd emot det konservativa Europa eller att ett socialistiskt Tyskland skulle kunna existera isolerat inom den kapitalistiska världen. (Trotskij, [Vad är ett fredsprogram?](#), på marxistarkiv.se, s 10-11.)

Här, säger Stalin, har vi

... teorin att socialismens seger måste äga rum samtidigt i Europas ledande länder. Denna teori strider mot den leninistiska teorin om revolutionen och socialismens seger i ett land. (*Leninism*, s 193.)

Och här har vi uppenbarligen källan till Vysjinskijs anklagelse att

År 1915 gick Trotskij till kamp mot Lenins lära om möjligheten att socialismen kan segra i ett enskilt land.

Enligt vår uppfattning motsvarar det stycke som Stalin citerar från Trotskij mycket nära Stalins aprilversion av Lenins teori om den proletära revolutionen. Vi tycker också att det är mycket likt Lenins yttrande från 1915. Lenin säger att proletariatet som segrat i ett land kommer att resa sig mot resten av den kapitalistiska världen, dra till sig andra länders förtryckta klasser, vålla revolter mot kapitalisterna bland dem ... Trotskij säger att vi måste börja och fortsätta kampen i nationell skala utan att vänta på de andra, pådrivna av övertygelsen att vårt initiativ kommer att sätta bollen i rullning i andra länder. Och i sin pamflett från april 1924 säger Stalin, att eftersom arbetarna i ett land definitivt inte kan införa socialismen utan hjälp, ... ankommer det på landet där revolutionen har segrat att befrämja revolutionen, stöda revolutionen, i andra länder.

I samma broschyr som Stalin citerar från, och som inte riktade sig mot Lenin utan mot de krigförande ländernas socialistiska patrioter, sa Trotskij att det är

omöjligt att uppnå en ... europeisk ekonomisk union ... mellan de kapitalistiska regeringarna och att en

europeisk ekonomisk union ... blir det europeiska proletariatets revolutionära uppgift. ([Vad är ett fredsprogram?](#), s 8.)

Han angriper socialpatrioter som Vaillant (som till slutet av sitt liv ansåg att Frankrike var den sociala revolutionens utvalda land, och talade ... för att försvara det till det yttersta) och Lentsch. Trotskij säger:

Att försvara revolutionens nationella grundvalar med metoder som ödelägger proletariatets internationella förbindelser innebär i själva verket att undergräva revolutionen. *Den måste börja på nationell grund, men kan inte fullbordas på denna grund*, på grund av de europeiska staternas ekonomiska och militärpolitiska ömsesidiga beroende, som i alldeles särskilt hög grad blev uppenbart under kriget. (*Ibid.*, s 11.)

Vi hittar inget som helst i denna artikel som bekräftar Vysjinskijs anklagelse. Å andra sidan upptäcker vi att (1) Lenins artikel *Om parollen Europas förenta stater* bara går att tolka som att socialismen absolut kan upprättas i ett enda land om man utelämnar den avgörande meningen i början och drar citatet ur sitt sammanhang och den fråga som diskuteras; (2) att Trotskij och Lenin i grund och botten är överens om att revolutionen kan *börja* på nationell grund, men att den kommer att fullbordas internationellt; (3) att Trotskijs åsikt att revolutionen för att lyckas måste vara internationell inte var ny 1915 i opposition mot Lenin, som åklagarens anmärkning kan uppfattas som, utan går tillbaka till perioden före revolutionen 1905. Och att Stalin själv antyder att det inte var något nytt i sin pamflett från december 1924, där han citerar ur Trotskijs bok, *Vår revolution*, som gavs ut 1906, för att visa att Trotskijs teori om den permanenta revolutionen inte hade något gemensamt med Lenins egen teori om den proletära revolutionen (Stalins decemberversion).

Eftersom åklagaren, som vi har sagt, lade stor vikt vid Trotskijs påstådda opposition mot Lenins påstådda teori om möjligheten för socialismen att segra i ett land, så är det relevant att avgöra vilken Lenins åsikt om den socialistiska revolutionen verkligen var. Eftersom det sägs så mycket om de tidiga meningsmotsättningarna mellan Lenin och Trotskij, så börjar vi med att citera från en artikel, *Socialdemokratin och den provisoriska revolutionära regeringen*, som redigerades och godkändes av Lenin och publicerades i den bolsjevikiska tidningen *Vperjod*, som han var chefredaktör för, den 26 och 30 mars 1905:

om detta [den demokratiska revolutionen] lyckas — då ... skall den revolutionära branden tända Europa i flammor. Den ... europeiska arbetaren kommer i sin tur att resa sig... Då kommer Europas revolutionära uppsving att återverka på Ryssland, och en epok av några revolutionsår blir en epok av några revolutionsdecennier. (Lenin, [Socialdemokratin och den provisoriska revolutionära regeringen](#), på marxistarkiv.se, s 7.)

När Lenin avreste till Ryssland i april 1917 skrev han ett *Avskedsbrev till de schweiziska arbetarna*, där han sa:

Det ryska proletariatet har fått den stora äran att inleda *en rad av revolutioner*, som det imperialistiska kriget med objektiv oundviklighet ger upphov till. Men vi är absolut främmande för tanken att det ryska proletariatet är ett utvalt revolutionärt proletariat bland andra länders arbetare. Vi vet utmärkt väl, att Rysslands proletariat är mindre organiserat, skolat och medvetet än arbetarna i andra länder. Det är inte speciella egenskaper utan endast speciella historiska betingelser som för en *viss, kanske mycket kort tid* gjort Rysslands proletariat till banbrytare för hela världens revolutionära proletariat. Ryssland är ett bondeland, ett av de mest efterblivna europeiska länderna. Där kan inte socialismen segra direkt och omedelbart. Men landets bondekaraktär ... kan ... göra vår revolution till *den socialistiska världsrevolutionens prolog*, ett trappsteg till denna revolution....

Det ryska proletariatet kan inte enbart med egna krafter föra den socialistiska revolutionen till ett segerrikt slut. Men det kan ge den ryska revolutionen en slagkraft, som kommer att skapa de bästa betingelser för en socialistisk revolution och som i viss mening kommer att inleda denna.... Det imperialistiska krigets objektiva förhållanden är en garanti för att revolutionen inte kommer att inskränka sig till den ryska revolutionens *första etapp*, att revolutionen inte kommer att inskränka sig till Ryssland. (Lenin, [Avskedsbrev till de schweiziska arbetarna](#), på marxistarkiv.se, s 3, 4. Våra kursiveringar.)

Om det skulle sägas att Lenin ändrade sin ståndpunkt efter att ha kommit till Ryssland, så är följande citat avgörande.

Under perioden mellan februari- och oktoberrevolutionerna 1917 förkunnade en resolution (*Om det rådande läget*), som skrivits av Lenin och antogs av bolsjevikpartiets april- (maj-) konferens:

Rysslands proletariat, ..., kan inte ställa sig målet att omedelbart förverkliga socialistiska omvandlingar. ([RSDAP\(b\):s 7:e allryska konferens](#), på marxistarkiv.se, s 32.)

Trots det, fortsatte resolutionen, kan inte proletariatet avstå från sin ledande roll under den kommande revolutionen, eller underlåta att klargöra den tvingande nödvändigheten av praktiska steg i riktning mot socialismen (*ibid.*, s 33). I sitt tal till försvar för resolutionen betonade Lenin att

Den viktigaste frågan som tas upp i resolutionen är vilka uppgifter det ryska proletariatet kommer att stå inför om den världsomfattande rörelsen ställer oss inför en social revolution. (Lenin, *Collected Works*, band 24, s 305.)

I september samma år sa Lenin i artikeln *Kan bolsjevikerna behålla statsmakten?*:

... det [finns] ingen kraft på jorden som kan hindra bolsjevikerna – *om de inte låter skrämman sig* och om de förstår att ta makten – att behålla den tills den socialistiska världsrevolutionen har segrat. ([Kan bolsjevikerna behålla statsmakten?](#), på marxistarkiv.se, s 24.)

Efter oktoberrevolutionens seger underströk Lenin upprepade gånger att sovjetmakten hade ett livsavgörande behov att få stöd av revolutioner på andra ställen. I *Brev till de amerikanska arbetarna* 1918 sa han:

Vi vet, att omständigheterna gjorde vår ryska avdelning av det socialistiska proletariatet till förtrupp,... Vi befinner oss så att säga i en belägrad fästning så länge inte andra avdelningar av den internationella socialistiska rörelsen kommit oss till hjälp. ([Brev till de amerikanska arbetarna](#), på marxistarkiv.se, s 8.)

Den 7 mars detta år sa han:

... utan den tyska revolutionen kommer vi att gå under... ([RKP\(b\):s sjunde, extra kongress den 6-8 mars 1918](#), på marxistarkiv.se, s 6.)

Och återigen i april:

Vi kommer att gå under om vi inte lyckas hålla ut tills vi får ett kraftfullt stöd från de upproriska arbetarna i andra länder. (Lenin, *Collected Works*, band 27, s 230.)

I mars 1919:

... det är otänkbart att sovjetrepubliken skall kunna leva vid sidan av de imperialistiska staterna under någon längre tid. ([Rysslands kommunistiska partiet \(bolsjevikerna\) 8:e kongress den 18-23 mars 1919](#), på marxistarkiv.se, s 4.)

I november 1920:

Även om kapitalismen och socialismen existerar sida vid sida kan de inte leva i fred: till slut kommer den ena eller andra att segra... Detta är [bara] en frist från kriget. (*Collected Works*, band 31, s 457.)

Vid Kominterns tredje kongress i juli 1921 sa Lenin, med syftning på att den tyska revolutionen hade misslyckats:

När vi påbörjade den internationella revolutionen... var det självklart för oss, att utan stöd från den internationella världsrevolutionen var den proletära revolutionens seger omöjlig. Före, och t. o. m. efter, revolutionen ansåg vi, att antingen bryter revolutionen omedelbart ut i de andra länderna, eller åtminstone mycket snabbt, eller så går vi under. Trots denna åsikt gjorde vi vårt yttersta för att under alla omständigheter och till varje pris bevara sovjetsystemet, *ty vi visste att vi inte bara arbetade för oss själva utan också för den internationella revolutionen.* (*Collected Works*, band 32, s 479-480.)

Dessa citat kan mångdubblas många gånger om. Men eftersom den uppfattning de anger var vardagsmat i hela rörelsen fram till senare delen av 1924 (den bekräftades på nytt av Stalin i sin aprilpamflett från detta år, som citaten vi har lagt fram visar), så behövs det inte. Vi ska bara lägga fram ytterligare två citat från Lenin, varav det första är bland de som Stalin åberopar till stöd för sin decemberversion av Lenins teori om den proletära revolutionen:

I själva verket – är inte statens herravälde över alla stora produktionsmedel, statsmakten i proletariatets händer, detta proletariats förbund med många miljoner småbönder och mycket små bönder, säkerställandet av detta proletariats ledande roll i förhållande till bönderna osv. – är inte det allt som behövs för att av Kooperationen, av Kooperationen ensam, vilken vi tidigare behandlade som krämaraktig och vilken vi ur viss synvinkel har rätt att även nu, under NEP, behandla som sådan – är inte det allt som behövs för att bygga upp ett fullständigt socialistiskt samhälle? Det är ännu inte detsamma som att bygga upp ett socialistiskt samhälle, men det är allt som erfordras och räcker för att bygga upp det. ([Om Kooperationen](#), på marxistarkiv.se, s 1.)

Denna artikel publicerades efter Lenins död. Även om den skulle tolkas som ett tecken på att Lenin mot slutet av sitt liv hade ändrat sin uppfattning i frågan om socialismen i ett land, så kan den knappast åberopas som stöd för teorin om en oavbruten kamp mellan Lenin och Trotskij om denna fråga. Eftersom Lenin i samma artikel hänvisar till vår plikt att kämpa för

vår ställning i internationell skala, förefaller det troligt att han inte tänkte sig att förändra den tidigare ståndpunkt som definierades av Stalin i sin aprilpamflett – som vi bör notera också publicerades efter Lenins död. Dessutom verkar det ytterst osannolikt att Lenin skulle ha ändrat sig i en fråga av så grundläggande betydelse i förbigående och endast underförstått, i en artikel som ägnas åt ett annat ämne – kooperationen.

Vårt sista citat från Lenin om detta ämne är ett som används av åklagaren själv när han talar om Pjatakovs påstådda opposition mot Lenin 1918:

Det var ett år, då Lenin utropade:

”Hellre genomgå och tåla och fördraga gränslöst stora nationella och statliga förödmjukelser och bördor, men *stanna på sin post som en socialistisk trupp, vilken till följd av händelsernas gång blivit skild från den socialistiska armén och är tvungen att hålla ut, till dess den socialistiska revolutionen i andra länder kommer den till hjälp.*” (PR 357.)

Kursiveringen är vår, och vi medger en viss förvåning över att hitta just detta citat (som låter äkta) i ett stycke som följer omedelbart på anklagelsen att Pjatakov hade gått emot Lenins tes om möjligheten att bygga socialismen i ett land.

En noggrann studie av det berörda historiska materialet har övertygat denna kommission att Lenins faktiska uppfattning om detta ämne var, att även om den socialistiska revolutionen till en början kunde segra i ett enda land, så kunde den inte segra slutgiltigt utan hjälp från framgångsrika socialistiska revolutioner på andra ställen. Men att socialismens inledande seger i ett land, och organiseringen av en socialistisk produktion i detta land, skulle stimulera de förtryckta massorna i andra länder att resa sig mot klassen vid makten, med hjälp från proletariatet i det land där revolutionen redan hade segrat. Vi bryr oss inte det minsta om Lenins uppfattning var korrekt. Det som vi verkligen intresserar oss för är (1) att åklagaren förfalskade Lenins uppfattning; och (2) att Trotskij, långt från att gå mot Lenin i frågan om socialismen i ett land, i grund och botten var överens med honom. Om Trotskij inte hade haft denna uppfattning skulle han givetvis ha gått mot oktoberrevolutionen istället för att energiskt stöda den.

§ 227. Det är talande att Vysjinskij, när han försöker slå fast den oavbrutna kedja av förräderier mot arbetarklassens sak, mot socialismens sak, som han tillskrev Trotskij, med tystnad förbigick det allmänt kända faktum att Trotskij, i egenskap av ordförande för Petrogradsovjeten och ledare för den militärrevolutionära kommittén, ledde oktoberupproret, och att han som krigskommissarie organiserade Röda armén och ledde den till seger under inbördeskriget. Eftersom den nuvarande sovjetregimen har framgången för upproret och segern i inbördeskriget att tacka för sin existens, och eftersom den anser sig vara en socialistisk arbetarstat, så kan den inte inta ståndpunkten att dessa världshistoriska händelser inte gynnade arbetarna eller socialismen. Trotskijs roll under dessa händelser kanske kan hjälpa till att förklara åklagarens tystnad om dem. Det nära samarbetet mellan Lenin och Trotskij under hela denna period och fram till Lenins död kanske också har något med det att göra. Ett antagande som styrks av det faktum att Vysjinskij bara nämnde Trotskijs relationer till Lenin på den tiden som ett sätt att peka på att han fortsatte sin påstådda kamp mot Lenin. Vi citerar:

Tillsammans med Trotskij rebellerade Pjatakov mot Lenin under de för vårt land så tunga dagarna i Brest. Tillsammans med Trotskij rebellerade Pjatakov mot Lenin i de dagar, då partiet företog den ytterst komplicerade vändningen till den nya ekonomiska politiken. Tillsammans med Trotskij kämpade Pjatakov mot den leninska planen för det socialistiska uppbygget i vårt land, mot vårt lands industrialisering och kollektivisering... (PR 357.)

Dessa uttalanden i åklagarens sammanfattning riktar sig visserligen huvudsakligen mot Pjatakov, men de utgör ändå påstådda historiska bevis mot Trotskij, och vi måste därför ta med dem bland de specifika anklagelser vars sanningshalt det är vår plikt att undersöka.

(1) Fakta om Brest-Litovsk är välkända. Majoriteten av bolsjevikledarna var kraftigt mot att skriva under de villkor som tyskarna föreslog, och de mer extrema bland dem, under ledning av Bucharin, var för att fortsätta kriget som ett revolutionärt krig. Både Lenin och Trotskij menade att ett revolutionärt krig var omöjligt. Lenin var för att försöka dra ut på förhandlingarna, och i händelse av ett tyskt ultimatum omedelbart kapitulera. Trotskij var för att dra ut på förhandlingarna, och i händelse av ett ultimatum förklara att kriget var slut men vägra att skriva under fredsavtalet. Den 22 januari 1918 antog centralkommittén Trotskij's förslag. Den 14 februari godkände den centrala exekutivkommittén att Brest-Litovskdelegationen, under ledning av Trotskij, skulle agera i enlighet med detta beslut. Tyskarna svarade genom att tillkännage att det åter var krigstillstånd. Därpå var Lenin för omedelbar kapitulation, medan Trotskij var för att vänta tills tyskarna verkligen inledde en offensiv, för att visa arbetarna i Tyskland och andra länder att kapitulationen framtvungades av tyskarnas aggression. Den 3 februari erbjöd tyskarna nya och ytterst förödmjukande villkor. Lenin vidhöll att de måste accepteras och Trotskij avstod från att rösta för att säkerställa en majoritet i centralkommittén. Den 3 mars skrev den sovjetiska delegationen under avtalet utan att läsa det. Den 23 oktober tillkännagav Trotskij i ett offentligt tal inför representanter från den sovjetiska regeringen att Lenin hade haft rätt i sin politik om Brest-Litovsk, och de andra fel. Bland dessa andra fanns Stalin. Vid centralkommitténs möte 1 februari (19 januari) 1918 sa han:

... det var mellanståndpunkten – Trotskij's ståndpunkt – som gav oss en utväg ur den svåra situationen. (Centralkommitténs protokoll, Statsförlaget 1929, s 214 Citerat i [Stalins förfalskarskola](#), s 110.)

Återigen, vid mötet den 23 februari, efter att tyskarna hade återupptagit fientligheterna:

Kamrat Stalin: Vi behöver inte skriva under, men vi måste inleda fredsförhandlingar.

Kamrat Lenin:... Stalin har fel när han säger att vi inte behöver skriva under. Vi måste skriva under villkoren. Om vi inte skriver under kommer vi att inom tre veckor ha skrivit under sovjetmaktens dödsdom. (*Ibid.*, s 249, [Stalins förfalskarskola](#), s 111.)

Det är sant att Trotskij var oense med Lenin angående Brest-Litovsk. Att han gick mot Lenin gäller Stalin lika mycket som Trotskij, eftersom Stalin stödde Trotskij's ståndpunkt. Faktum är att en majoritet av centralkommittén var mot Lenins ståndpunkt tills den tyska offensiven tvingade centralkommittén att anta den.

(2) Det fanns ingen konflikt mellan Trotskij och Lenin i fråga om den Nya ekonomiska politiken, känd som Nep. Denna politik antogs vid den tionde partikongressen 1921. Förutom Arbetaroppositionen som leddes av Sjljapnikov och Kollontaj fanns det inga åsiktsskillnader. I själva verket angrep Sjljapnikov både Lenin och Trotskij helt utan åtskillnad som författare till Nep. Vid kongressen betonade Trotskij att han inte bara välkomnade den nya politik som Lenin föreslog, utan också att han i grund och botten själv hade föreslagit den ett år tidigare. (Tal av Leo Trotskij, *Protokoll från tionde partikongressen*, på ryska, Statsförlaget 1921, s 146.) Vid Kommunistiska internationalens tredje kongress försvarade Trotskij och Lenin gemensamt Nep mot Arbetaroppositionens kritik. På grund av Trotskij's opposition mot Lenin i fackföreningsfrågan hade världspressen rapporterat att han var mot Lenin om Nep. Trotskij talade om dessa rapporter vid internationalens tredje kongress och tillkännagav sin solidaritet med Lenin (*Protokoll des III. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale, Moskou, 22 Juni bis 12 Juli 1921*, Hamburg, 1921. s 782 ff.)

Eftersom Nep antogs vid den tionde partikongressen, förefaller det av värde att här citera följande stycke ur Lenins avslutningstal vid kongressen, där han sammanfattade dispyten om fackföreningarna:

Arbetaroppositionen sade: ”Lenin och Trotskij kommer att enas.” Trotskij gick upp i talarstolen och svarade: ”Den som inte förstår att det är nödvändigt att enas går emot partiet. Givetvis kommer vi att enas, ty vi är partikamrater.” Jag stödde Trotskij. Förvisso har Trotskij och jag haft meningsskiljaktigheter. När mer eller mindre lika grupper uppstår i centralkommittén beslutar partiet, på ett sådant sätt att vi enas i enlighet med partiets vilja och direktiv. Med detta tillkännagivande åkte jag och Trotskij till gruvarbetarkongressen, och vi har även tagit med det hit,...

(Lenin, *Collected Works*, band 32, s 304.)

Vi upptäcker att det inte finns någon som helst historisk grund för Vysjinskijs uttalande att Trotskij gick mot Lenin när partiet genomförde den svåra svängen till den Nya ekonomiska politiken. Trotskij opponerade sig inte mot Nep. Om Vysjinskijs uttalande å andra sidan ska tolkas som att syfta på debatten om fackföreningarna, så räcker citatet ovan från Lenin för att visa fakta.

(3) Anklagelsen att Trotskij var mot industrialiseringen och kollektiviseringen i Ryssland saknar fullständigt all grund i fakta. Raka motsatsen är faktiskt sann. Vi hänvisar våra läsare till Kapitel XXIII i denna rapport, och även till Oppositionens plattform som det hänvisar till.

§ 228. Som bevis för trotskismens utveckling i riktning mot ett program för att återupprätta kapitalismen, hävdade åklagaren att Trotskij

år 1922 föreslog att våra industriföretag, våra truster skulle få tillstånd att pantsätta vår egendom, bl. a. också grundkapitalet, hos privatkapitalister, för att få kredit, vilket sovjetstaten då verkligen behövde. (PR 352.)

Precis som i andra fall – däribland anklagelsen att Trotskij var mot Lenins påstådda teori om möjligheten av socialism i ett land – åberopar Vysjinskij inga dokument till stöd för sina historiska bevis. Vi har frågat Trotskij om detta, och i sitt svar anger han att åklagaren uppenbarligen syftar på ett brev han skrev till politbyrån under en diskussion i samband med införandet av den Nya ekonomiska politiken, som aldrig publicerades och som utan tvivel finns kvar i politbyråns arkiv. Frågan hade uppstått om vilket förhållande det skulle vara mellan industriföretagen och bankerna på kreditoperationernas område. Det ställdes förslag att industriföretagen bara skulle tillåtas pantsätta sitt rörliga kapital på bankerna. Som svar på Trotskijs fråga, ”Varför?”, sa Rudzutak (som nu är fängslad) att pantsättning av fast kapital kunde innebära inledningen av en avnationalisering av produktionsmedlen. Trotskij påpekade – och satte det nästa dag på pränt – att både bankerna och industrierna var statsägda, och eftersom det privata kapitalet bara kunde spela en underordnad roll som staten begränsade, så handlade inte förhållandet mellan fabrikerna och bankerna om ägande utan om statliga räkenskaper; att skillnaden mellan fast och rörligt kapital inte hade någon betydelse för nationaliseringen, eftersom båda var statlig egendom; och eftersom det fasta kapitalet i de underutvecklade industrierna kunde vara så lite som 25% av det totala kapitalet, medan det i viktiga och högt organiserade industrier kan utgöra så mycket som 75%, och om bara det rörliga kapitalet fick tillåtelse att pantsättas skulle det skapa en absurd situation, där de viktigaste och modernaste fabrikerna skulle kunna låna minst pengar. Han rekommenderade därför att man i denna fråga skulle överge skillnaden mellan rörligt och fast kapital, och att industrierna skulle få tillåtelse att pantsätta hela sitt kapital upp till en viss nivå – låt oss säga 25%. Frågan ledde inte till någon som helst allmän upprördhet, och den senare utvecklingen fortgick faktiskt i stora delar längs de linjer som Trotskij föreslog.

Ett faktum som är allmänt tillgängligt, och som visar hur lite sanning det ligger i åklagarens påstående att

... Trotskij's förslag ... redan då [var] ett steg till att återföra kapitalisterna till makten (PR 352) är att centralkommittén i december 1922 gav Trotskij ansvaret att rapportera om Sovjetrysslands ekonomiska utveckling och världsrevolutionens perspektiv till Kominterns fjärde kongress. I rapportens översikt, som finns i Band XII av hans *Samlade verk* ([Rapport om Sovjetunionens Nya ekonomiska politik och perspektiven för världsrevolutionen](#), och [Teser om den ekonomiska utvecklingen i Sovjetryssland](#), på marxistarkiv.se) visade Trotskij att staten skötte 4.000 företag med i genomsnitt 207 arbetare i varje, medan privatkapitalisterna hade tillåtits hyra 2.000 företag med i genomsnitt 17 arbetare. Och medan statliga företag använde 75% av industrins krediter och kooperativ 20%, använde de privata företagen bara 5%. Han sa:

Socialdemokraternas påstående att Sovjetstaten har ”kapitulerat” för kapitalismen är således en uppenbar och grov förvrängning av verkligheten. (Tes 14.)

Det finns ingen som helst grund att anta att statens ackumulation kommer att gå långsammare än den privata kapitalistiska ackumulationen, och att det därmed skulle vara troligt att det privata kapitalet skulle stå som segrare i denna strid. (Tes 16.)

§ 229. Vysjinskij's påstående att trotskisterna 1926-1927

förlade sin kamp mot vårt partis ledning, mot sovjetregeringen till gatan — försökte åtminstone att göra det (PR 353)

är så vagt att det knappast är värt att notera, utom för att det fullständigt likställer den stalinistiska ledningen med regeringen – eftersom Trotskij och oppositionen vid den tiden var lika mycket en del av bolsjevikpartiet som Stalin och hans anhängare. Förmodligen syftar Vysjinskij på plakaten och parollerna på dem, som oppositionen bar på vid demonstrationen i november 1927 för att hylla revolutionens tioårsdag. Parollerna löd så här: Verkställ Lenins testamente!, Rikta elden mot högern – mot Nep-mannen, kulaken och byråkraten!, För verklig arbetardemokrati!, Mot opportunist, mot splittring – för enighet inom Lenins parti!, För Lenins centralkommitté! (PC 314.) Det behövs inga argument för att visa att det var en kontrarevolutionär handling av oppositionsmedlemmarna att försöka bära sina plakater i demonstrationen om, och bara om, det var ett öppet sovjetfientligt brott att gå mot den grupp som hade kontrollen i partiet.

§ 230. Vysjinskij's påstående att

Det trotskij-zinovjevskas blocket av 1926 var ett block, som med all skärpa riktade sin kamp mot socialismens sak i vårt land, till kapitalismens förmån (PR 353)

har redan behandlats i Kapitel XXIII i denna rapport. Vi hänvisar våra läsare till detta kapitel, och upprepar att vi inte är intresserade av att avgöra vem som hade rätt eller fel under kampen mellan majoriteten och oppositionen. Det är teoretiskt möjligt att Stalin genom att först vara mot, och sedan anta den ekonomiska planen som oppositionen lade fram och genomföra den med ett ökat tempo, var bättre på att bedöma de verkliga förhållandena än oppositionens medlemmar. Men sådana spekulationer har inget att göra med det faktum, att just de åtgärder som oppositionen föreslog och regimen senare antog under januarirättegången framställdes som kontrarevolutionära; som en speciell sorts avvikelse, en sorts destruktiva handlingar mot proletariats diktatur och det socialistiska uppbygget, som en speciell sorts kamp mot sovjetstaten som motsvarar den tidens historiska situation; och som en logisk inledning till de speciella brott som de anklagade anklagades för.

§ 231. Vi måste komma ihåg, sa Vysjinskij i sitt slutanförande under januarirättegången,

... att Trotskij redan för 10 år sedan försvarade sin nederlagsståndpunkt ifråga om Sovjetunionen med hänvisningen till Clemenceaus bekanta tes. Trotskij skrev då: man måste återgå till Clemenceaus taktik, då han som känt reste sig emot den franska regeringen vid en tidpunkt, då tyskarna

stod 80 km från Paris.... Trotskij och hans medhjälpare har icke lanserat Clemenceaus tes av en tillfällighet. De vände åter tillbaka till denna tes, men nu icke så mycket i teoretisk mening, som för att praktiskt förbereda, i handling, i förbund med de utländska spionageorganen förbereda Sovjetunionens militära nederlag. (PR 371.)

Under augustirättegången hänvisade Vysjinskij till samma tes som historiskt stöd till Davids och Berman-Jurins vittnesmål om Trotskijs nederlagsståndpunkt under deras påstådda samtal med honom i Köpenhamn. (ZK 72-73.)

Det är uppenbart att den så kallade Clemenceau-tesen förs fram som ett av de historiska sammanhang som fungerar som bevis på anklagelserna mot Trotskij – i detta fall bevis på att han så långt tillbaka som 1926 intog en nederlagsståndpunkt utifrån vilken hans påstådda praktiska förberedelser för Sovjetunionens nederlag följde logiskt. Slutsatsen är tvåfaldig: för det första att Trotskij var defaitist 1926, och för det andra att Clemenceau var defaitist under världskriget. Om Clemenceau inte var defaitist finns det ingen som helst grund för anklagelsen att Trotskij var defaitist när han återopade hans agerande som ett exempel. (Även om åklagaren sätter Trotskijs påstådda argument inom citationstecken gjorde han för övrigt inga försök att bekräfta eller dokumentera vad Trotskij faktiskt sa angående Clemenceau.)

Vi citerar ur Trotskijs kommentar till ovanstående stycke från Vysjinskij, i hans slutanförande inför den preliminära kommissionen:

Det är svårt att tro att detta tal trycktes på främmande språk, inklusive franska. Man skulle tro att fransmännen skulle bli förvånade att höra att Clemenceau under kriget ”reste sig emot den franska regeringen”.... Faktum är att den sovjetiska byråkratin ända sedan 1926 har återopat krigsfaran för att rättfärdiga sitt våld mot sovjeterna och partiet – ett klassiskt bonapartistiskt svepskäl! Mot detta uttryckte jag alltid uppfattningen att frihet att kritisera är oundgängligt för oss, inte bara i fredstid utan också i tider av krig. Jag hänvisade till det faktum att inte ens den härskande klassen i borgerliga länder, i synnerhet Frankrike, trots sin rädsla för massorna inte helt och hållet vågade undertrycka kritiken under kriget. I samband därmed anförde jag exemplet Clemenceau, som trots att krigsfronten befann sig nära Paris – eller snarare just därför – i sin tidning skarpt kritiserade den franska regeringens värdelösa militära politik. Som bekant övertygade Clemenceau till sist parlamentet, tog ledningen över regeringen och säkrade segern. Var finns ”upproret” här? Var är ”nederlagsståndpunkten”? Var är banden till de utländska säkerhetstjänsterna? ... (PC 409.)

Fakta om Clemenceaus opposition till krigsregeringen i Frankrike är följande:

- (1) Clemenceau vägrade ända från början av kriget att gå med i den franska regeringen, eftersom han ansåg att den var oförmögen att uppnå seger och ville kunna kritisera den offentligt.
- (2) Han riktade verkligen hård kritik mot regeringen och dess sätt att föra kriget, och hans artiklar drogs ofta in av regeringens censur och hans tidning förbjöds att komma ut i flera dagar.
- (3) Hans kritik återgavs av Tysklands och dess allierades press, och han fördömdes som defaitist av regeringens anhängare i Frankrike.
- (4) Clemenceau angrep i själva verket regeringen i segerns intresse. Han lyckades slutligen störta den, inte med vapen utan i enlighet med parlamentariska metoder.
- (5) Efter att Clemenceau kommit till makten blev krigsföringen intensivare och fienden besegrades.

Dessa fakta är så allmänt kända att vi borde vara skyldiga att be om ursäkt för att nämna dem, om det inte vore för åklagarens absurda förfalskning, som bara är en upprepning av de tidigare förfalskningar som Zinovjev, Radek och andra protesterade mot förgäves. Trotskijs verkliga inställning till försvaret av Sovjetunionen vid den tidpunkt då denna förfalskning

spreds fastslås tydligt i följande stycke ur hans tal vid centralkommitténs och den centrala kontrollkommissionens gemensamma möte den 1 augusti 1927, ”Krigsfaran, försvarspolitiken och oppositionen”:

Är oppositionen på något som helst sätt tveksam till att försvara det socialistiska fäderneslandet? Inte det minsta. Vi hoppas inte bara kunna delta i försvaret, utan också kunna lära en del till andra. Tvivlar vi på att Stalin kan utarbeta en riktig linje för det socialistiska fäderneslandets försvar? Ja det gör vi, i allra högsta grad.... Varje verklig oppositionsmedlem, varje oppositionsmedlem som inte är en bedragare, kommer i händelse av krig att inta den post som partiet anförtror honom, vid fronten eller bakom frontlinjen, och kommer att göra sin plikt ända till slutet. Men inte en enda oppositionsmedlem kommer att avsäga sin rättighet och skyldighet att innan eller under kriget kämpa för att rätta till partiets linje. Detta har alltid varit fallet i vårt parti, ty det är den viktigaste förutsättningen för seger. Sammanfattningsvis: För det socialistiska fäderneslandet? Ja! För den stalinistiska linjen? Nej! ([Krigsfaran, försvarspolitiken och oppositionen](#), på marxistarkiv.se, s 7-8.)

Av detta stycke framgår klart att Trotskij i Ryssland, precis som Clemenceau i Frankrike, inte kritiserade den härskande gruppen för att gynna en nederlagslinje utan i det nationella försvarets intresse.

§ 232. Vi beklagar att vi tvingats dröja så länge vid frågor som är nästan helt offentliga och därmed är lättillgängliga för alla utanför Ryssland som vill försäkra sig om tillförlitligheten i Vysjinskijs historiska bevis. Men Vysjinskijs förfalskningar, som förmodligen huvudsakligen var ämnade för att konsumeras på hemmaplan, har inte givit oss någon annan möjlighet. I synnerhet med tanke på den betydelse han själv gav dem. De massiva förfalskningar som vår analys av detta material avslöjar, berättigar enligt vår uppfattning antagandet att det har skett förfalskningar med alla detaljerna i de bevis som, enligt Vysjinskij, bekräftar anklagelse-teserna på grundval av trotskisternas tidigare verksamhet. Och det faktum att han tog till sådana förfalskningar slår oundvikligen tillbaka på hela rättegångsförfarandet, och rättfärdigar misstanken att deras syfte var att misskreditera en tidigare och nuvarande politisk opposition snarare än att slå fast den verkliga sanningen med hjälp av ett rättvist förfarande.

Översättning: *Göran Källqvist*

Del 5: Slutliga överväganden

XXVI. Frågan om erkännandena

§ 233. En noggrann granskning av rättegångsprotokollen och andra bevis som åberopats i tidigare avsnitt av denna rapport har övertygat Kommissionen om att de erkännanden som gjordes av de anklagade och vittnena under Moskvarättegångarna var falska i den mån de pekade ut Leo Trotskij och Leon Sedov som inblandade i den kriminella verksamhet de erkände. Men då anklagelserna mot Trotskij och Sedov var avgörande vid båda rättegångarna leder ett ifrågasättande av vittnesmål i syfte att döma Trotskij och Sedov oundvikligen också till ett ifrågasättande av rättegångarna i sin helhet. Kommissionen gör inte anspråk på att veta huruvida de anklagade var skyldiga eller inte och om de var skyldiga, till vilka brott de då hade gjort sig skyldiga. Däremot kan vi, och gör det också, på det mest kategoriska vis på basis av alla tillgängliga bevis slå fast att vi inte finner dem skyldiga till att ha varit inblandade i någon som helst sammansvärjning med Leo Trotskij och Leon Sedov. Vi upprepar också att det, på basis av protokoll så fulla av motsägelser och medvetna förfalskningar som protokollen från de båda rättegångarna, är omöjligt för varje hederlig person att dra någon slutsats alls om de andra anklagades skuld eller oskuld eller karaktären av de brott, om sådana alls förekommit, som de ska ha begått.

Frågan inställer sig naturligt; om de anklagade var oskyldiga till sammansvärjning med Leo Trotskij och Leon Sedov för de kriminella syften anklagelserna och vittnesmålen uppger, hur kommer det sig då att de erkände? Det vet vi inte och eftersom vår undersökning handlar om sanningshalten eller falskheten i deras erkännanden i den mån de berör Trotskij och Sedov är vår rapport fullt bindande oavsett alla teorier om orsaken till att de erkände. Men det material vi förfogar över leder direkt till den betydelsefulla frågan om framtvingande av falska erkännanden, och att sådana används för att komma åt dem som erkänner och andra personer, är ett vanligt tillvägagångssätt av sovjetisk polis. På grund av den historiska betydelsen av denna fråga anser vi det av värde att presentera detta material.

§ 234. Först citerar vi ur en artikel av Anton Ciliga (registrerad i § 290) i *La Revolution Proletarienne*, januari 1937, med rubriken "Rättslig utredning i Sovjetunionen, som jag upplevde den". Den artikeln, som Dr Ciliga hänvisar till i sin deklARATION för *Comité pour l'Enquête sur le Procès de Moscou* har tillsänts oss tillsammans med den deklARATIONEN. Ciliga säger:

Rättegången [mot Zinovjev-Kamenev] var bara den senaste och mest uppseendeväckande av en hel rad *rättegångar av politisk karaktär* som jag hade tillfälle att bevittna på plats. Förberedelserna och presentationen av de föregående rättegångarna (mot ingenjörerna 1929 och 1930, mot de ryska socialdemokraterna 1931) fullkomnades och genomfördes bara in i absurdum under den senaste rättegången. (Com. Exh. 5, 2.)

Ciliga arresterades den 21 maj 1930, på natten. Det är en allmän regel, säger han, att personer letas upp och arresteras nattetid, i det fördolda och utan ståhej.

Syftet med denna metod att agera i *hemlighet* är att försvaga den arresterades vilja att göra motstånd. På den arresteringsorder som uppvisades för mig, fanns inte den minsta orsak till arresteringen angiven. Och det var heller ingen tillfällighet, utan allmän regel.

Han fördes till fängelset i ett privatfordon och uppger att denna "förmån" berodde på att han bodde i ett palats i Leningrad, där också Kirov och de andra höga partiföreträdarna bodde.

... om ett polisfordon syns till utanför "Partihuset" skulle det ha väckt för mycket uppmärksamhet. Allt jag fick se i Ryssland har gjort mig övertygad om att den grundläggande taktiska regeln för byråkratisk rättvisa är följande: alla former av störningar, lögner och våld är tillåtna, men allt

måste ske i det tysta, utan skandaler; skenet måste upprätthållas. (Ibid.)

Tredje natten efter arresteringen blev han förd till en undersökningsdomare:

GPU har som allmän regel att föra arresterade till förhör på natten; en sömning person är mindre koncentrerad, sämre förberedd på att sätta sig till motvärn. Psykologi är GPU- polisernas favoritvetenskap.

”Du vet ju varför du har blivit arresterad? Nej, vet du inte det? Ja, vad tror du det kan bero på?”

Så löd de första frågorna. Lite senare i fängelset läste jag en bok om inkquisitionen i Spanien och till min stora förvåning fick jag veta att det var de klassiska första frågorna inkquisitionens undersökare ställde. (Ibid.)

Ciliga uppger att han senare informerades om att han blivit arresterad som en Oppositionsmedlem och att han blev erbjuden frigivning mot en deklaration där han tog avstånd från Oppositionen och fördömde oppositionell verksamhet. Vid den tiden, säger han, krävde GPU och partiet inte att man skulle ändra uppfattning, utan nöjde sig med en enkel *deklaration*. De medgav till och med enskilt att Oppositionen kunde ha rätt ”om en del saker”. Men de yrkade ändå bestämt på att det i deklarationerna skulle heta att majoriteten hade rätt till 100 procent och Oppositionen 100 procent fel. Detta var nödvändigt för att upprätthålla och stärka partiets auktoritet.

Detta är av stor betydelse om man vill förstå hur samhälle och politik fungerar i Sovjetunionen. De ryska kommunisterna är fullständigt genomsyrade, eller snarare infekterade, av denna teori om två sanningar. Den riktiga sanningen för de initierade, den falska sanningen för de icke initierade, folkets stora massa. Filosofin om två sanningar har som yttersta konsekvens gjort att lögnen genomsyrar hela samhällslivet, till hycklande och lögnaktiga deklarationer och vittnesmål samt de groteska rättegångarna mot ”de ångerfulla”. (Ibid.)

Han säger att han vid tiden för sin arrestering inte trodde att den sovjetiska regeringen använde sig av tortyr för att få falska vittnesmål:

Används tortyr och falska vittnesmål, så skamfyllda för revolutionen, i Sovjetunionen? Används de systematiskt? Det är den smärtsamma frågan envar måste ställa sig. Innan jag hamnade i fängelse betvivlade jag inte bara sådana uppgifter, jag trodde dessutom att alla uttalanden av det slaget var elakt förtal av Ryssland, till och med av Stalins Ryssland! ...

En kväll spetsade min cellkamrat öronen. ”Vad är det?” ”Hör du inte lite dämpat oljud?”, svarade han. Och faktiskt. Det kom från änden av korridoren. ”Vad kan det vara?”, undrade jag. ”De håller på och torterar någon”. Jag ilsknade till. ”Att folk utomlands tror på alla småborgerliga historier om GPU kan vara förståeligt, men att tro på något sådant här i Ryssland är rent skamligt! Kom igen nu, GPU är ändå inte samma sak som tsarens ochrana! Visst dödar GPU, likviderar, när det är nödvändigt, men man torterar inte.” Min kamrat tittade oroligt på mig och visste inte vad han skulle tro om mig. Sedan sade han: ”Jag önskar att du får vara länge i händerna på GPU, då kommer du att förstå vad det är. Ni utländska kommunister fattar verkligen ingenting. Om en rysk kommunist hade sagt något liknande till mig skulle jag bara ha slutat tala med honom.” (Ibid.)

Ciliga uppger att fängelset då var fullt av ”ingenjörssabotörer”. Bland dem flera som ”erkänt”.

Bit för bit, under stora svårigheter, fick jag lära mig historien bakom, historien om deras inblandning i ”sabotage”. ”De höll mig isolerad i fem månader”, sade en som ”erkänt”, ”utan tidningar, utan något att läsa, utan post, utan kontakter med omvärlden, utan besök av min familj. Jag var hungrig, led av ensamheten. De krävde att jag skulle erkänna att jag utfört sabotagehandlingar som aldrig existerat. Jag vägrade ta på mig brott som aldrig begåtts, men de sade till mig att om jag verkligen var för sovjetmakten, som jag sagt att jag var, borde jag erkänna i denna affär, för sovjetmakten behövde mitt erkännande, att jag inte skulle vara orolig för följderna, sovjetregimen skulle ta hänsyn till mitt öppenhjärtiga erkännande och ge mig möjlighet att arbeta och gottgöra mina misstag genom arbete. Då skulle jag också få besök av min familj, brev, promenader, dagstidningar. Men om jag envisades med att tala skulle jag utsättas för obarmhärtig repression,

och inte bara jag själv utan min hustru och mina barn också. Jag höll ut flera månader, men min situation hade blivit så outhärdlig att ingenting, tycktes det mig, kunde bli värre, hur som helst hade jag blivit likgiltig för allt. Så jag skrev under på allt som undersökningsdomaren krävde av mig ...”

Efter flera månader tillsammans med dessa ”ingenjörssabotörer” insåg jag att detta inte alls handlade om någon ärlig fastän obarmhärtig terror, det handlade om en sorglig terror i förening med den mest avskyvärda utpressning ... Det var som om staten sade till sina motståndare: ”Gör det vi kräver av er, sälj ert samvete och er heder, ta på er brott som ni aldrig begått och i gengäld kommer ni att belönas med allt gott på denna jord”.(Ibid.)

Ciliga berättar om en ung sjöman i den överfyllda cellen.

... Medan han hölls i en isoleringscell hade GPU försökt få honom att erkänna att han ingått – påhittat – i en sammansvärjning – påhittad – mot Stalin. GPU försökte uppnå det med inkvisitoriska metoder. På kvällarna blev han flera gånger förd från sin cell, de sade till honom att han skulle bli avrättad på grund av sin kriminella envishet, de förde ut honom på gården, ställde honom mot en vägg – och efteråt blev han återförd till cellen. ”Du är ju i alla fall arbetare. Vi vill inte skjuta dig som om du vore vitgardist. Som arbetare borde du erkänna uppriktigt.” Men trots allt erkände sjömannen inte. Tortyren hade emellertid gjort honom halvt galen och då blev han lämnad i fred. Det viktigaste med denna historia är – kanske – att detta inte var något som inträffade efter mordet på Kirov – 1934 – utan långt tidigare, 1930. Historien om sjömannen innehåller en annan omständighet som jag inte alls fäste mig vid då, men som får allt större betydelse, och en symbolisk sådan, idag efter de tre rättegångarna mot Zinovjev. De försökte – fast förgäves – pressa ur sjömannen det falska erkännandet att han tillhörde den trotskistiska oppositionen. I själva verket var han en opolitisk arbetare, anställd på ett av de sovjetiska handelsfartygen och hade gjort sig skyldig till smuggling – det enda brott som han med fog kunde anklagas för. (Ibid.)

§ 235. Vi återkommer till Ciligas artikel senare. Ett annat ögonvittne till GPU:s metoder, den fransk-ryske författaren Victor Serge, vittnade inför *Commission Rogatoire* om att han tillhört Vänsteroppositionen mellan 1923 och 1936. Han hade blivit arresterad två gånger; 1928 kvällen före 1 maj och 1933 den 7 eller 8 mars. Första gången satt han i fängelse bara cirka sex veckor och blev inte särskilt strängt behandlad. Andra gången gick det inte lika bra. Ingen anklagelse, vare sig muntlig eller skriftlig, presenterades någonsin mot honom och till och med de som förhörde honom inledde med att förklara att de i egentlig mening inte var funktionärer inom rättsväsendet utan partiets beväpnade företrädare – med andra ord att det inte i första hand handlade om diskussioner av fakta och frågor av rättslig karaktär, utan om politik. Han hölls isolerad, utan brevkontakter, utan böcker eller motion, under tre månader.

Under de tre månaderna blev jag förhörd ungefär tio gånger. Förutom två gånger, när förhöret ägde rum dagtid, skedde det på natten ... sedan vi blivit tvingade att gå och lägga oss på föreskriven tidpunkt, dvs klockan nio. Vi blev sedan bryskt väckta – åtminstone jag blev det, efter klockan elva, och beordrad att stiga upp för att föras till förhör ...

Till en början liknade förhören mer ett psykologiskt samtal än en rättslig granskning. Det innebar inte bara att de inte kom med några informationer om anklagelserna. I stället försökte de än skapa en förtrolig atmosfär, än en hotfull och syftet var inte att klarlägga den ena eller andra frågan utan försöka leda in det hela på en mycket allmän diskussion om mitt liv och mina idéer. De kunde säga: ”Beskriv ert liv på ett sätt som gör det möjligt att fastställa sanningen om er.” När jag inte gick med på detta ledde det förstås till att de försökte väcka mina känslor för mina närstående, eller komma med hotelser. Men jag vill framhålla att jag aldrig under dessa samtal hade någon advokat till mitt stöd. Inte heller såg jag någonsin någon sekreterare protokollföra det som sagts. Det fanns inte någon sekreterare – något som förmodligen inte utesluter att det i ett närliggande rum eller någon annanstans fanns någon som gjorde noggranna anteckningar. Vid ett tillfälle kunde nämligen undersökningsdomare i detalj påminna mig om ett tidigare förhör.

... En gång, efter andra tjänstemän, fick jag att göra med Rudkovskij, som hälsade mig utan något förskonande med orden att jag var förlorad, men att han ändå ville rädda mig och erbjuda mig en livförsäkring. Den bestod av följande: Han började med att läsa upp ett påstått uttalande av min

svägerska, Anita Russakova, där hon på det mest orimliga vis skulle ha räknat upp en hel rad personer som jag påstods ha haft kontakter med, trots att jag inte kände en enda av dem. Med kännedom om min svägerska, och efter att ha fått höra det jag just hört, begrep jag genast att det handlade om förfalskade uppgifter. Men jag slogs av att en av dem jag skulle ha haft kontakt med var en som bodde i en militärstad. Den detaljen, lika påhittad som allt det övriga, fick mig att tänka att de försökte få till stånd en dödsdom endera mot mig själv eller min svägerska. Då kunde jag inte bärga mig längre utan lät min ilska välla fram i hårda ordalag och där jag också vägrade att lyssna på någon fortsatt uppläsning av denna s k utredning. I stället krävde jag att få tala med min svägerska. Rudkovskij insåg då att det inte gick att komma längre med mig, gav mig ett glas vatten och uppmanade mig att lugna ner mig. Förhöret var avslutat. (CR 41.)

Det falska vittnesmålet hade inte fått avsedd effekt, sade Serge, och lämnades därhän. Hans svägerska frigavs och själv deporterades han till Orenburg. Han fick emellertid aldrig någon möjlighet att tala med sin svägerska om historien, för när han var på genomresa i Moskva och kunde ha träffat henne fick han veta att hon precis hade blivit deporterad till Verka, där hon fortfarande avtjänar fem år.

Serge beskriver flera episoder under fängelsetiden, som, säger han, pekar på ”hur det går till på det rättsliga området i Sovjetunionen”. I ett fängelse i Leningrad, där han tillbringade en natt, stötte han på en viss P., som hållits isolerad i flera månader.

... och han berättade att man alltid använt samma metod för att försöka få honom att erkänna, dvs genom att intala honom att hans vänner hade erkänt och att det enda han nu kunde göra var att godkänna dessa erkännanden. Givetvis underlät han inte att säga till mig att han var fullt övertygad om att dessa erkännanden inte fanns i verkligheten, och jag för min del gjorde mitt bästa för att stärka hans moral. (CR 42.)

I Lubjankafängelset i Moskva blev Serge placerad i en cell tillsammans med cirka 30 andra. Han fick veta att en av dem var professor och hade blivit utsatt för en lång utredning, som hade slutat med att han till sist erkänt allt de ville och rent av mer än så ...

... på ett sådant vis att undersökningsdomaren själv till sist blivit helt förvirrad. Då hade man skickat honom och domaren till Moskva tillsammans med en annan anklagad för att försöka reda ut härvan av komplicerade och osannolika erkännanden som både han och hans medanklagade gjort. Under den resa som gjordes tillsammans med undersökningsdomaren hade behandlingen varit den bästa tänkbara, de hade blivit väl inkvarterade och fått gott om mat. Och det lustiga var att några dagar senare träffade jag den andre medanklagade, en veterinär, som upprymt bekräftade att han gjort så osannolika erkännanden att det löjeväckande skulle vara uppenbart. Han skrattade särskilt åt att han erkänt att han spridit epidemier, något som han ansåg vara fullkomligt omöjligt. Detta bekräftar min uppfattning att systemet med erkännanden som inte var några erkännanden tillämpades vid denna tid (1933), långt innan de två senaste rättegångarna. (CR 42-43.)

§ 236. Den ryske flyktingen A Tarov (registrerad § 30) har också vittnat om GPU:s metoder för att pressa fram erkännanden. Under rubriken ”Hur GPU tillverkar ”fall” och torterar fångar” säger Tarov:

Proceduren ser vanligen ut på följande vis: uppifrån kommer det en förteckning över personer med instruktioner om att arresteras dem, fabricera det ena eller andra fallet mot dem, pressa fram erkännande, döma och skjuta dem. Under tiden förser de högsta myndigheterna domaren i fallet med ett förberett utkast om fallet. (Com. Exh. 6.)

Tarov uppger att GPU natten mellan den 21 och 22 januari 1931 genomförde massarresteringar av medlemmar av Oppositionen i olika städer och på olika förvisningsorter. Själv tillhörde han en koloni av deporterade i Akmolinsk, som blev arresterade den natten.

... De anklagade mig för att ha försökt bygga en kortvågsradiosändare och upprätta kontakter med Trotskij utomlands. Detta fanns med i anklagelseakten. Jag visste inte något om radiosändare, kortvåg eller av något annat slag. Om det inte varit för arresteringen hade det varit komiskt. I

Kazachstan, i Akmolinsk, en ort som då var utan järnvägsförbindelser skulle någon med sina bara händer ha försökt bygga en radiostation för att kommunicera med Trotskij utomlands! Men GPU hade "hittat" ett vittne som sade att vi försökt bygga stationen tillsammans. De hittade till och med materiella bevis i "vittnets" hem, dvs delar av radioapparaten. Vittnet var en direkt GPU-agent. Han satt fängslad tillsammans med oss under den inledande utredningen och "följde med" oss till isoleringsfängelset i Verchne- Uralsk. Efter tre dagar där lämnade han in en "deklaration om ånger" och frigavs så att han kunde fortsätta sitt arbete på annat håll.

Från Akmolinsk överflyttades jag till Petropavlovsk. Utredningen av vårt fall fortsatte i det inre fängelset i Petropavlovsk. Redan från början hölls vi isolerade från varandra. Efter ett inledande förhör placerades jag bland vanliga förbrytare. I en cell för två eller tre var vi mellan 26 och 28 fångar. Det gick bara att sitta ner. För att kunna sträcka ut sig fick man be att den som låg på britsen skulle lämna sin plats. Bristen på ventilation i cellen var fruktansvärt plågsam. Det var i det närmaste omöjligt att andas. Det var kvävande hett. Vi badade i svett och kände det som om vi skulle kvävas. Lungorna kändes sammanpressade. Till och med det lilla titthålet var igenpluggat utifrån. Jag kommer aldrig att glömma dessa förfärliga dagar av tortyr. Fångarna började demonstrera och kräva luft, men från korridoren hördes inte ett ljud, vakterna hade order om att hålla sig fullständigt stilla. Man hade placerat mig bland vanliga förbrytare för att tvinga mig att komma med falskt vittnesmål. Men efter förhöret tillfogade jag till protokollet: "Jag anser vittnet, en GPU-agent, och hela hans vittnesmål vara provokationer från GPU:s sida." Utredningen avslutades. Jag blev dömd till tre års straffarbete tillsammans med Jantiev, Chudajev, Peter Popov, Zalajev och två lokala arbetare som de dragit in i vårt fall. De övriga deporterades långt in i Sibirien.

Enligt Tarov:

När GPU:s folk arresterade någon på gatan eller i hemmet säger de aldrig. "Upp med händerna!" eller "Rör dig inte!". I stället skriker de "Ligg ner!" Jag upptäckte det första gången i fängelset i Petropavlovsk 1931. GPU:s enögde hantlangare (en välkänd person i staden, av tyskt ursprung, jag har glömt hans namn) lät arresteras "sabotörer" på kolchoser och sovchoser. I början var det ytterst få som gick med på att lägga sig ner inför en GPU-agent. Men regimen krossade folk obarmhärtigt och sovjetmedborgarna fick lära sig att lägga sig ner inför en GPU-agent om denne krävde det. Så behandlas sovjetmedborgaren från det ögonblick han arresteras, dvs innan det fastställts om han är skyldig eller inte. (Ibid.)

Tarov berättar om en bonde i Akmolinskdistriktet, som blev arresterad 1930 och anklagad för att "inte ha levererat vete till staten". Han hade blivit angiven för GPU av kulakerna i bysovjeten, uppger Tarov.

GPU ... utsatte honom för oerhörd tortyr för att få honom att omedelbart avslöja var han gömt vetet. Tortyren var så outhärdlig att den stackars bonden, som inte hade något vete, lögnaktigt erkände att han hade det. GPU krävde då att han skulle visa dem stället. Bonden gick med på det. Han förde GPU-agenterna på vägarna som om han tänkte peka ut gömställe. Men han försökte bara undkomma, om än för bara några timmar, den förfärliga tortyren. Till sist kunde han förstås inte visa något alls och GPU-männen, som blev utom sig och trodde att han fortfarande höll på att lura dem, slängde honom i ett dike och hällde vatten över honom. Det var mitt i vintern och många minusgrader. De lokala fattigbönderna och lantarbetarna blev upprörda över den bestialiska behandlingen av kamraten och uttryckte högljutt sina protester. Den officiella pressen stödde då inte helt uppriktigt den fattigbonde som tre månader tidigare förvandlats till en istid. Några "mindre" förändringar skedde på lägre nivå inom GPU. Men om detta fall nådde fram till pressen, hur många liknande fall gjorde det då inte! (Ibid.)

Tarov vittnar om andra skrämmedel än fysisk eller mental tortyr, av samma sort som Serge och Ciliga talat om:

I inre fängelset i Petropavlovsk, där författaren till dessa rader satt i sex månader i väntan på en dom som skulle avkunnas i Moskva i hans frånvaro, brukade GPU skjuta de dömda på en speciell plats precis mitt på fängelsegården, där fångarna tog sina dagliga promenader. Vanligtvis när de nattetid släpade iväg offret i korridorerna på väg till "slakthuset" – som fångarna döpt platsen till –

gav de honom möjlighet att skrika, tjuta, bönfalla, be om nåd, osv. Detta skedde i syfte att skrämma de andra fångarna. Först när de kommit ut på gården tystades den dömde och skriken upphörde. Genom att räkna skotten visste vi hur många kulor som behövts för att göra slut på offret. Dagen därpå, när vi gick omkring på gården och runt denna märkliga plats som stank av blod fick vi veta vem av oss som saknades. (Ibid.)

Han berättar om en medlem av Oppositionen, som arresterats 1928 efter att ha delat ut oppositionellt material och torterades för att han skulle avslöja var han fått det ifrån. Eftersom utdelningen arrangerats så att ingen som delade ut litteraturen fick veta var den kom i från kunde han inte säga något. Tarov säger att undersökningsdomaren ...

... inte var nöjd med någon förklaring som svarade mot sanningen. De förpassade Andrusja till en cell. Där bands han fast vid spjålsängen, som stod så att det hela tiden droppade vatten på honom. På natten fördes han till ett än mer förfärligt ställe, han kläddes av och blev hotad med en revolver pressad mot magen. ”Vi tänker avlossa alla sju kulorna om du inte erkänner.” Ungkommunisten gav vika, men visste inte vem han skulle peka ut. GPU gav honom tid att ”komma till sina sinnen”. Ungkommunisten ”gjorde det” och erinrade sig mig, för han visste att jag var med i Oppositionen (något annat visste han inte). Han bestämde sig för att säga till GPU att det var jag som gett honom propagandamaterialet. Men kunde inte komma ihåg mitt namn och den exakta adressen. Han gick därför med på att visa GPU-agenterna var jag bodde. (Ibid.)

Ett citat till av Tarov och sedan är vi för tillfället färdiga med detta deprimerande vittnesmål:

Det måste betonas att GPU genomför sina operationer nattetid och oväntat, när offret gått och lagt sig. GPU agerar så mot fången att han hela tiden tror sig stå på gravens rand. GPU torterar en person, men låter honom inte dö för att kunna fortsätta tortyren. Döden är ju ibland en välkommen befrielse från outhärdlig tortyr. Men i händerna på GPU blir den som torteras till och med berövad den möjligheten till ”frälsning”. Många skriker högt och ber om att få bli skjutna. Men ordern handlar inte om något annat än tortyr. (Ibid.)

§ 237. Denna Kommission anser att ovan citerade vittnesmål, baserade på förstahandsinformation, tyder på att erkännanden frampressade genom tortyr, både mental och fysisk, är något vanligt för den sovjetiska polisen idag. Vi anser att dessa vittnesmål, tillsammans med de enorma motsägelser vi pekat på i de erkännanden som de anklagade och vittnen stått för under de båda Moskvarättegångarna, samt de klara lögnerna i de vittnesmål som pekar ut Leo Trotskij och Leon Sedov, motiverar antagandet om att brutala metoder använts för att erhålla dessa erkännanden. Vi anser också att användandet av brutala metoder mot flera anklagade framgår av protokollen som sådana. Innan vi tillfogar belägg på denna punkt vill vi än en gång citera ur Strogovitj-Vysjinskijs arbete om principerna för sovjetisk rättsprocedur:

... Den anklagade har rätt att vittna, men han är inte tvungen att göra det. För i motsats till ett vittne är han inte rättsligt ansvarig om han vägrar vittna. Det är förbjudet att tvinga den anklagade att vittna och i de fall där olagliga metoder (våld, hotelser, skrämnel, trick, osv) under utredningen används för att tvinga den anklagade att vittna är den person som ansvarar för utredningen rättsligt ansvarig enligt Avdelning 2, Artikel 115.

Åklagare Vysjinskij, som ledde det arbete där ovanstående stycke ingår, gjorde i sin slutplädering under rättegången i augusti det klart att den anklagade Smirnovs vägran att vittna alls inte var något som kunde godtas av utredningen. Vysjinskij sade att Smirnov först nekade.

Han förnekade, att den trotskistiska organisationen, centrum, existerade. Han förnekade sitt deltagande i centrum och sin förbindelse med Trotskij. Han nekade till alla illegala uppdrag, t. o. m. de, som han utdelat under 1936, ehuru vi vet, att denna stora konspiratör kunde förmedla anvisningar till sina anhängare t. o. m. när han var häktad. Han förnekade allt, förnekade att det trotskistiska centrum existerat år 1931, förnekade att det existerade år 1932 – allt förnekade han. Hela förhöret med honom den 20 maj består av samma ord: ”Jag bestrider det, bestrider det än en gång, jag bestrider.” Det var det enda, som han ännu kunde göra.

Anklagade Smirnov, er erfarenhet har lämnat er i sticket, er konst att bedraga har svikit er. Överbevisad genom Safonovas, Mratjkovskis och Ter-Vaganjans uttalanden var ni tvungen att erkänna, att det funnits ett centrum och att ni varit medlem av centrum. Ert nekande hjälpte er inte. Ni nekade och sade, att ni inte fått några direktiv om terror, men härom blev ni överbevisad genom Gaven, och ni har erkänt det. Ni har blivit överbevisad av Holtzman, som erhöll i uppdrag av Trotskij ... Ifråga om terrorn har Smirnov blivit överbevisad både genom Holtzman, Mratjkovskij, Safonova och Dreitzer.

Den 21 juli gjorde ni, Smirnov, uttalanden av något annan art, d. v. s. ni förnekade i början att ni fått några direktiv av Trotskij om organiserande av terror, men här erkänner ni det. Ni hade ingen nytta av att neka.

Vid konfrontationen med Mratjkovskij fortsatte ni att neka till att ni erhållit direktiv av Trotskij och tilldelat Mratjkovskij uppdraget att organisera en terroristisk grupp. Mratjkovskij kom er på skam, när han sade: ”Vad, Ivan Nikitij, ni vill gå från en smutsig och blodig sak med vit skjorta?” ... På Mratjkovskijs ord svarade ni: ”Dikt och förtal”, men sedan erkände ni i alla fall en hel del...

Jag vill erinra om, att konfrontationen med Safonova under rannsakingen, som i huvudsak visade detsamma som vi hade här i rätten, är mycket karakteristisk. Smirnov kan inte besluta sig för att bestrida de bevis, som Safonova anför. Han finner ut en kautschukartad lögn, han vet att Safonova inte kommer att förtala honom. Safonova är hans f. d. hustru. Det råder ingen missämja dem emellan, och han kan inte åberopa sig på personliga konflikter. Han säger: ”jag minns inte”, ”tydligt har ett sådant samtal kunnat äga rum.” Man frågar honom: har det förekommit samtal om organiserande av terror? ”Det har det inte, men det kunde ha förekommit.” Samma djuriska feghet leder honom nu, då han maskerar sig och säger: ”Jag har ingenting att svara härpå.” Men den 13 augusti var han tvungen att erkänna, att detta samtal ägde rum 1932, att han, Smirnov, bär hela ansvaret därför och att han inte har för avsikt att nu undandraga sig ansvaret. (ZK 87-88)

Vi har citerat ett så långt stycke av Vysjinskij på grund av att hans redogörelse för de metoder som fick Smirnov – som enligt sovjetisk lag inte var det minsta förpliktigad att vittna mot sig själv – att erkänna på ett anmärkningsvärt sätt stämmer med (förutom att Vysjinskij inte nämner fysisk tortyr) de bevis vi anført ovan angående GPU:s sätt att framtvunga erkännanden. Och att han gör det stärker antagandet att han för en gångs skull talade sanning. Det bör noteras att enligt Vysjinskij varade de inledande förhören av Smirnov från den 20 maj till den 13 augusti, ”bara sex dagar före rättegångens början!”, då han till sist ”erkände något”.

Beträffande den anklagade Ter-Vaganjan säger Vysjinskij:

Han hade i början samma negativa inställning, men den 14 augusti gjorde han ett mera sanningsenligt uttalande. (ZK 88)²⁵

Han säger däremot inget om hur länge skärselden varat för Ter-Vaganjan. Vi får bara veta att erkännandet kom fem dagar innan rättegången skulle börja.

Med tanke på åklagarens eget avslöjande av de metoder som använts för att få Smirnov att erkänna anser denna Kommission inte särskilt övertygande de uttalanden han fick av flera anklagade i januarirättegången om att de blivit väl behandlade och att de inte utsatts för några påtryckningar att erkänna, detta än mer genom att det finns bevis under rättegången om att flera anklagade förhörts i månader innan de slutligen gick med på att vittna mot sig själva och att även där systemet med ”konfrontationer” kom till användning. Exempelvis ska Muralov, enligt sitt eget vittnesmål, ha hållit ut i åtta månader innan han slutligen gick med på att erkänna och att han till sist ...

”... sade mig själv, det var nära på i åttonde månaden, att jag måste underordna mig den stats intressen, för vilken jag kämpat under 23 år, för vilken jag aktivt stridit i tre revolutioner, då mitt

²⁵ I amerikanska originalet hänvisas här felaktigt till PR (Pjatakov-rättegången) i st f Zinovjev-dito (ZK), vilket vi här rättat till.

liv tiotals gånger hängt på ett hår. (PR 172.)

Radek uppgav att han förhördes första gången den 22 september 1936 och att han ”nekat till allt” till den 4 december (PR 100-102.). I sitt slutanförande sade han att

... Då jag hamnade till Inrikeskommissariatet, förstod den som ledde förhöret genast, varför jag icke talade. Han sade mig: ”Ni är ju inget litet barn. Här ser ni 15 uttalanden mot er, ni kan icke slingra er från saken och som en förnuftig människa kan ni icke ställa detta mål för er; om ni icke vill lämna uppgifter, så är det bara därför att ni vill vinna tid och se er omkring. Var så god, se er omkring.” Under två och en halv månad plågade jag rannsakningsdomaren. Då man här frågade, om man plågat oss under rannsakingstiden, så måste jag säga, att man icke plågade mig, utan att det var jag som plågade rannsakningsdomarna och tvingade dem att göra onödigt arbete. Under förloppet av två och en halv månad tvingade jag rannsakningsdomaren att genom förhören med mig, genom att ställa mina uppgifter i motsats till de andra anklagades uppgifter, att öppna hela bilden för mig för att jag skulle se vem som erkänt, vem som icke erkänt och vad som var och en blottat.

Det fortgick under två och en halv månad. Och en dag kom ledaren av förhöret till mig och sade: ”Ni är redan den sista. Varför förlorar ni tid och drar ut på saken, varför säger ni icke det som ni vet?” Då sade jag: ”Ja, jag skall i morgon lämna er alla uppgifter.” (PR 405-6)

Den anklagade Norlin sade att han i två månader vägrat vittna och att det även om han varit med om ”konfrontationer” inte förekommit några ”yttre påtryckningar” mot honom. I sitt slutanförande sade Pjatakov att ...

... självfallet inga metoder av repression eller påtryckning använts för mitt vidkommande. (PR 400.)

Vi upprepar att det är omöjligt att uttala sig om orsakerna till att anklagade och vittnen erkände. Men vi upprepar också att i ljuset av ovan presenterade bevis är förnekandet av brutalitet inte övertygande, eftersom man logiskt kan anta att samma påtryckningar som fick dem att erkänna också använde för att få dem att förneka att de utsatts för brutalitet. Vi konstaterar också att uppgifterna om upprepade förhör och konfrontationer bekräftar vad som sagts av Serge, Ciliga och Tarov och om detta stämmer tyder det på att flera av dem förhördes under långa perioder då de vägrade gå med på vad som krävdes av dem; att de ställdes inför erkännanden av folk som pekade ut dem; och att de först efter sådana upprepade förhör och konfrontationer gick med på att göra de erkännanden som skulle kosta livet för alla utom fyra av dem. Vi konstaterar att ett sådant tillvägagångssätt klart strider mot sovjetisk lag enligt den definition Strogovitj-Vysjinskij gjort i det ovan citerade avsnittet. Enligt vår uppfattning är sådana metoder, som kränker den princip om oskuld sovjetisk lag tillerkänner anklagade personer, oavsett vilka andra tänkbara medel som kan ha använts, och den brutalitet som används i fallen Smirnov, Muralov, Radek och andra tyder på att den kom till användning mot alla anklagade.

XXVII. Det verkliga historiska sammanhanget

§ 238. Tecknen på brutalitet i de fall där uppgifterna är klara, och antagandet om brutalitet i andra fall, åter på grundval av karaktären på anklagelserna och bevisen i båda rättegångarna, utgör enligt vår uppfattning starka sannolika bevis för att rättegångarna var komplotter. Vi har vid upprepade tillfällen noterat åklagarens påstående att de anklagades påstådda brottsliga verksamhet var en logisk följd av deras kritik av kommunistpartiets politik 1926-27, och även tidigare, och vi har pekat på att åklagaren direkt jämförde politisk kritik av regimen med brottslig verksamhet mot den. Vi kommer nu att granska Trotskijs svar att rättegångarna i augusti 1936 och januari 1937 var en logisk kulmen på en rad komplotter som den styrande majoriteten i partiet använt sig av mot Vänsteroppositionen.

Först skulle vi vilja påminna läsaren om hur Stalins hållning gentemot oppositionen förändrades, också inom partiet, mellan 1924 och 1927 (§ 219). Oppositionen blev utesluten i december 1927 och kort därefter följde omfattande arresteringar och deporteringar av oppositionella. Vittnesmålen av Serge, Ciliga och Tarov innehåller mycket information, som vi citerat delar av i Kapitel VIII, om den behandling oppositionella utsattes för under deportationen och i sovjetiska fängelser. Serge och Tarov blev först arresterade 1928 och Ciliga 1930. Serge upplyste *Commission Rogatoire* om att han i Orenburg träffat två medlemmar av den trotskistiska rörelsen, som där avtjänade domar på fyra-fem års deportation. Dessa personer, uppgav han, hade inte haft några möjligheter att utföra något som helst som kunde ha lett till att de anklagats i samband med mordet på Kirov. Ändå blev bägge två arresterade och ställda inför rätta efter mordet på Kirov och bägge dömdes till ytterligare fem års fängelse. En annan trotskist, Eleazar Solntsev, dömdes efter samma tillvägagångssätt.

Efter att ha blivit dömd till tre års fängelse fick denna person straffet utökat med ytterligare två år när den tidigare domen avtjänats, och utan rättegång. Därefter blev han deporterad och efter mordet på Kirov blev han åter arresterad och åter dömd till fem års fängelse, som han inte avtjänade av det enkla skälet att han valde att inleda en hungerstrejk, som ledde till döden. Det bör också framhållas att de såg till att deportera hans fru och son till ett annat ställe. (CR 43.)

Tarovs redan citerade vittnesmål (§§ 30, 236) handlar till stora delar om hur oppositionella behandlades i sovjetiska fängelser i syfte att pressa dem att ange sina kamrater eller att komma med osanna erkännanden om brottslig verksamhet. Tarov uppger att ...

... tvång för att pressa fram osanna vittnesmål genom hot om grym behandling har förekommit länge, i minst tio år. Om detta nu sker i cellerna i GPU:s fängelser gjordes det 1924-1927 på kontoren till partikommittéer och kontrollkommissioner. (Com. Exh. 6.)

Han skildrar tortyren av en oppositionell arbetare, Gassanov, som arresterades i Baku 1929 och deporterades till Sibirien. Där arresterades han på nytt och drevs till vansinne under försöken att få honom att ta avstånd från Oppositionen och namnge oppositionella inom organisationen i Baku.

Om han tagit avstånd från Oppositionen hade det varit mycket betydelsefullt för den stalinistiska apparaten, för Gassanov var mycket populär bland arbetarna i Baku. På grund av tortyren knäcktes kamrat Gassanovs nervsystem. GPU överflyttade honom till Akmolinsk, till vår straffkoloni, och då var han helt förvirrad. Trots detta lät GPU arresteras honom tillsammans med oss och även han hamnade i fängelset i Petropavlovskij. Flera gånger skickade vi protester till Moskva, till GPU, till sovjeternas centrala exekutivkommitté, men vi fick aldrig några svar. Mentalsjuk fick Gassanov sitta kvar i fängelset. Först när hans sjukdom tog sig våldsamma uttryck skickades han med en konvoj till psykiatriska kliniken i Omsk. (Ibid.)

Han berättar om en annan medlem av Oppositionen, Gulojan, som nu är ordförande för centrala exekutivkommittén i en av delrepublikerna, som blev utesluten ur partiet och avskedad från sitt arbete anklagad för att ha stulit 500 rubel ur kassan till den lokala kommitté vars sekreterare han var, och som blev rehabiliterad och befördrad efter att ha kapitulerat och förrått sina kamrater. Men, säger Tarov ...

... hundratals och tusentals oppositionella som inte gav vika inför den sortens ”skolning” fick lida i fängelser och koncentrationsläger och deras hustrur och barn dömdes till svält och död. Av dessa flera tusen skulle jag vilja nämna följande medlemmar av Oppositionen: Krapivskij, Popov, Boltoboj Vanusj, mekanikern Tatechsjan, låssmeden Gornilov och tusentals andra, som hade tre, fyra, fem, ibland fler, småbarn. Alla var ensamma familjeförsörjare. Sedan de blivit arresterade tog den stalinistiska apparaten ifrån deras hustrur och barn alla medborgerliga rättigheter.

Ciliga berättar:

Efter mordet på Kirov i december 1934 deporterades hela Leningradoppositionen till Sibirien –

bortemot 30 000 familjer, de flesta arbetare ...

I Jenisejsk i juli 1933 arresterades en grupp på tio kommunistiska oppositionella; trotskisten Maximov, DTZ-isterna Davidov och Bojko, och två zinovjeviter, Livschitz och en annan vars namn jag inte längre kan komma ihåg. De tre första anklagades för att ha försökt sprida propaganda bland de arresterade zinovjeviterna, dvs Livschitz och den andre. Anklagelsen var helt och hållet påhittad och både trotskisterna och Detzisterna förnekade den kategoriskt. GPU tvingades försöka övertyga zinovjeviterna om att lämna falska vittnesmål. Den här gången lyckades de inte. Tvärtom, Livschitz och den vars namn jag inte kommer ihåg skickade en skriftlig deklARATION till åklagare Vysjinskij om GPU:s utpressningsmetoder och provokationer. (Com. Exh. 5, 1.)

Detta vittnesmål tyder på att sovjetregimen redan 1928 ägnade sig åt att, precis som Vysjinskij under de båda Moskvarättegångarna, jämställa politisk opposition med brottslig verksamhet; att provokativa metoder och repression, ofta av det mest avskyvärda slag, användes mot Oppositionsmedlemmar och att deras familjer ofta utsattes för repressiva åtgärder.

§ 239. Bland det material som lagts fram inför den preliminära kommissionen finns en sammanställning av uttalanden till SUKP:s centralkommitté och till partimedlemmarna, brev och artiklar från Vänsteroppositionens tidningar, av vilket framgår att majoritetens försök att anklaga Vänsteroppositionen började 1927 för att kulminera med de båda Moskvarättegångarna. De citaten styrker vittnesmålen från Tarov, Serge och Ciliga. De visar också att ledarna för Oppositionen förutsåg och varnade kommunistpartiet för just den utveckling som sedan kom att bli verklighet. Först kom ett försök att knyta Vänsteroppositionen till en kontrarevolutionär militär sammansvärjning (i sitt vittnesmål inför preliminära kommissionen redogjorde Leo Trotskij för vilka följder detta fått i centralkommittén – PC [[Fallet Leo Trotskij](#), s 244]. Vi citerar från ett brev till alla medlemmar av Sovjetunionens kommunistiska parti, daterat Moskva, 4 oktober 1927 och undertecknat av Trotskij, Zinovjev, Bakajev, Jevdokimov, Peterson och Smilga:

... Den 13 september skickade GPU ett meddelande till centrala kontrollkommissionen om att bolsjeviker som arbetade med Oppositionens ”tryckeri” hade visat sig via en icke partimedlem ha kontakter med en av Wrangels officerare, som i sin tur visat sig ha kontakter med en militär sammansvärjning i syfte att ”inom en nära framtid” åstadkomma en omvälvning i Sovjetunionen. Centrala kontrollkommissionens sekretariat gav sitt godkännande till att GPU fick genomföra razzior mot kommunister som skulle ha anslutit sig till ”den kontrarevolutionära organisationen”. Den 22 september skickade Centralkommitténs politbyrå och centrala kontrollkommissionens presidium ett särskilt meddelande till hela partiet om att medlemmar av Oppositionen, som höll på att trycka vår plattform inför partikongressen, hade kontakter med en kontrarevolutionär agent. Detta meddelande lästes upp, och gör det fortfarande, i alla enheter, även i de mest avlägsna delarna av landet. Ryktet om ”kontakter” mellan Oppositionen och den militära sammansvärjningen får allt större spridning bland icke partimedlemmar. Vad baserar sig denna oerhörda anklagelse på? På det faktum att en av medlemmarna av Oppositionens ”tryckeri” ska ha fört samtal om en stencilapparat med en av Wrangels officerare. Så lyder GPU:s version.

Den 23 september vände sig kamraterna Zinovjev, Smilga och Peterson (medlemmar av Oppositionen) till centralkommittén och alla partiorganisationer med ett brev med begäran om utredning:

”Vem är denne Wrangelofficer? Vad heter han? Varför har man inte talat om det? Har han arresterats?”

Först under trycket av dessa frågor *meddelade GPU:s chef i ett brev att den s k Wrangelofficeren egentligen var en GPU-agent*, som vid flera tillfällen bidragit till att avslöja vitgardistiska sammansvärjningar. Därigenom kunde det visas att hela historien om Wrangelofficeren och kontakterna mellan ”tryckeriet” och en militär sammansvärjning var påhittad ...

Frågan om en militär sammansvärjning har inget som helst att göra med tryckandet av bolsjevik-

leninisternas Oppositionsplattform. Detta bevisades fullständigt under rättegången mot de inblandade i Oppositionens sk tryckeri. Inte en enda av anklagelserna från centrala kontrollkommissionen handlade med ett enda ord om något samband med den militära sammansvärjningen. Det är en lögn baserad på att en GPU-agent har fått användas som konspiratör i partiet.

... Vad är kärnan i Tverskojs vittnesmål om planerna på "en militär omvälvning i Sovjetunionen inom en snar framtid"? Med hänvisning till några medborgare, som hänvisar till andra medborgare, osv, säger Tverskoj:

"I militära kretsar var en rörelse på gång, under ledning av kamraterna Trotskij och Kamenev, troligen av militär karaktär, och ... denna organisation är aktiv. Inget var sagt om att denna organisation planerade en omvälvning, men det var underförstått."

Av GPU:s meddelande framgår att Tverskoj på eget initiativ berättat för en GPU-agent att han i tredje eller fjärde hand hört talas om en militär "rörelse" under ledning av, jodå, Trotskij och Kamenev. Vilka var de kommunister som anslutit sig till den kontrarevolutionära organisationen? De som tryckte plattformen? Nej, centrala kontrollkommissionens presidium avvisade kategoriskt den anklagelsen. Vilka kommunister handlar det då om? Kanske Trotskij? Tverskoj pekar ut Trotskij och endast Trotskij. Men de som kokat ihop denna avskyvärda soppa vågar uppenbarligen ännu inte använda sig av denna andra och mycket mer kryddstarka ingrediens om en militär sammansvärjning ledd av Trotskij. Tydligt anser de inte tiden vara inne ...

... Alla spår leder till Stalin. Utan hans samtycke, utan hans godkännande, utan hans uppmuntran, skulle ingen i partiets led ha vågat komma med sådana på lögn baserade anklagelser mot kommunistiska Oppositionsmedlemmar att de skulle ha medverkat i en kontrarevolutionär organisation ... (PC Exh. 33, 2.)

Följande utdrag ur en deklARATION inför ett gemensamt sammanträde mellan centralkommittén och centrala kontrollkommissionen som svar på Molotovs tal om Oppositionens "upprorsplaner" tyder på att anklagelserna om "defaitism" inte är något nytt. DeklARATIONEN är undertecknad av Kamenev, Zinovjev, Pjatakov, Smilga, Solovjev, Muralov, Trotskij, Bakajev, Avdejev, Rakovskij, Jevdokimov, Lisdin och Peterson:

Genom att använda begreppet "upprorsplaner" när man refererar till Oppositionen siktar kärnan inom den stalinistiska fraktionen på att vänja partiet vid tanken på att krossa Oppositionen.

... Det stämmer inte att Oppositionen hyser uppfattningen om "villkorligt försvar".

... Det stämmer inte att Oppositionens kurs *leder till uppror mot partiet och sovjetmakten*. Tvärtom är det ett obestridligt faktum att den stalinistiska fraktionen kallblodigt planerar att lägga tonvikten på fysiskt krossande för att uppnå sina mål. Från Oppositionens sida finns inte ett spår av hot om uppror. Från den stalinistiska fraktionen däremot finns ett reellt hot om att ytterligare tillskansa sig den högsta rätten i partiet. Via Molotovs mun har det hotet uttalats öppet. Samtidigt som man steg för steg planerar att krossa Oppositionen med hänvisning till "upprorsplaner" försöker de stalinistiska topparna blidka de tveksamma medlemmarna av centralkommittén och centrala kontrollkommissionen med muntliga försäkringar att det aldrig kommer att få gå så långt, utan det är bara för att det är nödvändigt att *skrämma* Oppositionen. Därigenom drar den stalinistiska gruppen allt vidare kretsar till sig och vänjer dem med en plan som i sin rena form skulle stöta på motstånd idag ...

... Samtidigt fastslår vi åter att vi är redo att godta alla förslag som kan förbättra relationerna internt, dämpa den interna kampen, underlätta för partiet och centralkommittén att mer effektivt utnyttja alla krafter – för alla uppdrag – till partiets och sovjetregeringens bästa och ytterst befrämja förutsättningarna för en verklig genomgång av de reella motsättningarna inom partiet och utarbeta en korrekt linje på partiets femtonde kongress." (Ibid. 3.)

Följande utdrag ur ett privatbrev från en rysk kommunist 1928 om Trotskijs och andras deportering är hämtat från sidan 353 i "Det verkliga läget i Ryssland":

Medan regeringen sjunker allt djupare ned i ekonomiska problem av det slag Oppositionen

förvarnat om *försöker den skylla problemen på Oppositionen*. Kommer det med den takten att dröja länge innan man fabricerar anklagelseakter som kommer att sluta med avrättningar? (Ibid., 5)

Den 18 januari 1929 dömdes Leo Trotskij, som då var deporterad till Alma Ata, till utvisning ur Sovjetunionen på grund av ...

... kontrarevolutionär verksamhet som tagit sig uttryck i organiseringen av ett olagligt anti-sovjetiskt parti, vars aktivitet på senare tid inriktats på att framprovocera antisovjetiska aktioner och förbereda väpnad kamp mot sovjetmakten. (Ur protokollet från Specialkommittén inom GPU:s kollegium, 18 januari 1929.) (Ibid., 6.)

Den 4 mars 1929 skrev Trotskij:

Det återstår bara en sak för Stalin: att försöka dra en linje i blod mellan partiet och Oppositionen. Han måste till varje pris *knyta samman Oppositionen med försök till terroristdåd, planer på väpnat uppror, osv ...* (Publicerat i *Oppositionsbulletinen*, nr 1-2, juli 1929, Ibid., 7)

Följande citat är hämtade från en deklARATION av deporterade oppositionella i Kansk till SUKP:s sextonde kongress (utdrag publicerades i *The Militant*, New York den 15 februari):

I två och ett halvt år har bolsjevikpartiets avantgarde utsatts för obarmhärtig repression, ... förtal och provokationer, razzior och arresteringar, deporteringar och isolering, ända till direkta mord ...

De mest monstruösa och absurda anklagelser har utslungats mot Oppositionen och fortsätter att göra det utan stöd av några som helst bevis ... Mycket ofta utsätts fångarna för iskalla duschar (Övre Ural), hot om att bli skjutna, vilket lyckligtvis inte verkställts tack vare de röda soldaternas revolutionära medvetenhet (Tobolsk). Svårt sjuka har förvägrats läkarvård (Tomsk, Uralsk, osv), de har utsatts för fängslanden under förhållanden som lett till fysisk likvidering (t ex i Övre Uralsk, där fångarna inte ens har utrymmen så stora som en grav), fortsatta razzior mot mensjeviker, socialistrevolutionärer, vitgardister ...

... Provokationer används för skamlös repression, förtal uppmuntrar de kriminella metoderna i kampen. Strax före femtonde partikongressen använde apparaten en "Wrangelofficer", som påstods ha haft kontakter med Oppositionen, för att utöva utpressning mot partiet. På samma sätt beskyller brottslingen och charlatanen Jaroslavskij nu strax före sextonde partikongressen Oppositionen för att "ställa sig i spetsen för bondeuppror" och de deporterade bolsjevik-leninisterna för att "bilda anti-sovjetiska organisationer i hela landet" (Kansk). Vi varskor sextonde partikongressen om att den stalinistiska fraktionen i kampen mot Oppositionen använder sig av ett alltmer intensivt system av repression ... (Ibid., 13)

Ett brev från Sovjetunionen, publicerat i *Oppositionsbulletinen* nr 25-26, november-december 1931, uppges:

... Före sextonde partikongressen gav högern prov på mycket energisk aktivitet. Vid den tiden beslutade Stalin att komma med en nyskapad "Wrangelofficer". Högern hade en rad möten i Kozelevs lägenhet. Bland deltagarna då fanns en provokatör, som talade för att enda lösningen var att fysiskt likvidera Stalin. Följande dag anklagades Kozelev för att "ha låtit bli att ange" ett "attentatsförsök" mot Stalin (av Stalins egen agent!). Frågan togs omedelbart upp i politbyrån. Vid det mötet var Rykov, Bucharin och Tomskij närvarande. Mikojan föreslog "att Kozelev skulle skjutas". Stalin svarade att det för tillfället räckte med att utesluta honom ur partiet. (Ibid., 16)

Efter mordet på Kirov skrev Trotskij en artikel med rubriken "Allt faller gradvis på plats",²⁶ som publicerades i *Oppositionsbulletinen*, nr 42, februari 1935:

... Såvitt jag kan bedöma på avstånd, som isolerad observatör, har inte den strategi som utvecklats kring Kirovs lik givit Stalin några stora lagrar. Men just av detta skäl kan han varken stoppa eller slå till reträtt. Stalin tvingas dölja de misslyckade hopkoken med nya, större ... och mer fram-

²⁶ Här är artikel-rubriken felaktig i engelska versionen av *Not Guilty*: "Svar till några amerikanska vänner". Detta är en annan artikel i nummer 41, januari 1935. Den citerade artikeln finns i *Writings of Leon Trotsky 1934-35* under rubriken "Everything Gradually Falls to Place".

gångsrika sådana. Vi måste vara väl rustade att bemöta dem. (Ibid., 23)

Efter mordet på Kirov blev Zinovjev och Kamenev arresterade och erkände sig ”moraliskt skyldiga”. De dömdes till fängelse. Följande brev av Anton Ciliga, som då satt i fängelse i Ryssland, daterat 9 december 1935, publicerades i *New Militant* den 25 januari 1936. Där talas om en andra rättegång mot Kamenev:

... Kamenev har efter den nya rättegången dömts till tio år. Den andra rättegången baserades på anklagelser om en komplott mot ”honom” (dvs Stalin). Åklagarens främsta vapen var Kamenevs egen bror, målaren Rosenfeld. 36 personer stod åtalade, en blandad och mycket egendomlig samling ... Kamenev förnekade kategoriskt att han alls kände till något om denna affär och insisterade på att han så de huvudanklagade för första gången i sitt liv ... För sitt kategoriska insisterande på att han inte kände till något som helst om denna historia späddes Kamenevs straff på med tio år och dessutom till en cell med vanliga förbrytare (nr 57, tredje avdelningen, norra delen av strafflägret, med tolv män i en stor cell). (PC Exh. 33, 24)

§ 240. Utifrån de slutsatser som blir oundvikliga genom den mängd material som tidigare delar av denna rapport baseras på anser vi att denna sammanställning, till stora delar bekräftad av sådana förstahandsvittnen som Tarov, Cliga och Serge, styrker argumentet att Moskva-rättegångarna i augusti 1936 och januari 1937 var kulmen på en rad repressiva åtgärder mot en politisk opposition. I tidigare delar av denna rapport har vi konstaterat att de personer som stod inför rätta inte var några trotskister. Däremot anklagades de för att vara trotskister och gjorde erkännanden som sådana och effekten av deras erkännanden blev därför att misskreditera den trotskistiska oppositionen lika säkert som om de verkligen tillhört dem och att misskreditera dem i ögonen på Trotskij's motståndare genom att förknippa deras namn med hans. Vi citerar åter från vad Ciliga har att säga om rättegången mot Zinovjev-Kamenev:

Genom att GPU inte lyckades få trotskister som förblivit lojala mot sin organisation att komma med falska erkännanden inför Moskvarättegången fick man nöja sig med falska erkännanden av tidigare trotskister, som kapitulerat fyra eller fem år innan och som suttit i fängelse i tre eller fyra år. Mekanismen för den skärseld de fick genomgå och för iscensättningen av rättegången hade – som jag sagt – prövats i tidigare rättegångar med de metoder och medel som blivit vanliga i Ryssland på senare år. Hur många personer, hur många offer, fysiskt och moraliskt knäckta, fick jag inte träffa i stalinistiska fängelser genom tillämpningen av de metoderna! (Com. Exh. 5, 2.)

Efter rättegången mot Zinovjev-Kamenev skrev Trotskij från sin norska internering ett brev till sin advokat, Puntervold, daterat 15 september 1936, där han förutsade att Stalin skulle försöka stötta upp anklagelserna mot honom genom att ”hitta” nya ”attentat” och ”förräderier” och flytta basen för ”terroristverksamheten” från Köpenhamn till Oslo. (PC Exh. 19, III/2.) Januarirättegången, med Pjatakovs vittnesmål om sin flygresa, besannade denna profetia. I sitt slutanförande inför preliminära kommissionen kom Trotskij med ytterligare en profetia:

I morgon kommer vi att få höra om nya illdåd som begåtts av trotskisterna i Spanien, om deras direkta eller indirekta stöd till fascisterna. Ekon av detta förtal har i själva verket redan hörts i detta rum. I morgon kommer vi att få höra hur trotskisterna i USA förbereder järnvägsolyckor och en sprängning av Panamakanalen, allt i Japans intresse. I övermorgon kommer vi att få veta hur trotskisterna i Mexiko förbereder åtgärder för att återupprätta Porfirio Díaz. Ni säger att Díaz dog för länge sedan? Komplottmakarna i Moskva hejdas inte av sådana bagateller. De hejdas inte av någonting – ingenting alls. Politiskt och moraliskt är det en fråga om liv och död för dem. G.P.U.:s emissarier stryker omkring i alla länder i den Gamla och Nya Världen. De har ingen brist på pengar. Vad betyder det för en härskande klick att spendera 20 eller 50 miljoner dollar mer eller mindre, för att bevara sin auktoritet och sin makt? Dessa människor köper mänskliga samveten som om det vore fråga om en potatissäckar. Vi kommer att få se detta i många fall. (PC 414.)

Bara tiden kan utvisa huruvida Trotskij på ett korrekt sätt förutsett händelserna här också. Enligt vår uppfattning gör rättegångsprotokollen i sig det befogat att förvänta sig ännu en

rättegång, mot ”Högern”. I båda rättegångarna pekades Rykov, Bucharin och Tomskij (som tagit livet av sig) ut av de anklagade. Vi hänvisar våra läsare speciellt till §§ 119 och 120 i denna rapport. Vi hänvisar också till § 205 angående de skäl Radek angav för att han misslyckats med att sammankalla en konferens om Trotskij's påstådda överenskommelser med utländska makter. I sitt vittnesmål talade Radek om sina försök att få Dreitzer att till varje pris komma till Moskva, och sade:

jag skall säga varför det var nödvändigt, det var kanske det allra viktigaste i denna sak. (PR 90.)

Antingen gjorde han inte det, eller också trycktes aldrig hans vittnesmål. I sitt slutanförande återvände han till ämnet och sade:

... varför sade jag icke ens en person, som stod mig så nära som Bucharin, vilken visste om den kontakt som upprättats med representanterna för de västeuropeiska och österländska makterna, någonting om decemberinstruktionen och om Pjatakovs sammanträffande med Trotskij? Jag skall tala därom emedan det framdeles kan ha praktisk betydelse och besvarar frågan, huruvida icke någonting ännu dolts. Jag tror att någonting ännu finns: att *någonting ännu dolts såväl för oss som för myndigheterna och att det kan bringas i dagen* ... (PR 404.) (Vår kurs.)

Därefter följer Radeks förvirrade uttalande (§ 205) om sina skäl att anta att Trotskij ...

... jämsides med parallellcentrum organiserar något slags nytt fanstyg (PR 405.)

Eftersom vår granskning har slagit fast att alla vittnesmål som pekar ut Trotskij i den påstådda sammansvärjningen är falska står det klart att också Radeks antydningar är det. Och eftersom, vilket vi visat i Kapitel XXVI, det finns skäl att tro att de anklagade erkände efter att ha utsatts för brutalitet anser vi att det också finns skäl att tro att de ovan citerade uttalandena av Radek lagts i hans mun av åklagarsidan i syfte att förbereda allmänheten på en kommande rättegång mot Bucharin, Rykov och andra som pekats ut av de anklagade i rättegångarna i augusti och januari.*

I skenet av dessa bevis, och den långa raden av förvarningar som därefter bekräftats av de händelser vi nämnt ovan, verkar Trotskij's förutsägelse berättigad om nya påhitt riktade mot motståndarna till sovjetregimen.

§ 241. I sin slutplädering vid januarirättegången hänvisade åklagaren till ...

andra avdelningar av den kapitalistiska agenturen var verksamma i vårt land. ”Industripartiet” Kondratjevs ”Bonde-arbetsparti” — ett kulakparti — ”Mensjevikernas unionsbyrå”, vilkas verksamhet på sin tid behandlats av Högsta Domstolens rättssammanträden — alla dessa organisationer har avslöjats som skadegörarorganisationer och diversionsgrupper, vilka välkomnade Trotskij's kamp mot vårt parti, mot sovjetmakten ... (PR 350.)

Detta uttalande, som användes som bevis på en ”historisk koppling”, får oss att betrakta vissa delar av de rättegångar som föregick dem i augusti 1936 och januari 1937 som försök att hitta en historisk koppling av ett helt annat slag än den som Vysjinskij talar om.

För det första visar en granskning av protokollen från de tidigare rättegångarna att politiska motiv från åklagarens sida inte är något ovanligt. Hela mönstret – anklagelser, erkännanden, tillvägagångssätt, till och med språkbruket – är i varje fall i det närmaste identiskt med rättegångarna i augusti och januari, vilket leder till den oroande misstanken att det inte så mycket

* Den väntade rättegången ägde rum 2-13 mars 1937, i intervallet mellan att slutgranskningen av denna rapport skickades till kommissionens medlemmar och deras godkännande av den. 21 personer ställdes inför rätta, bl a N I Bucharin, A I Rykov och K G Rakovskij. Vår granskning av de båda tidigare rättegångarna, och våra slutsatser, gör en granskning av rättegången mot Bucharin-Rykov onödig.

Det räcker med att meddela att vi kan erbjuda Sovjetunionens ambassadör i Washington, för vidare befordran till dennes regering, bevis från vårt arkiv som på avgörande punkter bestrider de vittnesmål en del av de anklagade lämnade mot Leo Trotskij.

handlade om att "avslöja" de anklagade som att passa in dem i ett förutbestämt schema i syfte att misskreditera olika fiender till regimen eller rentvå ledande företrädare för den genom att lägga skulden för misstagen på andra personer. Och denna misstanke bekräftas i riklig utsträckning av de bevis vi nämnt ovan, samt även av allmänt kända fakta som att professor Ramzin, den ledande "förrädaren" vid rättegången mot Industripartiet (Promparty) 1930, frigavs nästan omedelbart och återfick sitt arbete (se Ciliga § 234 om "ingenjörssabotörerna") och att två av hans påstådda medkonspiratörer, Rjabusjinskij och Visjnegradskij, avlidit innan han skulle ha konspirerat med dem, samt även att Abramovitj, den välkände exilmensjeviken som stod anklagad i rättegången 1931, kunde lägga fram fotografiska bevis på att vittnesmålet mot honom var falskt.

Vi gör nu en kort genomgång av protokollen från dessa båda tidigare rättegångar.

§ 242. De som stod inför rätta anklagades i båda fallen (8 i första rättegången*, 14 i den andra) för att ha bildat ett anti-sovjetiskt center i syfte att störta sovjetregimen och återupprätta kapitalism genom sabotageverksamhet, orsaka kaos i armén och befrämja väpnat angrepp på Sovjetunionen. Enligt anklagelseakten i rättegången mot "Prompartiet" ...

... Industripartiet eller "Rådet av de förenade ingenjörernas organisationer" ... som i en enda organisation förenat alla olika sabotageorganisationer i olika industrigrenar och som inte bara agerade på order av internationella organisationer av f d ryska och utländska kapitalister, UTAN OCKSÅ I KONTAKT MED OCH PÅ DIREKT ORDER AV DE HÄRSKANDE KRETSARNA OCH GENERALSTABEN I FRANKRIKE MED PLANER PÅ VÄPNAT ANGREPP FÖR ATT MED VÅLD STÖRTA SOVJETMAKTEN. (*Pravda* 11 november 1930.)

Anklagelseakten var explicit rörande de påstådda kontakterna med utländsk imperialism, vilket framgår av följande rubriker:

- (1) FRANSKA REGERINGENS ROLL I ANGREPPSPLANERNA.
- (b) POINCARÉ OCH BRIAND I PRIVATA FÖRHANDLINGAR MED TORGPROM.**
- c) SAMARBETET MELLAN TORGPROM, SABOTÖRERNA OCH FRANSKA GENERALSTABEN.
- (d) KONTAKTERNA MED ENGELSKA GENERALSTABEN. (Ibid.)

I anklagelserna hette det, och ansågs bevisat, att Frankrike och Storbritannien bidrog med bistånd till konspiratörerna i utbyte mot territoriella, och andra, eftergifter. Den anklagade Fedotov sade:

Ett hemligt budskap kom från Ramzin om att han under besöket i Paris på de förenade sabotageorganisationernas vägnar blivit tvingad att göra eftergifter som Torgprom gjort på Rysslands bekostnad, bl a skulle en del av Kaukasus, i första hand områdena med oljetillgångar, överlämnas till England och en del av Ukrainas högra kust till Polen och Frankrike. (Ibid.)

Vi kan konstatera anmärkningsvärda likheter mellan detta stycke och Radeks och Pjatakovs vittnesmål om de territoriella eftergifter Trotskij skulle ha gått med på 1930. 1930 verkade dock Poincaré, och inte Trotskij, vara ärkefienden och den otåliga drivkraften bakom den påstådda sammansvärjningen. I anklagelseakten hette det ...

* En medlem av det påstådda "centret", L G Rubinovitj, hade dömts i Sjachty-rättegången. Han var inte "anklagad" eller ställd inför rätta i denna rättegång eftersom han, för att använda formuleringen i anklagelseakten, "inte samarbetat med kontrarevolutionära organisationer de två senaste åren då de allvarligaste brotten begicks". (En liknande situation kunde dock inte rädda I N Smirnov vid augustirättegången.) En annan medlem, P A Paltjinskij, hade tidigare dömts av GPU för påstådda sabotageaktioner i guld- och platinaindustrin. En tredje, ingenjören Chrennikov, "avled under förundersökningen"

** En påstådd utländsk kommitté för handel och industri, bestående av kapitalister i exil. Det var den "inhemska" kontrarevolutionära organisation som Ramzin och hans kolleger ska ha haft kontakter med.

... I själva verket använde de härskande kretsarna i Frankrike, via Poincaré, Torgprom bara som ett verktyg för sina syften. Det var inte för inte som Poincaré BETONADE ATT DET VAR YTTERST VIKTIGT ATT INTENSIFIERA SABOTAGEORGANISATIONERNAS VERKSAMHET I SOVJETUNIONEN. (Ibid.)

De som stod inför rätta erkände allt: sabotageverksamhet i de stora industrierna, spioneri, försök att störa verksamheten i krigsindustrin, på kraftverk och järnvägar – något som skulle sammanfalla med angreppet utifrån, och förrädisk aktivitet inom Röda armén. Mellan den 25 november och 10 december publicerade *Pravda* omfattande material om rättegångarna, vilket fortsatte ett bra tag efteråt också, i intervallet mellan offentliggörandet av anklagelseakten och inledningen av rättegången, med en kampanj som betonade risken för angrepp och imperialisternas, särskilt Frankrike, roll. Inga bevis lades fram förutom de anklagades erkännanden. I detta sammanhang sade åklagaren Krylenko:

Vad kan det finnas för bevis? Jag har korsförhört [de anklagade] på denna punkt. Det har då framkommit att i de fall där det funnits dokument har de blivit förstörda. (*Pravda* 8 december 1930)

§ 243. I anklagelseakten om ”Groman, Sjer, Ikov, Suchanov, m fl mensjevnikiska kontrarevolutionära organisation” beskyldes de anklagade för en rad påstådda brott mot staten och anklagelserna understöddes av långa citat från mensjevnikernas politiska program. De anklagades för att ha konspirerat ...

... för att återupprätta det kapitalistiska systemet genom att utländska imperialistiska förband gå till väpnade attacker på Sovjetunionen. (Officiella protokollet från rättegången, Moskva, *Sovietskoje Zakonoizdatelstvo*, 1930.)

I förordet till rättegångsprotokollet heter det att det till punkt och pricka bevisats ...

... å ena sidan de nära banden mellan de ryska mensjevnikernas och emigranter, och via de senare med Andra internationalen, å andra sidan nära kontakter med Promparty och via dem med Torgprom, som de i sin tur fick kontakter med den franska generalstabens och de härskande kretsarna inom den imperialistiska bourgeoisin i Frankrike – där det gemensamma var planer på väpnat omstörtande av sovjetmakten och att med våld återupprätta kapitalismen i Sovjetunionen. (Ibid.)

Plattformen för denna ”allians” beskrevs på följande vis i anklagelseakten:

- (a) Återinförande av kapitalistiska förhållanden i Sovjetunionen, var det gemensamma målet för [komplotten om] en kontrarevolutionär statskupp.
- (b) Man satsade på intervention utifrån som enda tänkbara och snabbaste sättet att störta sovjetmakten.
- (c) Sabotage som främsta metoden för kontrarevolutionärt arbete inom Sovjetunionen, tillsammans med försök att skapa oreda i armén.
- (d) Erhållande av materiella medel, framför allt från en källa, Torgprom.
- (e) Organisatoriska kontakter med de härskande kretsarna i Västeuropa, framför allt mensjevnikernas kontakter med de ledande kretsarna inom Andra internationalen. (ibid., sid. 11)

Alla anklagade erkände sig skyldiga och deras erkännanden, precis som vid rättegångarna i augusti 1936 och januari 1937, innehöll anmärkningsvärda motsägelser. I denna rättegång hade Krylenko en del ”bevis” att komma med i form av dokument. Två brev där Ikov anklagades för att ha försökt smugga ett brev utomlands med förvarningar om och fördömanden av den kommande ”iscensättningen”. Detta presenterades som ”uttömmande bevis” på att det förekommit ...

... direkta kontakter mellan den anklagade och centret utomlands. (Ibid., sid. 45.)

Krylenko presenterade också som underlag två tal av den anklagade Petunin, medlem av styrelsen för Tsentrosoyus, där ett skulle ha hållits vid ett sammanträde med presidiet för styrelsen den 23 april 1929, och det andra vid ett sammanträde med Folkkommisariatet för arbetar- och bondeinspektionen den 13 juli 1929. Han använde sig också av mensjevikernas program och mensjevikernas organ utomlands, *Sotsialistitjeskij Vestnik*. En av de anklagade erkände att det fanns komprometterande dokument som klarlade kontakten mellan ”sabotörerna” och imperialisterna. Allt han kunde erinra sig var emellertid att det var skrivet på ”tunt papper och började med orden, kära kamrater”. (Ibid., sid. 29.)

§ 244. Likheter mellan dessa båda rättegångar och rättegångarna i augusti 1936 och januari 1937 är alltför uppenbara för att behöva framhållas. Den enda betydande skillnaden är egentligen namnet på de utländska makter och intressen som de anklagade ska ha arbetat för – och de förhållandevis milda straffen (mellan fem och tio års fängelse) för de anklagade.

Karaktären på de utländska allianser som de anklagade erkände förefaller oss lättare att förklara utifrån Sovjets internationella relationer än av de obestyrkta erkännandena. 1930 och 1931 ingick i den beryktade ”tredje perioden” då Sovjetregeringen såg brittisk och fransk imperialism som sina huvudfiender, och Andra internationalen som lierad med dessa imperialister. 1936 hade Sovjetregeringen emellertid slutit en allians med den franska ”imperialismen” och uppvaktade den brittiska, och sektionerna i Kommunistiska internationalen ingick i en ”folkfront” med socialdemokratin. Tysk fascism i väster och japansk imperialism i öster hade blivit de största hoten mot Sovjetunionen och mönstret från Moskvarättegångarna i augusti 1936 och januari 1937 avspeglade denna förändring i Sovjetunionens internationella relationer – man gick rent av så långt som att hänföra den påstådda alliansen mellan ”trotskisterna och Hitlers Gestapo till en period då Gestapo ännu inte bildats.

På inrikesplanet i Ryssland hade agitationen 1930-31 om hotet om ett utländskt angrepp, och bestraffningen av påstådda sabotörer och orosstiftare i tjänst hos makter som stod i begrepp att intervensera torde ha haft – oavsett om det låg något i anklagelserna eller inte – effekten att mobilisera befolkningen till stöd för regimen under en period av svåra umbäranden på grund av den snabba takten i kollektivisering och industrialisering och att övertyga de ryska massorna om att de vedermödor de fick utstå berodde på medvetet sabotage för utländska maktens räkning.

Vi ska åter citera Ciliga. Angående praktiken med att dra ur ”ingenjörssabotörer” falska erkännanden säger han:

Om man frågar mig vad som var orsaken till denna metod kan jag i korthet säga att det var en speciell del av den politiska kampen partibyråkratin bedrev mot icke partianslutna specialister. Det hade att göra med ganska viktiga frågor: Intellektuella specialister drömde om – och den drömmen hade möjligheter att förverkligas – att bönderna skulle revoltera mot tvångskollektiviseringen och störta den ”kommunistiska” byråkratin; denna omvälvning skulle – enligt dem – kunna leda till en regering av specialister och ingenjörer. Den stalinistiska regeringen var för sin del inte bara ute efter att fysiskt förgöra sina fiender, utan också misskreditera dem moraliskt och splittra dem – och allt detta skulle uppnås genom skådeprocesser och falska erkännanden. Samtidigt hoppades den stalinistiska regeringen på att låta sina politiska fiender få hela skulden för de ekonomiska och politiska svårigheter som skakade landet. (Com. Exh. 5, 2.)

Ciliga pekar på det uppenbart orimliga i anklagelserna och erkännandena vid mensjevikrättegången och säger:

Om det mesta var lögn i anklagelserna mot ingenjörerna var alla anklagelser och självanklagelser mot mensjevikerna till 100 procent falska. Ur denna synvinkel var den rättegången en generalrepetition inför den kommande rättegången mot Zinovjev och hans anhängare. (Ibid.)

Enligt Ciliga fördes de som dömdes i den rättegången till det politiska fängelset i Verchne-Uralsk, där han själv satt.

De nya fångarna placerades på ett sådant sätt i fängelset att de varken skulle kunna kommunicera med varandra eller med de gamla fångarna. Uppenbarligen var det något som oroade GPU. Men trots detta hittade vi sätt att kommunicera. I ett brev till dem ställde jag frågan: Hur kunde ni gå med på att göra sådana monstruösa erkännanden? ”Inte heller vi förstår hur en sådan mardröm kunde bli verklighet”, blev svaret. Victor Serge har nu lyckats få ut mer fullständig information om denna grupp ur Ryssland. Tillåt mig upprepa en av hans iakttagelser. ”En av de huvudanklagade, den kände historikern och publicisten Suchanov lät på isoleringsavdelningen sprida en kopia av sitt protestbrev till sovjetregeringen där han krävde att den skulle uppfylla löftet om att frige honom sedan han gått med på att göra falska erkännanden”. (Ibid.)

Enligt Ciliga iscensattes de politiska rättegångarna 1929-31 på grund av den ekonomiska kris som första femårsplanen lett till. Rättegången i augusti 1936 berodde på att planen gjort bankrutt socialt och ekonomiskt. Massorna upplevde det som att de blivit lurade av dessa femårsplaner – att andra lagt beslag på frukterna av deras uppoffringar. Nya rättegångar behövdes för att lugna dem och skingra missnöjet.

Rättegången mot de sexton var i första hand en rättegång mot trotskismen. Men inte bara mot trotskismen. Förutom trotskisterna stod alla oppositionella kommunistiska grupper inför rätta, även högeroppositionen ... I den senaste rättegången i Novosibirsk anklagades, förutom de påstådda trotskisterna, ingenjörer som var med i partiet. Detta visar att parollen ”Mot trotskismen” bara är en förevändning för Stalin – precis som Hitlers paroll ”Mot kommunismen” – för att slå ned på alla missnöjda grupper i samhället och mot alla oppositionella politiska grupper i landet. (Ibid.)

§ 245. Enligt vår uppfattning har analysen av protokollen från augusti- och januarirättegångarna, i tidigare kapitel av denna rapport, och mängden av bevis som tillsammans med den analysen utgör basen för våra tidigare slutsatser och på ett övertygande sätt styrker de Ciligas uttalanden. I skenet av alla dessa bevis blir slutsatsen oundviklig att anklagelserna och erkännandena i de stort uppmärksammade rättegångarna mot påstådda konspiratörer mot sovjetregimen i varje enskilt fall – inklusive rättegångarna i augusti 1936 och januari 1937 – berodde på rådande inhemska svårigheter, av ekonomisk och politisk karaktär, och sovjetregimens nuvarande relationer på det utrikespolitiska området. Med andra ord har vi kommit fram till att rättegångarna tjänade politiska och inte juridiska syften.

§ 246. Utifrån alla de bevis som här granskats och alla de slutsatser som dragits har vi kommit fram till att rättegångarna i augusti 1936 och januari 1937 var skådeprocesser.

§ 247. På grundval av alla de bevis som här granskats och alla de slutsatser som dragits har vi kommit fram till att Leo Trotskij och Leon Sedov är oskyldiga.

JOHN DEWEY, *Ordförande*

JOHN R CHAMBERLAIN

ALFRED ROSMER

E A ROSS

OTTO RUEHLE

BENJAMIN STOLBERG

WENDELIN THOMAS

CARLO TRESKA

F ZAMORA

SUZANNE LA FOLLETTE, *sekreterare*

JOHN F FINERTY, *advokat*

Översättning: *Björn Erik Rosin*

Bilagor

I. Underkommissioner

Preliminära undersökningskommissionen

(Förhör i Coyoacán, Mexiko, 10-17 april 1937)

Medlemmar

Dr. John Dewey, professor emeritus i filosofi, Columbia University (New York City),
Ordförande.

Carleton Beals, författare och föreläsare (Kalifornien). (Avgick.²⁷)

Suzanne La Follette, författare och tidigare redaktör för *New Freeman* (New York City),
Sekreterare.

Otto Rühle, tidigare medlem av tyska riksdagen och Karl Marx' levnadstecknare (Mexiko
City).

Benjamin Stolberg, författare och journalist (New York City).

Juridiska rådgivare

John F. Finerty, tidigare advokat åt Sacco och Vanzetti och advokat åt Tom Mooney. Advokat
för den Preliminära undersökningskommissionen (Washington, D. C.).

Albert Goldman, arbetaradvokat, som fungerar som advokat för Leo Trotskij (Chicago).

Vitnen

Leo Trotskij, Jan Frankel.

Commission Rogatoire

(Förhör i Paris, 12 maj-22 juni 1937)

Medlemmar

G. E. Modigliani, advokat, ledamot av Arbetar- och socialistinternationalens exekutiv-
kommitté, ledare för det italienska socialistpartiet, Ordförande.

Mme. César Chabrun, ordförande i Kommittén för hjälp till politiska fångar.

Maurice Délépine från Paris Bar, ledamot av Frankrikes socialistiska partis permanenta
administrativa kommitté, ordförande för den socialistiska advokatgruppen.

Jean Galtier-Boissière, författare, redaktör för *Crapouillot*.

Professor Jacques Madaule.

Jean Mathé, tidigare sekreterare för Brevbärarnas nationella förbund.

Juridiska rådgivare

Gerard Rosenthal, advokat åt Leon Sedov.

Vitnen

Leon Sedov, Victor Serge, Eugene Bauer, Franz Pfemfert, Alexandra Pfemfert.

---

²⁷ Om detta, se [Fallet Leo Trotskij](#), ”Tolfte sammanträdet”, s 309 ff.

New Yorks underkommission

(Förhör i New York, 26-27 juli 1937)

Medlemmar

(Delegationen i New York var sammansatt av de medlemmar av kommissionen som var närvarande i New York vid tidpunkten för utfrågningarna.)

Suzanne LaFollette, Sekreterare.

Alfred Rosmer.

Benjamin Stolberg.

Carlo Tresca.

Wendelin Thomas.

Juridiska rådgivare

John F. Finerty, advokat för underkommissionen. Albert Goldman, advokat åt Leo Trotskij.

Vittnen

Esther Field, B.J. Field, A.J. Muste, Sara Weber, Max Shachtman, Herbert Solow, Max Sterling, Davis Herron, Harold Isaacs, Viola Robinson.

II. Biografiska skisser över de anklagade

OBS: Uppgifterna nedan om de åtalade vid Moskvarättegångarna i augusti 1936 och januari 1937 har sammanställts från officiella sovjetiska källor, när sådana källor varit tillgängliga. En asterisk före namnet anger att uppgifterna om densamme varken är officiella eller kan garanteras vara autentiska av kommissionen, även om vi har anledning att tro att de är korrekta. Vilken rättegång som gäller för respektive anklagad anges med förkortningar efter namnet: ZK (Zinovjev-Kamenev) eller PR (Pjatakov-Radek).

Anklagade, rannsakade och dömda

Arnold, Valentin Volfridovitj (PR), 1894 —.

Bakajev, Ivan Petrovitj (ZK), 1887-1936. Gammelbolsjevik. I den revolutionära rörelsen från 1905. Medlem i bolsjevikpartiet från 1906. En av organisatörerna av det väpnade upproret i Kamysjin 1906. Deltog i oktoberresningen i Petrograd. Kommissarie i Tredje divisionen (Ural-fronten) och Andra divisionen (Petrograd-fronten). Ordförande i tjekans Petrograd-division 1919-20. Medlem av Leningrad-sovjeten och distriktets exekutivkommitté 1917. Innehade andra viktiga poster. Anhängare av Zinovjev. Utesluten ur SUKP och kapitulerade vid 15:e kongressen. Arresterades 16 december 1934. Första rättegången 15-16 januari 1935.

* *Berman-Jurin, Konon Borisovitj* (*Hans Stauer*) (ZK), 1901-1936. Ryss. SUKP-medlem. Från 1923 verksam i Tyskland som korrespondent för det sovjetiska kommunistiska ungdomsförbundets tidning. Medlem i tyska kommunistpartiet (KPD). Motsatte sig vänsterpolitiken som antogs 1929, och hade från den tiden ingen officiell ställning. Under sina sista år i Tyskland skrev han inte regelbundet för sovjetisk press, utan endast ibland som frilans. Återvände till SSSR [Socialistiska rådsrepublikernas union, Sovjetunionen] i mars eller april 1935 på order av ryska partiets representant. Arresterades i slutet av maj 1936. Postumt utesluten ur KPD.

Boguslavskij, Michail Solomonovitj (PR), 1886-1937. Gammal arbetarbolsjevik. I revolutionära rörelsen från 1904, då han arresterades i Charkov. Deltog i oktoberstrejkerna 1905. Medlem av sovjeternas första allryska Centrala Exekutivkommitté (CEK / VtsIK). och den första sovjetregeringen i Ukraina. År 1919 vald till sekreterare i sovjet-Ukrainas centrala

exekutivkommitté (CEK) och även i Folkkommisariernas råd i Ukraina. Förflyttad till Moskva och 1921 invald i Moskvas Exekutivkommitté. Medlem i oppositionsgruppen ”Demokratiska centralister”. Utesluten ur SUKP vid 15:e partikongressen och förflyttad till Novosibirsk; kapitulerade 1929, och anvisades arbete i Novosibirsk där han förblev tills han arresterades 5 augusti 1936.

* *David, Fritz (Ilja-David Israilavij Krugljanskij)* (ZK), 1897-1937. Polsk ryss. Medlem och lägre funktionär i KPD. Blev 1931 fackföreningsredaktör i *Rote Fahne* (KPD-organ). Författare till ”Reformismens bankrutt”, som teoretisk rättfärdigade den förda ultravänsteristiska fackföreningspolitiken. Flyttade till Ryssland i mars 1933 och började att som frilansjournalist skriva artiklar för sovjetisk press. Blev sekreterare till Pieck (KPD-ledare och tysk representant i EKKI, Kominterns exekutivkommitté). Postumt utsluten ur KPD.

* *Dreitzer, Jefim Alexandrovij* (ZK), 1894-1936. Officer i Röda armén under inbördeskriget. Tilldelad Röda fanans orden två gånger. Kämpade mot Koltjak och i den polska kampanjen. Medlem i Vänsteroppositionen; 1927 medlem av Trotskijs frivilliga livvakt. Utesluten ur SUKP vid 15:e partikongressen. Kapitulerade 1929.

Drobnis, Jakob Naumovij (PR), 1890-1937. Gammal arbetarbolsjevik. Gick med i rörelsen 1905, vid 15 års ålder. Ålades 1918 att utföra mycket farligt och ansvarsfullt arbete i Ukraina, där han verkade i den underjordiska organisationen, mobiliserade partisansavdelningar i kampen mot Petljura²⁸ och tyskarna. Tjänstgjorde på Denikin-fronten 1919-1920. Två gånger dödsdömd av de vita, och en gång sköts han och lämnades för att dö. Medlem av gruppen ”Demokratiska centralister”; utsluten vid 15:e partikongressen; kapitulerade 1929; återfick partimedlemskap och anvisades arbete i Sibirien. Ställföreträdande chef för Kemerovokombinatet. Arresterad 6 augusti 1936.

* *Holtzman, Edvard Solomonvitj* (ZK), 1882-1936. Gammalbolsjevikisk administratör. Sympatiserade med Vänsteroppositionen 1926-27. Aldrig oppositionsmedlem.

Hrasje, Ivan Josefovij (PR), 1886-1937. SUKP-medlem från 1917. 1932 chef för den sovjetiska kvävegödselindustrins utlandsavdelning. Samma befattning i Kemiska industrins centralförvaltning från våren 1934.

Jevdokimov, Grigorij Jeremejevij (ZK), 1884-1936. Gammal arbetarbolsjevik. Sjöman från 15 års ålder. Gick med i partiet 1903; arresterades 1908; utförde partiarbete i Omsk 1908-13. Från 1913 arbetade han i Petersburg, där han greps och förvisades. Rymde 1916 och arresterades på nytt. Efter februarirevolutionen (1917) blev han agitator i Petrograd. I ledningen för i Sjunde arméns politiska avdelning; deltog i besegrandet av Judenitj. 1922 ordförande i Petrograds fackföreningsråd; vice ordförande i Petrogradsovjeten. 1925 sekreterare i Leningradkommittén. Deltog i 8, 12, 13 och 14:e partikongresserna. Officiell partitalare vid Lenins begravning. Zinovjev-anhängare. Medlem i Vänsteroppositionens block. Utesluten ur SUKP och kapitulerade vid 15:e partikongressen. 1931 tilldelad mindre post i säd- och nötkreaturscentrat. Arresterades 16 december 1934. Första rättegången 15-16 januari 1935.

Kamenev, Leo (Leon) Borisovij (ZK), 1883-1936. Gammelbolsjevik. Anslöt sig till Socialdemokratiska partiet 1901 som student vid Moskva-institutet. Arresterad vid en demonstration i mars 1902, utestängd från universitetet och placerad under polisövervakning. For till Paris hösten 1902. Anslöt sig till bolsjevikerna efter splittringen 1903. Återvände till Ryssland. Arbetade i St Petersburg 1905-07; efter att han 1908 arresterats emigrerade han åter. Beordrades 1914 tillbaka till Ryssland av CK, för att fungera som redaktör för *Pravda* och

²⁸ Symon Petljura (1879-1926) var en ukrainsk nationalist som stred mot bolsjevikerna (bl a i allians med den polske diktatorn Pilsudski). Petljura var inblandad i omfattande judepogromer och mördades 1926 i Paris av en ung jude vars familj tillhört offren för dessa pogromer. – *Red*

leda arbetet med partiets дума-fraktion. Arresterades tillsammans med dumafractionen 1914 och förvisades 1915. CK-medlem från aprilkonferensen 1917 till 1927. Vid andra sovjetkongressen valdes han till ordförande i allryska sovjeternas CEK, där han senare ersattes av Sverdlov. Lenins ställföreträdare som ordförande i partiets politbyrå. Ingick i Brest-Litovsk-delegationen. Ordförande i Moskva-sovjeten 1918-26. Vice ordförande i Folkkommisariernas råd 1922. Ambassadör i Italien 1927. Medlem i Vänsteroppositionens block. Utesluten ur SUKP och kapitulerade vid 15:e kongressen i december 1927; återfick partimedlemskapet 1928. På nytt utesluten ur partiet och förvisad i oktober 1932; kapitulerade och återvände till Moskva i maj 1933. Arresterades den 16 december 1934. Första rättegången 15-16 januari 1935; andra rättegången juli 1935. Redaktör för Lenins verk.

Knjasev, Ivan Alexandrovitj (PR), 1893-1937. Medlem i SUKP från 1918. Började arbeta vid järnvägen vid 20 års ålder. Chef för Södra Uraljärnvägen; Ställföreträdande chef för Centrala trafikväsendet, Järnvägens folkkommisariat.

Livschitz, Jakob Abramovitj (PR), 1896-1937. SUKP-medlem. Ställföreträdande folkkommisarie för järnvägen.

Lurie, Moisej Iljitj (Alexander Emel) (ZK), 1897-1936. Motståndare till den trotskistiska rörelsen i Tyskland. Medarbetare i *Inprecorr* (officiellt organ för KI [Komintern]). For till Ryssland i mars 1933.

Lurie, Natan Lasarevitj (ZK) 1901-1936. Polsk ryss. KPD-medlem. For till SSSR 1932, efter att ett statligt dekret berövade utlänningar rätt att arbeta i Tyskland.

* *Mratjkovskij, Sergej Vitaljev* (ZK), 1883-1936. Medlem i bolsjevikpartiet från 1905. Organiserade arbetarnas uppror i Ural 1917 och blev överbefälhavare för Urals militärdistrikt efter sovjeternas seger. Aktiv vänsteroppositionell. Utesluten ur SUKP vid den 15:e partikongressen 1927. Kapitulerade 1929. Förvisad i början av 1933.

Muralov, Nikolaj Ivanovitj (PR), 1877-1937. En av de äldsta arbetarbolsjevikerna. En av ledarna för Moskva-upproret i oktober 1917; legendarisk hjälte under inbördeskriget. Befälhavare för Moskvas militärdistrikt; medlem i Centrala kontrollkommissionen. Medlem i Vänsteroppositionen; utesluten ur SUKP vid 15:e kongressen och förvisad till västra Sibirien. Lämnade vänsteroppositionen och politiken utan att formellt kapitulera. Arresterad 17 april 1936.

Norkin, Boris Osipovitj (PR), 1895-1937. Chef för Kemerovo-kombinatet. Medlem i SUKP:s västsibiriska kommitté, och stadskommitténs presidium. Arresterad 30 september 1936.

Olberg, Valentin Pavlovitj (ZK), 1907-1936. Lett. Kom till Berlin 1927. Arbetade med *Inprecorr*. Anslöt sig 1930 till vänsteroppositionen i Berlin som medlem av Landaus grupp; utesluten tillsammans med samma grupp 1931. Ansökte om att få bli medlem på nytt och nekades. Åkte till Ryssland 1933, eftersom Hitler-regeringen skulle deportera honom som en oönskad främling. Fick tjänst som historielärare i Stalinabad. Lämnade Ryssland i juli 1933, och åkte till Prag, där han fick ett honduranskt medborgarskap. Återvände till Ryssland 1935 och erhöll tjänst som historielärare i Gorkij. Arresterad i januari 1936 eller senare.

* *Pickel, Richard Vitoldovitj* (ZK), 1896-1936. Författare. Tidigare sekreterare åt Zinovjev. Utesluten och kapitulerade vid 15:e kongressen.

Pusjin, Gabriel Jefremovitj (PR), 1896-1937. SUKP-medlem. Anställd i Kemiska industrins centralförvaltning. Arresterad 22 oktober 1936.

Pjatakov, Jurij (Georgij) Leonidovitj (PR), 1890-1937. Deltog i revolutionära rörelsen från 1904. Arresterad 1912; förvisad 1913; flydde utomlands (via Japan) 1914. Deltog i bolsjevikernas Bernkonferens. Efter februarirevolutionen ordförande i bolsjevikernas Kiev-

kommitté. Efter oktoberrevolutionen ställföreträdande kommissarie och sedan chefs-kommissarie för statsbanken [Gosbank]. Tjänstgjorde i Ukraina under inbördeskriget. Ordförande i Ukrainas första sovjetregering i december 1918. Ordförande i Trettonde arméns militärrevolutionära kommitté. Kommissarie i Militarakademien 1920. Medlem i Sextonde arméns revolutionära militära kommitté vid polska fronten i maj 1920; sedan i Sjätte armén vid Wrangel-fronten. Chef för kolindustrin i Don-området 1921. Vice ordförande i Högsta nationalekonomiska rådet 1923. Medlem i Vänsteroppositionen; utesluten ur SUKP vid 15:e partikongressen; kapitulerade och återfick partimedlemskapet 1928. Innehadel därefter flera höga poster, den sista som vice ordförande i folkkommissariatet för Tunga industrins. Hans namn var bland sex som Lenin nämnde i sitt så kallade ”testamente”, som tillsammans med Bucharin karakteriserades som en av ”de mest framstående krafterna (bland de allra yngsta)”.

Radek, Karl Berggardovitj (PR), 1885-. I den revolutionära rörelsen från 14 års ålder. Verkade först i österrikiska Polen och Galizien (1904-8). 1908 flyttade han till Tyskland där han tillsammans med Rosa Luxemburg bildade vänsterflygelen i den tyska socialdemokratin kring tidningen *Bremer Arbeiterpolitik*. Internationalist under andra världskriget. Deltog i Zimmerwald- och Kienthal-konferenserna. Tillhörde Zimmerwald-vänstern. Reste med Lenin till Stockholm 1917, men hindrades från att komma in i Ryssland. Anlände till Moskva efter oktoberrevolutionen. Efter Brest-Litovsk-freden var han ansvarig för Utrikesdepartementets Central-Europa-sektionen. Efter revolutionen 1918 i Tyskland åkte han dit olagligt; var med om att organisera tyska kommunistpartiets första kongress (”spartakister”); arresterades i Tyskland den 15 februari 1919; släpptes december 1919 och återvände till Ryssland. En av de mest aktiva deltagarna i KI under Lenin. 1920 sekreterare i EKKI; medlem i Vänsteroppositionen; utesluten ur SUKP vid 15:e kongressen; kapitulerade 1929; återfick partimedlemskap 1930, och arbetade med *Izvestija*. Arresterad efter Zinovjev-Kamenev-rättegången. [Tillägg: Radek mördades 19 maj 1939 i Verchneuralsk-fängelset av 2 NKVD-officerare, Kubatkin och Stepanov. – Red]

Rataitjak, Stanislav Antonovitj (PR), 1894-1937. Tidigare arbetare. SUKP-medlem. Chef för Kemiska industrins centralförvaltning.

* *Reingold, Isak Isajevitj* (ZK), 1897-1936. Tidigare ställföreträdande folkkommissarie för finanserna. Politiskt lierad med Kamenev. Utesluten ur SUKP och kapitulerade vid 15:e kongressen.

Serebrjakov, Leonid Petrovitj (PR), 1890-1937. Gammelbolsjevik; började fabriksarbete som metallarbetare vid 9 års ålder; gick med i den revolutionära rörelsen 1904. Arresterades 1905. Yrkesrevolutionär från 1909; deltog i bolsjevikernas Pragkonferens. Arresterad 1912 i Samara och förvisad till Narym; flydde 1914 och återvände till Moskva, där han deltog i organiserandet av Första maj-demonstration. Arresterad på nytt och skickad tillbaka till Narym. Efter en tid i förvisning för han 1916 till Tomsk. Efter februari-revolutionen organiserade han Komstromskij-sovjeten. Åkte till Moskva i mitten av 1917, där han tjänstgjorde i Moskvas centralkommitté. Efter oktober presidie-medlem i Moskva-sovjeten, och sekreterare i Moskva-kommittén. Sekreterare i SUKP:s CK 1919-20; sekreterare för all-ryska CEK. Aktiv deltagare i inbördeskriget; medlem i södra frontens militärrevolutionskommitté 1921; sedan kommissarie för kommunikationerna. Medlem i Vänsteroppositionen; utesluten ur SUKP i oktober 1927; kapitulerade i juni 1929; återfick partimedlemskapet i januari 1930. Tjänstgjorde sedan i olika höga poster, den sista som ställföreträdande kommissarie för kommunikationerna.

Sjestov, Alexej Alexandrovitj (PR), 1896-1937. Gammal arbetarbolsjevik. Styrelseledamot i östra och sibiriska koltrusten.

Smirnov, Ivan Nikititj (ZK), 1881-1936. Gammal arbetarbolsjevik. Yrkesrevolutionär. I den revolutionära rörelsen från 1898; partimedlem från 1899; anslöt sig bolsjevikerna efter

splittringen 1903. Arresterad 1899, sedan förvisad; flydde 1903; arresterad 1904. Deltog i väpnade upproret i Moskva 1905. Arresterades 1910 och förvisades till Narym; flydde 1912; arresterades 1913, och förvisades åter till Narym; rymde, arresterades igen och återvände till Ryssland (från Sibirien). Mobiliserad till armén 1916. Framstående i inbördeskriget. Medlem i Revolutionära militärkommittén i öst. Ledare av sibiriska styrkor; säkrade Femte arméns seger över Koltjak. Efter Koltjaks nederlag, ordförande i revolutionära kommittén i Sibirien. Folkkommissarie för kommunikationerna 1923-27. Medlem i Vänsteroppositionen; utesluten ur SUKP vid 15:e kongressen; kapitulerade 1929; återfick partimedlemskapet och utsågs till direktör för bilfabrikerna i Nizjni-Novgorod. Arresterad 1 januari 1933, och sänd i fängelse, där han förblev till rättegången i augusti 1936.

Sokolnikov, Grigorij Jakovlevitj (PR), 1888-. Gammelbolsjevik. I revolutionära rörelsen från 1903; partimedlem sedan 1905. 1905-07 agitator, propagandist och organisatör i Moskva. Deltog i Moskvas väpnade uppror, 1905. Arresterad 1907; förvisad 1909 och flydde. I exil 1909-1917. Internationalist under andra världskriget. Medlem i Moskvas partikommitté i april 1917. Ledde nationaliseringen av banker efter oktoberrevolutionen; Ordförande i den sovjetiska fredsdelegationen i Brest-Litovsk 1918; undertecknare av fredsfördraget. Medlem i andra, åttonde, nionde och tolfte arméernas revolutionära militärkommitté 1918-20. Ställföreträdande finanskommissarie 1921; finanskommissarie 1922. Vice ordförande i den statliga planeringskommissionen [Gosplan] 1926; Ordförande i oljesyndikatet 1928. Ambassadör i Storbritannien 1929. CK-medlem i SUKP 1917-19, 1922-30. Skickad till Haagkonferensen 1922. Stödde "Förenade oppositionen" 1925-6, men lämnade den och kapitulerade kort därefter till Stalin-Bucharin. Valdes vid 16:e partikongressen som kandidat till CEK. Ställföreträdande kommissarie för utrikes ärenden 1934. Arresterad sommaren 1936.

[*Tillägg*: Sokolnikov mördades 21 maj 1939 i Tobolsk-fängelset, mordet organiserat av NKVD-officeraren Kubatkin. – *Red*]

Strojlov, Michail Stefanovitj (PR), 1899-. Ingenjör som inte var partimedlem; chefsingenjör, vid Kuzbas koltrust. Dekorerad med Röda fanans orden 7 juli 1935. Dekorerad igen vid möte med CEK 7 oktober 1935, för att ha höjt kolproduktionen i de gruvor som stod under hans ledning. Suppleant i allryska CEK.

* *Ter-Vaganjan, Vagarsjak Arutjunovitj* (ZK), 1893-1936. Gammelbolsjevik. Ledare för kommunisterna och sovjetrevolutionen i Armenien. Författare till talrika verk om den nationella frågan och andra problem i marxismen; grundare och första redaktör för partiets viktigaste vetenskapliga tidskrift, *Pod Znameniem Marxisma* (Under marxismens fana). Medlem i Vänsteroppositionen; utesluten ur SUKP vid 15:e kongressen; kapitulerade 1929; förvisad i början av 1933.

Turok, Josef Dmitrievitj (PR), 1900-1937. SUKP-medlem i 20 år; deltog i inbördeskriget. Ställföreträdande chef för trafikförvaltningen vid Perm- och Ural-järnvägen.

Zinovjev, Grigorij Jevsejevitj (ZK), 1883-1936. Gammelbolsjevik. Partimedlem från 1901; Bolsjevik från splittringen 1903. Emigrerade 1902; återvände till Ryssland 1905; arbetade i Petrograd; arresterades 1908 och tvingades åter emigrera. Internationalist under andra världskriget. Närmaste samarbetspartner av Lenin; deltagare i Zimmerwald- och Kienthal-konferenserna. Återvände till Ryssland tillsammans med Lenin 1917. Blev under julidagarna tvungen att gömma sig med Lenin i Finland. Efter oktoberrevolutionen blev han ordförande i Petrograd-sovjeten. Ordförande i EKKI 1919-26. Medlem i partiets centralkommitté 1907-27. Medlem i Vänsteroppositionens block. Utesluten ur SUKP och kapitulerade vid 15:e kongressen i december 1927; återfick partimedlemskapet 1928; utesluten och förvisad i oktober 1932; kapitulerade och återvände till Moskva i maj 1933. Arresterad 16 december 1934; första rättegången 15-16 januari 1935.

Sedov, Leo (Leon) Lvovitj (ZK, PR), 1906-1938. Son till (Leo) Davidovitj Trotskij och Natalja Ivanova Sedov-Trotskij. Född i Ryssland. Delade exilen tillsammans med sina föräldrar i Österrike, Schweiz, Frankrike, USA; återvände med dem till Ryssland 1917. Aktiv i kommunistiska ungdomsrörelsen. Ledsagade föräldrar till exil i Alma-Ata 1928 och Turkiet 1929. Närmaste samarbetspartner av Leon Trotskij. Studerade ingenjörsvetenskap vid *Technische Hochschule* i Berlin 1931-33 och redigerade *Oppositionens bulletin*. Tvingades lämna Tyskland efter Hitlers maktövertagande, och bosatte sig i Paris i mars 1933; studerade vid Sorbonne; fortsatte redigera *Bulletinen* till sin död den 16 februari 1938.

Trotskij, Lev (Leon) Davidovitj (ZK, PR), 1879-. ”L D Trotskij föddes 1881 (1879 – *Red.*). Han organiserade arbetarcirklar i Nikolajev, landsförvisades 1898 till Sibirien, flydde kort därefter och begav sig utomlands där han samarbetade med *Iskra* (tidning som redigerades av Lenin och andra i London – *Red*) Deltog i 2:a partikongressen som delegat från det sibiriska förbundet. Efter partisplittringen anslöt han sig till mensjevikerna. Inför 1905 års revolution lade han fram sin egen unika och nu särskilt prisade teori om den permanenta revolutionen, där han hävdade att den borgerliga revolutionen 1905 skulle övergå direkt i en socialistisk revolution, vilken skulle bli den första av en rad nationella revolutioner. Han försvarade denna teori i tidningen *Natjalo*, den mensjevikiska fraktionens centrala organ, som publicerades i Petersburg från november till december 1905. Efter arresteringen av Chrustaljov-Nosar, valdes Trotskij till ordförande i Petersburgs första arbetardeputerades sovjet. Han arresterades tillsammans med dess verkställande utskott 3 december 1905 och landsförvisades på livstid till straffkolonin vid Obdersk. Han flydde på vägen dit och begav sig utomlands. Trotskij valde Wien som uppehållsort och där publicerade han en populär arbetartidning, *Pravda*, för distribution i Ryssland. Han bröt med mensjevikerna och försökte bilda en separat partigrupp ... Ända från början av det imperialistiska kriget intog han en klart internationalistisk ståndpunkt, deltog i publiceringen av *Nasje Slovo* i Paris och anslöt sig till Zimmerwald-plattformen. Utvisades från Frankrike och for till USA. Därifrån återvände han efter februari-revolutionen, han arresterades av britterna och befriades först efter begäran av den provisoriska regeringen, som agerade under påtryckningar från Petersburg-sovjeten. I Petersburg blev han medlem i *mezrajontsij*-organisationen, tillsammans med vilken han gick med i bolsjevikpartiet vid 6:e kongressen i juli 1917, i Petersburg. Efter julidagarna greps han av Kerenskij-regeringen och åtalades ”för att leda ett uppror”, men försattes snart på fri fot efter påtryckningar från Petersburgs proletariat. Sedan Petersburg-sovjeten fått bolsjevikisk majoritet valdes han till dess ordförande, och i denna ställning organiserade och ledde han upproret 25 oktober. Han har varit ständig medlem i det ryska kommunistpartiets centralkommitté sedan 1917, och medlem av Folkkommisariernas råd, först som folkkommisarie för utrikes frågor fram till undertecknandet av freden i Brest-Litovsk, och därefter som krigskommisarie.”*

Ledamot i SUKP:s CK:s politiska presidium 1917-27. Aktiv vid grundandet av KI (Komintern). Organisatör och ledare för de väpnade styrkorna under inbördeskriget. Ledare för Vänsteroppositionen från 1923. Utesluten ur SUKP vid 15:e kongressen 1927; förvisad till Alma-Ata 1928 och Turkiet 1929; berövad sovjetiskt medborgarskap 1932. Flyttade till Frankrike i juli 1933; till Norge 1935; utvisad till Mexiko i december 1936. Författare till många arbeten i teoretiska och historiska ämnen.

Översättning: *Martin Fahlgren*

III. PM till ambassadör Kobetskij, av Windfeld-Hansen

Moskva, 7 augusti 1932.

Herr Kobetskij,

* Not till första upplagan av Lenins Samlade verk, volym XIV, del 2, sid 481-2. Moskva: Statliga förlaget, 1921.

I överensstämmelse med din önskan ber jag härmed om att få förelägga en sammanfattning av det tekniska forskningsarbete och planeringsarbete som utförts här, med målet att utnyttja de omfattande fyndigheter av låggradiga, orena fosfater som finns i stora delar av centrala Ryssland, som exempelvis i guvernementen Vjatka och Rjazan, liksom i Kazakstan (Aktjubinsk). Stor vikt läggs här vid användningen av dessa fosfater, eftersom fosfatgödsel som tillverkats av dem kan användas i samma distrikt, och således innebär en stor besparing i transportkostnader. Sovjetunionen har förvisso en av de största fosfatfyndigheterna i världen, nämligen de enorma fyndigheterna av apatit vid Tjibin på Kolahalvön. Men den långa transportsträckan med järnväg till de centrala och södra delarna av Unionen gör det ytterst önskvärt att utnyttja blyfosfaterna i centrala Ryssland. Avsikten är nu att främst använda Tjibinapatiten för att tillverka superfosfat, eftersom apatiten är mycket höggradig – 35-40% av P_2O_5 – och därmed kommer den att ge en mycket höggradig superfosfat som kan tåla lagring och transporter. Följaktligen blir det först nödvändigt att göra en lösning av fosforsyra av dessa fosfater, och en del kan sedan – om nödvändigt efter torkning – användas för att tillverka olika höggradiga fosfatgödningsmedel, i synnerhet dubbla superfosfater genom att blanda den med en lämplig mängd råa fosfater, eller ammoniumfosfat genom att mätta fosforsyran med ammoniak.

Tillverkning av fosforsyra sker genom att behandla fosfat med svavelsyra, en process vid vilken det bildas fosforsyra och gips. Huvudproblemet består av att kondensera så grovkornigt gips att det med lätthet kan utvinnas ur fosforlösningen, varefter det tvättas rent från fosforsyra.

Om gipset har utvunnits i en dålig form (små eller nålformade kristaller) kommer stora mängder lösning att klibba fast, och det krävs mycket vatten för att tvätta bort den fastsittande lösningen. Men den på detta sätt tillverkade syran kommer att vara i motsvarande grad utspädd, och en motsvarande mängd vatten måste senare avdunstras.

Tillverkningen av fosforsyra från dessa [låggradiga] fosfater är svår på grund av deras stora innehåll av järnoxid (Fe_2O_3). Lösningen med fosforsyra blir mycket järnrik, och således kommer mer svavelsyra att användas. Järninnehållet i syran kommer att leda till att en motsvarande mängd fosforsyra i de färdiga gödningsämnen kommer att vara olöslig i vatten, och när man tillverkar ammoniumfosfat kommer det att bildas alltför stora mängder slam, som kommer att ge upphov till svårigheter.

När jag arbetade i Dorr-företagets avdelning i Berlin, bad den ryska handelsdelegationen där att vi skulle utforma en process för att tillverka ammoniumfosfat från låggradiga fosfater, och vårt forskningslaboratorium arbetade intensivt med det i flera månader, och jag deltog i detta arbete. Vi lyckades utan större svårigheter tillverka ett utmärkt gips, och vidare upptäckte vi att järnoxiden i fosfaten blev praktiskt taget olöslig om vi först kalcinerade fosfaten. Vi utarbetade en effektiv process och ett stort projekt på våren 1931, men det blev ingen affär med Sovjetunionen. Jag vill dock påpeka att Dorr hemlighöll processen, krävde ett mycket stort ingenjörssarvode och vägrade att ge några bindande garantier.

Det gips som fås fram vid tillverkning av fosforsyra kan utnyttjas för att tillverka ammoniumsulfat utan att använda svavelsyra, och på detta sätt återanvända den svavelsyra som redan har använts för att tillverka fosforsyra. Denna process används på många ställen utomlands, och planeras också att användas här i Sovjetunionen, både vad gäller naturligt gips och gips som har erhållits vid tillverkningen av fosforsyra. Under mitt arbete vid Dorr har jag fått ingående erfarenheter vad gäller denna process, som vi lyckades utveckla så bra.

Jag ska nu redogöra för det arbete som har utförts här för att lösa nämnda problem.

Det experimentella arbetet har genomförts på den tekniska avdelningen vid Gödningsinstitutet [NIU] i Moskva under ledning av avdelningens chef, Volkovitj, och projekten förbereddes i "Giprochim" [Statens planeringsorganisation för den kemiska industrin] under ledning av fosfatavdelningens chef, ingenjören Vogt.

Hittills har inte Gödningsinstitutet lyckats tillverka ett användbart gips, vilket de också erkänner. Följaktligen kan de bara tillverka väldigt utspädd fosforsyra. Vidare har de kommit fram till den bestämda uppfattningen att det inte gick att avdunsta fosforsyra ur dessa fosfater på vanligt sätt i förångare med hjälp av ånga, och de underlät att göra rimliga prov i detta syfte. Vidare underlät de att göra prov med kalcinerade fosfater, trots att de kände till att det skulle göra järnoxiden olöslig. De hävdade att gipsen i så fall skulle bli av underlägsen kvalitet, vilket är helt fel.

Efter att ha varit oförmögna att lösa dessa tre grundläggande problem, stötte de på svårigheter av sekundär karaktär, och på så sätt kom hela det experimentella arbetet in på fel spår. I sitt bryderi tog de därför till tre olika processer, som ingenjörsmässigt anses vara omöjliga, men med hjälp av vilka de undvek förångning av fosforsyrelösningen.

Avsikten är nu att testa två av dessa tre processer i en ganska stor provanläggning i Kemiska verken i Tsjemoretsje. Jag bedömer att denna fabrik kommer att kosta 200.000 Riksmark, enligt tyska förhållanden. Fabriken är nu på väg att starta. En ombyggnation av denna fabrik till en rationell process kommer att bli så dyr att det troligen går att bygga en ny fabrik till samma kostnad.

Den tredje processen består av att kondensera fosforsyran igen med hjälp av stora mängder kalksten och bränd kalk, och på så sätt få ett gödningsmedel som kallas precipitat och innehåller omkring 35% P_2O_5 . Men denna process använder omkring 30% mer svavelsyra per kilo P_2O_5 jämfört med vid tillverkning av dubbelt superfosfat. Trots att de ansvariga personerna var notoriskt medvetna om detta faktum, beslutade de att bygga en stor fabrik i Voskresensk enligt denna process. I en anläggning av denna storlek kommer den extra åtgången av svavelsyra att uppgå till omkring 50 ton per dygn, utöver den stora mängden krita. Detta slöseri med råvaror har inga uppenbara fördelar, fränsett det faktum att de tror att de kan hantera denna process.

Den 13 juni informerade jag Vogt om mina invändningar och gav honom en beräkning av åtgången av svavelsyra. Jag föreslog att han skulle stoppa bygget av anläggningen och möjligen byta till dubbelt superfosfat. Men han sa att det var helt uteslutet. Hans andra argument för detta projekt var så märkliga att jag betraktade dem som ett försök att dölja frågan och bestämma att jag hade fel. Han har inte tagit upp frågan efter det. Senare fick jag höra från en ledande ingenjör på Gödselinstitutet, att han när projektet diskuterades tog upp exakt samma åsikt som min i en skriftlig rapport, men den ignorerades.

De resultat som har uppnåtts i fråga om tillverkning av ammoniumsulfat från gips är inte bättre. I detta syfte har man tagit till en process som knappast kommer att duga i praktiken, en process som inte först har provats i liten skala innan det byggdes en stor testanläggning i Tsjemoretsje. Jag beräknar kostnaden för denna anläggning till 300.000 Riksmark, enligt tyska förhållanden. Den består av en stor förångningsanläggning för att lösa ammoniumsulfaten, som knappast kommer att kunna fungera på grund av att den kommer att täppas till och är alldeles för komplicerad. Även i detta fall har de underlåtit att göra tester i liten skala. I alla tre anläggningarna har ett enormt antal mer eller mindre allvarliga strukturella fel begåtts.

Så tidigt som i maj och början av juni skickade jag ett antal PM om alla ovan nämnda ämnen, PM som också innehöll konkreta förslag för att lösa problemen på basis av mina erfarenheter, och med medföljande ritningar och beräkningar. Jag har även föreslagit att det ska inledas nya

tester i halvt teknisk skala på Gödselinstitutets experimentanläggningar. Men än så länge har praktiskt taget ingenting gjorts i detta avseende.

För att sammanfatta uttalandena ovan, kan man säga att arbetet på dessa områden praktiskt taget måste börja om från början. Följaktligen är det oundvikligt med stora förseningar av den industriella utvecklingen på detta område, även om nödvändiga energiska åtgärder vidtas inom en nära framtid. Om inte dessa åtgärder vidtas, ser jag inga möjligheter att inleda produktionen inom rimlig tid.

Översättning auktoriserad och vidimerad, Köpenhamn 1 april 1937.

Översättning: *Göran Källkvist*